

T. 11.

---

4 Locher

Mobil 24-47

DANIELIS STALII
COMPENDI-
UM METAPHY-
SICÆ

In XXIV. Tabellas
reductum,

Nuncquē post Auctoris obitum emendat. usq̄ auctius editum.

Adjectis Notarum locō Discursibus, quos ante
quadriennium super istud privatim habuit,
Indicequē duplici.

T.M.(S)

EDITIO SECVNDA.

Cum Privilegiō Sacræ Cæsareæ Majestatis.

JENÆ,
Typis & Sumptibus GEORGI SENGENVALDI,
M. DC. LXII. 2

DANIELIS STALII

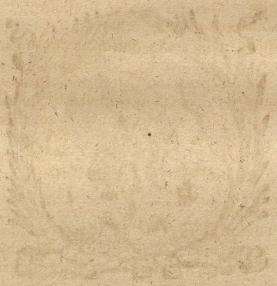
COMPENDIUM

UM MILITARIUM

SICILIAE

In XXIV. Tabellis

Adjectis huiusmodi Dissertationibus, quibus
quodammodo illustrantur, et
compleverunt.

Ein Exemplar der k. k. Bibliothek

LENAE,
Typogr. & Lithogr. Officina
M. DC. LXXII.

Verlag des Verfassers

ILLVSTRISSIMO CELSISSIMOQVE
 PRINCIPI AC DOMINO,
DN. FRIDERICO
SENIORI,
 RECTORI ACADEMIÆ JENENSIS
 MAGNIFICENTISSIMO,

Duci Saxoniz, Juliaei, Cliviz ac Montium, Landgravio Thurin-
 giaz, Marchioni Misniz, Comiti Marcz & Ravenspurgii
 Domino Ravensteinii,

PRINCIPI ET DOMINO NOSTRO CLE-
 MENTISSIMO

Salutem cum humilimis obsequiis.

Ecce quasi menses elapsi sunt, *Illustissime Princeps,*
Domine clementissime, ex quo mortalitatis legi satisfecit B. nos-
 ter respectivè maritus & parens, orbique erudito inigne sui
 desiderium obitu suo reliquit. Quod ipsum tempus quan-
 quam per se satis erat nobis luctuosum, tanto tamen maiorem
 nobis sollicitudinem peperit, quanto pluribus, qui consilio &
 ope nos sublevarent, nobis erat earendum. Videndum ergò
 cum primis erat, ut dum opusculorum Illius posthumorum e-
 ditionem parabamus, sufficienti isthac præsidio communitè
 studeremus. Neque enim quenquam potest præterire, quan-
 tum sibi turis avari nonnulli Typographi passim arrogaverint, modò hoc, modò illud B.

Viri scriptum nondum satis elaboratum inconsulto illoluci committere sibi licere arbi-
 trati; quorum retundendæ cupiditati S. Cæs. Maestas privilegium ad decennium lon-
 gè clementissimè concessit. Quando ergò sub V. Illustris. Celsitud. regimine Aca-
 demico ista est feliciter inchoata editio, ista potissimum V. Illustrissimæ Celsit. primitiæ de-
 bebantur; quæ quanquam nullò pacto quicquam de clementissimo Vestro in nos af-
 fectu videbantur demereri; eâ tamen lege Illustrissimum Vestrum nomen sibi præfi-
 gunt, ut, quàm viribus ulteriora præstandi destituamur, illarum penuria promissimâ V.
 illustris. Celsit. humillima nostra obsequia contestandi voluntate sarciantur. Accipiat
 igitur V. illustris. Celsit. tabellas hæc Methaphyficas accessione notarum quarundam
 amplificatas clementi vultu, munusculumque non ex suâ quantitate, sed offerentium a-
 nimo metiatur, persuasissima, illud submissorum nostrorum obsequiorum testimonium
 ex animo humili devotòque proficisci, ut, quanti V. Illustris. Celsitud. pro eo ac debe-
 mus, ætimesterius, non inter notos solum, sed ignotos quoque satis superque constaret. Ex
 quo nihil quidem Vestræ Illustris. Celsitudini accedere gloriæ fatemur, quin tamen no-
 stro isti opusculo posse insignis gloriæ & autoritas contra invidorum præsertim obtre-
 ctationes, quæ virtutis solent esse comites, sit adventura, nulli dubitantes. Quod supersit,
 Illustrissimæ Vestræ Celsitudini, Serenissimis Parentibus, Illustrissimæ Familiæ, toti quæ
 adeò Illustrissimæ Domui Saxoniz vitam longævam, secundam valetudinem, prospera
 quæque & Principe digna omnia submissè comprecamur, Illorum omnium Clementis
 humilimè nos demissèque commendantes.

VESTRÆ ILLUSTRIS. CELSITUD.

JENÆ
 Ipsis Nomis Martis
 Anni cto Inc LV.

subiectissimi

devisissimi

Vidua & hæredes Stahliani.

LECTOR BENEVOLE,

Accipis hic Tabellas Methaphysicas Excellen-
tissimi Viri, & nostræ Universitatis olim magni ornamenti,
DANIELIS STAHLII. Quas quidem malleum ut ab
Ipsius acciperes manibus, recognitas scilicet, & ex profundâ
meditatione, cui incubuit assidue, emendatas atq; auctas. Cùm
enim triginta anni sint, quod eas conscripserit, nec tum temporis ullû edendi
animum habuerit, nullum dubiû est, quin si edidisset, ita edidisset, uti diximus
& ut Autorem suum potuissent testari. Quoniam verò præstari hoc Viro O-
ptimo ob invaletudinem oculorum, cum quâ confictatus est usq; ad beatum
obitum suum, impossibile fuit, prodeunt hic nunc, uti inter Ipsius manu-
scripta sunt repetæ. In quibus nihilominus tuæ expectationi satisfacere L. B.
sedulo sumus adnisi. Cumq; illa exemplaria, quæ Francofurti ad Mœnum
& Helmstädtii sunt excusa, innumeris mendis scætere viderimus, a deo, ut in-
terdum vix verborum sensus superfit, non solum laboravimus hic omnia
menda, omniaq; aliena, quæ istis hinc inde inserta sunt, auferre, omiſſa resti-
tuere, & quæ Ipse Beatus Auctor partim in margine, partim in sedulis qui-
busdam annotavit, quodq; suo loco addere, inserere & corrigere; verum eti-
am ut brevis in Tabellis positis præceptis major lux adcedat, loco Com-
mentarii vel Notarum adjecimus Discursus, quos super eas ante quadrien-
nium privatim habuit, Studiosiq; exceperunt. In quibus quidem si occurrerit
aliquid (uti esse nonnulla, inficias non imus) acutissimi Auctoris indolem ac
ακριβεια non redolens, forsitan minù rectè ab Auditoribus perceptum, char-
tisque postmodum commissum, illud ut festinanti calamo (quem errare fa-
cilimum est) adscribas, hunc autem laborem nostrum boni consulas, peti-
mus. Sequentur proximâ occasione Institutiones Metaphysicæ, Regulæ
Philosophicæ, & omnia quæ reliquit Vir celeberrimus scripta, partim jam
olim, partim autem nunquam hæcenus excusa. His interim utere, & vale.
Dab. Jenæ, Non. Martiis, Annò à Christo natò M. DC. LV.

SUMMA PRIVILEGII.

SACRÆ CÆSARÆ MAJESTATIS Privilegium inhibitorium, inter dictum ac veritum
est, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, & omnibus quibuscunque librariam ne-
gotiationem exercentibus, ne eorum quòquam M. DANIELIS STAHLII Philoso-
phicæ, aliæque in humanioribus literis elaborata opuscula, (quæ inter sunt etiam hæc Ta-
bella Metaphysicæ) intra decennium à primâ editionis die proximè consequens computandû
in Sacri Romani Imperii, Regnorumq;, Provinciarum ac Dominiorum Sacræ Majestatis
Ejus hæreditariorû sinitibus, simili, vel aliò typò, charactere formæve, in totò sive in parte
inprimere, recudere, vel alio imprimendum recudendumq; dare, vel alibi etiâ im-
pressa importare, adducere, vendere aut distrabere, clam, vel palàm, citra voluntatè
ac consensum dicti Magistri Stahlî ejus ve hæredum, aucti præsumat ve sub penâ in diplo-
mate expressa, datò Ratisbonæ VIII. Februar. Anno M. DC. LIII.

FERDINADUS.

FERDINANDUS COMES CURCIUS

Ad Mandatum Sac. Cæs. Majest. proprium.

J. Walderode.

A.

DE CONSTITUTIONE METAPHYSICÆ.

Etyologia est, quod dicatur quasi vere in quædam, quod post Physicam fuit scientiam rerum naturalium deorum inventa sit. Alii putant, 10 utæ exponi quoque posse per supra, propterea, quod ea, quæ in hac scientiâ tractantur, superiora sunt rebus naturalibus.

Significatio: est disciplina quædam contemplatrix, distincta à Physicâ & scientiis Mathematicis, tanquam universalis à particularibus. 6 Met. Cap. I.

Nomen-
cujus

Prima Philosophia, VI. metaph. cap. I. I. Physic. 1. 22, & II. Physic. 1. 26. Philosophia absolute, IV. metaph. c. 2. & 3. n. r. quod loqu. in. solum, IV. Metaph. c. 3. in.

Synonymia & tituli, quibus ab Aristotele insignitur & sunt, quod vocatur

Sapientia, I. Metaph. cap. 2, in.
Theologia, VI. Metaph. cap. 1.
Scientiarum maxime princeps, cui cæteras scientias tanquam ancillas non contradicere decet, I. Metaph. cap. 2. & lib. III. cap. 2.
Omnium domina, I. poster. Scientia honoratissima, III. Metaph. cap. II.

Metaphysicam tradituro in ejus constitutione attendenda sunt duo:

Res ipsa, ubi proponenda

Definitio { *Generis, quod est scientia contemplatrix.*
quæ constat { *Differentiæ petita ab objecto, quod est Entis, quoad prædicatæ & ratione à materia sensibili abstracta.*
Divisio { *Universalis, quæ agit de fente in sua latitudine & quatenus*
in partibus, quæ { *Ens est.*
sunt { *Particularis, quæ descendit ad rationes speciales Entis, ut substantiæ & accidentium.*

(I. Synonyma; quæ vulgò dicuntur Res & Aliquid. Verùm, quid de hoc posteriori sentiendum sit, paulò post exponetur.

Prima, ut notat Thom. de Ente & Essentia, cap. i. ex. m. cap. 5. Ens accipitur

1. Pro Ente per se, quod complectitur figuras prædicationis, sive ut Thomas loquitur, quod dividitur per decem genera prædicamentorum. A verò hoc dicit: Ens ratione hæc acceptum significare substantiam (essentiam) rei. Et hoc modò, ut idem Thomas ait ibidem, non potest dici aliquid, quòd sit Ens, nisi in re aliquid ponat (quod propterea usitata voce dicitur positivum) ut homo, lapis, calor, frigus. Dixit autem Aristoteles Ens per se, ad differentiam Entis per accidens aggregati ex rebus diversorum prædicamentorum, quale est, homo Musicus, ut ait in cit. c. Thomæ Cajetanus, vide Tab. O. & P.

2. Ut significat veritatem propositionum, ut loquitur Thomas, quo modo, licet is, aliter exponat, Ens nobis idem est, quod Verum, quâ significatio, ne etiam sumitur VI. metaph. cap. 2. r. s. IX. met. 2. 21. Ut Ens est, si dicas, ignem esse calidum, aut ignem non esse frigidum.

Participialiter, ut loquatur, seu ut est participium verbi Sum. Cum q; Sum idem sit, quod existo, participium ejus Ens idem erit, quod existens, seu id quod actu est. Hæc modo Entia sunt Cælum, terra, homo, equus, calor, frigus: Hæc enim omnia sunt actu in rerum natura.

Secunda passiva, docet Auctores Ens sumi

Nominaliter, tanquam nomen, quo modo rem ratione sue essentia, non habitâ ratione actualis existentia significare, & sic solem in hyeme ens esse volunt. Potest id ad hunc quoque modum explicari, quòd ens acceptum ut nomen sit id, quod non repugnat existere, sive quòd potest esse, & complectitur tum ea, quæ sunt, sive existunt, qualia diximus esse cælum, terram, hominem, &c. quæcunque enim sunt, possunt esse, sicut qui ambulat, potest ambulare, & quod calidum est, potest esse calidum; tum ea, quæ sunt potentia, hoc est, non sunt; possunt tamen esse, ut homo elapsus mensuram spatii nasciturus, calor, quo crastino die hæc vel illa aqua reddetur calida.

II. Distinctiones, quorû

Ens rationis, & dicitur id, quod tantum habet esse objective in intellectu. Quod ut intelligatur, sciendum est, tribus modis aliquid esse in intellectu.

I. Subjectivè, sive ut accidens in subiecto, quo modo in intellectu sunt scientiarum habitus & operationes ejus. Habet enim intellectus accidentia sibi tanquam subiecto inherencia. Et hic modus est propriissime ita dicitur.

II. Effectivè, sive ut in causa efficiente, quo modo ea, quæ per intellectum efficiuntur, ipsi inesse dicuntur, quorum quidem nonnulla etiam ei, ut subiecto inherent, ut actus seu operationes ejus; alia autem ei hoc modò non insunt, sed revera extra eum existunt, ut Scriptura, domus, lecus.

III. Objectivè, quod est esse actu objectum intellectus. Est autem aliquid actu objectum intellectus, formaliter per hoc, quod ab intellectu cognoscitur aut concipitur, sicut aliquid est actu objectum visus, quod per eum videtur. Fit autem & hoc bifariam:

I. Velenim aliquid in intellectu ita, ut citra hoc, quod est objectum intellectus, aliquid sit. Ut cælum, homo, frigus, calor obijciuntur quidem intellectui, dum ab eo cognoscuntur, sed præter hoc sunt etiam in rerum natura, & propterea, non sunt Entia realia.

II. Vel ut citra hoc, quod est objectum intellectus, non sit. Et per hunc modum est objective in intellectu Ens rationalis: ut spiritus, homo irrationalis.

Entis confideranda sunt

Tertia, Ens distinguitur in

Ens reale, quod est citra mentis operationem, i. e. circa hoc, quod est objective in intellectu, ut Sol, aqua, calor.

III. Oppo

*

I. Synonymum, vulgò habetur rō nihil. Sed quamvis nihil non raro idem valeat, quod non ens, ut rectè exponatur per non ens, ut si dicas *nihil est* est non ens, id est nihil; non ubique tamen hæc interpretatio locum habet; sed sæpè idem est, quod nullum Ens, aut nulla res. Ut quando *Nihil est ab omni parte beatum*, ait Poëta, *nihil est causa sui ipsius*, dicunt Philosophi. Quæ falsò & ineptè interpretaberis sic: *Non-ens est ab omni parte beatum: Non-ens est causa sui ipsius*. Rectissimè autem sic: *nulla res est ab omni parte beata: nulla res est causa sui ipsius*. Item, *Ex nihilo nihil fit*, decausativissimum est Philosophorum axioma, ubi rō ex nihilo, idem sonare, quod rō ex non Ente, res ipsa loquitur; sed nominativum, *nihil* inconvenienter mutabis cum voce non Ens. An enim verum, aut sensus axiomatis est: *Ex non Ente non Ens fit*? Quod si dixeris: *Ex non Ente nullum Ens, vel nulla res fit*, congrua interpretatio est, idque sentiunt omnes, qui illà propositione utuntur. Atque ex his de voce *Aliquid* ita philosophandum videtur: cum rō *aliquid* opponatur rō nihil, & verò rō nihil idem jam valeat, quod non Ens, jam idem, quod nullum Ens: rō aliquid quoque nunc idem erit, quod Ens: interdum idem, quod aliquid Ens: Ut enim non Enti opponitur Ens; ita rō nullum Ens opponitur rō aliquid ens.

III. Oppositum, quod est non Ens, cujus

II. Notandæ sunt diverse accptiones. Sumitur enim jam, ut opponitur

vero, atq; ita idem est, quod falsum, locis supra citatis, nempe *V. Met. cap. 7. VI. Met. c. 2. s. 1. IX. Met. c. 4. s. 2. & præterea I. post. c. 2. s. 10.*

Et, quod est vel existit, quod iterum dupliciter sumi, res ipsa loquitur, nempe

1. pro eo, quod potest esse, cum actu non sit.
2. pro eo, quod nec actu est, nec esse potest.

IV. Principia, que duplicia:

Essendi, & talia Ens non agnoscit, quod vel inde perspicuum est, quod Ens in sua latitudine Deum complectitur, cui principia essendi tribui nequeunt.

Cognoscendi: Et hæc Ens habet, eorumq; omnium primum est hoc: *Impossibile est idem simul esse & non esse*, & quod ipsi cognatum, *Quodlibet est, vel non est*.

Disjuncta, que non nisi cum disjunctione cum Ente recipiuntur, & conveniunt Enti vel

V. Attributa, que sunt vel

Immediatè, id est, non mediante attributō simpliciter, qualia sunt:

Mediatè, id est, mediante attributō simplici, nempe unitatis, cujus ratione, Ens est

1. Entis potentia C. vel actu D.
  2. Principium, vel principatum, E. sub quo continetur.
  3. Causa & causatum, de quibus F. G. H. I. K. L.
  4. Necessarium M. vel Contingens N.
1. Per se, vel per accidens P.
  2. Simplex vel Compositum Q. quod pertinet, Totum & Pars R. & S.
  3. Univ. sale vel Singulare, T. idem vel Diversum, V. quod pertinet doctrina de generibus distinctionum W.

Simplicia, que simpliciter & sine disjunctione cum Ente recipiuntur, que vulgò

1. Unum O.
2. Verum X.
3. Bonum Y. cui subijcimus.
4. Doctrinam de Perfectio. Z.

A 2

C. TAB. II.

C. TAB. III. De Potentiâ.

- 1. In Mathematicis, ut cum lineâ potentia dicitur esse triangulus.
  - 2. In Logicis, quatenus ibi unum de altero, v. g. animal vel album de homine, prædicari non repugnat.
1. Potentia objectiva Scoti, quæ nihil aliud est, quàm non-repugnantia, rei ad produci: Sicut mundus ante creationem erat in potentia objectiva respectu Dei, contra idem *idipsum* non est in potentia objectiva, ne respectu Dei quidem, cum propter repugnantiam in terminis produci nequeat.
- In secundâ specie, quæ hinc, dicitur quæ propter prædicamentalitatem, ut e. g. secundum Thomistas, visus, auditus, &c.
- Manifestandæ. Sunt enim & potentia, quæ sub secundâ specie qualitatis non comprehenduntur, quales sunt artes & alii habitus. Item potentia calefacendi in igne, quæ ad tertiam speciem qualitatis pertinet, & potentia materie primæ, quæ est ipsa ejus substantia.

deinde pro quoad non-repugnantiam, qualis est

I. Proponitur die distinctiones. Sumitur ergo vox potentie

Prima sumitur, vel, ut est

1. Quid sit. Est vero, secundum Aristotelem, principium transmutandi aliquid, aut quatenus est aliquid. Ut ars Medicæ, quæ est principium, quò Medicus curat alium, vel etiam seipsum, verum non ut Medicum, sed ut ægnum. Alii autem existimant, hæc non esse definitionem potentia activæ in sua latitudine, sed in majoris eam esse ambitus. Idem dicitur *Dispositio*. Sic aut, potentiam activam esse, quæ virtute continet atque efficitur, ut quæ potest producere, ut *Omnipotentia Dei angelum*. Quæ tamen definitio nobis non placet, cum non excludatur illa ea potentia in divinitate, quâ Pater ab omni æternitate genuit Filium, quæ activa non est, quia per illam Pater non aliquid, sed alium produxit. Ergo breviter definitimus: *Potentia activa est, quæ aliquid apertum est producere aliquid.*

I. Absoluta, nempe ipsius potentie. Ubi

Magis proprie rursus rursus adducuntur sunt distinctiones & divisiones, quarum

I. Absoluta, de quâ notari.

I. Absoluta, de quâ notari.

2. Complexiva. Est vero in latiori hâc significatione summa rursus duplex.

Secundâ dividitur in

- 1. Ut opponitur *Sequitur*, quatenus in Civitate dicitur liberis, quæ nulli subiecta est Principi.
  - 2. Ut opponitur *Constitutio*: & sic liber dicitur agere, qui non violenter sit coactus agit, ut e. g. Intellectus liber intelligit, oculus liber videt, & bos constitutus liber accurrit ad pabulum.
  - 3. Ut opponitur *necessitas*: quomodo liber agit, qui potest agere & non agere, vel potest aliter agere. Et hoc modo sumi ut in præfatis.
  - 1. Libertas *Exercitii* five contradiçtionis, in hoc consistens, quòd potest omnibus ad agenda requisitis aliquid possit agere & non agere. Sicut medicus potest pro lubitu præscribere ægroti medicamentum, & non præscribere, homo potest scribere & non scribere, ambulare & non ambulare.
  - 2. Libertas quoad *speciem vel contrarietatem*, in hoc consistens, quòd quis potest omnibus ad agenda requisitis in eodem modo se habentibus potest contraria agere: Sicut pro lubito potest quis ascendere & descendere, citari vel laborare.
- Per essentiam*, qualis est sola voluntas.
- Per partem partium*, qualis est in homine sensitivus appetitus. Hic enim per se liber non est, cum eam in brutis reperitur, quæ libertate destituitur, quatenus verò in homine appetitus apertus est audire rationem, & ei obedire, quodammodo libertatem & rationem participat. Sic homo potest sensibus imperare, ut abstineat à cibis, quòd canis non potest, *liber*, cap. ult.
- Ordinata*, & sic dicitur, quòd quis agit secundum ordinem vel legem præscriptam, ut quod princeps suum convictum suspendio, sicut, & quòd Deus facit, ut ex vice habeatur virtus.
- Absoluta*, & sic dicitur, quòd quis agit, nò habitâ ratione legis aut ordinis instituti, sed contra vel præter eum, ut quòd princeps suum penam suspendi mutat in pecuniarum, vel plane delicti gratiam facit, quòd Christus equum convertit in vinum; quòd Sol potest Josue Revit, *1. 1. XXIV. 15.*

II. Naturalis, quæ potest omnibus & iisdem ad agenda requisitis, non potest non agere, nec contra agere diversis, ut ignis ægropossum ignis vel lignum non potest non comburere.

I. Passivum

a b

Ter-
tia in

Quar-
ta in

Quin-
ta in

Sexta
in

Septi-
ma in

II. Notan-
dum est

III. Dicen-
dum est
opposito,
quod est
impoten-
tia. Hac
sumitur
vel

II. Con-
creti,
quod
est pas-
sibile,
Cuius
notan-
da

I. Distinctio: Su-
mitur enim vel
ut opponitur

II. Oppositum,
quod est impos-
sibile, Ethiqua-
le vel

II. Passivam, quæ secundum Aristotelem est principium transmutationis factæ ab alio, aut quatenus aliud: ut potentia, quæ aeger curatur à medico. Quod si aeger curatur seipso, non curatur ab aegro, sed ut à Medico, quando idem simul medicus est & aeger. Alii illius (quam & subiectivam & receptivam nonnulli vocant) latorem descriptionem assignant, asserentes, esse id, quò aliquid operum est, recipere aliquid, vel aliquam formam.

Activam vel passivam simpliciter, sicut ambulare dicitur posse, tam qui bene, quam qui malè ambulat.

Activam vel passivam bonè & perfectè. Qui enim imperfectè aliquid potest, is non raro dicitur non posse, IX. Metaph. c. i.

Activam vel passivam purè talem. Ut est omnipotentia Dei, quæ purè activa est, & potentia materic primæ, quæ purè passiva statuitur.

Activam & passivam simul. Ut e. gr. est potentia videndi, loquendi, ambulandi & similesquæ activæ quidem sunt, sed passivæ simul.

Universalem, quæ indifferenter plures respicit actum, qualis est potentia passiva materic primæ in suâ essentia considerata, quæ apta nata est recipere omnes formas. Talis quoque est potentia activa Solis, quæ concurrendi omnium vel plurimarum rerum generationem.

Particularem, quæ restricta est ad certum actum, qualis est potentia passiva materic, ut per dispositiones ab agente in eâ productus est apta ad hanc formam, E. g. aquæ, & non aeris vel alterius corporis, qualis est & vis masculina in semine, e. g. humano vel caninò.

Proximam, quæ immediate potest deduci in actum, qualis est in chylo, ut ex eo fiat sanguis: & habitus sciendi, respectu actus contemplandi.

Remotam, quæ non nisi interveniente uno aut pluribus aliis actibus potest deduci in actum, qualis est in eo, qui rudis est Scientiarum, dicitur autem respectu actus contemplandi, prius enim necesse, est ut habitum scientiæ acquirat, quàm contempletur.

Naturalem, quæ viribus nature circa specialem Deo operationem ad actum deduci potest: ut quoddam ex vite vinum nascitur, & intellectus res naturales cognoscere potest.

Obedientialem, quæ non potest traduci in actum viribus nature, sed per potentiam divinam aut supernaturalem specialiter agentem; qualis est e. g. in aqua, quatenus Deus eam convertere potest in vinum, & in ventò ac mari, quatenus Christus increpante quieverunt: & in nostrò intellectu quatenus potest videre Deum.

Esse potentia, dicitur; quod complectitur duo, (1.) potentiam ipsam, (2.) negationem actus. Est enim non esse actum, cum esse possit, ut e. g. dormiens dicitur videre potentia, & tiro eruditus potentia.

Potentiam ipsam dicitur, quod in suâ natura abstrahit ab actu & negatione actus; sicuti ambulare quis posse dicitur, sive ambulet, sive non; visumque habet, & videre, posse dicitur, tum qui videt actum, tum qui dormit.

Negativè, nempe cum tribuitur subiecto actum plantæ non capaci, ut si lapidi tribuas impotentiam videndi vel generandi, quod sic admodum improprie.

Quò nondum est capax: sicut infanti impotentiam generandi aut discendi si tribuas.

Privativè, cum tribuitur subiecto per naturam suam. Quò est capax: quomodo impotentia generandi incapaci, id; eo tempore. Euncho est, qui modus est propriissimus.

Postivè, pro ipsâ potentia, sed imperfecta, & ita aliquid privationis adjectum habet. Sumiturque sic in predicamento Qualitatis.

tantum impossibili; Et sic non contingens tantum, sed & necessarium comprehendit, & esse id, quò possit in actu nihil evenit impossibile, IX. Met. c. 3. Et sic possibile est. Deum esse, hominem esse animal, posse videre.

non impossibili tantum, sed & necessario, & complectitur tantum contingens, quò scilicet potest esse & non esse. Et sic non potest impossibile ponitur, Deum esse, hominem esse animal.

I. Per se, quod in omni evenit & quocumque modo est impossibile, vel quòd implicat contradictionem; aut ut Aristoteles V. Met. c. 12. describit, casu contrarium esse necessarium verum. Et tale est, hominem esse lapidem, Deum esse injustum.

II. Per accidens, quòd ex natura rei & in omni evenit non est impossibile, redditur tamen impossibile in aliquo evenit, sive ex hypothese. Sic Adamum non peccasse, in se non est impossibile, postea tamen: quòd peccavisset, est impossibile, cum non peccasset.

D. TAB. IV. De Actū.

			<p><i>Absolute, & significat, substantiam simplicem completam, qualis est Deus & Angeli.</i></p> <p><i>Respectivè, estque id, quod respectum impartat ad potentiam, & per quod aliquid desinit esse in potentia. Vel potest ex Aristotele 9. Meteoraph. c. ii. paucis mutatis dici id, quo res non ita se habet, quemadmodum potentia esse dicimus, ut e. gr. Qui rudis est adhuc alicujus artis, est potentia artifex, cum autem artis habitum sibi acquisivit, non amplius est artifex potentia. Ita etiam visio, sive actus videndi: qui enim dormit, potentia videt; sed cum excitatus à somnò, actu videt, non amplius est potentia videns.</i></p>
	I. Sumitur vel		
In doctrinā Actūs	I. Proponendæ sunt distinctiones	II. est vel	<p>1. <i>Puri, qui excludit omnem potentiam passivam; non autem activam, quia pati imperfectionis est, agere autem nullam imperfectionem importat. Talis est solus Deus. Angeli autem non sunt actus puri, quia habent potentiam passivam quoad existere: possent enim possent enim plura cognoscere & amare.</i></p> <p>2. <i>Non puri, qui non est alienus ab omni passione, quales sunt omnes alii actus: Angeli & animæ rationales, &c.</i></p> <p>3. <i>Formalis, qui respondet potentie passivæ vel receptivæ, eamque complet, ut quælibet forma informans materiam & subiectum aliquod, sive substantialis sit, ut anima, sive accidentalis, ut calor.</i></p> <p>4. <i>Emitrensus, qui nihil est aliud, quàm id, quod vulgò vocatur existentia, per quod nimirum res est extra nihil, vel extra suas causas. Quod posterius verum est de omni existentia rei create: nam Deus existit, qui tamen nullas agnoscit causas. Opponitur potentia objectivæ.</i></p>
		III. est vel	
		IV. est vel	<p>1. <i>Primus, qui est forma vel natura aliqua, quatenus potest esse principium operationis alicujus, ut anima, habitus, scientia, visus. Ex quo patet, scientiâ ipsam quò operatio aliqua procedit, esse actum primum.</i></p> <p>2. <i>Secundus, qui est ipsa operatio natura vel forme alicujus, ut, Nutritio, accretio, visio, quæ sunt operationes animæ; contemplatio, quæ est actus scientiæ.</i></p>
		V. est vel	<p>1. <i>Signatus, per quem nihil aliud videtur denotari, quàm ratio formalis vel natura rei, & quæ ad eam pertinent. Ita Logicus considerat Syllogismum in actu signato, quia explicat, quid sit, quæ ad ejus constitutionem requirantur, quot ejus sint figuræ & modi. Considerat in actu signato genus, quia, quid sit & quoruplex, considerat.</i></p> <p>2. <i>Exercitus, per quem nihil aliud videtur significari, quàm natura & ratio formalis rei non in se, sed ut aliquid inest. Sic Theologus, Jurisconsultus, &c. considerant Syllogismum in actu exercito, quando v. g. in materiâ de persona Christi, aut de matrimonio formatum considerant. Considerant & genus in actu exercito, quia agunt de Sacramento & adoptione, quæ sunt genera.</i></p>
	II. Notandum, quòd aliud sit, aliquid esse	<p>I. <i>Actu, sic homo non est actus, sed aliquid constans ex actu & potentia, & sic est actu.</i></p> <p>II. <i>Actum. Hic enim est id, per quod aliquid dicitur esse actu, sicut anima rationalis est id, per quod aliquid est actu homo, & scientia est id, per quod aliquid est actu sciens.</i></p>	
	III. Exponendum, quomodo potentia opponatur.		<p>Dicimus actum opponi potentia ratione adjunctæ privationis, sicut supra diximus, esse potentia duo inferre, nempe & potentiam & privationem actu. Ratione igitur hujus posterioris ipsi opponitur, patet; inde, oppositionem esse privativam.</p>

E, TAB. V.

DE PRINCIPIO ET PRINCIPIATO.

I. Effendi, seu rei inesse suo considerate, illud nimirum, unde res inesse suo dependet, quando iam facta est, & quando est: qualia sunt materia & forma, respectu substantia corporea; v. g. anima sentiens & corpus organicum respectu animalis.

II. Rei in fieri, ut privatio in Phycis.

I. vel	III. Cognoscendi vel rei ut cognoscitur, quod sumitur vel	I. Absolutè, & sic complectitur & principia effendi, cum unde res dependet in esse, ab eò etiam dependeat in cognosci. Estque vel	Complexum, integra scilicet propofitio, ut Major & Minor in Syllogismo, & principia generalissima, v. g. impossibile est idem simul esse & non esse. Incomplexum, ut terminus medius in demonstratione, imò in quòvis Syllogismo.
		II. Exclafivè, nempe pro principio cognoscendi tantum, quòd nimirum non est simul principium rei in esse aut in fieri, ut effectus & accidentia, quatenus ex notitià eorum pervenimus in cognitionem causæ & subiecti. Item universalissimum illud: impossibile est idem simul esse, & non esse: Et illa: Si ab aequalibus aequalia remoueat, quæ remanent, erunt aequalia, Totum est maius sua parte, &c.	

Principium secundum Thom. p. 1. q. 33. art. 1. est id, Unde aliquid quocunque modo procedit. Secundum Aristotelem 5. Met. c. 1. id Unde aliquid est aut sic aut cognoscitur. In quâ definitione generalis simul divisio continetur. Est igitur principium.

II. aliud

Principium quod, cui sumto in casu rei, aut modo æquipollente, tribuitur verbum significans id, cuius est principium. Et ut plurimum est aliquid suppositum, ut architectus respectu adificationis, & homo respectu apprehensionis; architectus enim est id, quod ædificat, homo id, quod apprehendit.

Principium, quo, id, cui sumto in casu auferendi, aut modo æquipollente conneclitur verbum, denotans id, cuius est principium. Et licet non semper, ut plurimum tamen est natura vel forma aliqua, sive substantialis sit, sive accidentalis, aut etiam pars aliqua integralis vel instrumentum. Sic quò ædificat architectus est ars, quæ dicitur *diaduxech*, & manus est id, quò homo apprehendit aliquid. Item ars, dicta *xubspvmech*, manus & remo, est id, quò gubernator navis. Dicimusque Gubernator arte, manu, remone gubernat navim. Ubi tamen sciendum, non semper ita distingui principium quod & quo: sicut anima est id, quo cognoscimus, & tamen Aristoteles 3. de anima c. 4. in principio dicit, animam esse id, quod cognoscit.

III. quoddam

Est causa, quæ vulgò dicitur principium infuens esse in aliud, & dividitur in

Genera, quæ 2. Phys. 3. & 5. Met. 2. sunt

1. Efficiens.
2. Materia.
3. Forma.
4. Finis.

Modos, de quibus infra I.
Non est causa, quæ est principium, unde quis primò movetur. Ut, si Jenâ ab eas Vinariam, Jena est principium via. Tale est privatio in Phycis. Potestque hæc distinctio etiam his exprimi verbis, si dixerimus Principium quoddam esse *arior*, causale, quoddam *dearior*, non causale, quâ posteriori voce scilicet utitur Aristoteles 1. poster. r. 98.

IV. aliud

I. Internum, quod constitutionem rei ingreditur, ita materia & forma dicuntur principia & causa internæ naturalis corporis.

II. Externum, quod est extra rei constitutionem, ut causa efficiens & finalis.

F. TAB. VI. De Causa Efficiente.

- 1. Correlatum, nempe effectus, qui est res aliqua, quatenus à causâ efficiente dependet.
- 2. Ratio causandi, (per quam intelligimus id, quò causa in actu primò constituitur) est potentia operandi.
- 3. Causalitas, (per quam intelligitur id, quò causa aliqua in actu secundo constituitur, vel per quod est formaliter causa:) est actio vel effectus: per hoc enim est aliquid causa efficiens, quòd agit vel efficit aliquid, ut medicus tum demum est medicus, quando curat & medicamenta adhibet.

Causa Efficiens secundum Aristotelem est id, unde primum principium est motus vel quietis. Alii latiorem descriptionem putant esse adhibendam. Potest dici esse id, quod influxus esse in aliud realiter à quo adequatè distinguitur. Materia enim & forma non distinguuntur ad æquatè à causato, quia sunt ejus partes; finis autem non realiter vel in executione, sed intentionaliter insitit. Sunt hic notanda

4. Divisiones, quarum

Primâ Efficiens alia est	<p>Physica, quæ hic non accipitur pro causâ, quam mox vocabimus naturalem, nec opponitur causâ liberâ, sed utramque complectitur. Nam per hoc aliquid est causa efficiens, quæa verum præstat influxum in effectum, sicut carniæ est causa decollationis & ignis combustarum ædium.</p> <p>Moralis, quæ ita se gerit, ut inustus effectus, culpa aut meritum in ipsâ residat, licet in effectum non insitatur reuer à esse. Talis causa est, quæ applicat ad agens ad patiens, qui cogit aut hortatur aliquem ad aliquid patrandum, qui præcipit, qui non impedit aliquid cum possit et debeat. Sic qui subijcit ignem tecto, moralis ignis autem ipse Physica causa combustionis ædium est. Carniæ suspendens turem iussu magistratus, Physica causa suspendii est, Magistratus autem moralis.</p> <p>Principalis, quæ insitit in effectum virtute non ignobilior, quàm ad ipsum producendum requiritur, ut ignis generans alium ignem, faber respectu operis, quod efficit.</p>
secundâ alia est	<p>Instrumentalis, quæ insitit in effectum virtute ignobilior, quàm ad eum producendum requiritur, adeoque opus habet, ut à principali elevetur ad effectum, cui suis viribus alioquin impar est: Ut calamus respectu scriptiois, malleus respectu clavi. In strumentum autem latius patet, & notandû, quod i. de part. animal. c. 3 dicitur, omne instrumentum esse alienius gratia. Et variis modis dicitur. Dicuntur enim si</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Cause secundæ, respectu primæ sed hic dicitur in generalitate. 2. Partes viventium dissimilares, ut manus, oculus. 3. Qualitates, quatenus inserviunt substantiis ad muneris, functiones, sicut calor dicitur instrumentum nutritionis & generationis. 4. Instrumenta artium, quæ Aristor. i. Politic. vocat effectiva, ut malleus, ferra, & opponit instrumentis, quæ à ipso dicuntur Practica, ut sunt mensa, olla, triclinia, equus, servus. 5. Disciplina, quæ alteri interservit, & tota propter eam expeditur, ut ars faciendorum fienorum respectu discipline equestris.
tertâ alia est	<p>Univoca, quæ eisdem est species specialissima cum effectum, ut ignis generans alium ignem, bos bovem, calor calorem.</p> <p>Æquivoca, quæ specie ab effectum differt, qualis causa est Deus, & architectus respectu ædificii.</p>
quartâ alia est	<p>Naturalis, quæ est determinata ad unum oppositorum, quomodo ignis calefacit, aur generat alium ignem. Aristoteli dicuntur aloga & divia.</p> <p>Libera, quæ est indifferens ad opposita, ut homo in suis operationibus de quib' vide supr. de potentia naturali & Libera Tab. C.</p>
quintâ alia est	<p>Interna, cuius effectus est in ipsâ causâ, vel in eodem subiectum in quò ipsa est, qualis est intellectus, quatenus actum intelligendi in ipsâ animâ elicit.</p>
sextâ alia est	<p>Externa, quæ extra se, vel extra subiectum, in quò ipsa est, aliquid agit vel efficit, ut ignis producens calorem in aquâ, & architectus ædificans domum.</p>
septimâ alia est	<p>Primæ, quæ à nullo dependet, ab ipsâ autem pendunt reliqua omnia, & est solus Deus.</p> <p>Secundæ, quæ aliam causam agnoscit priorem, quales sunt omnes causæ efficientes creatæ.</p>

G. TAB. VII. De Materia.

- I. *Causatum*, quod est vel *Primarium*, quod est *compositum* ex materia & forma. *Secundarium*, quod est ipsa *forma*. Educitur enim forma materialis à potentia materia, hoc est, dependet ab ea in fieri & in esse.
- II. *Ratio celandi*, quæ est *potentia passiva*, reipsa eadem cum substantia materia.
- III. *Causalitas*, quæ cum materia fit causa & formæ & compositi, tum in fieri, tum in facto esse, est duplex, respectu utriusque
  - 1. in fieri, & est passiva; per hoc enim quod materia patitur, & ex eâ & formæ educitur & compositum fit.
  - 2. in facto esse, & est unio in materia & formam, quatenus illa se habet ex parte materie.

Materia, quæ est id, ex quò aliquid fit, aut factum est, cum in se, confideranda

I. *Sensibilia*, quæ secundum Aristotelem 7. *Metaph. c. 10. 2. 3.* nihil aliud esse videtur, quam *compositum sensibile*, sive *corpus naturale*. Sic enim ille: *Materia*, inquit, *quædam sensibilia, quædam intelligibilia, Sensibilia quidem, ut arbor lignum, & quæcumque mobilia materiam. Cœlimbricenses Proemii in Libb. Physic. Quæst. I. art. IV. col. 10. D. zunt: Materia sensibilia est materiam prima induca accidentibus, quæ sensum movent.*

Primaria Materia vel est

II. *Intelligibilia*, quæ secundum Alexand. Aphrodisiæm est *magnitudo*, hoc est, *linea, superficies & trina dimensio*. Aristoteles l. c. dicit *Intelligibilia verò quæ in sensibilibus existit, non proprie sensibilia, ut puta ipsa Mathematica*. Quam quidem divisionem proponit Philosphus etiam *secundum 39.*, & eius membrorum iterum mentionem, facit *VIII. Metaph. 2. 16.* Sic & quando *III. de anima 1. n. dicitur verum habet se ut finem, est enim ipsum cum continuo semper*, Materiam denotat *intelligibilem*. Indeque patere videtur, materiam intelligibilem esse *continuum, seu magnitudinem*.

IV. *Distinctiones*

I. *Ex quò*, quæ cum primis huic pertinet, & descripta sunt, quòd fit id, ex quo aliquid fit, vel factum est, cum in se; & est duplex iterum,

I. *Permanens*, ex quò aliquid fit, salvo manente eius essentia. Ita ex arbor fit poculum, ut maneat aurum, ex ligno lectus, ut maneat lignum.

II. *Transiens*, ex quò transit, ut esse finem retinente aliquid fit, ut ex vino acetum ex farina panis.

II. *In quò*, nempe *subiectum*, in quo forma aliqua inest. Et posse idem esse materia ex qua & in qua, sicut lignum est materia, ex qua lectus conficitur & constat, & in qua figura vel forma lecti inest.

Secundaria Materia vel est

1. *Materialis*, quod est res, circa quam aliquid versatur.

2. *Formalis*, quæ est ratio, sub quò circa aliquam rem versatur aliquid. Sic id, circa quod appetitus versatur, est tum bonum, tum malum. Ratio autem sub quò versatur, est tantum bonum. Et objectum materiale medicinae est corpus humanum; Formale autem est sanitas, quia medicina circa illud versatur, quatenus sanitas ipsa vel restituenda, vel conservanda est.

Constat suo

III. *Circa quam*, nempe id, circa quod aliqua potentia vel habitus, aut eorum actus versatur, & dicitur *uius objecti, quod*

Est vel

Adequatum, quod completitur omnia, quæ à potentia vel habitus aliquo accinguntur, ut plura, ut sonus respectu auditus, corpus naturale respectu Physicæ.

Inadequatum, quod est aliquid sub objecto adequato comprehensum, ut: sonus acutus respectu auditus, & Elementa respectu Physicæ.

H. TAB. IIX.

H. TAB. IIX.
DE ELEMENTO.

I. Quod in latissimâ acceptione secundum Aristotelem *V. Met. cap. 3. sit id, quod primum cuiusque inest.*

II. Quod *notatur*

III. Quod *fit in eo, cuius est Elementum, vel*

Proprietas &

Sint Exempli gratiâ

Littera respectu vocis.

Terra, aqua, aer & ignis, respectu corporis mixti.

Demonstrationes primæ, in quas alia resolvuntur.

Translativâ. Quia enim Elementum propriè dictum & indivisibile est in diversas species, & ex eò cetera constant, translatum est nomen Elementi ad omnia id, quod unum est ac parvum, & ad multa usque. Quomodo Aristoteles 2. Rhetor. ad Theodæc. cap. 37. locum, unde multa sumuntur argumenta, vocat elementum. Possuntque hæc ratione loci Dialectici Elementa Dialectica appellari.

Alia, ut litteræ in voce.

Potentia, sicut quatuor Elementa corporibus mixtis inesse vero consentanea sententia est. At Aristoteles III. de celo l. 31. ipse docet, nihil referre ad rationem Elementi, siue aliu in eo, cuius est elementum, an potentia vel virtute.

I, TAB. IX.

XII TAB. H

I. TAB. IX. De Forma.

1. *Causatum*, quod est *solum compositum* sive illud sit *substantiale*, ut homo, cuius causa formalis est anima rationalis: sive *accidentale*, ut corpus album, cuius forma est albedo.
2. *Ratio causandi* quæ est *ipsa substantia formæ*, cum non per accidens aliquod, sed per substantiam suam forma sit apta rem constituere.
3. *Causatus*, quæ est *unio materiæ cum formâ*, quatenus se habet ex parte formæ, dicitur quæ *actuatio & informatio*.

Interna, quæ est forma propriè dicta: & cui competit definitio formæ tradita.

I. Forma est vel

Externa, quæ dicitur *Exemplar*, nempe forma, quam effectus imitatur ex intentione agentis determinantis sibi finem: Et dicitur forma non ita propriè, quatenus nimirum consideratur respectu ejus; cuius est exemplar, quod est iterum vel

Externum, quod scilicet *extra animam in sensum incurrit*, ut e.g. scriptura vel imago, quæ oculis objecta imitanda proponitur, Definiri potest forma *extra animam*, quam effectus imitatur ex intentione agentis, determinantis sibi finem.

Internum; quod dicitur *conceptus in mente formatus de opere conficiendo*, sicut architectus e.g. domum à se extruendam secum concipit. Definiri potest forma *in mente concepta*, quam effectus imitatur ex intentione agentis, determinantis sibi finem.

Interna, quæ nimirum *materiam intus penetrat*, ut anima corpus, calor ignem.

II. Aliò sensu est

Externa, quæ in *superficie corporis hæret*, nempe forma *vis figura*, quæ pertinet ad *quartam speciem Qualitatis*,

Informans, quæ est causa formalis, de qua hic agitur, nempe quæ per unionem veram cum materiâ, dat esse rei: sicut anima per unionem sui cum corpore organico constituit corpus animatum.

III. alia est

Assistens, quæ tantum propinqua vel præsens est rei, ut motum aut operationem ipsi largiatur, quales sunt intelligentiæ, quæ de sententia Peripateticorum movent orbis cælestes. Et simile quid conspicitur in nautâ, quatenus in navî constitutus eam movet. Hinc ipsi etiam æquivocè tribuitur nomen Formæ.

IV. alia est

Substantialis, quæ cum *subiecto sive materiâ*, quam informat, constituit ens per se, pertinetq; ad prædicamentum Substantiæ, ut anima.

Accidentalis, quæ est *accidens consideratum su abstractio constituens*, cum *subiecto unum per accidens*, ut albedo.

V. alia est

Simplex, quæ partes habet eundem rationis, ut albedo, nigredo.

Composita, quæ partes habet diversæ rationis, ut figura domus, figura viventium.

VI. alia est

Totalis, quæ informat omnes partes totius heterogenæ, ut anima.

Partialis, quæ tantum aliquam partem totius heterogenæ informat, ut forma jecoris.

VII. alia est

Partis, & sic dicitur *altera pars compositæ à materiâ condistincta*, ut anima.

Totius, & est *totæ rei essentia*, ut humanitas respectu hominis.

VIII. alia est

Materialis, quæ à materiâ dependet inesse, fieri & operari, quales sunt omnes formæ exceptâ animâ rationali.

Immaterialis, quæ *circa materiâ subsistere apta est*, ut anima rationalis.

Specificæ, quæ constituit rem in certâ speciei.

Genericæ, quæ constituit rem secundum esse commune & genericum. Quæ quidem distinctio non eodem sensu ab omnibus accipitur. Hoc certum est, in multis non dari duas formas reipâ distinctas, sed unam diversimodè conceptam, ut rei albæ forma specificæ est albedo, generica color, sed color & albedo in re ipsâ sunt unum & idem. An verò nonnunquam reipâ sint diversæ formæ, sicut nonnulli in plantis & animalibus constituunt formam mixtæ reipâ distinctam ab animâ eorum, imò & plures animas revera in eodem vivente distinctas, ut in brutis vegetativam & sentientem, in homine præter illas, rationalem, id controversum admodum est de quo consulantur Auctores.

XI. alia est

Materialis, quæ à materiâ dependet inesse, fieri & operari, quales sunt omnes formæ exceptâ animâ rationali.

Immaterialis, quæ *circa materiâ subsistere apta est*, ut anima rationalis.

Specificæ, quæ constituit rem in certâ speciei.

Genericæ, quæ constituit rem secundum esse commune & genericum. Quæ quidem distinctio non eodem sensu ab omnibus accipitur. Hoc certum est, in multis non dari duas formas reipâ distinctas, sed unam diversimodè conceptam, ut rei albæ forma specificæ est albedo, generica color, sed color & albedo in re ipsâ sunt unum & idem. An verò nonnunquam reipâ sint diversæ formæ, sicut nonnulli in plantis & animalibus constituunt formam mixtæ reipâ distinctam ab animâ eorum, imò & plures animas revera in eodem vivente distinctas, ut in brutis vegetativam & sentientem, in homine præter illas, rationalem, id controversum admodum est de quo consulantur Auctores.

K. TAB. X.

K. TAB. X. De Fine.

1. *Equivocatio*, Sumitur enim nomen finis

Pro extremo sive ultimo alicujus rei, quæ tamen ejus gratia non est. Sicut Cicero & alii *mortem finem vite* vocant, item Paulus Rom. VI. 21. dicitur: *quod si vivamus, ut moriamur, cum tamen propter eam non vivamus, ut moriamur, V. met. cap. 16.*

Pro causa finali, sive eo, cujus gratia aliquid est vel fit. Et hoc significatu hic sumitur.

2. *Causata*, quæ secundum 2. *Phy. sic. e. 29. & 5. met. cap. 11.* sunt

1. *Res, quæ sunt propter finem*, ut medicamentum respectu sanitatis, & omnia instrumenta, quibus utuntur artifices, ad opera sua conficienda, & fines acquirendos.
2. *Actus*, ut consultatio de mediis ad finem, electio eorum & executio & si qui sunt alii.

3. *Ratio causandi*, quæ est bonum, sive sit *revera tale*, sive *appareat tantum*. Per hoc enim aptum est aliquid, ut possit esse causa finalis, quod est vel videtur bonum. Quod patet ex 31. *text. lib. 2. Phy. Aristotelis*, ubi habetur: *ut aliquid sit causa finalis, nihil refert, bonum ipsum dicatur, an appareat bonum.*

4. *Causalis*, quæ generali locutione potest dici alicujus gratia aliquid esse, & in specie in rebus cognoscendi vi pradis, est *actus appetitus agentis, sive causa efficiens, quæ tunc importat dependentiam, à bono, tanquam objecto ejus, ut bonum esse cognoscitur*. Dicitur *motus metaphorice* propterea, quod finis movet appetitum, sed quia non movet per vim activam vel agendam, (sicut enim hoc faceret finis, quatenus finis, esset causa agens vel efficiens) sed per bonitatem cognitivam & voluntari exhibitam, idem non movet proprie. Et finem etiam movere, exprèsè Aristoteles habet, *II. Phy. t. 9.* dicens: *quod si prior movet, ut sit de se movere, dicitur deinde de se movere, quæ sit de se movere. Primum autem movens, non ut id, cujus gratia, sed unde est motus in principium, cum eò quod movet, simul est.*

Intrafraxione de fine attendenda sunt

1. ex II. de anima 2. 37. & 37. alius

cujus, id nimirum, cujus efficiendi vel acquirendi gratia aliquid fit, vel expetitur, ita ut non sit simul subjectum, cui fit vel expetitur, ut Sanitas respectu ambulationis aut medicationis.

cui, id scilicet, cui alter finis efficiatur vel acquiretur. Vel est illud, cujus gratia aliquid expetitur, ita ut sit simul subjectum, cui expetitur, ut homo quatenus ipsi Sanitas restituenda.

2. ex I. Eth. cap. I. alius

Operatio per quam vel
Fit aliquid opus, qualis est actus ædificandi, per quæ domus extruitur respectu artis *ædificandi*. Et ista operatio est quidem finis, sed opus magis est finis, *9. Met. e. 16.* Est igitur nunquam finis ultimus.
Non fit ulterius aliquid opus, ut visus respectu oculi vel visus: operatio secundum virtutem.

3. Distinctiones est enim finis alius

Res facta, ut domus respectu *ædificandi*, & sanitas respectu artis medicæ, Operationis, & non tantum est res facta, sicut finis ædificationis est domus, sed & alia operatio, sicut operationis habitum antecedentis finis est operatio eum consequens.

Res facta, & non tantum est operatio, sicut oculi finis est visio, & serræ sectio, sed & alia res facta, ut sanitas respectu medicinæ.
Formalis, & est operatio vel actus *ædificandi* aliquid objectum, cujus gratia scilicet aliquid est.

4. alius

Objectivus, & est ipsum objectum & alio actus. Sic visio Dei beatifica est finis formalis hominis, Deus est ipse finis objectivus.

5. alius

Efficiendus, ille nempe, qui cum non existat actus, ita intenditur ab agente, ut fiat vel producatur, ut sanitas ægro restituenda.

6. alius

Obrinendus, & est res actus jam existens, quatenus eam agens intendit acquirere, ut pecunia vel ager respectu avari.

Simpliciter, cujus gratia in universum omnia sunt, ipse autem prorsus nullius alterius gratia, ut Deus.

Ultimus, cujus gratia alia sunt, ipse autem nullius alterius gratia. Estque vel ultimus
In eodè genere seu ordine, cujus gratia omnia sunt, quæ in aliquo genere vel serie continentur: ipse autem nullius alterius eorum, quæ in illo genere continentur, gratia est: quomodo sanitas est finis ultimus omnium eorum, quæ pertinent ad artem medendi.

Intermedius, cujus gratia ita aliquid est, ut ipse sit gratia alterius, qualis est, e. g. expulsio pravorum humorum, propter eam enim sumitur medicamentum purgans, ita ut ipsa sit propter sanitatem.

L. TAB. XI.

L. TAB. XI.

Distinctiones quaedam, omnibus aut pluribus saltem causarum generibus communes, quas licet videri possit proponendas fuisse ante speciale generum causarum doctrinam: tamen tractationi isti postpositae melius intelliguntur.

Alia, quae revera esse insuis in effectum.

I. vel Potentia, quae revera non insuis, habet tamen potentiam influendi. Sic faber dum actu lectum aut arcam efficit, est causa efficiens actu; dum autem dormit aut ambulat, potentia tantum, & aurum antequam ex eo poculum fit, potentia, dum autem fit sive factum est, actu ejus causa materialis est. Idem cernitur in reliquis omnibus causarum generibus. Vera causa, quae verum praestat influxum in effectum, ut furor faciens calcem.

II. vel Sine qua non, quae in effectum non insuis, nec forsatis influendi vim habet, sine ea tamen effectum esse vel fieri neguit. Talis est e. gr. quod agens, ut agat in aliquid, debeat ipsi esse satis vicinum, sicut ignis non calefacit aquam nimis distantem; tamen illa propinquitas non est causa calefactionis.

Per se, quam in genere nolumus describere, sed constitutum duplicem, aliam Ex parte cause, a qua ut tali procedit effectus. Ut Medicus quando medetur. Ex parte effectus, quae unum eundemque per se habet effectum.

III. vel Ex parte cause, a qua procedit effectus, sed non ut tali. Quod quidem fit duobus modis: 1. quando effectus tribuitur illi, quod est subiectum causa aut principii ejus effectus per se. Ute. gr. cum dicimus, Hippocrates vel homo medetur. Ubi Hippocrates vel homo est subiectum, cui ars medendi, quae principium medicationis est, inest.

2. quando effectus tribuitur alteri accidenti in concessis sumto, quod cum principio effectus per se in eodem subiecto conjungitur. Ut si idem homo sit Jctus, & Medicus, & ego dicam, qd medetur.

Per accidens, quae pariter distinguitur in talem 1. quod nobis dicatur ea, cum ejus effectum conjungitur aliquid, quod vel non intendit, vel in quod non insuis, vel neutrum fuerit, id est, nec intendit, nec insuis.

2. quod fit 1. Ratione influxus, & dici potest Causa per accidens physica. Ute. g. qui removet valvas, ut illuminetur conclave.

2. Ratione intentionis, & dici potest Causa per accidens moralis. Ute. g. qui fidens ligna praeter intentionem aliquem a tergo stantem ledit. 3. Ratione utriusque, tam intentionis scilicet, quam influxus.

3. quod id, quod conjungitur cum alio effectus per se, conjungatur vel idque vel

Semper, aut saltem, us plurimum, sic ut qui dissecat funem, quo lapis erat suspensus, causa per accidens est motus lapidis deorsum. Raro, ut quando findens ligna vulnus indigite stanti a tergo, Ex opinione hominis, vel ratione temporis tantum. Ut si aliquo ingrediente fulgaret, & is dicatur causa fulguris. Item si quis quia Consule Cicerone exorta est conjuratio Catilinae, adlerat eam propterea esse exortam, quod Cicero fuit Consul.

II. vel Parvialis, quae ita insuis in effectum, ut concurrat causa alia ejusdem ordinis in eodem genere, ut cum duo equi trahunt currum, item si quis tempore nundinarum Lipsiam proficiatur, ut & ea, quae vitae usus postulat, emat, & ut filium literis operam ibi dantem invifatur. Totalis, cum qua nulla alia concurrat ejusdem ordinis in eodem genere, ut cum unus equus currum trahit, aut cum solius mercaturae facienda causa quis Lipsiam abit.

B Mediana

	<p>Mediata, quæ quatenus efficiens accommodatur, est talis vel</p>	<p>Mediatione virtutis, quæ (ut vulgò describitur) agit virtute à se diffusâ. Plentius descriperis ita: <i>Est ea, quæ alteri virtutem, per quam ipsum insuit aut agi dedit, aut confervas, aut utrumque facit, aut ut operetur, facit.</i> Sic e. gr. ignis calefacit aquam in ollâ, quatenus aqua proximè calefit à calore ollæ productò & diffusò à calore ignis.</p>
<p>¶ alia</p>	<p>Immediata, quæ quatenus efficiens accommodatur, & ipsa est duplex, vel</p>	<p>Mediatione suppositi, inter quam & effectum vel patiens quoad locum interuenit aliud suppositum, quomodo iterum ignis calefacit aquam in ollâ, quatenus inter aquam & ignem media est olla.</p> <p>Immediatione Virtutis, quæ agit virtute sibi inexistente & non à se diffusâ.</p> <p>Immediatione suppositi, inter quam & effectum vel patiens, non intercedit aliud suppositum quoad locum. Sic utroque modò ignis calefacit immediatè ollam, cui circumfunditur.</p>
<p>¶ VI. alia</p>	<p>Proxima, inter quam & effectum non intercedit causa alia ejusdem generis. Estq; vel proxima</p>	<p>Remota, inter quam & effectum intercedit alia causa ejusdem generis.</p> <p>In certo genere tantum, inter quam & effectum intercedit alia causa ejusdem generis, nec satisfacit quæstioni propter quid.</p> <p>Simpliciter, quæ satisfacit quæstioni propter quid. Unde & ab Aristotele vocatur <i>causa propter quum</i>. v.g. proficitur Studiosus Lipsiam tempore nundinarum, ut à mercatore pecuniam accipiat. Hæc causa efficiens remota est <i>anima</i>, proxima sunt pedes, sed non proxima simpliciter, quia non satisfacit quæstioni propter quid. Si enim interrogatus, quare Lipsiam eat, responderet propter eam, quod habeat pedes, risum live indignationem querenti movebit. Si verò respondeat, eam ob causam se ire, ut pecuniam ibi accipiat, satisfacit querenti. Unde hæc est causa itineris proxima simpliciter.</p>
<p>¶ VII. alia</p>	<p>Universalis, quæ insuit influxu ex parte talis cause in illimitatò & in differenti, ut simul eodem modo in plures, specie vel genere etiam distinctos effectus insuat, sive insuere possit, determinatur verò ut evadat talis specie effectus, ab aliâ causa ejusdem generis. Ut e. g. Deus resp. causarum secundarum, & corpora cœlestia resp. agentium sublunarium.</p> <p>Particularis, quæ determinat universalem in causando ad certum specie effectum, in eodem genere cause, ut ignis, quatenus cū Deo concurrens in generando alio igne, facit ut ignis generetur, & non aliud. Talis est etiam planta, in generatione alterius plantæ, respectu Solis.</p>	
	<p>Subordinata, talesque vel</p>	<p>Essentialiter, & sunt duæ sive plures cause ejusdem generis, quarum una ex naturâ suâ dependet ab alterâ in causando. Dicitur ex naturâ sua, propterea, quia quando duo equi trahunt currum, unus ab alterò quidem pendet in causando sive trahendò, si neuter sine alterò cum trahere possit; non tamen sunt cause subordinatæ, quia neuter ab alterò dedendè ex naturâ suâ, quod vel inde peripicitur, quòd unus possit esse tam robustus, ut solus esset trahendò. Sic creaturæ omnes subordinantur Deo in suis operationibus: Sicut etiam <i>Sol & homo</i>, dicente Philosopho, <i>generant hominem.</i></p>
<p>¶ VII. vel</p>		<p>Accidentaliter, & sunt duæ sive plures cause ejusdem generis, quarum una certâ ratione dependet ab alterâ, sed non in causando, ut Anchises & Æneas respectu Alcæii. Non concurrit Anchises cum Ænea in generando Alcæio, aliâ tamen ratione dependet Æneas ab Anchise, quatenus nimirum ab eò genitus fuit.</p>
	<p>Non subordinata, ut duo equi, vel conjunctim unum, vel separatim duos currus trahentes, Item pictor pingens, & faber clavem consiciens.</p>	

DE NECESSARIO.

Complexum, ut Deum esse iustum, hominem esse animal ratione præditum.

1. vel

Incomplexum, ut DEUS.

Simpliciter, quod nullò modò & nullius insitit non esse, aut aliter se habere potest: ut, hominem esse animal, albedinem esse colorem, & in incomplexis solus Deus.

Secundum quid, quod intuitu causarum naturalium vel secundarum aliter se habere nequit, quia tamen à Deo dependet non esse, vel mutari ab eò potest, ut angeli, corpora caelestia, eorumque motus & alia, quæ ipsi insunt. Sic ut homo generetur, necessarius est maris & femina congressus, & ignis non potest non comburere ad motam rem combustibilem, Divinã virtute tamen homo Christus sine concursu viri genitus est, & igni in fornace Babylonicã nihil juris fuit in tres sanctos viros: quemadmodum etiam Deus ad vocem Josue Solem stare fecit: Vocatur hæc necessitas naturæ.

Nullam necessitatis suæ habet causam, ut Deus: Idè non posse simul esse & non esse: Quodlibet esse vel non esse.

Inter-

nam

Materiam, sicut terra necessariò dura est, quòd ex ferro constat & animalia necessariò sunt corruptibilia, quia ex Elementis constant. Et solet dici necessitas materiae. Vid. II. Physic. c. 9.

Formam, ut hominem esse rationalem. Vide I. poster. c. 53. ubi fundatur hæc necessitatis materiae & formæ distinctio.

2. vel

3. quod

Necessariū est quod aliter se habere nō potest. Et est

Aliquam suæ necessitatis habet causamque

Efficientem, id quod vel

Repugnantem patiente, seu contra inclinationem ejus, & dicitur ex V. Metaph. cap. 5. & II. post. r. 54. violentum, quod est contra inclinationem vel

1. Naturalem & est violentum in specie sic dicitur; quomodo lapidis projectus sursum movetur, 2. Electivum, vel electionem, & dicitur contra, ut dicitur aliquis vi in carcerem rapitur.

Ex-

ternam

Subiecto non repugnantem, quomodo Sole super hemisphaerium nostrum incedente, necesse est esse diem.

Esse, id scilicet, sine quo res esse vel subsistere nequit, quomodo respiratio est necessaria ad vitam.

Finalem, & dicitur specialiter hæc necessitas ex hypothesi, II. Physic. c. 87. Estque hæc modò quid necessarium vel ad

Bene esse, quæ dicitur necessitas expeditionis, quomodo navis aut pons est necessarius, si fluvium transire velis, commodius enim his transis, quam vado.

4. Est necessarium necessitate vel

Consequentis, quæ est, quando necesse est aliquid esse vel non esse: ex eo, quod positum est aliud esse vel non esse, estimeretur fortassis in se sit necessarium. Sicut in omni Syllogismo necesse est conclusionem esse veram, positò premissas esse veras. Sicut & necesse est hominem incallescere, si diebus æstivis sit sub Sole. Quamquam enim utrumque est contingens, nimirum, & quòd sub Sole stet, & quòd incalescat illò tamen positò, non potest non hoc contingere.

5. Est necessarium

Consequentis, quando tam antecedens, quam consequens est in se necessarium, ut aliquid sentire, si animal sit. Absolutè à necessitate, cuius oppositum includit contradictionem, ut Deum esse iustum, hominem esse animal.

Ex hypothesi aut suppositione, nimirum, quando aliquid in se est contingens, id est, aliter se habere potest, positò tamen aliquo, non potest aliter se habere. Ut Petrum progredi, simpliciter contingens est, positò tamen quòd currat, necessarium est ipsum progredi.

N. TAB. XIII.

DE CONTINGENTE.

Latè & improprie, & opponitur tantum impossibili, sive pro eò, quod non est impossibile, & complectitur quoque necessarium, ut contingit terram stare, cœlum moveri, hominem esse animal.

Contingens
sumitur
vel

Strictè & proprie, ac definitè Aristotele I. Prior. c. 12, est, quod eòdem non sit necessarium sitamen ponatur esse, nihil inde sequitur impossibile, hoc est, quod nec necessarium est, nec impossibile, Et est

II.
est
contingens
ex I. Pri-
or. c. 13.
p. 5. vel

I. *Id, quod est quidem, non tamen necessarium, id est, potest non esse, quomodo si Socrates jam ambulat, contingens est eum ambulare.
Id quod non est, potest tamen esse, sicut contingens est, non flantem sed sedentem stare.*

*Aequaliter, ut iens, quod aequè potest esse, & non esse, qualia sunt quæ pendent à liberò hominum arbitrio, ut ambulare stare, scribere.
Ut plurimum, ut è iis quæ, quod est frequentius, ut hominem nasci quinque digitis in unâ manu.*

- 1. *Ratione temporis tantum, & non ratione cause, quod scilicet raro subiecta inest; postea tamen ejus causa, semper inest. Ut raro deliquium competit Luna, competit tamen ipsi, quandoque inter ipsam & Solem diametraliter opposita terra collocatur, à quâ interpositione deliquium illud provenit.*
- 2. *Ratione subiecti: vel temporis & cause simul, quod scilicet postea quoque causa raro inest. Sicut raro est, ut fodiens vineam, inveniat thesaurum, & hoc est, quod raro dicitur contingens.*

Esse contingens, quod modò fuit expositum,

Rarò, ubi notandum aliud esse, rarò aliquid

Fieri, quod biferiam dicitur:

O. TAB. XIV.

M. TAB. XIII.

B

O. TAB. XIV.

De Uno per se & per accidens.

1. *Per se affectio Entis, & ut quolibet ens est unum: sicut quilibet homo est unus homo, & sic hic loci sonatur.*

2. *Per negat multitudine in aliquo in rerum natura, & est idem, quod unum unum unum tantum, quod modo Deus est unus, solus unus, sed homo non est unus, quia non est tantum unus.*

3. *Pro vero & perfectio in suo genere. Quod si perfectum non fit, licet aliis continuatione sit unum, unum tamen non dicitur. Sic partes calcei, si quomodocumque aliter confectae sunt, quam ut calcei formam habeant, & usam perfecte praestare possint, unum non dicitur, ut Aristoteles 5. Met. c. 6. doct. Molitorius de Universi cap. 4. pag. 434. hoc ita exponit: Altero modo dicitur unum, quod totum est, atque ex omnibus suis partibus absolutum, quantum hac parte est indivisum.*

I. Acquisitiōnem Sumitur enim Unum

II. Indivisiōnem per quā ens simpliciter unum, considerat, ut

*Est in re ipsa, extra hoc, quod ab intellectu concipitur, & sic est aliquid positivum, cum re ipsa non fit ab Ente distinctum. Ab intellectu concipitur, & ratione ad Ente distincta est, & hoc modo est quadam negatio, quatenus admodum & per negationem ab Aristotele Unum definitur, quando 3. Met. c. 6. ait: *Unum est quatenus quod de se ipsum non habet, quod a ratione non habent, eadem unum dicitur, nisi, si quatenus homo non habet de se ipsum, unum homo, si quatenus animal, unum animal, si quatenus magnitudo, unum magnitudo.**

Per accidens { quando subiectum & accidens dicitur unum, ut *Corsicum & Musicum*, aut *Corsicum Musicum*, aut homo *Musicus*.
quando duo accidentia unum dicitur, quae eidem subiecto accidunt. Ut *Musicum & Insulam*, si simul Corsico addant.

Unum est Entis indivisum, in se, quae indivisum non habent, eadem unum dicitur, per Met. c. 11. Et sic Met. c. 12. Unum esse, est indivisibile esse. Nota hic

III. Distinctionem, quae ex 7. Met. c. 6. unum est vel

Magis, ut quod natura est continuum, quale brachium, item, cum continuum populari definitione fit id, cuius motus est in uno per se, sive indivisibile tempore, id est, eodem tempore, sicut ut una pars non movetur altera immota; Philosophica autem definitio fit ad cuius partes communis termino copulatur, ut brachium, aqua maris, quorum una pars moveri potest altera immota, & quae priori definitione exclusi videntur quorum una pars moveri non potest, altera immota. *Minus*, ut quod arte est continuum, qualia ligna glutine coniuncta, item, quorum una pars potest moveri, immota altera.

Prima, hoc est, materia proxima, quemodo omnes fluxus sunt unum quid ratione aquae, item, omnia multa ratione mellis. *Proximè ab se, i. e. materia sensibilibus remotis*, ut oleum & vinum. Hoc enim non ratione subj. et proximi sensibilibus enim differentia est inter formam vini & olei, sed remoti unum sunt; Ambo enim sunt ex aere & aqua. Hoc modo omnia corpora dici possunt unum, ratione materiae primae.

III. Analogia quatenusque ita se habent, ut aliud ad aliud, hoc est, quorum unum se habet ad alterum, ut aliud ad aliud, ut caput cum homine collatum, & Christus cum Ecclesia.

IV. Genere, quorum unum genus unum oppositum, differentia differens. *Subal* proximo, ut homo & brutum, quorum genus proximum est animal. *Terminus*, ut homo, equus, quertus, quorum unum est genus, sed remotum, ut corpus animalium. *Generalissimo*, quorum est eadem praedicationis figura, hoc est, quae in eodem collocantur praedicationibus.

IV. Specie, quorum ratio, quae quidditatem docet, est indivisibile ad alium, quae quidditas se declarat, ut Petrus, Paulus, quia quilibet est homo, qui est species specialissima, quae est indivisibilis in alias res, diversas definitiones essentialis habentes.

V. Numeri seu communis, quorum ratio quidditatis est indivisibilis est, & nec remota, nec sub, uno ratione separari potest, hoc est, quae re & ratione sunt unum, ut Cicero & Marcus, Ensis & gladius.

Improprie { *Partiuntur*, ut multiplici officines in una domo extruenda occupari.
Partiuntur, ut populus, qui ubi uno principio regitur.
Unum, quia unum, ut possessores unius oegri.

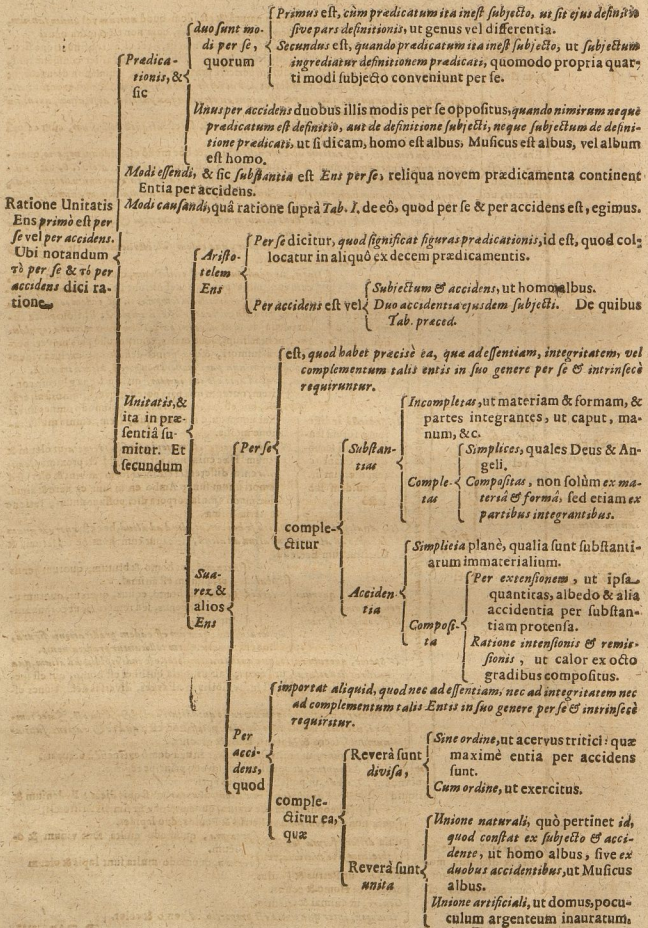
aliquid { *Est*, ad quod aliquo modo comparantur, ut si quis dicat, Evdentiū & Theophrastum esse unum, quod uterque fit similis Aristoteli.

quia non sunt continua ut Petrus & Paulus, duo lapides. *proxima*, quemodo multa sunt vidum & oleum, *leum*, *remota*, quemodo multa sunt lapis & oleum

IV. Oppositio, nempe Materialis, & dicitur modis oppositis modis unius, sunt enim multa, vel

Numero, ut Petrus & Paulus. *Specie*, ut Homo & equus. *Genere*, ut animal & scientia. *Analogia*, inter qua nulla est proportio, ut homo & color.

DE ENTE PER SE ET PER ACCIDENS.

DE SIMPLICI ET COMPOSITO.

Cum aliquid, & hoc non opponitur simplici, quia quod simplex est, potest esse compositum cum aliquid, sicut anima intelligens composita est cum corpore ad constituendum hominem, non tamen est composita ex corpore, sed est composita ex corpore, sed est substantia simplex. Unde, quod hoc modo compositum dicitur, non dicitur proprie compositum, quatenus hoc modo compositum est.

Ex aliquid vel ex aliquibus, (nunquam enim componitur aliquid ex uno tantum, sed semper ex pluribus.) & opponitur simplici, estque proprie compositum, ut homo ex corpore & anima. Et sumitur, hic consideratur, Partium, ex quibus compositum est, & dicitur Totum.

Hoc ipsum concretum, nempe compositum, quod dicitur dupliciter. Est scilicet compositum vel

Indivisibile, scilicet quod dividere quidem potest, actu tamen divisum non est. Et est compositum. Vide II. de animat. 20. Ubi considerandum est

Abstractum, nempe compositum, quae est simul positio sive conjunctio plurimum rerum unum terminum constituentium. Cujus notanda

Actione, qua aliqua componuntur, ut quando faber duo ligna glutine conjungit.

Termino dicitur actionis, quae alias dicitur unio, & est ratio formalis compositi: sicut albedo est ratio formalis albi. Ita Gellius Lib. 15. Cap. 1. edificationem ponit pro aedificatio Et dispositio ut comprehenditur sub prima specie qualitatis, non denotat actionem, uti patet, sed aliquid terminans. Ambulatio item non motum tantum, sed & locum. Et mixta, mixtio, non tantum significat actionem, quae aliquid miscetur, sed terminum etiam, 4. Polit. cap. 8 ubi vid. Piccartus cap. 354. Verba Aristotelis sunt: ἴδιον ἢ πάλαινα ὡς ἀλλοῖς ἐπιπέδον, μίξις ἐπιγαστρίας & διμοσχόνιος. Polutia, ut simpliciter dicam, mixtio est ex oligarchia & democratia.

Equivocatio. Sumitur enim vel pro

Materiali & formali, quomodo homo est compositus ex corpore & anima. Accidentali, sicut album compositum est ex subiecto & albedine.

Realem, illam nempe, cujus extrema sunt realia respectu distincta, qualis est ex

Partibus integrantes, qualis est palmi ex duobus semipalmis, & corporis ex capite, thorace, ventre, &c.

Gradibus per intentionem, qualis compositio est caloris in igne ex octo gradibus, Essentia & subiectiva, quomodo compositionem obtinet v. g. hic & ille homo, non autem humana natura.

Distinctio in compositionem

Rationis, cujus extrema sunt ratione tantum distincta. Non enim requiritur, ut extrema sint entia rationis (sicut compositionis realis extrema debent esse realia) sed sufficit, illa esse ratione tantum distincta.

Indivisibile, quod scilicet nec actu divisum est, nec dividere potest. Et est id, quod vocatur simplex. Dicitur autem aliquid simplex

Absolute, quod nullo compositionis genere est compositum, scilicet, nec ex materia, nec ex forma, nec partibus integrantes, nec subiecto, nec accidente. Ut Deus.

Secundum, quid, seu certam rationem. Quod modo iterum aliquid simplex est vel

1. Respectu certis generis rerum, quod non est compositum ex aliquibus sui generis. Quam ob causam vox, qua rerum illud genus, cujus respectu simplex dicitur, significatur, addenda est voci simplex. Ita e. g. haec propositio, homo est bipes, non est aliquid simplex, sed omnino compositum. (constat enim subiecto & praedicato) est tamen simplex in genere propositionum, quia non est ex aliis propositionibus composita. Unde dicitur propositio simplex, non autem res vel vox simplex. Sic Elementa sunt corpora simplicia, quia ex aliis corporibus non sunt mixta, non tamen sunt res simplices, cum consistant materia & forma.
2. Respectu certis generis compositionis. Ut e. g. materia est substantia simplex, quia non est composita ex materia & forma, licet sit aliquid compositum absolute, ex partibus nimirum integrantes.

Ratione Unitatis scilicet ens est vel

R. TAB. XVII.
DE TOTO.

Totum habet a se oportet

Partium. Et definitur; quod sit id, quod continet ea, quae continentur, ut illa sine unum V. met. cap. 26. Et quae

I. Integrale, cuius quantitas constituitur quantitate partium, &c

vulgo ex Aristot. 2. de part. animal. c. constituitur duplex

Similare & dissimile, quod constat ex partibus eiusdem rationis sive essentiae, ut aqua, aurum. Quelibet enim pars aquae est aqua, auri aurum. Dissimilare vero quodlibet, cuius partes diversae naturae sunt, ut oculus, manus, pes, &c.

secundum eundem Arist. 5. met. c. 26. est triplex, quoddam est ejusmodi, ut transposito partium differentiam faciat

Nullam, neque scilicet in materia, neque in forma sive figura, ut aqua, vinum, aurum, numerus, & de hisce usurpatur nomen omne. Dicitur enim omnis aqua, omnis numerus. Tota aqua, totus numerus non dicitur, nisi translatione, ut vult Aristoteles.

Et in materia sive subiecto forma, & in ipsa forma, quod est cuiusvis animalis corpus. Si enim os apponatur, ubi erit caro, & dentes ubi unguis, non tantum figura totius mutatur, sed & materia, hoc est partes habentes diversas naturas. Et de hisce usurpatur vox Totus. Totus enim dicitur, non, omnis homo, si nimirum de uno aliquo sermo sit.

Tantum in forma, ut statua ex aere facta. Si enim situm partium mutet, collocatis, ubi caput esse debet, manibus, ubique quidem manet aë, mutata tamen figura. Et quae ita comparata sunt, de his dicitur & totum & omne, propterea, quod de utroque precedentium participant. Dicitur enim & tota statua, & omnis statua.

II. Effentiale Physicum, quale est substantia composita respectu materiae & formae, ut homo respectu corporis & animae rationalis. Metaphysicum vel Logicum, quale est species respectu generis & differentiae, ut homo, quatenus ex animalis & rationalis constat.

III. Unversale, ut genus comparatum cum speciebus & species cum individuis. IV. Potestativum, id, quod plures habet potentias, quae sunt principia operationum. Hujus Philo sophus, Metaph. c. 16. non facit mentionem. Alibi tamen 1. de an. t. 9. & 2. de an. t. 19. item de juven. & senect. non procul à princip. 1. Eth. c. 13. & c. potentias animae vocat partes animae. Si potentiae animae sunt partes animae, certe anima ipsa erit totum.

Sic quantum partibile in partes constitutiones. Nam genus non dicitur mutilum, detracta à unâ specie. Id quod remanet, ablata parte, sit adhuc majus. Et hanc ob causam duo non sunt mutilum, ablata unitate.

Ejus, quod dicitur mutilum, nullo modo, ut nimirum

Maneat secundum substantiam, Et hanc ob causam numerus non mutilatur, quia quavis unitate ablata non manet eadem numeri species, sed alia fit.

Mutilo. Ut autem mutilum aliquid dicatur, requirunt conditiones ex parte

Haveat partes dissimilares, & quarum positio faciat ad differentiam. A qua enim non dicitur mutila, nec aurum.

Sit continentum, Nam concentus habet partes dissimilares, & eas quidem ad certam positionem ita statutas, ut mutata positione, mutetur substantia concentus, nihilominus tamen non dicitur concentus mutilus.

Korolquale sive partibus ablati, ut illa

non sit principalis Sic homo praeciso capite non dicitur mutilus, cum tunc non amplius sit homo, sit externa, non interna. Non enim mutilum dicitur animal exciso liene, sed amputata manu, & cantharus dicitur, mutilus ablata ansa. Tota ablata non possit renasci. Quam ob causam calvi non sunt mutili.

S. TAB. XIII.
DE PARTE.

Similaris, quæ aliis dicitur id, cuius omnes partes sunt ejusdem rationis sive nature. Ut e. gr. in corpore animalis ossa, caro, cartilago. Sed nobis placet definire eam, quæ ejusdem nature sive rationis est cum aliis partibus ejusdem totum.

Dissimilaris, quam alii dicunt eam, quæ in partibus dissimilis vel diverse rationis potest dividi. Ut in animali oculus, manus, &c. Nos dicimus eam, quæ non est ejusdem rationis cum aliis partibus ejusdem totius.

Adicitur totum, quæ nimirum repetita adæquat totum, ut unitas quælibet numerum & binarius reliquos numeros partes.

Non metitur totum, quæ scilicet repetita, aut non attingit totum, aut excedit, ut ternarius respectu octonarii.

Integralis id scilicet, in quod quantum quovis modo dividi potest, &c.

1. est vel
2. vel

Partes est vel

Essentialis, quæ essentiam totius constituit. h. est vel

Physica, ut *Materia*, & *Forma*.
Metaphysica vel *Logicæ*, ut *Genus* & *Differentia*.

Subjectiva, quæ actu non continetur in toto, nec illud constituit sed toti subicitur in predicatione, quam ob causam & *subjectiva* dicitur. Tales partes sunt individua respectu speciei, & tùm ipsa tùm species respectu generis.

Potentia, sive *facultas* respectu ejus, quod plures habet potentias, & cuius est potentia, quemadmodum facultates animæ partes ab Aristotele nuncupantur, sicut constat ex Tab. precedenti.

T. TAB. XIX.

IX TAB V

T. TAB. XIX.

DE UNIVERSALI ET SINGULARI.

Ratione Unitatis terris Ens est vel

Universale, per quod in sua latitudine intelligitur aliquid ad multa pertinens. Accipiturque pro

Complexio, de quo hic non agitur. nempe pro Enunciatione vel

Universali, contradistincta à particulari & indefinita, quomodo de propositione universali agit Aristot. i. prior. anal. l. i. Et propterea Universale priorificum vocatur.

Summe necessaria, cuius predicatum convenit subiecto omni, per se & quantum est ipsum, de quo Aristot. agit i. post. c. 4. quam ob causam vocari consuevit Universale posteriorificum.

Causans, id nempe, quod est causa universalis. Et hoc universale est revera res singularis, ut Deus, qui est causa universalissima, est aliquid maxime singulare, & nullò modo universale.

Latius, ut complectatur etiam ea, quæ sunt communia ab uno ad unum, quomodo Aristot. 3. met. 3. ait, ens & unum esse maxime universalis. Et 11. met. l. 6. ait, Ens & unum, universa maxime de omnibus predicantur, uti habet verio apud Fomsecam. Potius reddendum videtur, maxime omnium.

Materialis, sive res, qua dicitur Universale, ut cum nomino genus, materiale est color vel animal, aut aliud quid, quod de pluribus specie differentiis. in quid predicari potest. Et hoc esse aliquid reale & citra mentis operationem in rebus sive singularibus ipse existens, nullum est dubium: quis enim negabit animal, item colorem, esse in rerum naturâ nemine cogitante?

Formale, & est aliquid, v.g. animal vel colorem, esse unum in multis, vel de multis predicari aptum esse. Et de hoc sermo est, quando quaeritur: An universale sit in verum naturâ sive in singularibus citra mentis operationem, an verò sit per operationem intellectus abstractentis, v.g. naturam hominis vel ab hoc, vel ab illo, vel confusè cognoscens hominem, ut non cognoscat, quid sit Petrus, quid Paulus?

Incomplexio, & sic dicitur aliquid universale vel in

Prædicando, quod ut est 7. Metaph. l. 1. 45. pluribus inesse, aut ut Aristot. 1. 2. 7. habetur, de pluribus predicari aptum est. Et sumitur vel

Pressius, nempe pro eo, quod tantum de pluribus predicari aptum est univocè, quod significat Aristot. 4. met. 2. quando ait: Ens & unum non esse Universalis. Et hic occurrit

Representando, & est conceptus intellectus representans rem in universali, ut conceptus animalis, hominis,

Significando, & est vox, qua res universalis significatur, ut vox animal, color, homo.

Absolute & est id, quod de pluribus predicari nequit, ut Petrus, Johannes, & sic opponitur Universali. Ita enim Aristoteles 1. post. l. 81. & 1. d. part. animal. c. 4. ait, Universale commune est, idem appellatur universale; quod in multis inesse. Et 3. met. l. 14. inquit: Singulare exponimus, quod numero est unum, universale verò, quod in his.

Respectivo, & sic dici potest, quodlibet minus Universale respectu suo, quod magis est Universale, ut homo, licet absolute loquendo aliquid universale sit; Singulare tamen dici potest respectu animalis, quia est minus universale, quam animal. Aristoteles, cum dicit, indultientem esse à singularibus ad universalis progressionem, utramque acceptioem comprehendit.

Singulare, quod sumitur dupliciter,

DE EODEM ET DIVERSO.

Relativè, quâ ratione ab unitate distinguitur, quod unitas sit aliquid absolutum.

I. Sumitur vel *Negativè*, & sic dicitur idem, quod non est ab aliquo *diversum*, & importat *negationem divisionis*, sicut unum, sed cum discrimine. Unum enim dicitur negationem divisionis rei in se; Idem autem negationem divisionis ab alio.

Idem, quod

Simpliciter, quando sumuntur duo accidentia, quæ eodem accidenti subjicuntur, ut Musicum & album idem dicuntur, si eadem homini utrumque accidat.

Per accidens, id, quod predicatur, accidit ei, quod subjicitur, ut homo & Musicus.

Compositis, quando id, quod subjicitur, accidit predicato, ut Musicus & homo.

Compositum subjicitur, ut homo Musicus & homo, vel, homo Musicus & Musicus.

Compositum predicatur, ut homo & homo Musicus, vel Musicus & homo Musicus.

II. Dicitur idem vel

Maximè propriè & primariè, ut cum duo nomina idem significant, ut ensis & gladius; vel cum definitum & definitio idem dicuntur, ut homo & animal rationale. Averroës in Met. 1. 10. e. a. unum numero esse dicit, quæ numerari non possunt.

Per se, quod quadruplex est, *Numero & hoc vel* cum propria enim subiecto idem dicuntur, ut homo & susceptivum disciplina.

Specie, cum accidentium ratione idem dicuntur, ut sedens & Socrates; si Socrates sedeat. Sed hic modus pertinet ad unum per accidens.

Generè, *Analogiâ*, de quibus vid. *suprà Tab. O.*

Plurium, quod pertinere putamus non tantum cum aliqua analogiâ, genere vel specie idem dicuntur, sed & cum numero. Licet enim cum voce Socratis & sedentis unum aliquid individuum significatur, & cum dico enslem & gladium idem esse, non sunt plura supposita, sunt tamen utrobique plura nomina & in priori exemplò etiam definitiones plures.

Cum uno ut pluribus utimur, ut cum ipsum idem quod ipsum esse dicitur.

Que idem passa sunt, ut qui ex agitudine ruborem vel pallorem contraxerunt.

Que plura habent eadem, quàm diverse, vel simpliciter, ut duo gemelli, qui vix inter nosci possunt, vel magis conspicua, ut argentum & stannum.

Quorum una est qualitas, non eadem in eodem gradu ut duo alba, quorum unum magis, alterum minus album.

Quorum una est qualitas in eodem gradu, ut duo æqualiter alba.

Æqualia, quorum una est quantitas.

Latè, prout hæc vox opponitur, identitati vel idem, & complectitur quoque *differentiâ*. Dicuntur autem *differentia*, quæ enim conveniunt in aliquo univoce, sub eo per aliquod distinguuntur, ut duæ species conveniant in genere, & distinguuntur per differentiâ specificam. Quamquam hoc ipsum nomen (*differentia* vel res *differentes*) interdum latius accipitur.

Stricte, pro his, quæ à seipso distinguuntur, neque in univoce aliquid conveniunt, ut Deus & Creatura, summa genera inter se.

Analogiâ, inter quæ ne analogia quidem intercedit, ut homo & animal.

Subalterno tantum, ut, homo & arbor.

Generè, eoque vel *Generalissimo*, ut quæ in diversis categoriis stabulantur.

Specie, quæ vel diverse sunt species, ut homo & equus, vel diversarum specierum indivisa, ut Petrus & Bucephalus.

Numero, ut Petrus & Paulus.

Ratione Unitatis & multitudinis, Ens quodque est

III. Importat Unitatem

IV. Ejus cognata sunt

Sumuntur vel

Di-versum, Diversa autè

II. Dicitur aliqua diversa vel differens

Ad Doctrinam de Diverso perinet Explicatio Generum & Modorum
Distinctionis.

	1. Constitui solet duplex	Positiva, quæ est inter duo entia, ut hominem & brutum, albedinem & dulcedinem. Negativa inter ens & non ens, aut privationem ejus, aut inter duas negationes vel privationes, ut inter hominem & non hominem, inter visum & cæcitatem, inter lucem & tenebras.
Realis quæ	2. Bifariam sumitur. Distingui n. re. aliter est	Subiecto differre, quomodo distinguntur duo vel plura supposita, ut Petrus & Paulus, item, quæ sunt in diversis suppositis, ut albedo nivis & albedo læcis. Esse distincta, vel non esse idè citra mentis operationem, sive subiecto etiam differant, quod jam vidimus, sive non, ut albedo & dulcedo in læce.
1. Genera & sic distinctio est	Rationis quæ aliter sumitur	A Scholasticis. Hæc enim distinctio rationis est, quæ fit per conceptus formales (qui sunt in intellectu) ejusdem rei in adequatos, & ferè fit in ordine ad diversa connotata. Sicut essentia divina est quod simplicissimum, nec in eâ secundum rem est aliud atque aliud, quia tamen per essentiam suam Deus diversas ed operations, ut peccata, dat penitentibus veniam, &c. hinc varia ipsi tribuimus attributa. Cum enim essentiam divinam concipimus, ut patientem facinorosos, nominamus ipsam, cum ut remittentem peccata penitentibus, vocamus misericordiam, quæ est distinctio rationis. Opponitur distinctioni reali in posteriori acceptione. Ab Aristotele. Ipsi enim distinguuntur ratione est, aliqua cum non differant subiecto, definitiones habere diversas, et si alia res sint diverse, vel distinguantur citra mentis operationem, quomodo dicit materiam & privationem, album & nigrum, hominem item & equum, &c. differre. Vide Aristotelem V. Metaph. t. 10. & seqq. & X. Metaph. c. ult.
2. Modos & sic distinctio	Modi distinctio	Modi distinctio, quæ includit & includitur, quod locum habet, tùm in re, quæ realiter distinguuntur, quomodo le habet homo & corpus vel anima ejus, tùm in re, quæ solè ratione distinguuntur, ut species & genus, vel differentia ejus. Modi distinctio, quando neutrum alterum in se includit, vel ex altero consistit, sive distinguuntur realiter, ut homo & leo, sive ratione tantùm, ut genus & differentia.
3. Quid sit distinctio	Essentialis	Essentialis. Est hæc distinctio in vigore inter ea, quæ, cum ipsa distinguuntur, habent distinctas essentias, vel sunt ipsa distinctæ essentia, ut homo & leo, albedo & dulcedo, non autem Petrus & Paulus, quia hi similes essentias habent, uterq; enim est animal rationale. Hoc modò etiam non distinguuntur personæ divinitatis, quia earum essentia etiam numerò eadè est. Formalis. Hæc vulgò statuitur inter ea, quorum ratio formalis est diversa, sive aliàs res ipsa distincta, ut albedo & dulcedo, sive solè ratione, ut attributa divina.
4. Modalis	Modalis	A Scholasticis statuitur genus distinctionis mediùm inter realem & rationis distinctionem, vocaturq; formalis ex naturâ rei, & distinguitur ita dicitur illa, quæ cum creationis operationem sunt diversa, unum eorum non competit alteri in primo modo per se, quomodo secundum eam se habent genus & differentia, subiectum & propria ejus affectio, item attributa divina & inter se & respectu divinæ essentia. Verùm si hoc verum esset, essentia divina non esset simplicissima: cum ubiq; aliquid unum est ita, ut includat plura citra intellectus operatione distincta, tùm inter se, tùm ab ipsis, ubi hæc compositio, quicquid etiâ regeat Scotistæ. Nec aliàs etiâ hoc distinctionis genus, ut quidem ab ipsis sumitur est admittendum.
5. Scholasticorum, quæ statuntur inter re & modum ejus.	Modalis recenter	Gener aliter, & significat id, quò restringitur vel determinatur aliquid, quomodo per se subsistere & esse in alio tanquam in subiecto dicuntur modi Entis. Specialiter, hoc loco pro Entitate, ut volunt, quæ in eo formaliter consistit, quod actu rem singularem afficiat, ita ut nec per potentiam Dei absolutam possit esse, nisi actu illam afficiat, nec concipi etiam sine hoc possit, cum tamen ab ea, citra intellectus operationem, si non solè ratione distinguatur. Sic Petrus dicitur esse res, sensionem ejus, quando sedet, esse ejus modum, distinguq; ab eò modaliter. Verùm hoc non est peculiare distinctionis genus. Nam aliàs & inter substantiam & accedens singulare distinctionis genus, diversum à distinctione reali & rationis esset concedendum, quod tamen nec ipsi, quos diximus, Scholastici admittunt. Si enim, quia eorum, quæ distinguuntur, jam utrumque est res aliqua, jam res & modus, idè distinctio alia realis est, alia modalis: sequitur etiam, quia extremorum distinctionis aliud est substantia, aliud accedens, dari tertium genus distinctionis à reali & modalis distinctione diversum.

In doctrina Distinctionis oportet exponere

X. TAB. XXII.
DE VERO.

In secundâ mentis operatione, quæ dicitur compositio & divisio, & in cî responde[n]te oratione enunciativâ, quod testatur Aristot. l. de interpret. cap. 1. docens, tîm in animâ esse interdum intelligentiam, cui verum vel falsum inest (intelligit autem compositionem & divisionem intellectus) tîm in voce, nempe oratione enunciativâ, id quâ ipsâ quæque vel composita sit vel divisio, sive remotio predicati à subiecto. Et c. met. 1. 3. Ubi expressè dicit, Ens, ut verum, & non ens, ut falsum in compositione & divisione cernuntur. Dicit autem (solet à nonnullis veritas complexa, quia inest in complexis tîm conceptibus, tîm vocibus. Et est veritas absoluta & propriè dicta. Ubi sciendum, ab eâ, ut & ab opposita falsitate, quæ dicitur confluenti discrepantiâ intellectus orationes à re denominari.

Tâm secundam mentis operationem, quæ dicitur compositio & divisio, & in cî responde[n]te oratione enunciativâ, quod testatur Aristot. l. de interpret. cap. 1. docens, tîm in animâ esse interdum intelligentiam, cui verum vel falsum inest (intelligit autem compositionem & divisionem intellectus) tîm in voce, nempe oratione enunciativâ, id quâ ipsâ quæque vel composita sit vel divisio, sive remotio predicati à subiecto. Et c. met. 1. 3. Ubi expressè dicit, Ens, ut verum, & non ens, ut falsum in compositione & divisione cernuntur. Dicit autem (solet à nonnullis veritas complexa, quia inest in complexis tîm conceptibus, tîm vocibus. Et est veritas absoluta & propriè dicta. Ubi sciendum, ab eâ, ut & ab opposita falsitate, quæ dicitur confluenti discrepantiâ intellectus orationes à re denominari.

Res ipsa (& sic Verum est affectivo Entis) Ubi notandû

1. Quomodo Compositio & divisio tîm in intellectu, tîm in oratione ab eo denominantur. Denominatur scilicet

2. Quid sit vel in quò consistat

1. Quomodo denominantur. Nempe denominantur

2. In quò consistat, vel quid sit rem esse

3. Ut veritas denominatur, requiritur, ut

1. Absolutè, id est, ut non opus sit in predicatò aliud nomen voci verum vel falsum ad iungere. Rectè enim dico, ignem esse calidum, est verum, ignem esse frigidum, est falsum.
2. Intrinsecè. Licet enim veritas & falsitas ab objectò dependant, secundum illud Arist. ab eo, quod res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa. Ipse tamen non in rebus, sed in oratione vel compositione & divisione formaliter inest.

Veritas, nempe in hoc, quod componuntur, quæ in re unum sunt, ut si dicam vel concipiam, ignem urere, aut dividantur eâ, quæ in re unum non sunt, ut si dicam, hominem non esse lapidem.

Falsitas, in hoc scilicet, quod componuntur eâ, quæ in re non sunt unum, ut si dicam hominem esse lapidem, vel dividantur eâ, quæ sunt unum, ut si dicam, hominem non esse animal.

1. Cum appositò tantum, i. e. ut vox verum vel falsum non sit sîla locò predicatò, sed cum adiunctò alio nomine. Porre èt enim aurò Ungaricò, non rectè dico, hoc est verum; sed dicandum, hoc est verum aurum. Nec de aurò adulterinò rectè dico: hoc est falsum; sed, hoc est falsum aurum. Extrinsecè, quod patebit ex mox dicendis.

Veram rem. Est autem nihil aliud, quàm rem esse aptam, efficere vel terminare veram sui cognitionem. Quod ab oppositò falso probatur, quia illud est, rem esse aptam, fundare falsam sui cognitionem, sicut iam dicitur.

Falsam rem. Est autem nihil aliud, quàm rem aptam esse, ut appareat id esse, quod non est. Sicut Syllogismus vitiosus in formâ est falsus Syllogismus, quia videtur esse Syllogismus, cum non sit. Hoc ipsum verò nihil aliud est, quàm rem esse aptam, ut efficiat vel terminet falsum de se iudicium. Ex quibus evidens est, denominationem verò & falsi, ut res ab his denominatur, esse extrinsecam. Denominatur enim sic à factâ cognitione. At hæc in intellectu est, & non in rebus intellectui objectis.

Referatur ad id, quod non est. Qualibet enim res relata ad id, quod est, est vera huiusmodi res. Sicut Syllogismus vitiosus in formâ est falsus Syllogismus, non est autem falsum, sed verum Sophisma.

2. Habeat similitudinem cum eo, cuius ratione falsitas ipsi tribuitur. Nam argentum, non dicitur falsum aurum propterea, quod non eam habeat cum verò aurò convenientiam, ut alicui imponere possit, ut iudicet esse aurum.

C Non

Veritas, quæ dicitur solet conformitas Operationis intellectus, vel intellectus (cui mediantibus actibus vel conceptibus eius conformitas) res, est

*
Non in primâ, cujus rei iterum teste habemus Aristotelem. Nam i. de interpret. c. i. ait esse intelligentiam simplicium in animo. Et ei respondentia nomina & verba esse experientia veri & falsi. Ut quando dico Homo, album, neque verum dico, neque falsum. Et 6. met. 1. 8. ubi docet, verum & falsum esse in mente, non tamen in mente, qua circa simplicia & quidditates versatur. Confer l. 9. met. 1. 22. Non in primâ, inquam,

Propriè. Nam & simplicibus primæque mentis operationi Aristoteles tribuit veritatem, sed id fit impropiè. Nam veritas propriè dicta non consistit in quavis conformitate intellectus cum re, sed in eâ, quâ, que unum respectu sunt, componuntur, que non unum, dividuntur. Hòc modò enim exponit Aristoteles istam conformitatem 4. Met. cap. 7. in princip. & 9. Met. 1. 21. Quòd igitur hoc ipso libro 1. 12. seqq. primæ mentis operationi veritatem quoque tribuit, id fit impropiè, & quia in eis est aliud instans, sicut vult Vazquez. Quod ita exponendum nobis videtur: quoniam compositio & divisio intellectum vera propriè dicuntur, que conformata sunt rei, non præter rationem apprehensionis simplicium etiam veritas aliquò modo adscribitur, quod representet objectum, eiq, sic fit conformata. Quantum ad falsitatem, ea neque impropiè in primâ mentis operatione, sive simplici conceptu reperitur. Nam simplex conceptus aut representat rem, aut non. Si representat, est verus ejus conceptus. Si non, non est illius rei conceptus, & per consequens illa res non est ejus objectum. Quod si hoc, ei conceptui neque veritas neque falsitas tribui potest respectu illius: quia veritas & falsitas non conveniunt conceptibus, nisi comparatis cum suo subjcto. Opponitur autem veritati illi impropiè dictæ ignorantia, nempe apprehensio rei, quod hoc ipso testatur Aristoteles l. 9. met. 5. 22. quando dicit, in simplicibus verum esse tangere, id est, percipere rem, ignorare autem esse, non tangere; i. e. non percipere rem. Alia autem ratio est secundæ mentis operationis & complexorum. Quia enim plura sunt, que componuntur aut dividuntur, possunt ea representari quidem & significari, atque ita esse objectum tum secundæ mentis operationis, tum orationis; ut tamen quoad compositionem vel divisionem inter illas & objectum difformitas intercedat.

Per se, ut probatum fuit. Per accidens autem veritas & falsitas propriè dicta, etiam simplicibus conceptibus competit, nempe si accedat compositio vel divisio. Si enim conceptum simplicem cum alterò componas ita, ut res representata composita sint, veritas est. Si autem compositæ non sint, falsitas. Simpliciter, si dividas conceptus, quibus respondent res divise, veritas: si dividas, quibus respondent compositæ, falsitas est. Huc pertinet, quòd aliquoties jam cit. 1. 22. l. 9. met. dicitur non fieri ut circa ipsum quid est accipiamur, nisi per accidens.

Y. TAB. XXIII. De Bono.

Alteri, quod est alicui conveniens: ut forma materia; homini scientia; misio sanguinis plethorico.

Formaliter, vel in abstracto, & nihil aliud est, quam perfectio alicui inesse debita. Quod probatur ab opposito, quia malum formaliter est carentia perfectum inesse debita, ut conceditur.

In se, & cōsideratur

Materialiter, sive in concreto: Et est id, quod perfectionem debitam habet. Et potest dici bonum

Essentialiter, & est id cui nihil deest, quod ad essentiam eius pertineat. Quomodo enim Ens est bonum. Et ita sumitur, cum dicitur, bonum esse attributum Entis. Nulli enim rei deest aliquid eorum, quæ essentiam eius constituunt; aliis enim non esset illa res. Ut si homo sive animal non esset, sive ratione destitueretur, hōc ipsō homo non esset.

Ratione accidentium. Et hōc modō non omne Ens bonum est, ut patet in Diabolo & hominibus pravīs.

Simpliciter, cui nihil ullius perfectionis debite deest, ut Deus. Ut autem creatura sic perfecta dicatur, oportet præter suam essentiam omnia accidentia, quæ ipsi conveniunt, obtinere.

Secundum quid, cui vera aliqua perfectio obigit, et si alia sive pluribus aliis careat. Ut potest e.g. aliquis esse bonus Medicus, qui non sit bonus Musicus.

Preter aliud, quod est bonum & conveniens, quia aliud est bonum, ad quod consequendum conducit, & dicitur utile. Utopio amara est bona aegroti, quia confert ad sanitatem ipsi restituendam.

Per se, & est

ratione delectationis, quam secum asert, & dicitur iucundum.

Honestum, quod præcisa delectatione est conveniens naturæ ratione meritis, quatenus est talis. Ut virtus & operatio secundum virtutem. Patet igitur hanc divisionem esse illam vulgatam boni (humani) in honestum, utile & iucundum, 2. Eth. c. 2. & 3. Eth. c. 2. Honestum potest dici bonum simpliciter, reliquis duo bona secundum quid.

Morale, & est idem, quod honestum, sive quod est conveniens homini, ut liberè operatur. Naturale, quod est conveniens cuicunque naturæ, sumta naturæ, ut est in operando ad naturam determinata. Nam bonum honestum & ipsum est conveniens naturæ, sed rationali, ut rationalis est, sive ut liberè operatur. Hæc divisio est boni per se, quod scilicet, per se bonum est, etiam habitæ ratione delectationis.

Verum, quod ut vulgō docetur, tale est, quale existimatur. Hinc quodlibet iucundum est verum bonum. Verum Aristoteli id tantum ita dicitur, quod rectè eligens sive vir probus pro bono habet, quale est honestum.

Apparens, quod iuxta vulgatam doctrinam, est, quod existimatur, cum tamen non sit in re. Sed Aristoteli illud etiam hōc nomine venit, quod reverè illis, qui vitam voluptuariam sectantur, iucundum est. Ita patet ex 3. Eth. ad Nic. c. 4.

Alteri, quod est alicui disconveniens, ut calor febrilis animali. Formale, quod est nihil aliud, quam privatio perfectionis debite inesse debita. Hoc igitur non est aliquid positivum.

In se, cuius considerandum

Materialis, & est id, quod caret perfectione debita, vel quod denominatur a malo formaliter sumptō, & est aliquid positivum. Ut, in furto duo sunt, manus, quod auferitur res aliena, & pravitas illa motus accidens. Illud materiale est, hoc formale. Potest autem hic attendi perfectio

Essentialis, & hæc nulla res caret. Unde nulla res essentialiter mala, neque sic bono, quod est transcendens, ullum opponitur malum, sicut constat ex ante dictis.

Accidentalis, & sic multe res sunt male, sicut est evidens. Culpe, carentia perfectionis debite secundum libertationem. Peccati, qualiter alia carentia boni debet contraria ob

1. Ipsum bonum, quod veteres dicebant esse id, quod omnia appetit, quod etiam Aristoteles probat. Sed ista definitio assignata est per proprietatem, cum bonum aliquid est, causa sit, cui appetatur. Dicitur autem aliquid Bonum

In doctrinā boni peccandum

2. Ejus oppositum malum, quod est malum

2. Ut Thomas docet, P. I. q. 48. art. 5. & 6.

Culpæ, carentia perfectionis debite secundum libertationem. Peccati, qualiter alia carentia boni debet contraria ob

C 2

Z. TAB. XXIV.

DE PERFECTO, quod cognatum est BONO.

Quantitate, id scilicet, extra quod nihil licet sumere, quod eius pars sit, vel eam nulla pars quantitatis desit, ut annus perfectus est, cui nulla dies aut hora deest. Vide III. Phys. l. 6. 3. V. Met. c. 16. & X Met. l. 13.

Veritate, quod in aliquo genere non superatur in bene habendo, ut medicus vel tibicen perfectus est, qui in ea arte à nemine superatur. Quamquam ad mala etiam transferitur: sicut perfectum furem & perfectum calumniatorem dicimus. Quod & bono contingit. Dicimus enim bonum furem.

Consecutione finis, quibus inest finis studiosus, h. e. studio & labore dignus. Tibicen enim, hoc est, perfectus, ad id non pergit, ab habendo sine appellata sunt: Hæc ratione perfectus videtur est, qui hostem debellavit.

Facit perfectum, ut corporis exercitatio dicitur perfectæ, quia facit athletam perfectum.

Habet id quod est perfectum, sicutis est juvenis perfectus, qui ad perfectam juventutem pervenit, & Sol perfectus, quia habet lucem perfectam.

Aliis rei perfectæ appetitur, aut ex ea denominatur, ut contemptum injuriarum perfectus dicitur, quia viro magnanimo convenit, qui est perfectus in virtute.

Per se primo, & est perfectum in

Primo

Secundario & per habitudinem aut attributionem quandam ad priora. Et sic perfectum dicitur aliquid, quia

Secundo

Essentialiter, vel à perfectione essentiali, cui nihil desit quod ad essentiam eius requiritur. Et sic omnium figurarum Syllogismi dicuntur perfecti, Enthymema autem non perfectus, sed imperfectus Syllogismus est, quia ad essentiam Syllogismi requiruntur duæ præmissæ, at Enthymema alteram præmissarum destituitur. Notandum autem; id, cui vox imperfectum hoc modo additur, tribui rei æquivocæ, e.g. Enthymema, quia est essentialiter imperfectus Syllogismus, est æquivocè Syllogismus.

Accidentaliter, vel à perfectione accidentali. Et sic secunde & tertie figuræ Syllogismi dicuntur imperfecti, quia carent illa evidentia necessitate consequentia, quam propter dictum de omni prima figura obtinet.

Primo sit duplex perfectio, nempe

Secundo, Perfectio alicui in se bifariam

Simpliçiter, quæ in suo proprio & formali conceptu importat perfectionem cum nullâ imperfectione. Ab Anselmo definitio huiusmodi traditur. Perfectio simpliçiter est, quæ in quolibet esse (considerato ut est) est melior est ipsa, quàm non ipsa, id est, quàm quodlibet ipse repugnans, ut intellectus, voluntas, sapientia, bonitas, veritas.

Secundum quid, sive in hoc aut illò, ut appellatur à Cajetano, & est, quæ in suo proprio & formali conceptu importat perfectionem imperfectionis mixtam, ut natura humana, natura equi.

Formaliter, cuius definitio convenit alicui, quod ipsi inest, ut calor est formaliter in igne, quia definitio caloris est, quod sit qualitas elementaris, congregans homogena, & segregans heterogenea. At in igne reperitur ejusmodi qualitas. Sol verò dicitur calidus, cui tamen calor non inest formaliter, quia in Sole nulla est qualitas elementaris.

Eminenter, quæ cum alicui non formaliter inest, inest tamen ei aliquid nobilius ipsa, cum vi producenda eam. Et hoc modo calor inest Soli, & omnes creaturæ sunt in Deo.

In doctrinâ, Perfectio attendendum est

1. Concretum, nempe ipsum perfectum. Dicitur autem aliquid perfectum

2. Abstractum, quod est perfectio. Ubi sciendum, quod

Aque hæc de iis, quæ ad Partem Communem Metaphysicæ pertinent, dicta sunt. Particularium quod atinet, Avonibus vel vis quibus Compendium Metaphysicæ proponitur, videntur sufficere, quæ Logici in Prædicationis tractant. Quæ admodum nec de modis Prioris, de generibus oppositorum, quorum tractatio aliis ad universalem Metaphysicæ partem spectat, hic agere volumus, quod ex Logicis ea nosa sint.

DISCURJ

DISCURSUS

Super

Ipfas Tabellas has ante

quadriennium à B. Auctore habiti, & ab
Auditoribus, uti potuerunt, excepti.

Nunc autem

LOCO NOTARUM QUARUNDAM
ADJECTI.

CVM INDICE LOCUPLE
TISSIMO

DISCURSUS

1734

Ipsas Tabellas has ante

quadrennium a R. Augustiniano & ap

Auditorio, ut perueniret exequi

Nunc autem

LOCORUM QUARUNDAM

ADJECTI

CVM INDICE LOCORVM

1734

P R O O E M I U M.

Disfuetudinis est. ut qui disciplinam aliquam studiose Iuuentuti proponere & explicare constituit, antequam illud explicet & proponat, aliqua de eius *NECESSITATE, DIGNITATE ac UTILITATE*, quam in aliis rebus & disciplinis habet, praefatur. Nos itaque *METAPHYSICAM* explicare adgredientes, ne desse forsitan alicujus expectationi, vel contra istam consuetudinem agere videamur, etiam quae *Metaphysica dignitas, necessitas ac utique utilitas sit*, paucis ostendere constituimus.

Quantum vero primum ad dignitatem, estimatur communiter alicujus disciplinae dignitas, eminentia atque praestantia, vel ex modo tractandi, vel ex objecto. Quam priorem rationem, nempe modum tractandi, non admodum eminare nostram Metaphysicam praedisciplinis aliis, equidem concedere cogimur. Videntur enim hac in parte Scientiae Mathematicae potissimum excellere, dum maxime necessarii, evidentissimis certissimisque, nituntur demonstrationibus, quilibet disciplinae reliquae non nituntur. Et haec ratione creditur illis disciplinis nostra Metaphysica. Sed, ut diximus, estimari etiam disciplinae cujusdam dignitas, praestantia atque eminentia solet ab objecto, circa quod versatur. Quam ratione illa disciplina dignior & praestantior est aliis, quae nobiliores atque praestantiores tractat res, quam tractant disciplinae aliae. Quod quidem pacto nostra Metaphysica Scientiae Mathematicis longe excellentior est atque nobilior. Occupatur enim in genere quodam substantiarum, nempe incorporarum, & in quantum etiam corporearum; Cum Scientiae Mathematicae ex adverso in quantitate & figuris, quae accidentia sunt, versentur, & substantiae rationem non attingant, teste Aristotele *XII. Metaphys.*

Et sane quantum ad objectum, est Metaphysica praestantissima omnium disciplinarum aliarum, quae usitatissime etiam *prima Philosophia* appellatur, ut in subsequens audiemus. Subiectum enim, vel potius objectum est inter alia Eius summum & infinitum, *DEUS*. Unde etiam *VI. Metaphys. c. 1.* επιστημον θεολογική, *Scientiam Theologicam vel de Deo appellari* legimus. Ubi tamen animadvertendum, Metaphysicam esse ac vocari scientiam *θεολογικήν*, & proponere doctrinam de Deo, solum quantum ad ea, quae lumine naturae deo possunt cognosci. Theologia enim quam alias *Sacro-sanctam* nominamus, & nostra Metaphysica alia, de Deo agit quoad ea, quae ex revelatione divina & sacris literis nobis innotescunt.

Summam hanc Metaphysicam praestantiam atque eminentiam commendat nobis Philosophus potius *I. Met. c. II.* ubi eam vocat *Scientiam maximam* & *II. Metaph. c. II.* appellans: *Scientiam maximam principum, cuius Scientia caeteris, & aequam ancil-*

las, non contradicere deest. Et ulterius, *posterior*, nominans *νομοθετικόν, dominam omnium*, intellige aliarum scientiarum, quae ex principis naturae notae dependunt. Horum omnium verò ratio non solum ex citato *Cap. II. Lib. III. Metaphys.* sed etiam ex *I. Ethicor. Nicomach. cap. II.* reddi potest haec, quod ea disciplina est praestantior altera, quae habet ac cognoscit illius finem ultimum. Ut e. g. Medicina nam vel artem Medicam videmus esse praestantiorem arte pharmaceutica. Medicina enim est illa disciplina, quae sanitatem cognoscit, & quid ea sit, in quò consistat ejus natura, quibus modis etiam vel praesens in homine conservetur, vel amissa restituatur, docet. Ad quam proinde quantum ordinatur pharmaceutica, illius est. Medicinae praecipis obtemperare, & sicut haec praestantior, omnia instituire. Est ergo Medicina praestantior pharmaceuticò. Et sic verum absolute, illam disciplinam esse praestantior em altera, quae hujus alterius finem ultimum cognoscit. Jam verò subsumimus & dicimus: *Metaphysica cognoscit finem omnium disciplinarum, imò omnium rerum.* Ejus enim est tractare de *DEO*, quem omnium finem ultimum esse vix dubitatione habet, vel probatione mereatur. Ratio enim arguitur ex positis ita: *Si illa disciplina vel scientia, quae alterius finem cognoscit, ea est praestantior, sequitur, quod & illa, quae cognoscit finem omnium aliarum disciplinarum, omnibus aliis sit praestantior.* Sed, sicut ostendimus, verum est prius. Ergo & posterius. Consequenter probatur inde, quia dicitur se habere illa disciplina, quae finem ultimum unius alicujus scientiae cognoscit, ad illam, cujus finem ultimum cognoscit: Ita se habet etiam illa quae cognoscit finem unius omnium aliarum disciplinarum, ad omnes alias disciplinas. Est enim par ratio. Cum autem *Metaphysica sit illa scientia, quae omnium aliarum scientiarum finem ultimum cognoscit*, ultro patet, illam omnibus aliis esse praestantior em, & sic praestantissimam simpliciter.

Sed obstat hic locus *I. Ethic. Nicom. Cap. II.* ubi Aristoteles eminentiam ac praestantiam hanc, quam nos Metaphysicam competere diximus, Politicè tribuit. Verba haec sunt: *Videbitur autè ad potèntissimam & maximè principem pertinere. Eiusmodi verò esse Politicam, apparet.* Videtur ergo Philosophus sibi ipsi contradicere, dum, quod nunc attribuit Metaphysicè, alibi tribuit Politicè.

Sed Resp. quando dicit Philosophus *I. c. Politicam esse disciplinam potentissimam & maximè principem*, illud non absolute, quasi sit omnium in universum disciplinarum potentissima, & omnium maximè princeps; sed respectivè, & in certo genere esse intelligendum, quòd sit scilicet maximè princeps inter disciplinas practicas, & quae versantur in agendo. Patet illud ex ipso contextu, qui inspicitur. Proinde sit licet Politicè princeps inter disciplinas practicas, manet tamen Metaphysica praestantissima simpliciter & absolute.

Possent verò hic iterum aliquis objicere: *Politica etiam imperare vel precipere ipsi Metaphysica.* Præcipit enim ac præscribit Politica, quid ac quemodo quodque in civitate recte sit agendum: definit etiam ac constituit Sapientibus ac Sapientia Professoribus certa salaria; ornat item eos privilegiis, immunitatibus, honoribus, & quæ sunt alia plura, quæ ipsa jubet. Constat verò ex *I. Metaph. c. vii.* quòd Metaphysica Sapientia vocetur. Imò demonstrat ibi Philosophus, quòd reverà sit Sapientia, eique omnes sex Sapientia notas competere probat. Videtur ergò utique ipsi etiam Sapientia atque Metaphysicæ imperare Politica.

Verùm adhibere est hic pulchra illa distinctio, quam habet Philosophus *VI. Ethic. cap. ultimò.* Ibi enim distinguit hæc duo: *Imperare vel precipere alicui; & imperare vel precipere pro aliquo.* Politica non precipit vel imperat Sapientia. Nam ut habetur *lib. I. Metaphys. c. ii.* Sapientia vel Sapientia est præscribere alius, quid factò opus sit, & aliorum est Sapientes audire, & ipsorum præscripta sequi; Sapientis autem non est alios audire, vel pati, ut sibi ab aliis aliquid præscribatur. Quando autem Politica Sapientibus locum concedit in Republica, item, quando porrigit stipendia, salaria, &c. hoc ipso non precipit vel imperat Sapientia, sed pro Sapientia. Ut Medicus non precipit sanitati, sed pro sanitate, ut amilla recte restituitur, vel si adest, conservetur. Et hæc de præstantia, eminentia ac dignitate prime Philosophia, quæ merito aliarum scientiarum principia aut Regina dici potest.

Nunc aliquid etiam de ejus necessitate dicendum est. Quia autem illa, ubi de utilitate dixerimus, simul apparere solet, igitur statim & quidem paucis de ejus utilitate aliquid præfabimur. Non autem dubito, quin quilibet Dominorum Auditorum eam de Metaphysicâ habeat opinionem, quòd sit ejus multiplex & summus usus in aliis scientiis & facultatibus. Nisi enim ita sibi

A persuasum haberent, dubio procul huic collegio non subscripsissent, neque constituissent tempus huic studio impendere. Fundatur autem *sententia ista utilitas, quam habet Metaphysica in aliis quog. scientiis, in universalitate five generalitate ejus.* Nam versatur Metaphysica circa ens in sua latitudine & quatenus est ens: considerans conceptum entis generalissimum, de quâ re dicemus infra. Considerat etiam Metaphysica prima & universalissima cognitionis principia, ut sunt: *impossibile est idem simul esse & non esse; quodlibet est, aut non est.* Ubi prius etiam sic enunciat: *Duo contradictoria non possunt esse simul vera; posterius ita: inter duo contradictoria non datur medium.* In hæc sanè principia omnis nostra cognitio resolvitur. Quicquid enim hisce principia adversatur, necesse est esse falsissimum. Nam ne DEUS quidem facere potest; ut aliquid simul sit & non sit; nec tamen quidquid sic detrahitur omnipotentia divina, ut inferius fuis dicemus, quando agemus de Potentiâ DEI absolutâ. Agit porro Metaphysica de universalissimis entis attributis, de Uno, de Multo, de Eodem, de Diverso, quot modis dicantur eadem, quot modis diversa, de actu, de potentia, quot modis aliquid dicatur actu vel potentia. Exponit quid sit principium, quid principiatum, quid causa & causatum, quot sint causarum genera. Docet, quid sit esse necessarium, quid contingens, quot modis hæc duo dicantur & alia multa. Quæ omnia cum universalissima sint, in omnibus scientiis & facultatibus loeum & usum habent. Manet itaque Metaphysicam ad omnes disciplinas & facultates etiam summum adferre usum, qui quidem summus usus in progressu nostrarum lectionum longè evadet evidentior.

Sunt præterea qui hæc de re sussus in particulari multa præfati sunt; Sed nobis non videtur esse commodum diutius huic rei immorari. His itaque prælibatis conferimus nos ad rem ipsam, Et quidem sequitur.

TABULA I. DE CONSTITUTIONE METAPHYSICÆ.

Dicitur hæc nostra disciplina *METAPHYSICÆ*, quam vocem derivant à *μετά* & *φυσικά*, q. d. *post* & *physicæ*. Ubi exponendum est quid significet. l. vocula illa *μετά*. Bifariam enim exponitur: (1.) ut idem sit quod *post*. (2.) ut idem quod *trans* vel *sub*, *super*. Utroq. modò in præfati rectè exponitur. Si enim exponitur *per post*, tunc Metaphysica erit disciplina, dicta quasi *postphysica* seu *postnaturalis*, idque præcipue ratione inventi omni. Inventa enim est post scientiam physicam, cujus ratio potest assignari à natura cognitionis, quæ oritur à sensibus, quatenus illam necesse est antecedere cognitio

Enius atque alterius sensus. Unde illud *III. de anima*: *Nihil est intellectum, quod non prius fuerit in sensu.* Factumque, ut sensibilia, vel, quod idem, per sensus cognoscibilia, dicta sint nobis notiora, & prius à nobis cognoscibilia, quòd pertinet illa Aristotelis distinctio *I. Poster. ii. & I. Physic. cap. i. ut & VI. Topicorum*, locis que aliis, dicentis, quædam esse *γνωστώτερα τῆ φύσεως*, notiora naturâ, quædam *γνωστώτερα τῆ ψυχῆς*, nobis sive quoad nos. Quæ pluribus illustra- ri, unâ ac alterâ responsione ad diversas objectiones, quas nonnulli proferunt, dilucidari possent, si nostrum paterey institutum. Sed

quoniam brevitati nobis est litandum » ea mittimus, & revertimur ad præcedentia.

Diximus Metaphysicam dici *postnaturalem*, quod post physicam sit inventa, & quidem ideo, quia Physicæ tractat res *adstratas*, res sensibiles & in sensus incurrentes, v. g. Elementa, corpora mixta, &c. Metaphysicæ autem de substantiis separatis, DEO & Intelligentiis, quæ in sensus non incurrunr, nec prius quàm res sensibiles cognosci possunt, suam tractationem instituit.

Si porro vocula *sci* exponitur per *trans* vel *supra*, tunc Metaphysicæ dicitur quasi *scientia transnaturalis* vel *supranaturalis*, qua ratione etiam ab Erasmo Roterodamo in præfatione ad *Augustinum* vocatur *scientia transmundana*. Dicitur autem Metaphysicæ rectè *scientia transnaturalis*, quia tractat ea, quæ transcendunt illa, quæ in Physicis considerantur, & sunt illis superiora. Quod ipsum quidem etiam non uno modo se habet. Potest enim (1.) dici aliquid transcendere res naturales vel perfectione & nobilitate, vel etiam causalitate. Quomodo DEUS transcendit res naturales, quia est ens perfectissimum & causa rerum omnium. Possumus etiam de aliis substantiis separatis dicere, quod superiores sint rebus naturalibus, vel eadem transcendant nobilitate, perfectione ac præstantia. Deinde potest aliquid dici transcendere res naturales prædicatione, seu quoad latitudinem prædicandi. Quomodo illud dicitur transcendere aliud, quod de *alio prædicatur*. Quomodo omne genus est superius speciei, sive transcendit speciem, quia genus prædicatur de specie, & si multas sub se habet, de his omnibus. Sic & species transcendit individua, quia de multis individuis prædicatur. Et hæc quoque ratione, quæ considerantur in Metaphysicæ, sunt superiora rebus naturalibus, vel eas transcendunt, quatenus nimirum ibi agitur, de *universalissimis* conceptibus *entis*, de *actum & potentia*, de *principio & principio*, de *causa & causato* &c. Quæ prædicantur de omnibus rebus physicis, hæc etiam de aliis. Sic Metaphysicæ agit de *substantia* latissime & in conceptu maxime generali considerat, quæ latius corpore naturali. Patet ergo satis rectè dici *Metaphysicam*, sive *sci* per *post*, sive per *trans* exponas.

Sed hic notandum, quod Aristoteles hoc nomen expresse non ultrapaverit; est tamen ejus vetustissimorum discipulorum & Interpretum, ut *Alexandri Theophrasti*, & aliorum.

Sunt insuper alia etiam nomina, quibus honestatur Metaphysicæ ab Aristotele. Dicitur *scilicet* *prima Philosophia* ut *VII. Met. c. I. Physicæ. 22. & II. Physicæ. 26.* & aliis in locis. Dicitur autem *prima Philosophia*, ideo, quia explicat *primas causas rerum*, agit de *prima causa omnium*, nempe de Deo, item agit de *primis & universalissimis principis*, quæ sunt, *impossibile est eadem simul esse & non esse. nihil est sui ipsius causa*, &c. Item agit de *universalissimis conceptibus*, ut & de aliis universalissimis rebus, & ita, quæ per omnes se diffundunt disciplinas. Et sic rectè dicitur *prima Philosophia*;

Dicitur Metaphysicæ porro etiam *Theologia* *VI. Met. c. 1.* Quod agat de *DEO*, non quidem ut *SS. Theologia*, sed ex *principio latissime ipsius nature* notè. Putaverunt quidem nonnulli, quia Metaphysicæ dicitur *Theologia*, ejus objectum adæquatè esse Deum, sed ratio ab appellatione deducta cum nulla sit, igitur cum aliam rationem non videamus, statuerè hoc nolumus. Non enim quando discipline cuidam variè dantur appellationes, statim illæ desumuntur ab objecto adæquato, sed hæc ipsi in adæquato etiam. Est ergo *Deus* subjectum Metaphysicæ, sed tantummodo in adæquato.

Dicitur porro *sapientia*, de qua re multa philosophatur Aristoteles *cap. 2. I. Met.* Et hanc appellationem Metaphysicæ convenire ex professo ibi docet & ostendit. Nos *Metaphysicam esse sapientiam*, possumus *ex VI. Ethicæ*, sic probare. Dicit ibi *Philosophus sapientiam esse scientiam habentem caput rerum præstantissimarum, seu honore dignissimarum*. Quod jam Metaphysicæ primo agat de rebus præstantissimis & honore dignissimis, satis patet ex dictis, & agit enim de Deo & aliis substantiis separatis seu spiritualibus, quæ res sunt præstantissimæ. Caput autem quando sapientia habere dicitur *rerum præstantissimarum*, per caput intelliguntur *prima principia*. Patet ergo secundò *Metaphysicam non tantum agere de rebus præstantissimis, sed etiam earum habere caput*, cum agat de principis *primis & universalissimis*. Et tantum de variis Metaphysicæ appellationibus.

Tandem nunc ad ipsam definitionem *Metaphysicæ*. Proposuit in nostrâ Tabulâ qualescunque nomen descriptionem, nempe quod *Metaphysicæ sit scientia universalissima, considerans ea, quæ naturalia transcendunt*. Hæc autem non est accurata definitio, eum non speciatim subiectum ejus adæquatè afferatur. Dicitur autem *scientia universalissima*, quia agit de ente in sua latitudine, item de *eis, quæ entis in sua latitudine sunt*. Deinde dici potest, quod sit *scientia universalissima, quia considerat, quæ rebus naturalibus longè sunt superiora, & quidem ratione prædicationis, quia prædicantur de omnibus rebus*. Nam non tantum corpus naturale aut substantia est ens, est unum, &c. sed & accidentia sunt entia, &c. Et sic constat aliquò modo de definitione nominis.

Quantum ad definitionem rei accuratorem atinet, nobis dicendum I. de ejus genere, & II. de objecto.

Genus est *scientia*. Duplex autem constituit solè *scientia, theoretica & practica*. Aristoteles practicè strictè utens triplicem facit *scientiam, theoreticam, practicam & effectivam*. Sed nulla est pugna, eum qui duplicem solent constituisse, latius iurant *scientiam practicam*; Aristoteles autem famulèrit strictius. Jam dicimus Metaphysicam esse *scientiam theoreticam*, quia res suas non ideo cognoscit, ut ad operationem referat, quod est *scientiæ vel potius disciplinæ practicæ*, sed in

contemplatione acquiescit. Ita enim se res habet in scientiis theoreticis, ut expectamus scientiarum rerum propter se ipsum, semotà omni utilitate. In Metaphysicis autem quæ tractantur, cognoscimus solius scientiæ causâ, nec illa cognitio per se refertur ad aliquod opus.

Ut definitionem constituamus integram, adjungimus generi *objectum*. Sed de hoc plurimum disceptatur inter Interpretes Aristotelis, & modernos Auctores. Et sanè plurimæ sunt sententiæ, & res tantæ est difficultatis, ut vix sententiæ aliqua haberi possit, quibus non aliqua obstant, quæ vix possunt removeri. Videri potest hæc de re *Suarez. disp. Metaph. l. Fonseca IV. Metaph. g. 1. Javellus l. Metaph. g. 1. Sonecidi in IV. Metaph. g. X.* Peculiare hæc de re tractatum scripsit *Arnsæus*. Abiit ut nos in præsentem omnia, quæ hic moventur, afferamus, aut multas horas huic rei impendamus. Nos hæc vix eò erimus intenti, ut breviter explicemus, & *vulgatissimam sententiam* paulò melius examinemus, nempe eam, *quæ statim quod subiectum Metaphysicæ sit Ens quatenus Ens.* Offendimus autem, nos in hac sententiâ non posse omnino acquiescere; Deinde nostram sententiâ adferemus.

Ante omnia autem sciendum, sermonem hic nobis esse de eò, quod *proprie dicitur objectum s. materia circa quam, & est id, in quo, seu circa quod aliqua facultas vel habitus versatur.* Sic visus objectum est color, quia visus exercendo actum videndi versatur circa colorem, &c. Quæritur ergò jam hoc, *quòmodo sit id, circa quod versatur sive occupata sit Metaphysicæ?*

Deinde sciendum etiam hoc, nos loqui de *objecto specialius sic dicto, ut nimirum distinguitur ab affectionibus & principiis, uti expressè sic distinguitur l. prior. Anal.*

Tertiò notandum quoque id est, nos intelligere hic *subiectum adequatum, quod nempe est æquale toti discipline, ut nec eam excedat, nec ab eà excedatur, & est illud, quod continet omnia, quæ in aliqua disciplina ut subiectum considerantur, & circa quæ disciplina versatur ut circa subiectum, & continet, ea sola & nihil amplius.*

Sciendum ultimò, subiectum constare duobus partibus, quarum una dicitur *res considerata, altera modus considerandi.* Res considerata dicitur *subiectum materiale;* Modus considerandi dicitur *formale.* Res considerata, ut ipsum nomen indicat, est, quod in aliqua disciplina vel scientia consideratur; (loquitur autem de contemplativis scientiis, in prædicis enim sæpè est alia ratio); Modus autem considerandi, ut iterum nomen indicat, est *ratio sub qua res consideratur.* Sic in *Physicis* res considerata est *corpus naturale.* Cum autem corpus naturale pluribus possit considerari modis, ut nempe est ens, ut est substantia, ut est quantum, proinde addendus hic certus modus est, nempe in *physicis* considerari *corpus naturale quatenus naturale, h. e. corpus naturale hic non aliter confide-*

rari, quam ut habet principia naturalia motus & quietis, &c.

Hic præmonitis revertitur ad nostrum institutum. Communis & vulgatissima (ut supra dictum) sententiâ est, *subiectum Metaphysicæ adequatum esse Ens quatenus est Ens.* Ubi res considerata est *Ens;* modus considerandi quatenus est *Ens.* Hæc sententiâ est desumpta ex *l. IV. Metaph. c. 1. & quidem ex verbis initialibus, quæ ita sonant: Est scientia quadam, quæ complatur ens: quâ ratione est ens, & ea, quæ Enti per se insunt.* Hic dicit Aristoteles, *davi disciplinam considerantem Ens quatenus Ens, & distinguit sic quandam disciplinam à scientiis particularibus.* Libro autem *VI. Metaphys.* dicit, *Metaphysicam esse scientiam nisi versalem, & sic Metaphysicam abscondit à reliquis scientiis, quæ sunt particulares, nec considerant Ens generalissimum, ut Metaphysicæ. Sed aliquam saltem ejus partem sive speciem Entis.* Sic Mathematica agit de Ente non quatenus Ens est, sed abscondit partem, v. g. Geometria quantitatem continuum sive magnitudinem; Arithmetica vero quantitatem discretam. Metaphysicam autem (ut repetat) dicunt considerare Ens, non utem hæc vel illa species, hæc vel illa substantia, hoc vel illud accidens, sed prædicare *Ens* ab omnibus his speciebus; & considerare quatenus est *Ens.* Hæc est pervulgatissima illa sententiâ de objecto Metaphysicæ.

Sed nos nondum possumus huic opinionî calculum nostrum adicere. Ut autem appareat, nos non sine ratione discedere ad hæc communî sententiâ, afferemus argumentum, quod olim quoque ad calculum dictavi: *Si subiectum Metaphysicæ adequatum est Ens quatenus Ens, aut est subiectum adequatum aut secundum communissimum rationi entis, aut autum secundum rationes specialiores, exclusò conceptu communi; aut secundum conceptum universalissimum & specialiores simul, eaque vel omnes vel quasdam.* Sed *Ens quatenus Ens* secundum rationem universalissimam Entis non potest esse subiectum adequatum Metaphysicæ. Ratio est, quia in *Metaphysicis* consideratur etiam quid sit substantia & quidem sub ratione substantiæ. Ratio universalissima autem Entis est abstracta à substantia & accidente. Quoniam ergò *Metaphysicæ* agit etiam de ratione substantiæ, idè *Ens quatenus Ens, tantum secundum rationem communissimam Entis, non potest esse subiectum adequatum.* Nec secundò subiectum *Metaphysicæ* adferendum potest esse *Ens, ut sumitur tantum pro inferioribus, & non in conceptu universalissimo, ita scilicet, ut Metaphysicæ agat tantum de substantiâ sub ratione substantiæ, quæ est Ens per se existens, item, de accidente sub ratione accidentis, quæ est, quod sit inexistens in subiecto.* Pater enim quod & universalissimum conceptum entis pertineat ad *Metaphysicam.* Et ut constat, agit ea etiam de eo, quod *Ens in sua latitudine convenit ut de uno, vero, bono, &c.* Et hæc insunt tantum ut est substantia, sed in ge-

in genere ut ens est. E. Ent secundum specialiores rationes etiam non est obiectum adequatum *Metaphysicæ*. Nec potest secundum rationes generalissimas, & specialiores simul Ens est subiectum adequatum *Metaphysicæ*. Ratio est, quia vel esset subiectum secundum universalissimum conceptum, & omnes rationes specialiores simul, quod non potest dici, quia sic concederetur in sententiam Mirandulani, qui concessit *Metaphysicam* esse congeriem omnium scientiarum. Quod autem illud sequatur, facile patet, quia sic ad *Metaphysicam* pertinet agere de corpore naturali quatenus naturale, & de magnitudine &c. Et ita reliquæ scientiæ erunt superflue, vel erunt partes *Metaphysicæ*. Quod cum nemo dicat, vel dicere possit, argumentatur ita: *Quæcumque scientia considerat Ens, quæc. Ens, sumit unum secundum conceptum commune vel unum universalissimum, & omnes rationes specialiores simul, secundum conceptum substantiæ scilicet, quæc. est substantia corporis naturalis, quæc. est naturale, hominis, quæc. est homo, & ita consequenter, illi nihil relinquat cæteris scientiis considerandis. Sed Metaphysicæ relinquit aliquid cæteris scientiis considerandum, ut patet. E. Metaphysicæ subiectum non est Ens quæc.* Ens, secundum conceptum universalissimum, & omnes rationes specialiores simul. Neque ultimum potest esse ens, secundum conceptum universalissimum, & aliquam tantum rationem specialiter. Ut enim verum sit Ens, quæc. Ens, sumit Entem pro conceptu ejus communi, & quibusdam inferioribus, ut pro substantia e. g. quæc. est substantia, pro accidente, quæc. est accidens, esse obiectum *Metaphysicæ*; tamen, si dicas, *Ens quæc. Ens est obiectum Metaphysicæ & dicto modo intelligas, non recte loqueris.* Nemo enim usurpat vocem entis pro communi conceptu entis, & pro aliquibus dumtaxat inferioribus. Deinde positum Ens ita usurpari posse, argumentatur ita: *Quæcumque non terminantur limites Metaphysicæ, ut sciamus quænam sub eorum consideratione cadant, & quæ ab ea excludantur, id non est obiectum Metaphysicæ adequatum. Sed Entem quæc. Ens est, ut proficit, & æquibus dumtaxat inferioribus, non terminantur limites Metaphysicæ, ut sciamus, quænam sub eorum consideratione cadant & quæ non. E. Ens quæc. Ens, ut stat pro se & aliquibus tantum inferioribus, non est obiectum Metaphysicæ adequatum.* Major patet. Per omne enim obiectum adequatum dicunt terminari limites alicujus scientiæ, ut exinde sciamus, quousque se extendat scientia, & quænam sub ejus considerationem cadant, quæ non. Minor verò facile perspicietur, quia Ens quæc. Ens dicto modo sumitur, non exprimit & indicat, quænam sint illa inferiora, pro quibus sumatur, & sic non patet facit, quænam species Entis sub obiectum *Metaphysicæ* cadat, & quæ non. Stat ergo, quod diximus, *Ens quatenus Ens, non accurate dicit posse subiectum adequatum Metaphysicæ.*

Nostra itaque sententia est, *subiectum adequatum Metaphysicæ esse Ens, quatenus est abstractum*

A materia sensibili & ratione, ut in tabella habemus. Quod ut intelligatur exponendum est, quod intelligatur per materiam sensibilem Aristoteles VII. *Metaph. c. X. text. 37.* dicit, materiam sensibilem esse v. g. es, aut lignum, aut quæcumque materiam mobilem. Quibus verbis denotat, materiam sensibilem esse quodlibet corpus naturale. Omne enim corpus naturale est affectum qualitatis sensibilibus, & proinde mobile. Huic materię opponitur intelligibilis. Per quam Thomas & alii intelligunt materiam primam, secundum quod subiacet quantitati. Sed recte dicitur ipsa quantitas continua, & quæque partes, ut 3. de anima t. ii. § 7. *Metaph. Philoſophus docet.* Inde jam dicimus, quod quædam sint reipsa à materia sensibili abstracta; quædam verò ab ea non abstracta; quædam item abstracta à ratione. Reipsa à materia sensibili abstracta sunt, quæ extra materiam sensibilem existunt, sive quorum esse non est consuetum dependere à materia sensibili. Reipsa à materia sensibili abstracta non sunt, quæ non nisi in materia existunt, & non possunt aliter existere. Ratione autem à materia sensibili quænam abstracta sint, explicatu quidem difficile videtur. Dicimus tamen esse ea, quæ in suo conceptu formali non important materiam sensibilem, & describi possunt nulla facta mentione materie sensibili. Quæ autem ratione à materia abstracta sunt, ut tamen non sint reipsa abstracta, sunt iterum duplicia: Quænam enim abstracta sunt à materia non reipsa sed ratione tantum à materia sensibili singulari vel individua; quædam autem sunt etiam reipsa non abstracta à materia sensibili, sed tamen abstracta sunt ratione à materia sensibili & singulari & universali. V. G. Corpora naturalia reipsa non sunt abstracta à materia universali, quia ex eâ sunt composita, nec etiam à singulari, quia universalialia non existunt nisi in singularibus. Deinde ea, quæ considerantur in Mathematicis, non sunt abstracta reipsa à materia sensibili; ratione tamen sunt abstracta non à materia universali, sed singulari. Constat enim scientiæ esse de universalibus, ut Physica non considerat hunc hominem, sed hominem in universali. Quia igitur Physicæ considerat corpora naturalia in universali, patet quod eâ à materia sensibili singulari ratione sint abstracta. Scientiæ Mathematicæ verò considerant ea, quæ ab omni materia sensibili sunt abstracta, tum singulari, tum universali ratione. Omnia enim quæ considerantur in Mathematicis, reipsa sunt in materia, sed tamen Mathematicis considerant ea, non ut sunt in materia sensibili, sed ut ratione ab eâ sunt abstracta. Sic quædam Mathematicus e. g. definit *Circulum*, quod sit *superficies rotunda, à eorum centro omnes lineæ ductæ ad circumferentiâ sunt æquales*, non facit mentionem materie sensibili. Porro verò Deus, quia à materia nullò modo dependet, dicitur à materia abstractus & ratione. Neque enim quando concipitur, opus est ut materia cogitur, sed definitur potest, nullâ factâ mentione materie. Ita etiam abstracta sunt angeli, cum

sint Spiritus, & Spiritum esse, ac materialem esse, A
 sit contradictio. *Quæ ita genera abstractionem.*
 Contra quorum tertium, quod rationis erat, pos-
 sent quidem aliqua objici, nos autem nunc præte-
 rimus, quod cognita doctrina Veri facile possint
 solvi, de qua inferius Tabella XXII. Reperimus
 autem nostram de objectis Metaphysicæ sententi-
 am, dum diximus, *adequatam objectum Metaphy-
 ces esse Ens, ut est abstractum à materia sensibili re
 & ratione.* Quod jam pertinet non solum *Ens in
 sua latitudine,* & ut ei attributa universalissima in-
 sunt; sed etiam *substantia & accidens,* quia & hæc
 abstracta sunt à materia.

Sed objiciat quis, de Deo quidem & aliis sub-
 stantiis separatis verum esse, quod re ipsa sint ab-
 stracta à materia, sed id ipsum falsum esse de Ente
 in sua latitudine, item de substantiâ & accidente,
 idem quod aliqua substantia sit immaterialis, alia
 autem & materialis. Cum ergo Ens, item substan-
 tia vel immaterialis sit, vel materialis, non potest
 agi de Ente & substantia, ut omnino abstrahatur
 à materia.

Sed ad hanc objectionem respondeo, dupli-
 cem constitui à Scholasticis abstractionem à ma-
 teriâ sensibili realem, aliam absolute & per essentiam,
 aliam permissivè. *Absolute abstractum est à materia,
 quod non tantum extra materiam sensibilem est, sed
 etiam nulla ratione in ea esse potest, & repugnat ei esse
 materiale sensibile.* Et hoc modo Deus & alie sub-
 stantie immateriales sunt abstracte re ipsa à ma-
 teriâ sensibili, permissivè verò abstracta dicuntur illa,
 que quidem referuntur extra materiam, sunt tamen
 & in materia. Hoc modo Ens in sua latitudine &
 quæ ei insunt, re ipsa abstracta sunt à materia sen-
 sibili; Scholastici vocant *abstractionem secundam
 indifferentiam.* Ex quibus patet Responsio ad ob-
 jectionem. Probat enim illa hoc tantum *subje-
 ctum Metaphysicæ adequatam non esse Ens, quate-
 nus est re ipsa à materia sensibili abstractum secundum
 essentiam.* Et hoc est verum, quia Metaphysicæ
 considerat etiam alia, quæ hoc modo non sunt
 abstracta. Quantum autem ad abstractionem, qua
 permittit, si negamus, rationem Entis, substantiam
 & accidentis, non esse re ipsa à materia abstractam
 ut exposuimus. Patet ergo nunc, cur agatur in
 Metaphysicâ de Ente in genere, & ejus affectibus
 universalissimis, quia hæc secundum rem sunt à
 materiâ abstracta. Patet etiam, cur non agatur
 de substantiâ corporeâ, de figuris, &c. quia non sunt
 re ipsa à materiâ abstracta, nisi quod ratione sunt
 abstracta à materia sensibili singulari.

Sed posset quis iterum objicere, IX. *Metaph.
 c. s. ipsum Philosophum constituitur subjectum Me-
 taphysicæ Ens, quatenus est Ens.* Verum Resp. con-
 cedendo, *Ens, quatenus est Ens, esse objectum Meta-
 physicæ, sed non adequatam.* Ens quidem vel ratio-
 nem universalissimam in Metaphysicis consideratur,
 sed non solum; consideratur enim etiam sub ratio-
 nem substantiæ, accidentis. Nec voluit d. I. Ari-
 stoteles constituitur objectum Metaphysicæ ad-
 equatum, sed tantum probare, quod dicitur scientiâ
 quadam generalis, quæ sit distincta à Physicâ & aliis
 scientiis particularibus, ex hac ratione, quia datat
 subjectum generalissimum. Habemus iterum quo-
 que locum pro nostra sententia, nempe XI. *Met.
 cap. VI.* ubi dicit Philosophus, dari scientiam, quæ
 considerat Ens quatenus Ens, & quatenus est separa-
 bile. Et tantum etiam de Metaphysicis objectis.

Restat, ut de ejus partibus quoque aliquid di-
 camus, quod verbò fiet. Nempe, duæ sunt partes
 Metaphysicæ, communis seu universalis & specia-
 lis seu particularis. In communi agitur de Ente in
 sua latitudine, ejusque generalissimis attributis. In
 speciali agitur de ratione substantiæ & accidentis,
 item de substantiâ separatis immaterialibus ac spi-
 ritualibus, inter quas perfectissima est Deus. Sunt
 quidem alii, qui peculiarem etiam Deo & Spiriti-
 bus scientiam constituunt, quam vocant *metaphy-
 sicas seu theologicas;* sed nonnulli sub Meta-
 physicâ eam comprehendunt. De quibus quid feni-
 tiendum sit, patet ex præcedentibus. Venimus nunc
 ad ipsam doctrinam de Ente; quam tradit.

TABULA II.

Quoniam subjectum Metaphysicæ sit Ens, in sua la-
 titudine sumitur, aliquid de eo, ut & de ejus
 principiis atque affectionibus suis est dicendum.
 Consideramus autem hic: *Entis synonyma. 2. di-
 stinctiones. 3. opposita. 4. principia. 5. affectiones.*
Synonyma quod attinet, dicunt vulgo idem
 esse, quando dico Ens, ac quando dico Res, aliquid.
Synonyma autem sumunt non ut in Logicis con-
 siderantur, sed ut in Grammaticis sumuntur, &
 idem sunt ac *ὁμωνύμα.* Et sic ipsis facile possu-
 mus consentire.

Quidam ex recentioribus multa constitui-
 entis synonyma. Entis synonyma ipsi sunt *Essen-
 tia, natura, quidditas, definitio, forma, terminus.*
 Hæc enim omnia eadem ipsi sunt; sed profectò si

ne ratione. *Essentiam* sanè quod attinet, est illa
 aliquid respectivum. Nam essentia est alicujus es-
 sentia. Ens autem abstractè respectivè, cum di-
 vidatur in absolutum & respectivum. Nec omne
 Ens esse alicujus Ens potest dici. Deinde dicitur
 Ens esse, quod habet essentiam; jam autem utrum
 synonymorum quomodo habet alterum? Et
 quod dicitur porro de *definitione, de forma, &c.*
 absurdissimum est. Si Ens est idem quod definitio,
 homo non erit Ens. Non enim est definitio,
 sed definitum. Similiter si Ens est idem ac forma,
 homo non erit Ens. Non enim est forma, sed for-
 matum. Et si quidditas idem est ac Res, Petrus non
 erit Ens. Non enim est quidditas, sed res habens
 quidditatem. De *termino* etiam res est manifesta.

Termin

Terminus enim est vocabulum quoddam, ut in propositione sunt termini, subiectum & predicatum. Sed Ens non est tale vocabulum. Sunt voces quidem entia, sed non idem sunt, quod Ens, Quae quidem omnia ex se patent.

Accedimus ad alterum membrum, nempe Entis distinctiones. Et quidem à Thoma in lib. de Ente & essentia c. i. dicitur Ens sumi, vel pro Ente per se, & dicitur esse id, quod dividitur per decem genera predicamentorum; quod sumptum est ex V. Metaph. Aristotelis & quidem ex c. VII. Vel deinde, ut significat veritatem propositionis, & est omniae, ut significat affirmativam formari potest, vel ut exponit Cajetanus in Comment. in Thom. quod est subiectum propositionis affirmativae. Nec dubito, quin & Cajetanus & Thomas loquantur de propositione affirmativa vera.

Sed profectò hæc explicatio est aliena ab Aristotele, & quidem illò ipsò locò, quem citat Thomæ, & ex quo vult hæc sua probare. Caput quidem ipse non citat, certum tamen est non posse esse aliud quam septimum. Ibi enim Aristoteles proponit hæc distinctionem, dicens: *Ens sumi pro Ente per se, & prout idem est ac verum.* Sed Aristoteles *Ens prout idem est ac verum*, vel ut loquitur Thomæ, ut significat veritatem propositionis, non dicit esse id, de quo potest formari propositio, sed dicit esse idem quod verum, & quando dico *E S T*, idem esse ac verum est. Ergo *Ens ut significat veritatem propositionis non est id, de quo potest formari propositio affirmativa vera, sed competit ipsi propositionibus, & est in ipsa propositione.* Et quod hæc sententia Cajetani sit falsa, patet, quia veritatem restringit tantum ad propositionem affirmativam; Aristoteles autem dicit etiam in negativis propositionibus esse verum. Atque enim vera est hæc negatio: *homo non est quadrupes*; ac si dico, *homo est bipes affirmativè.* Male igitur ex adducto Aristotelis locò Thomæ & Cajetanus sententiam hanc hærent.

Nos igitur dicimus, *Ens quatenus sumitur pro veritate propositionis esse idem quod verum, & habere locum tam in propositionibus affirmativis, quam negativis.*

Quod supra dixi de Ente per se, quod sit id, quod dividitur per decem predicamenta, illud Thomæ sic explicat, quod sit id, quod ponit aliquid in re, & est aliquid positivum. Ubi de positivo aliquid dicendum. De positivo autem, ut & privativò multa disputant tùm Theologi tùm Philosophi præsertim in illa questione, an peccatum formaliter sit aliquid positivum, nec vel sit tan hoc verum est, positivum non potest haberi definitio. Pertinet hæc quod II. Metaph. text. XI. dicitur, & dicitur *per se esse privativum, non omnium est querenda definitio.* Potest tamen aliquò modo declarari quid sit positivum per opposita. Opponitur ei privativum & negativum. Privativum autè & negativum per hoc sunt, quod aliquid non est. Ut per quid sunt tenebræ in aëre? per hoc, quod non est in colu-

Amen. Per quid aliquid est non homo? per hoc, quod aliquid non est homo. Jam manifestum evadit ex natura contrariorum, Positivum id est, quod non consistit in hoc, quod aliquid non sit, sed necesse est aliquid constare & poni. Sed in hac materia jam non hærebimus, eum exposuerim illam in quâdam schedulâ, quam communicavi olim, describendam. (*Illam appositam vide sub. su. hujus capæ.*)

Progressum facimus ad distinctionem II. quæ vulgò docetur, Ens sumi, vel ut est participium, vel ut est nomen. Scholastici sic efferunt; *Ens sumatur vel participialiter, vel nominaliter.* Item, vel in participio, vel in vi nominis. Ens participialiter est, quod sic est, Ens, ut reverà existat in verum naturâ, ut cælum, terra, aër &c. sunt entia participialiter, quia actu existunt in rerum naturâ.

Ens nominaliter acceptum est, quod significat veritatem suæ essentia, non habet à ratione realis existentia, h. e. quando vox Ens sumitur ut nomen, tunc Ens est, quæquid habet essentiam, sive actu sit, sive non sit. Vel, quæquid potest existere, sive iam actu existat, sive minus. Nam deo, quod actu est, reò dicitur, quod posse existere. Hæc est communis & usitata hujus distinctionis explicatio.

Notandum tamen circa hæc distinctionem, non omnia id, quod est Ens nominaliter acceptum, absolute esse Ens, sed quædam esse tantum Entia cum apposito. Nempe Ens, ut nomen, completur non solum entia actu & participialiter accepta, sed etiam entia potentia. Entia autem potentia non sunt actus entia, ut ea quæ sunt actu, sed cum apposito & secundum quid. Nam quæquid est, actu est. Jam autem Ens potentia, non est actu. E. non est. Quicquid ergò absolute non est, id etiam absolute non est Ens.

Sequitur nunc distinctio III. quæ Ens distinguunt in Ens reale & rationis. *Ens reale dicitur, quod est extra mentis operationem.* Ens rationis autem, quod non est extra mentis operationem, sed est tantum obiectivè in intellectu. Obiectivè autem in intellectu esse, est, actu ejus esse obiectum. Ut, quando cogito de Deo, tunc eò ipso, dum cogito, Deus est obiectum mei intellectus. Est autem id, quod obiectivè in intellectu esse dicitur, in duplici differentia. Quoddam enim est ita obiectivè in intellectu, ut non tantum sit obiectivè in intellectu, sed extra hoc, quod obiectivè in intellectu esse, aliquid est. Et quæ sunt sic obiectivè in meo intellectu, adhuc sunt entia realia. Quoddam verò ita obiectivè est in intellectu, ut extra hoc quod est obiectum intellectus, non sit, ut *anaglyptor*, quod (ut ego puto) significatur aliquid, quod totum est lignum, & totum est ferreum. Quod quidem fieri non potest, nec est in rerum naturâ; quando autem concipio, tantum est in meo intellectu obiectivè, & quidem tantum, quia extra hoc, quod à meo intellectu concipitur, non est, nec esse potest. Et quæ sic obiectivè in intellectu sunt, ea dicimus esse entia rationis. Sic ens rationis est, quæ;

quando dico: *Ein weißer Kappe/ein höherer Wendelstein* quia hæc non sunt, nisi tantum obiective in intellectu.

Sed potest hic quis objicere scrupulum, quendam, & quidem sic: *Nulla operatio intellectus est citra intellectum. Sed operatio intellectus est Ens reale. E. quoddam Ens reale non est citra operationem intellectus;* quod adferatur definitioni Entis realis. Verùm Resp. hæc phrasin, esse *citra mentis operationem*, ambiguum esse. I. potest intelligi, quod sit idem, ac esse *citra id, quod est obiectivè in intellectu;* & sic nego propositionem majorem: *Nulla operatio intellectus est citra operationem intellectus.* Nam operatio intellectus est citra hoc, quod est tantum obiectivè in intellectu. II. verò, *id esse citra mentis operationem potest & sic accipi, nempe quod aliquid dicatur non esse citra mentis operationem, quia est ipsa mentis operatio, & nihil sic præter seipsum est.* Ita si sumitur, major, propositio conceditur. Nam quoddam Ens reale non est citra intellectum, quia quoddam Ens reale est ipse intellectus, vel operatio intellectus.

Et hæc sunt usitatissimæ illa distinctiones Entis, quæ omnes sunt *vocabuli æquivoci in sua æquivocata.* Sequitur nunc doctrina de Entis oppositò, quod est *non-Ens*, opponitur; Enti contradictoriè, ut homo & non homo. Et quod non Ens opponatur Enti, dubium non est. Quæritur tamen de *non-nihil*, an etiam *nihil* sit idem, quod *non-Ens*, & si Enti opponatur contradictoriè? Per vulgata sententia est, *non-nihil idem esse quod non-ens*, quod quidem sæpe ita esse habere non diffiteantur, ut v. g. quando dico: *purgatorium est nihil*, rectè expono, *purgatorium est non-Ens*. Sed hæc expositionem non ubique habere locum, & interdum ineptissime verti vel exponi *non-nihil per non-Ens*, sexcenta docent exempla, de quibus vide, nonnulla in *Tabella*.

Ex nomine *Nihil* iudicandum nunc est de voce *aliquid*. Docent vulgò, uti supra dixi, Entis Synonyma esse *rem* & *aliquid*. Quantum ad vocem *aliquid*, rejicimus supra nostram sententiam in hunc locum ubi agendum est de *nihilò*, eùm, *Nihil* & *Aliquid* sibi opponantur. Opposita ergò juxta se posita eùm magis elucescant, & quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicatur & alterum, rectius iudicare possumus de voce, *aliquid*, an & quomodo sit synonymum Entis, quando jam de nihilò differimus.

Quemadmodum igitur *Nihil* interdum idem est, quod *non-Ens*, interdum idem quod *nulla res*: Ita dicimus etiam *Aliquid* interdum idem esse quod *Ens*, interdum idem quod *aliquid Ens*. Possem hic lære deducere, quomodo differant *Ens* & *aliquid Ens*, item *non-ens* & *nullum Ens*. Sed quia res per se non videtur esse valde obscura, & si vellemus eam distinctius proponere, latiore requireret declaracionem, & quidem repetitionem doctrinæ suppositionis ex Logica, idèò huic negotio diu non immorabimur. Paucis rem exemplo declarabimus: Pontificii habent propo-

tionem hæc: *Purgatorium est aliquid* Hic *aliquid* potest exponi per *Ens*, hòc sentit: *Purgatorium est Ens*. Quando autem dico: *In rebus est aliquid immateriale, aliquid materiale, & aliquid significativè idem, quod aliquid Ens, aliquæ res.* Sic ergò nunc idem quod *Ens*, nunc idem quod *aliquid Ens*, notat.

Quibus melioris informationis causâ sequentia addimus: Primò, *id Aliquid & id Nihil* interdum tam lære sumi, ut non tantum de rebus, vel de Entibus realibus usurpentur: quâ quidem ratione *id Aliquid* idem est, quod *aliqua res*; vel *aliquid Ens reale*; *Nihil* autem idem quod *nulla res*; sed &, ut complectantur omnia, quæ nominari aut concepti possunt, sive sint *Entia* & *res*, sive non *Entia*, & tantum obiectivè in intellectu, Ut quæ dico: *Nihil potest simul esse & non esse*, item, *Non potest aliquid simul esse & non esse*. Hic *id aliquid* completivè non tantum *Ens*, quod reverè *Ens* est; sed etiam quod *Ens* reverè non est, item *id nihil* importat negationem non tantum Entis realis, sed & negationem eujuslibet, etiam ejus, quod non est.

Deinde notamus, quod Scholastici duplicem proponant Etymologiam vocis *Aliquid*. Nam i. dicunt, *aliquid* dici quasi *aliquid habens quiddam atem*, & sic esse synonymum Entis, 2. dici quasi *aliquid quid*; & hæc ratione dicunt significare *aliquid atem*, ut loquuntur, vel *diversitatem*; & sic non esse *Entis synonymum*. Sed nux hæc sunt. *Nemo* enim audit hæc voce concepit diversitatem.

¶ Sed venimus ad duplicem acceptionem *non-Entis*. *Non-Ens* enim vel ita est *non-Ens*, ut tamen habeat potentiam ut sit *Ens*, sive, quod idem, est ens quidem non actu, est tamen *Ens* potentia. Vel ita est *non-ens*, ut nec actu sit ens, nec etiam potentia. Priori modò *non-entia* sunt quæcumque fieri non implicat contradictionem, ut e. g. homo elapsò novem mensium spatio nascitur. Nam hic licet nondum sit, potest tamen esse. Sed posteriori modò *non-entia* sunt, quæ fieri implicat contradictionem, de quibus alibi fustis.

Sequitur jam doctrina de principijs Entis, Cùm in scientiis aliàs tria spectentur, *subiectum, principia* & *affectiones*, cogitò nunc *Metaphysicæ* subiectò, nempe Ente, quæritur porro: *An Ens habeat principium?* Multi sunt, qui Enti adscribunt principia, & quidem *essendi*. Ipse Aristoteles IV. *Metaph.* non paulò post initium, & VI. *Met.* docet, dari quædam *Elementa* & *causas entium, quatenus Entia sunt*, & dicit, *Metaphysicæ esse de principijs Entis agere.* Verùm in hæc questione rectè distinguitur inter *principia essendi* & *cognoscendi*, de quâ distinctione expressè infra *Tab. V.* agitur. Dicimus hic, *Ens non habere principia essendi*. Loquimur autem de *ente in sua latitudine* consideratò, non de hòc vel illò in specie; siquidem species & individua Entis habere sua principia essendi, suasque causas, concedimus, sicuti principia essendi domus sunt lapides, ligna, camenta, &c. Sed hoc ultrò liquet. Intelligimus autem non *Ens in sua latitudine, & ut abstractum est ab inferioribus*

tribus

ribus, illad non habere principia effendi dicimus. Dicimus autem & affirmamus contra multos, qui non solum olim Ens ita descriperunt: *Ens est, quod ex sua principia compositum habet essentiam*; Sed etiam hodie idem sentiunt. Sic *Maccovius in sua Metaph.* dicit, *Ens in sua latitudine habere causam efficientem*. Hoc ipsum ergo oppugnamus & dicimus, non posse ensi, sicut dicto modo accepit, principia effendi adscribi. Rationibus inimitur duabus, quarum una hæc est: *Si ens in sua latitudine habet principia effendi, aut illa principia sunt entia, aut non. Si non sunt entia, non possunt esse principia entia. Si autem sunt entia, sequitur, aut & ipsa habere principia alia, aut non; Si non habent. E. ens quantum ens non habet principia. Si autem habent alia principia, tunc illa principia iterum vel entia sunt, vel non, &c.* Et sic dabitur progressus in infinitum. Altera ratio nostra est illa, quam textui inferimus: nempe quod sub ente etiam continetur. **DEUS**, qui tamen principia effendi non habet; a aliis enim dederet ab aliquo, & daretur aliquid prius DEO in ratione effendi. Manet ergo, quod ens quatenus ens non habet principia effendi.

Quantum autem attinet ad citata loca Aristotelis, loquitur ibi *de principio cognoscendi*, quod patet ex *IV. Metaph. cap. 3*, ubi aggrediens tractationem de principis entis, adducit communissimas propositiones, quas dicitur Mathematicis vocari *ἀσπυατα*, & eorum principiorum omnium primum esse dicit hoc: *Impossibile est idem simul esse & non esse*. Axiomata verò & propositiones sunt principia cognoscendi.

Possumus nunc ad alia progredi, nisi Scaliger nobis aliqua obijceret. Ille *Exerc. 366. scilicet 6.* negat, **DEUM** esse ens, aut recte dicens, *Que sententia si est vera, tunc labascit posterior meoratio, quâ probavi. Ens non habere principia effendi, idco quod complectatur DEUM, seu quod DEUS quoque dicatur Ens. Scaligeri autem ratio est hæc: quod male de DEO aliquid prædicatur in concreto, quia nihil fit in DEO, quod non sit ipse DEUS.* Hincque dicit, **DEUM** non recte dicens, tunc sit ipsa essentia.

Sed profecto summus Vir, cujus tam divinum & excellens fuit ingenium, hic aliquid humani passus est, & celsipitavit. Contradicit enim expressissime multis Scripturæ locis. Quoties in Scripturis aperit DEUS dicitur *Omnipotens, justus, sanctus, &c.* que omnia sunt concreta, & de DEO in concreto prædicantur? Fatetur quidem Scaliger nosita loqui, sed *offam non recte extorisse*. Atqui Spiritus S. ita loquitur, *E, & Spiritus S. unus non recte extorfit sic loqui?*

Sed examinemus potissimam Scaligeri rationem, que foretalis est. *Quicquid, dicitur ens, bonus, justus, &c. de eo aliquid prædicatur denominative. Sed de DEO non potest aliquid prædicari denominative. E. DEUS non recte dicitur ens, bonus, justus, &c.* Majorem non probat. Procul dubio autem ratio ejus hæc est, quod *ens, bonus, justus, &c.*

A sint denominativa. Quia nunc denominative prædicari ipsi est tantum accidentaliter prædicari; **DEUS** autem non est accidentaliter sed essentialiter bonus, idco Prædicationes denominativas de DEO putat esse incongruas. Verum nos negamus consequentiam Majoris. Nulla enim est consequentia: *hæc sunt denominativa. E. de quocunque prædicantur, denominative prædicantur.* Denominativa sanè possunt prædicari de aliquo non denominative, sed essentialiter. Et negamus, omne denominativum prædicari denominative. Nam animatum esse est denominativum, deductum ab anima, & prædicatur de animalis, de plantæ, de homine non denominative, sed essentialiter, quia est differentia generica animalis, plantæ, & hominis; omnis autem differentia generica prædicatur de sua specie essentialiter.

Deinde quod addit Scaliger hæc quoque rationem: *Quando de aliquo prædicatur aliquid denominative, in eo abstractum aliud ab ipso est, & id prius. Sed in DEO nullum aliud est atque aliud, nec prius & posterius, sed omnia, que DEO competunt, ita sunt in eo, ut seu ipse DEUS.* Potest ad hæc rationem responderi, quamvis in plurimis, que prædicantur denominative, res ita sese habeat, quod scilicet abstractum reipsa sit aliud ab eo, de quo prædicatur, tamen hoc non esse perpetuum. Nam proponam exemplum: quando dico, *quantitas est divisibilis*, est prædicatio denominativa. Sed divisibilitas, que est abstractum, non est reapse distinctum quid à quantitate, nec divisibilitas est prior divisibili re ipsa. Præterea, quia omnis à quantitate separatur, que ab ea realiter differunt, adhuc tamen quantitas erit divisibilis. E. Divisibilitas non potest esse reipsa aliud à quantitate. Et præterea docet Thomas *Part. 1. Summa Theol. quest. 13* & cum eo Scholastici alii, quod quando **DEUS** dicatur *ens, justus, non sunt prædicationes hæc denominative, sed potius accidentales, &c.* Et tandem ut **Ens** in universalissimo hic consideratur conceptu, non recte dicitur, quod sit denominativum, vel prædicetur de substantia & accidentate denominative, quia essentialiter sunt Entia.

Manet proinde, *Entia non esse principia effendi, sed tantum cognoscendi.* Nempie illa prima omnium principia: *Impossibile est idem simul esse & non esse, quodlibet est vel non est, &c.* Que demonstrari non possunt, sed evidèntia sunt ex ipsis terminis. Si quis tamen adeo absurdum præter se præbeat, ut ea velit negare, defendi illa Aristoteles *IV. Metaph.* per aliquot capita, non quod ea demonstrat & probet *κατ' ἀνάγκην, sed κατ' ἀπόδειξιν.*

sed accedimus nunc ad illud, quod ultimam est in hoc capite, nempe ad *attributa Entis, que vocantur alias affectiones, passiones & propria Entis.* Sed mihi placet præ aliis vocare *attributa.* Vox *attributum* autem, ut & verbum *attribui* idem est quod *affirmari.* Unde Arist. *1. 1. metaph. sequi* quando

defini

definit *ὅτι κατὰ φύσιν*, dicit universale esse, *ὅ κατὰ φύσιν* *ἢ κατὰ φύσιν* *ἢ κατὰ φύσιν*, quod de pluribus dicitur, predicari apud est. Certum autem est, quod predicari seu attribui h. l. idem sit ac affirmari. Nam non statim id universale est, quod potest negari de pluribus; alias & individua, quae de pluribus negare possumus, universalia esse sequeretur, nec per hanc definitionem universale ab individuis distingueretur. II. Sumitur verbum *attribuere*, ut complectitur non tantum affirmationem, sed & negationem. Et sic *attributum* & *pradicatum* dicuntur etiam de iis, quae negative de aliquo dicuntur. III. *Attributi alicui* est *alicuius proprium*, & *attributum* dicitur *proprium*. Et lolet *attributum* in hac acceptione distingui ab *essentia rei*. *Essentia* enim est *primus rei conceptus*, *attributum autem secundarius*, vel id, quod non *primus* in re concipitur, sed quod sequitur *primus conceptus*. Sicut alia propria dicuntur *fluere* & *rei essentia* De quibus videantur *nostra annotationes ad Logicam Horneii*.

Ut verò ad nostrum institutum redeamus, dicimus, *Entis conceptum esse omnium primum, quae post hunc conceptum invenit, esse Entis attributa*. Statuuntur autem attributa, v. g. *unum, verum, bonum*. Nam *sumamus unum*, id recte dicitur. Entis attributi, quia *secundarius est conceptus*. Prius n. necesse est aliquid concipi ut *Ens*, quam ut *unum*.

Dicuntur autem Entis attributa esse *duplicita, conjuncta* & *separata*, & *simplicia*. *Attributum unum disjunctum* dicitur illud, quod complectitur *oppositum*, & non recipitur cum *subiecto*, nisi per *disjunctionem*. *Attributum a. simplex* est, quod recipitur cum *subiecto sine disjunctione*, quod quidem propter hoc ipsum fit, quod non continet *opposita*. Hae distinctio attributorum fundatur etiam in *lib. 1. Poster. c. 14*.

Numerantur verò vulgò attributa simplicia Entis haec: *unum, verum, bonum*. Quae tria esse Entis attributa simplicia, tam firmiter multi sibi persuasum habent, ac si esset articulus fidei. Sed sanè *bonum* & *verum* esse affectiones Entis, non potest satis probari, ut disputabimus alibi. *Attributa disjuncta* sunt, *Alius* & *Potentia, principium* & *principium* &c. Sed de attributis cum simplicibus, cum conjunctis pluram dicere nolumus, cum in sequentibus de singulis sit dicendum ordine.

NOTA:

Mentio facta fuit *pag. 37. et. 37. b. d. a. Schemata* de positivo ac privativo, quam ante aliquot annos Auditoribus suis dedit describendam Auctor. Est illa haec:

Vocem positivam in Schola non Philosophorum solum, sed & Theologorum non in frequentibus est usus. Quid autem sit, definitione exprimi non potest. Sed sic illud Aristotelis IX. Metaph. c. VI. t. II. locum habet, *ὅτι θεὸς ἰσχυρὸς ἢ ἰσχυρὸς*, non cuiusvis ex-

pendenda est definitio. Nos cum opposita iuxta se posita magis elucescant, conabimur id qualiter cunque declarare, id quod altero exemplo. Et comparandis positivum cum suis oppositis, quales Negatio & negativum, quaeque sub his comprehenduntur, Privatio & Privativum.

Sunt igitur nonnulla per hoc praesè, quod aliquid non est vel in certo subiecto, ut *tenebrae*, quae per hoc sunt, quod lumen non est in corpore ejus capaci, v. g. *aëre*, quod a quidem sit notum, cum Sol, qui aërem illuminat, suo à nobis digressu lumen secum abstrahit, vel absolute, & non habità ratione subiecti certi, quomodo extra mundum, ubi nihil est quod lumen suscipere possit, est non lumen, hoc ipso, quod ibi non est lumen. Similiter animal quoddam dicitur *cæcum* & non *videns* formaliter per hoc, quod in eo non est facultas videndi, sine ea statim ad ipsa naturam abstruit, sine possumus duci casu aliquid aut morbo sit sublatum. Hae igitur non sunt positivae, sed negativae dicuntur & privativae, quae admodum constat ex doctrinâ practicae mentiorum. Ex adverso nec lumen nec visus per hoc sunt, quod aliquid subiectum est, aut alius non est, sed ut sunt, illud quidem in aëre, hic in animali, indeque aër luminis, utriusque videndi dicitur, necesse est aliquid ponit, utriusque: ibi quidem qualitatem aliquam à se reddente aut alio corpore lucido productam, & hic autem facultatem videndi. Lumen igitur & visus positivus quid sunt. Sic non-homo est id, quod non est homo, ut autem homo sit, non satis est aliquid non esse, sed necesse est poni naturam, eamque ex corpore & anima rationis particeps constantem. Est igitur non homo negatio, homo autem aliquid positivum.

Obijciat: ut *tenebrae* sint & *cæcitas*, non sufficit lumen & visum non esse, sed debet poni subiectum capax. Ergo non sunt praesè per hoc, quod aliquid non est, sed ut sunt, requirunt alicuius positivum.

Voces *tenebrae* & *cæcitas* duo significant: unum in recto, alterum in obliquo. In recto utraque significat negationem, & quod totum per hoc est praesè, quod aliquid non est. In obliquo subiectum capax. Est enim *cæcitas* negatio visus in animalis *tenebrae* sunt *privatio luminis* in aëre, aut alià re ejus capaci. Unde in obliquo alicuius positivum significare non negatur.

Sunt, qui occupati in questione: si sine peccata non verè privativum quid, an aliquid positivum? Pugnantes, pro Positivo, *patet* profertur, se hanc vocem non exquisitè, sed in quadam latitudine accipere. Duplicem igitur nominum positivum inveniunt significationem, eam quam Philosophis & Scholasticis, usque omnibus qui defensionem peccatum formaliter aut in abstracto non esse quid positivum, sed solum privationem, adversum quos disputant, sumunt; alteram latiore.

Nos perpendentes, hanc rem considerare & metaphysice officium, & opera praesè esse, volumus eam silentiò hic praterire. Dicimus igitur I. in omnino doctrinâ, omnique disputatione ante omnia vocum esse debere, quae sint notiones nominibus subiectis, &

Et si de illis non constet esse, eas declarandas. Quicunque igitur in aliâ eâque latiori, quam aliâ sumitur, significatione vocabulum positivum usurpat, si quomodocumque explicare eam tenetur. Quod neque quisquam adhuc fecit, neque facere potest, ita ut absurditatum laqueum effugiat. Aut ignorantia igitur, aut mala causa iudicium est, crepare strictiorem vel lativorem vocis significationem, ubi quidâ veniat, ostendere nequa.

II. Falsum est, eos in aliâ & à vulgatâ exquiritâque discedente significatione vocabulum. Positivum usurpare. Opponunt enim & ipsi hoc nomen privationi & privativo, ut constat ex questione, quam tractant, eâque quam proponunt sententiâ. *Questio*, ut ex ante dictis jam liquet, est, an peccatum sit merè privativum, an verò etiam aliquid positivum? *Contenduntque* tanquam pro arvi ac sociis, non merè privativum, sed positivum etiam, aliquid esse. *Atque hæc ipsa est* vocabuli usurpa-

tio Philosophica, vulgata, & que vocatur exquiritâ.

III. *Usum vocis Positivum receptum, quem ut sæpe jam diximus, expositum vocant, latissime patet, completiturque omnia, exceptis negationibus & privationibus.* Si igitur adhuc d'ssusus ad utuntur, necesse est, ut præter que strictius sumtò nomine Positiva dicuntur, comprehendas etiam negationes & privationes, aut saltem privationes. *Quò postò, inepte disputant: tum quod cum larvis pugnant. Accipiunt enim illi, contra à quos disputant, vocabulum in significatione strictiori, neque quicquam negaverit peccatum formaliter esse positivum in latiori significatione, si modo latior illa vocis significatio datur. Tum, quod ipsa questio sit incongrua non minus, quam sit queratur. sitne, temperantia virtus, an habitus; sitne homo animal an corpus animatum? Plura hic adserri possent, sed hæc sufficiant.*

TABULA III. DE POTENTIA.

Multi quidem Metaphysici agunt prius de attributis Entis simplicibus. Sed sunt etiam nonnulli, qui prius agunt de conjunctione, quos in præsentia & nos sequimur, licet patum referat, quò ordine, qui hic arbitrarius est, procedas.

Agimus autem nunc primùm de potentia Grecis est *δύναμις*. Dicitur enim Ens esse vel *actus vel potentia*. Sic actus sunt, qui jam vivunt; potentia sunt, qui nondum nati sunt, sed nascituri. Sic mundus ab omni æternitate erat potentia, quando autem in tempore fuit creatus, tunc exitit actus.

Vox potentia verò apud Aristotelem, quantum a præsens, duobus modis accipitur: *impropiè*, vel *magis propriè*, sicut testatur *V. Met. cap. X.* ubi de potentia & possibili agens dicitur, quamdam potentiam dicit *ἡ ὑπὸ τοῦ ποιοῦ* seu *Metaphoricè*, & huiusmodi potentiam dicit dari in Mathematicis, quando linea dicitur habere potentiam ad quadratum. Sic potentia impropiè dicta est, quando de genere dicitur, quod habeat potentiam ut prædicetur de pluribus, & dicitur aliâs *potentia Logica*. Ad potentiam impropiè dictam referenda est etiam ea, quæ à Scoto dicitur *obijèctiva*, quæ quid sit & quem usum habeat, trademus, eum jam exposuimus, quid sit potentia activa & passiva. Tunc enim hæc doctrina melius poterit percipi.

Quantum ad potentias magis propriè dictas, Zabarella de prima rerum materialibus, *cap. 9.* docet, omnem potentiam propriè dictam pertinere ad secundam speciem qualitatis. Sed nos hanc sententiam probare non possumus. Sunt quidem quedam potentia, quæ stabulantur in secundâ specie qualitatis, ut v. g. auditus, visus &c. Verùm dari & alias potentias, quæ huc non pertinent, multis possumus ostendere. Sufficiant

Chæc pauca: Aristoteles *IX. Met. text. III.* artes & scientias effectrices vocat potentias. Has autem non ad secundam, sed ad primam speciem qualitatis pertinere patet, quod sunt habitus. Et in eodem capite dicit, calorem vel frigus esse potentias, quia calor est potentia calefaciendi, frigus est potentia refrigerandi. Sed calor & frigus non pertinent ad secundam speciem qualitatis, sed ad tertiam, cum sint qualitates possibiles sive passiones. Sic & potentia DEI non pertinet ad ullam speciem qualitatis, sed est ipsa DEI essentia; DEO tamen potentiam effectricem denegare non possumus. Sic etiam quod de materiâ primâ dicit Zabarella, non possumus ei consentire, eum in illâ necessum sit dari talem potentiam, quæ sit ipsa materiæ primæ essentia, quicquid etiam Zabarella dixerit.

Cum igitur non omnis potentia pertineat ad secundam speciem qualitatis, rectè nos notavimus in tabellâ, quod Thomas doceat, vocabulum potentia accipi bifariam: (1.) *ut pertinet ad secundam speciem qualitatis, & dicitur potentia prædicamentalis; 2. ut est transcendens, h. e. non in certò quòdam prædicamentò; sed ut est etiam in aliis prædicamentis; vel ea planè transcendit.* Sic calor e. g. non est potentia, ut sumitur prædicamentally, quia non est in secunda specie qualitatis, sed ut sumitur transcendentaliter. Ubi notetur velim, me non dicere, quod calor sit potentia transcendens, ita ut in nullò sit prædicamentò. Non hoc volo, sed ad certum prædicamentum pertinere lubens concedo. Verùm dico solum, quod contineatur sub nomine potentia, ut illa sumitur transcendentaliter.

Quibus sic expositis accedimus ad ipsas potentia divisiones, quarum prima est: quod Potentia vel sit *activa*, vel *passiva*. Potentia *activa*, ut habet Aristoteles *V. Metaphysicor. Last*

c. XII. & IX. Met. c. I. est principium transmutandi a aliud aut quatenus aliud. Vel, est principium motus transmutationis in aliud, aut quatenus aliud. Potentia autem passiva est principium mutationis ab alio aut quatenus aliud. Quae definitiones nunc sunt exponendae. Quando Aristoteles docet, potentiam activam esse principium transmutandi aliud, hoc vult: Potentiam activam esse principium transmutandi non illud subiectum, in quo ipsa inest, sed aliud subiectum. Et quando dicit, quod potentia passiva sit principium transmutandi ab alio, sensus est, potentiam passivam esse principium, quod transmutari possit non a seipso, sed ab alio subiecto cui inest, sed ab alio re, vel ab alio subiecto. Huiusmodi potentia activa est e. g. in igne. Ibi enim potentia activa calefaciendi, & est principium non transmutandi ignem, sed producendi calorem in igne, in quo iam inest calor, sed transmutandi aliud, nempe aquam, manum vel aërem. Sic etiam, ars medica est potentia activa, & principium transmutandi agrum, quia est alia persona à Medico distincta. Et in agro est potentia passiva, quae potest transmutari & curari à Medico.

Verùm hic quis objiciat, quod Medicus curat etiam seipsum, & sic ars medendi in Medico, quae est potentia activa, sit principium transmutandi non aliud, sed ipsum Medicum, in quo illa potentia inest. Sequitur ergo, non omnem potentiam activam esse principium transmutandi aliud, sed quandam potentiam activam esse principium transmutandi aliud ipsum etiam subiectum, in quo inest. Sic etiam quatenus aliquis simul est aeger & Medicus, in agro est potentia passiva, quae potest curari, non ab alio, sed à seipso, & ita quaedam potentia passiva videtur esse principium transmutationis non ab alio subiecto factae, sed ab ipsa potentia quae in agro est.

Has objectiones ut Aristoteles dilueret, dixit activam potentiam esse principium transmutandi aliud, aut quatenus aliud; potentiam passivam esse principium mutationis facta ab alio, aut quatenus est aliud. Quorum verborum hic est sensus: Quod si aliquando potentia activa non transmutat aliud, sed illud ipsum subiectum, in quo inest, transmutat tamen illud subiectum idem non quatenus idem, sed quatenus aliquo modo aliud. In datis enim exemplis sunt consideranda tria: 1. Illa persona, quae hoc in exemplo curat & curatur, 2. Ars medendi, 3. Aegritudo vel morbus. Subiectum idem est, & quod curat, & quod curatur; sed principium activum, quo curat illa persona est ars medendi; principium passivum, aegritudo, vel potius potentia, quae potest aegritudo curari. Licet igitur quando Medicus se curat, ars ejus non sit principium transmutandi aliud, sed illud ipsum subiectum; non tamen se transmutat ut Medicum, sed ut agrum, & ita quodammodo ut alium. Principium scilicet activum & passivum sunt distincta, & licet idem

semper sit suppositum; cui utrumque inest, tamen ratione diversitatis principiorum etiam suppositum illorum consideratur tanquam aliquo modo diversum.

Porro contra has Aristotelis definitiones, & quidem contra definitionem potentia activa, potest objici hoc: Potentia creatrix DEI est activa; sed non est principium transmutandi aliud. Nam per creationem non transmutatur aliquid, quia creatio non praesupponit subiectum, sed fit ex nihilo; transmutatio vero requirit subiectum seu patiens, quod transmutetur. Si itaque creatione nihil transmutatur, sed produciatur aliquid nullo praesente subiecto; sequitur, potentie DEI creatrici non convenire hanc definitionem, sed esse nimis angustam. Et tamen DEI potentia creatrix est revera potentia activa.

Verùm ad hanc objectionem potest responderi, Aristotelem non cognovisse creationem, neque statuisse, mundum aliquando fuisse creatum, de quo disputat VIII. Physicor. Quia e. Aristoteles non cognovit productionem rei ex nihilo, ideoque in definitione potentia activa non potuit habere rationem potentie creatricis. Et sic fateamur & ipsi; hanc definitionem non competere potentie creatrici DEI, sed esse aliquantò angustiore.

Quod si verò aliquis latiore definitionem D utriusque potentie requirat, apud Mendozam inveniet, qui sic definit: Potentia activa est, quae virtute continet aliquem effectum, illumque potest producere, ut omnipotentia DEI angelum. Potentia passiva est, quae recipit aliquam formam, ut paries albedinem.

Ad quarum priorum potentie activa quod attinet, malumus nos ita dicere. Potentia activa est, quae aliquid aptum est producere aliud. Per aliud intelligimus id, quod habet essentiam, numero ad unum diversam abe distinctam ab altero. Hòc modo rò aliud usurpatur apud Theologos, quando docent, Filium non esse aliud à Patre, esse tamen alium, quia Filius eandem numero essentiam cum Patre habet. Nos hic volumus; hoc, quod potentia activa sit potentia, quae quid aptum est producere aliquid, quod essentiam ab eo habeat numero diversam. Et excluditur hic potentia illa in divinitate, quae Pater ab omni aeternitate genuit Filium, quae potentia non est activa, quia per eam non produxit aliud, licet produxerit alium, cum Filius non habeat aliam essentiam à Patre, sed eandem numero. Explicamus rem totam exemplò: Calor in igne est potentia activa, cum producat aliud n. calorem in aqua, qui habet essentiam numero diversam ab eo, qui in igne est. Sic & quando voluntas producit in seipsa actum, eligendi, est hae ratione potentia activa, quia actus ille numero, imò specie est distinctus à voluntate. Ergo sic patet, quod potentia activa

activa fit ea, quæ aliquid aptum est producere aliud, & sic ut diximus.

In descriptione posteriori potentia passiva tanta difficultas non est. Sic in aquâ est potentia passiva, quia est apta recipere calorem, qui producitur ab igne vel Sole in aquâ. Sic voluntas est potentia activa, quatenus per illam homo aut angelus aptus est producere actum volendi, est etiam potentia passiva, quatenus illi apti sunt recipere istum actum volendi. Quæ ita doctrina de potentia activa & passiva.

Scotus I. II. sent. dist. XII. addit potentiam, quam vocat *objectivam*, de qua apud Aristotelem nihil invenimus. Nec quidem id miramur, quia objectiva potentia, ut à passivâ distinguitur, non potest cognosci ignoratò hęc, quod DEUS possit aliquid producere ex nihilo, quod Aristoteli fuit ignotum. Docet autem Scotus loc. cit. potentiam activam sumi 1. ut eadem est cum passiva. Dicitur enim passiva, objectiva etiam, quatenus id, quod habet potentiam passivam, aptum est obijci alicui potentie activæ, ut in ipso ab eo aliquid fiat. Sic potentia passiva aque, quæ calcit ab igne, ita comparata est, ut per illam aqua sit apta esse objectum caloris in igne, aut potentie producendi calorem, quæ est in igne. Nam quando aqua ab igne calcit, rectè dico esse eius objectum. Objectum enim est, circa quod quid versatur. Vocat Scotus etiam potentiam *subjectivam* vel *receptivam*.

2. Sumitur potentia objectiva, ut distinguitur à passivâ. Quia enim aliquid potest produci ab aliquo, nempe per potentiam creatricem, DEI, ut nulla adit potentia passiva, vel nullum subiectum; quod attingit potentiam passivam, ut in id subiectum agere possit potentia activa, inde fit, ut etiam dicatur esse aliquid in potentia objectivâ, ut tamen nulla detur potentia passiva, idè quia nullum datur objectum, ex quo agens illud producat. Et hæc potentia objectiva à hoc modo sumpta nihil aliud est, quam non repugnantiæ rei ad produci. Ut quando DEUS erat creaturus Angelos, nulla aderat materia; non repugnabat autem angelos produci, & sic erat tibi non repugnantiæ ad producendos Angelos. Si enim fuisset repugnantiæ, non potuissent angeli produci.

Hanc potentiam objectivam præter Scotum & ejus affectus agnovit & Occam in I. sent. quæst. XXIV. Gabriel Biel in eod. lib. dist. XII.

Capreolus in II. sent. quæst. XII. Soneinas IX. Metaph. quæst. II. Jovellus VIII. & IX. Metaph. quæst. I. ut & alii Thomistæ insensum sunt potentie objectivæ, & Scotistis adversantur. Dicunt autem hoc: Si potentia objectiva sumatur tanquam aliquid reale positivum existens, sic non esse eam distinctam à passivâ. Si autem non pro re aliter existente accipitur, esse eandem non repugnantiæ ad produci.

Sed profectò hæc non adversantur Scoto

& ejus discipulis. Nam & ipsi docent potentiam objectivam, ut est distincta à potentia passivâ, nihil esse aliud, quam non repugnantiæ. Habemus Johanne de Rhadâ, Scotitam doctissimum, qui contra Thomistas dicit, se etiam potentiam objectivam non aliter accipere, quam pro non repugnantiæ. Non ergò habent Thomistæ facti causæ, cur oppugnent Scotistas. Et sane potest hæc doctrina Scotistarum de potentia objectivâ non sine utilitate retineri.

B Sequitur nunc distinctio Potentie activæ in *Liberam* & *Naturalem*. Ubi statim notandum est, quod *libertas* accipit solet tribus modis: (1.) Ut *opponitur servitutis*, quomodo eam sumunt JCti, cum personas distinguunt in *liberas* & *servas*. Item alii Autores, ut Plato I. de Republ. introducens senem, qui licet faceret plura esse incommoda senectutis, eam tamen præferat adolescentie & juventuti, quod juvenis serviat voluptatibus, senectus autem à voluptatibus illicitis jam sit libera. Hoc modo etiam libertas sumitur apud Apostolum Rom. VI. v. 22. & alibi. 2. Sumitur libertas, ut *opponitur violentiæ* v. g. *liber*. Et sic dicitur quis aliquid libere facere, quod facit aliquid non coactè. Et sic brutis animalibus etiam sua est libertas, sicut aves dicuntur libere vagari in aère. Imò & in animatis sic sua libertas est, uti quando lapis descendit, liberè id fit, quia liberè & non coactè descendit. Sed quando sursum projicitur, tunc non liberè ascendit, sed viæ est illata. 3. Sumitur, ut *opponitur necessitati*. Et sic non dicitur facere liberè, qui aliquid facit necessariò, sed is facit liberè, qui id, quod facit, potest facere & non facere. Hoc modo libertas tribuitur solum rebus intellectibus præditis, ut DEO, angelis, hominibus, brutis verò denegatur. Nam solius rationis est, positis omnibus ad agendum requisitis, posse diversa agere. Unde *libertas*, ut excludit necessitatem, duplex est: *Libertas exercitii* seu *contradictionis*, & *Libertas quoad speciem actûs* seu *contrarietatis*. *Libertas contradictionis* dicitur, quatenus aliquid potest agere & non agere: Agere enim & non agere tûm in genere tûm in specie, ut scribere & non scribere, ambulare & non ambulare, sunt contradictoria. Igitur dicitur *libertas contradictionis*, dicitur etiam *libertas exercitii*, quia, quando ago, est exercitium, quatenus non ago, omitto exercitium. *Libertas contrarietatis autem est*, quatenus potest quis hoc agere, & potest illud agere, & sic potest contraria agere. Ut appositè posui, v. g. vino & cerevisiâ, quatenus quis potest bibere & non bibere, est *libertas contrarietatis seu exercitii*; quatenus autem est in ejus libertate bibere vinum vel bibere cerevisiam, est *libertas contrarietatis & quoad speciem actûs*. De utraq; libertate habetur indignus locus Ecclesiæ. V. v. 1. Nos quando loquimur h. l. de *potentiâ liberâ*, sumimus *liberum* ut opponitur *necessitati*, & intellectam volumus *libertatem* tanquam

contra adhibitionem, tunc contrarietatis. Unde desinimus A
eam sic: Potentia libera est, quae respicit opposita, &
positis omnibus ad agendum requisitis, potest agere &
non agere, vel potest contraria agere. Potentia vero
aliqua naturalis est, quae positis omnibus & iisdem
requisitis, non potest agere diversa.

Vbi notandum, quod dicitur, in utraque de-
scriptione: *Positis omnibus ad agendum requisitis.*
Dicuntur autem requisita ad agendum illa,
quae actionem antecedunt si non tempore, saltem natu-
raturâ. Sic qui laborat ex oculis, vel cui alteruter o-
culus est effossus aut corruptus, ut non possit co-
nti ad videndum, ille homo non potest videre illo
oculo, quia deest aliquod requisitum ad videndum,
& quidem primarium, nempe facultas visiva, & sic
Vt enim facultas praestò sit, necesse est, ut organo
non quoque adit, & quidem rectè se habens. Est
enim facultas visiva facultas organica. Vbi igitur
deest organo, ibi etiam homo vel animal non
potest operari visionem. Noctu autem nemo
potest videre, quia deest requisitum aliquod, n.p.
medium illuminatum.

Dicis: Etiam potentia naturalis potest di-
versa, imò contraria agere. Calor enim in igne aut
Sole est potentia naturalis? sed eodem tempore,
sol aut ignis suo calore & calefacit & frige facit,
& quidem idem corpus. Nam dum calori Solis ex-
ponitur corpus animalis, exterioribus partibus cale-
lescit, interioribus refrigeratur, dum apertiis poris
expirat internus calor.

Sed Resp. quod si interdum sit, ut potentia D
naturalis contraria aut diversa agat, fieri illud non
uno modo, sed partim per se, partim per accidens.
Calor ignis aut Solis per se calefacit, sed refrige-
rat ex accidente, quatenus scilicet, ut modo di-
ximus, poris calore apertiis, exhalare possunt hu-
mores calidi, & sic interiora corporis redduntur
aliquo modo frigida. Sed hoc fit per accidens,
quia cum calore, quo calefit corpus, conjungitur
refrigerium interiorum partium.

Dicis iterum, utique potentiam naturalem E
esse contraria agere. Sol enim indurat lutum &
liquefacit butyrum. Indurare autem & liquefa-
cere sunt effectus contrarii.

Sed Resp. non simpliciter negati, potentiam
naturalem posse diversa vel contraria; sed hoc
negatur, quod possit *positis iisdem requisitis* con-
traria aut diversa agere. Jam vero in propo-
siti objectione non sunt eadem requisita. Inet
requisita enim ad agendum est etiam, & quidem
primarium, *obiectum*. Hic autem sunt obiecta
diversa, v.g. lutum & butyrum, corpora diversa-
rum materiarum. Quando igitur dicitur, quod
potentia naturalis non possit agere & non agere,
positis iisdem requisitis, intelligendum est id de
eodem subiecto, quod potentia naturalis circa rem
unam singularem non possit diversa agere. Circa
res diversas autem potentiam naturalem posse
diversa agere, nihil impedit. Quamvis si illae
diversae res sunt ejusdem naturae, etiam circa has

non possit potentia naturalis diversa operari. De-
inde requiritur idem quoque tempus. Nam agere
naturalis posse diversa agere tempore longiori aut
brevisiori, libenter concedimus.

Ubi porò observanda ille duae vulgares re-
gulae, quarum prior: *Agens naturale non potest su-
spondere actionem, scilicet, quamdiu adsunt, requisita.*
Nam v.g. ignis, quamdiu adest corpus combusti-
bile, non potest suspendere combustionem. Se-
cunda: *Agens naturale agit ad extremum suarum
virium;* vel sic: *Potentia naturalis agit pro ultimò
suo posse.* Sic ignis circa idem obiectum non diverso
modo versatur, & non fit, ut jam agat citius, jam
autem remissius. In agente libero autem alia est
ratio. Potest enim eadem potentia libera jam rem-
issius agere, jam vehementius, jam tardius, jam ci-
tius. Ut v.g. in scribendo jam progredimur ce-
lerrimè, jam tardiuscule.

Quaeritur hic de *subiectò potentia liberae*, quo-
modo illud se habeat? Dicimus inter res has
sublunares & corporeas solum hominem gaudere
potentiâ liberâ, seu, ut dici aliàs consuevit, libe-
ro arbitrio. In bruta enim non cadit liberum
arbitrium, sive bruta non agunt liberè, ut opponi-
tur *non necessario agere*. Ratione conditionis qui-
dem posse liberè agere, quia non coactè agunt,
ante diximus. Et ita v.g. si canis esuriens propo-
natur ossa, non potest se cohibere, quin accurrat,
& voret, & possit omnibus requisitis ipsi per natu-
ram est impossibile se cohibere ab accurrendo.
Quae inter requisita & hoc est, ac metu deterratur.
Si enim videt fustem in manu tenentem,
non accurrere concedimus, sed tunc deterratur, &
ita deest dictum requisitum. Contrà vero homo,
quicunque sit, etiam si esuriat & in prompto sit
ferculum, inclinât quidem ad edendum, & edit et-
iam, sed etiam si nihil prohibeat, potest abstinere.
Manet ergò inter haec sublunaria *subiectum liberè
arbitrii* solus homo. Praeter eum autem liberae
substantias spirituales & caelestes esse, ut DE VM
ac angelos, aliàs constat.

Cum autem homo plures obtineat faculta-
tes, quaedam ei competunt, ut est animal, aut et-
iam corpus armatum, ut facultas auctrix, nutritrix,
locomotiva, &c. quaedam vero, ut est rationalis,
ut intellectus & voluntas. Quaeritur igitur jama-
minam *facultati formaliter* & per se in se libertas
sive liberum arbitrium. De intellectu, quod non sit
formaliter liber, potest legi Fonseca l. IX. *Metaph.*
c. 11. *quæst. I. & seqq.* Franciscus Suarez, *Disp. Me-
taph. XIX. sect. V.* Becanus *part. II. Th. Schol. Tr. I.*
c. 2. g. 3. Horneus in *doct. mor. L. II. c. 5.* Manet er-
gò, ut illi omnes quoque simul doceant, *voluntatem
esse formaliter liberam, & adequatum libertatis ob-
jectum.* Vbi dicimus, *voluntatem esse per se tantum
liberam, dari autem etiam facultatem; quae possit
dici libera per participationem:* quae ex sua naturâ
quidem libera non est, quia tamen apta nata est, ut
audiat rationem, vel ut obtemperet facultati per
se liberè, nempe voluntati, hæc ratione rectè dici
liberam.

liberam, & quidem per participationem. Et hæc facultas est appetitus sensitivus. Hic per se non est liber, quia etiam reperitur in brutis, fit autem aliquo modo liber, si conjunctus est cum voluntate. Homo enim ut est animal, inclinatur ad varias cupiditates, ut autem habet voluntatem hoc vel illud eligendi, & appetitus non in id statim cadit, ad quod propendit, sed cedit voluntati, eiq; obtemperat, fit ut cum voluntate etiam liber dicatur. Et hoc fit in continentibus, ubi appetitus consideratur quatenus potest obtemperare & non potest, & sic liber per participationem dicitur. Obtemperat quidem etiam facultas locomotiva voluntati; sed obedientiæ servili, non civili. Non enim aliter potest, nec resisti potest. Sic quando homo vult aliquid movere membrum, nisi membrum morbo laborat, non potest facultas locomotiva resistere. Quia igitur hæc facultas necessario obtemperat rationi & voluntati, ideo eximit hæc servilis conditio illam à numero facultatum liberarum etiam per participationem. Sunt alie q; facultates in homine, que nullâ obedientiâ voluntati obtemperant, nec ullo modo possunt dici liberæ. Suntque facultas argumentatrix, generatrix, formatrix, &c. Si enim hæc voluntati ullo modo subessent, profecto omnes mulieres id agerent, ut parerent liberos formosissimos, quin multe non conciperent, impiiis si cum viris confuescent illicite.

Iam accedimus ad distinctionem potentie activæ in illis, que liberè agunt, & quæ dividitur in ordinatam & absolutam. Quæ de distinctione aliter philosophatur Scotus in 1. Sent. dist. XLIV. q. 2. n. 1. c. aliter Thomas par. 1. q. 2. art. 2. aliter Armandus de bello viâ IV. termin. c. 9. Ratio instituti nostri non fert, ut has sententias omnes examinemus. Facimus id in peculiari disputatione de potentia absoluta & ordinata. Paucis ergo jam sententiam Scoti explicabimus, quam ceteris hic præferimus.

Ve autem quid Thomæ statuerit, saltem tribus verbis indicemus, egit ille de hæc distinctione specialiter, ut tantum potentia Dei tribuitur. Distinguit ergo potentiam Dei in ordinatam & absolutam. Et potentiam ordinatam vocat ipsam DEI potentiam, quatenus determinata est ad aliquid agendum per divinam voluntatem. Potentiam vero absolutam vocat, que Deo convenit secundum se, nec decreto aut imperio voluntatis determinatur. Ideoque etiam absoluta dicitur, quia à voluntatis determinatione soluta est. Quæ ita ille loci citat. Quibus nos præferimus, que Scotus tradit de potentia absoluta ac ordinata.

Secundum Scotum igitur Potentia ordinata est, quatenus quis agit secundum legem aut ordinem aliquem institutum, vel quatenus quis agit observando illud, quod institutum est. Potentia autem absoluta est, quatenus aliquis agit vel agere

A potest præter vel contra illam legem, vel id quod institutum est. Et hoc modo philosophatur Scotus de potentia absoluta & ordinata in sua latitudine, ut non tantum in DEO, sed & creaturis locum habet.

Sciendum autem hic, hanc distinctionem non ita esse accipiendam, quasi re ipsa in DEO sint duæ diversæ potentie. In DEO enim non est aliud æque aliud re ipsa, sed quicquid in eo est, ipsa eius essentia est. Differunt autem illæ potentie tantum ratione, & secundum nostrum modum concipiendi, prout nimirum divina potentia comparatur cum diversis adionibus. Ubi & hoc non ignorandum, absolutam potentiam, cum de DEO loquimur, sumi (s.) oppositè five ut distinguitur à potentia ordinata. Ut igitur potentia Dei ordinata est, quæ Deus potest facere aliquid secundum legem aut ordinem aliquem: Ita potentia absoluta est, quæ agit præter vel contra illam legem seu ordinem, aut id quod instituit. (II.) Sumitur potentia DEI absoluta absolute, & hoc modo, ut Scaliger dicit Exerc. 365. sect. 8. potentia DEI absoluta complectitur etiam ipsam potentiam ordinatam, & est illa, quam nos vocamus Omnipotentiam. Cum igitur quicquid DEUS agit, id agat per suam omnipotentiam, etiam quando agit modo ordinario, si sub Omnipotentia DEI dicimus contineri etiam potentiam ordinatam. Vbi notandum iterum, quando dicitur omnipotentia, aut DEVS omnipotens, quod non omne non distribuit potentiam, quasi DEO tribuatur omnis potentia; sed distribuitur obiectum, & sensus est, quando dicitur DEVS esse omnipotentem, quod DEVS omnia potest, & per vocem omnipotentie intelligimus huiusmodi potentiam, quæ is, qui eam habet omnia potest.

Verum hic fuerunt olim quidam, qui negarunt DEVM omnia posse. Plinius l. II. hist. natural. c. VII. Plutarchus plac. Phil. c. VII. recensent multa, que DEVS non possit. Dicit Plinius Deum non posse mortales æternitate donare, non posse facere ut nix sit nigra, ignis sit frigidus, DEVM non posse mentiri &c. Sed profecto hic multa adfert, que aperta continent mendacia. Nam quod dicit, DEVM non posse mortales vitæ æternæ donare, purum putum mendacium est, & aliud nos docent Sacra Scripturæ monumenta. Ve autem ad hæc & alia, que ab his Philosophis obijciuntur, rectius respondeamus, notandum, quod de quavis potentia sit iudicandum ex suo obiecto. Cuiusque autem potentie obiectum est non possibile. Qui ergo dicit DEVM omnia posse, dicit hoc, quod DEVS possit omnia possibile. Dicit autem potest aliquid possibile vel absolute, vel cum appeto. Cum appetitum possibile est, quando aliquid dicitur esse possibile huic vel illi creature. Quomodo quidem hic sumi non potest. Non enim dicimus quod DEVS possit omne possibile creaturæ, quæ po-

E ; tentia

entia DEI multo est excellentior, quam potentia alicuius Creaturae, & ad longe plura sese extendit. Sicut enim DEUS superat essentiae suae perfectione omnes Creaturas, ita & potentia ejus superat omnem potentiam Creaturatum. Dicitur ergo quod possibile hoc loco sumatur *absolutè & sine appositò*. Est autem *absolutè possibile* omne id, quod non implicat contradictionem. Vel, ut habet Philoſophus IX. Met. text. VII. *possibile est id, quòd potest in actu, nihil sequitur impossibile*. Quod si ergo jam dicimus, DEUM omnia posse, sensus est, *DEUM posse omnia, quae non implicent contradictionem*. Unde patet Plinium non rectè concludere: *DEUS non potest facere, ut bis duo non sint quatuor; ut factum non sit factum*. E. non est Omnipotens. Quia enim haec contradictionem implicat, non sunt in rebus possibilibus, & sic nec objectum Omnipotentiae.

Sed objicit quis hoc modò: *Quicumque non potest facere DEUM, ille non potest facere omne id, quod est possibile*. Sed *DEUS non potest facere DEUM*. E. &c. Major probatur, quia quatenus DEUS est, possibile est DEUM esse, & sic DEUS est in possibilitate numero. Minor est manifestè vera; si enim DEUS posset facere DEUM, daretur DEUS, qui esset factus; quod fieri non potest, novimus, cum DEUS per essentiam suam à nullo possit fieri.

Sed Resp. quando dicitur DEUM esse in eis, quae possibilia sunt, possibile dici bifariam: 1. *Ut oppositum non necessari, sed tantum impossibile*. Et sic DEUS continetur in rebus possibilibus, quia non est impossibile DEUM esse. 2. *Ut oppositum non tantum impossibile, sed & necessario*. Quòd modò DEUS non potest dici aliquid possibile, quia, quando possibile necessario opponitur, idem est, ac id, quod potest esse & non esse. DEUS autem est res necessaria simpliciter, & impossibile est DEUM non esse. Dicitur itaque nonnulli ex Scholasticis, Omnipotentiam esse potentiam, quae quis facere potest omne id, quod est possibile, ut possibile impossibili & necessario opponitur. Quòd modò potest ad objectionem responderi dicendo, quòd *DEUS non continetur sub possibili, ut possibile sumitur, quando objectum omnipotentiae statuitur*.

Potest ulterius etiam illud hic objici, *DEUM non posse facere omnia, etiam quae fieri sunt possibilis*. Non enim potest ambulare, bibere informare materiam, &c.

Sed potest facile responderi, nos, quando de Omnipotentia DEI loquimur, quòd sit potentia, quae DEUS potest facere omnia, quae fieri sunt possibilis, intelligere potentiam *purè activam, ut non sit simul passiva*. Quaedam enim potentia est *purè activa*, quaedam *purè passiva*, quaedam *activa & passiva simul*. DEO autem nulla alia nisi purè activa potentia potest adscribi, cum perfectiorem importet. Ergo nunc di-

citum, sub subjectò Omnipotentiae DEI non contineri ambulare, edere, bibere, &c. quia haec omnia important quandam passionem. Nam edere, ambulare, &c. formaliter sunt motus; motus autem importat passionem in aliquò, quòd movetur.

Ubi obiter monemus hoc, quòd licet DEUS non possit dici ambulare, edere, potest tamen rectè dici, quòd DEUS possit facere ambulare, facere edere, &c. h. e. DEUS potest facere, ut quis ambulet, ut quis edat, &c.

Ad ultimum autem, de informatione materiae petium, dicimus, *informare materiam non pertinere ad objectum Omnipotentiae, quia informare materiam importat unionem formae cum materia*. Unio autem est inter unita & in utroque unitorum. Quando igitur forma informat materiam, accipit in se illam unionem, & sic aliquò modò forma patitur. Et haec ratione informatae materiae, cum importet quandam imperfectiorem, non cadit in DEUM.

Potest rem quoque sic expedire, dicentes: *Potentia DEI est purè activa; sed potentia informandi materiam non est purè activa; aliis formis quae informant materiam, quatenus informant, ageret, & si ageret quatenus forma, periret nobis aliquod genus causarum*. Sic enim esset forma, idem ac efficiens, atq; sic è causarum generibus periret forma.

Sed ulterius quis, quae haecenus dicta sunt, impugnet hoc modò: *Si DEUS potest omnia, quae possibilis sunt per puram potentiam activam, sequitur quòd possit mentiri*. Sed prius est verum. E. & posterius. Consequentiam probò, quia mentiri videtur posse peragi per puram potentiam activam.

Becanus part. I. Theol. Schol. tract. I. cap. XVII. quest. IV. respondet, etiam si mentiri contineatur in rebus possibilibus per activam potentiam, tamen DEUM mentiri, non esse in rebus possibilibus; sed implicare contradictionem.

Sed haec responsio non videtur rem totam expedire, quia si hoc sufficit, ut aliquid dicatur omnipotens propterea, quòd possit omnia, quae ipsum facere non implicat contradictionem, perfectò & creatura poterit dici omnipotens. Nos autem volumus, Omnipotentem posse facere omnia ea, quae sunt possibilis fieri absolutè. Sed in refutandà sententià Becani diutius non immorabor, cum quia non est nostri instituti, cum quia jam tum illud suo tempore praestitit.

Nos ad praesentem objectionem respondeamus ita: *Quando dicitur: DEUM posse omnia possibilis, esse addendum hoc: quia non important defectum & imperfectiorem*. Jam autem si DEUS mentiretur, non esset infinite perfectus, quia ad illud ens, quòd est infinite perfectum, requiritur, ut habeat omnem perfectionem simpliciter & formaliter. Perfectio autem simpliciter est etiam

summa

summa veritas. Quod si autem DEUS possit mentiri, non esset summè verus, sicuti in iustè agere, possit, non esset summè iustus, seu ipsa iustitia. Quæ sic etiam de hoc.

Antequam ad alia progredjmur, monemus ex Cajetano hoc, non semper nobis constare, an DEUS hoc vel illud possit facere. Plurimum enim rerum accuratam noticiam non habemus, nec novimus, an implicent contradictionem, nec ne. De quo pluribus in nostris Institutionibus.

Accedimus nunc ad distinctionem aliam. Potentia enim porro dividitur in *Universalem, & Particularem.*

In tabella unica descriptione exposui potentiam universalem & particularem ita, ut utraque complectatur tam potentiam activam, quam passivam. Præter autem videtur, si divisionem potentie in universalem & particularem scorsim & distinctè applicemus tum activæ tum passivæ. Dicitur igitur, *potentiam activam universalem esse, quæ aliquid aptum est plura eadè, diversissima operari aut efficere simul, sed indeterminatè, hoc est, ita, ut quod actio, aut etiam res per eam producta talis vel talis sit, non habeat ab eà, sed ab alia potentia activa.* Potentia autem *activa particularis est, quæ aliquid aptum est certam actionem edere determinatè, i. e. ita, ut quod actio, aut etiam res per eam producta, talis vel talis sit, id ab eà habeat.* Et per hanc restringitur & determinatur, ratio agendi potentie universalis. *Potentia passiva universalis est, quæ equè respicit plures, eadè, diversissimas formas, indifferenter & sine discriminè recipere.* Potentia passiva particularis est, quæ ita respicit unam formam, ut non equè respiciat aliam. Sic potentia passiva materiæ primæ in se considerata universalissima est, quia æqualiter respicit, omnes formas corporum generabilium & corruptibilium, easque recipere apta est. Cùm verò per certas dispositiones ita determinata est, ut magis hanc formam respiciat, quam aliam, dicitur, *particularis.* De quibus pluribus dicitur in *Tabella de Causis.*

Venimus ad potentiam proximam ac remotam. Proxima potentia est, quæ immediatè, i. e. non interveniente alio actû potest traduci in actum. Remota potentia contra est, quæ non nisi interveniente alio actû, aut etiam pluribus aliis actibus potest traduci in actum.

Aristoteles hanc distinctionem explicat tribus præcipue in locis. *IX. Phys. cap. V. § 32. II. de anim. textibus pluribus, & IX. Metaph. text. 2. ubi etiam plurima proponit exempla.* Proposivimus primarium & maximè manifestum in ipso textu nempe de actû contemplandi. Habet potentiam contemplandi tum ille, qui nondum habet habitum scientiæ, nempe qui adhuc rudis est & incipit discere; tum qui instructus est habitu scientiæ v. g. *Physicæ*, habet potentiam contemplandi proximam; potest enim contemplari quando

Avult, nec aliò actû est opus. Sed qui nondum habet scientiam physicam, ille habet etiam potentiam contemplandi, sed remotam, quia nec potest contemplari, & illam potentiam, quæ ille potest contemplari, intercedere prius habitum Physicæ oportet.

Aristoteles *VIII. Phys. § 32.* proponit hoc exemplum, quod aer in loco inferiori detentus, v. g. in vesicâ, habet potentiam ad ascensum sursum proximam; remotò enim impedi- B mentò statim ascendit. Habet autem & aqua potentiam ascendendi sursum, sed remotam, Aqua enim quamdiu aqua est, & sibi relinquatur, ex interno suo principiò descendit. Est enim corpus grave. Quando autem dicitur sursum ferri, necellum est, ut prius mutetur in halitum & vaporem. Intercedere ergò oportet actus alios, & est in eà hoc respectu potentia remota. Datus exemplum aliud. Lignum jam præparatum, item lateres cocti, lutum maceratum, &c. sunt in potentia proximià, ut ex illis fiat domus. Statim enim adijungi & in domûs formam extrui possunt. Sed ligna rudia, lateres nondum cocti, lutum nondum præparatum, habent potentiam remotam ad domum.

Notandum autem hic est, quòd una potentia alia sit remotior. Quædam enim non est ita, valdè remota: quædam autem est valdè remota, & oportet plures intercedere actus intermedios. Sic in terrâ est potentia, ut ex ea nascatur animal, sed valdè remota. Prius enim nascantur ex terrâ gramina, ex graminibus in ventriculò nascitur chylus, ex chylò nascitur sanguis, ex sanguine semen, ex semine demùm animal.

Notandum deindè, potentiam aliquam diversorum actuum respectu, & proximam & remotam esse posse. Sic e. g. ligna habent potentiam proximam ut læcentur, remotam, ut fiat domus ex illis.

Sequitur hunc ultimò ea Potentiæ divisio, quæ alia dicitur *naturalis*, alia *obediens aliis*. Potentia *naturalis* dicitur, quæ potest traduci in actum *visibus nature sine speciali DEI operatione*. Quid autem operatio DEI generalis, quid specialis sit, infra de causâ efficiente monebitur. Potentia *obediens aliis* est, quæ non potest traduci in actum, nisi accedente potentia DEI absoluta. Quid sit autem potentia DEI absoluta, diximus jam supra.

Hic ante omnia evolvenda est quedam ambiguitas. Nam variè hæc dicitur de potentia *natura* v. g. *visu* egimus. Et tripliciter potissimum potentia naturalis dicitur. 1. Ea, quæ est *ingravita res*, & non est acquisita vel potentia naturalis superaddita. Quò modò distinguitur à potentia acquisita. Ut visus e. g. est potentia naturalis animalis, & calor in igne est ejus potentia naturalis. Habitus autem aliquis non est potentia naturalis, sed acquisita. Hòc modò etiam habitus Theologicæ, v. g. *spes, fides, charitas*, item, habitus ille Apostolorum, quo linguarum cognitionem habuerunt.

hon

non possunt dici habitus naturales, quia fuerunt A
 infusi. 2. Potentia naturalis dicitur, ut opponi
 tur libera, & sic potentia libera non est potentia
 naturalis. Secundum priorem autem acceptio-
 nem potentia libera etiam, v. g. voluntas, potest
 dici potentia naturalis, quia non est potentia ac-
 quisita. 3. Sumitur potentia naturalis, ut opponi-
 tur obedientiali. Et ita in presenti distinctione
 accipitur, estque sic potentia libera etiam natu-
 ralis. Nam v. g. voluntas, quae est potentia libera
 per essentiam suam, viribus suae naturae potest vel-
 le & non velle.

Notandum autem hic de presenti distinc-
 tione, quod omnes concedant, eam concernere poten-
 tiam passivam. Dicunt enim potentes passivos alio-
 quos esse naturales, alias obedientiales, & negant de po-
 tentia activa, ut patet ex Armandò de bello visò, &
 recentioribus nonnullis, & specialiter ex tabellis
 Metaphysicis enjundam Autoris.

Verùm non statuumus, etiam in potentia acti-
 vis dari potentiam obedientialem. In passivis res
 quae est clara, non probabo ulterius. De potentia
 activa autem declarabo hanc meam assertionem
 ulterius. Conceditur ab omnibus, quod in virga
 Aaronis fuerit potentia obedientialis, quatenus
 ex ea poterunt produci amygdala unius noctis
 spatio. Quam esse potentiam passivam etiam nos
 concedimus. Nam virtus illius virgae id non effi-
 cit, DEUS autem solus fait, qui per potentiam
 suam absolutam hoc fecit. Sed praeter hoc pro-
 pono etiam exemplum potentia obedientialis acti-
 vae. In altera illa vita beati videntur DEUM, &
 in illa visione consistit hominis aeterna salus seu be-
 atitudo, unde etiam à Scholasticis dicitur visio
 beatifica. Illa visio ex parte producitur ab ipso
 intellectu, ex parte à DEO per potentiam absolu-
 tam. Est illa visio actus vitalis, & ejus efficiens
 est intellectus. Est igitur intellectus potentia ac-
 tiva visionis DEI beatificae, sed est potentia a-
 ctiva obedientialis, quia intellectus solis suis vir-
 tibus non potest producere actum videndi, sed ne-
 cessè est, ut accedat divina potentia, à qua intel-
 lectus elevetur ad illam visionem. Habemus igitur
 hic potentiam obedientialem activam, nempe
 intellectum.

Monemus autem, dictum Autorem statuere
 etiam hoc, quod potentia obedientialis non sit
 in rebus creatis, sed in DEO: sicut expressè scri-
 bit, potentiam obedientialem, quae ex lapidibus pro-
 ducit surgere Abrahamo filio, non esse in lapidibus, sed
 in DEO. Sed profectò errorem admittit etiam
 sum, & apertissime sibi ipsi contradicit. Nam
 ipse statuit, potentiam obedientialem esse passivam.
 Jam autem, quando egit de potentia passiva, dixit
 nullam in DEUM cadere potentiam passivam.
 Inde ergo contra ipsum est ipsius verbis
 sic argumentor: Nulla potentia passiva est in
 DEO. Omnis potentia obedientialis est passiva. E.
 Nulla potentia obedientialis est in DEO. Bonus
 ille Vir debebat distinguere inter potentiam obe-

dientialem, & illam, quae potentia obedientialis tra-
 ducitur in actum. Hoc verum est, in DEO est po-
 tentia illa, quae obedientialis aliqua potentia potest
 traduci in actum, & haec est potè activa; Obedien-
 tialis autem semper dicitur potentia ea, quae traduci-
 tur in actum, seu circa quam potentia DEI abso-
 luta versatur.

Notamus etiam hic obiter, quod ille Autor
 dividat potentiam passivam in subjectivam & ob-
 jectivam. Sed profectò potentia objectiva, ut
 à passiva sepe distinguitur, non est passiva, v. g.
 ante mundi creationem omnes res erant in poten-
 tia DEI objectiva, sed nihil fuit in DEO. Pas-
 siva autem potentia omnis est in certo subjectò.
 At ante mundi creationem nullum fuit subjectum
 praeter DEUM, in quò, ut diximus, eorum,
 nihil est.

Porò sequitur distinctio Potentiae in acti-
 vum vel passivum simpliciter; & activum vel passivum
 quam bene & persellè. Quae divisio cum nihil ha-
 beat difficultatis, salum declarabo exemplis.
 Qui aegrotavit, ita ut non poterit ambulare, de-
 eò dicimus: hic non potest incedere. Et tunc lo-
 quimur de potentia incendiendi simpliciter, quia-
 dum decumbit, fit ut simpliciter nequeat ambu-
 lare. Si verò postea paulùm convalescit, & baculi
 adminiculò incedit, licet difficulter, dicimus:
 hic potest ambulare. Sumimus verò potentiam
 rursum simpliciter, ut indifferenter se habet ad be-
 nè vel malè posse. Quando verò quis cum
 aliquò, v. g. Johannes cum Paulo velit per pedes
 iter facere, & Johannes uno die non possit face-
 re ultrà iter unius miliaris, dici solet: Johannes
 non potest ambulare, et san nicht gehen. Et tunc su-
 mitur potentia ambulandi pro bene posse, hoc sensu:
 non potest bene ire. Vel pro malè, hoc sensu:
 malè ambulat, malè potest ambulare. Eadem ratio
 quoque est de potentia passiva. Sic de quibusdam
 nos Germani dicimus: Er san nicht viel leiden
 h. e. non tam bene potest hoc vel illud pati, ut alius.
 Et haec sunt divisiones potentiae potissima, quas ad-
 ducere in Tabellâ volumus.

Distingueudum verò est, ut iterum notavi-
 mus inter has loquutiones: habere potentiam, &
 esse potentiam; quas discernere posse, non est exigui
 momenti. Ty divines quidem veras, seu esse po-
 tentiam ad aliquid, & 2. quod est desit actus, vel
 quod non sit positum in actu. V. g. qui dormit di-
 citur potentia videns; Habet enim ille videndi
 potentiam: actù tamen non videt. Igitur esse
 potentiam, est habere potentiam sine actu; sed esse po-
 tentiam, vel habere potentiam, aliud est. V. g. qui
 actu videt, dicitur habere potentiam videndi, sed
 non potest dici, quod potentia videat. Et potest
 aliquis dici habere potentiam, sive actu videat, si-
 ve minus; Sicut e. g. & qui actu videt, & qui dor-
 mit, dicitur habere potentiam videndi. Et haec sunt
 de Potentiâ.

Jam paucis de ejus opposito dicendum, quod
 est

est *Impotentia*. Sumitur autem *Impotentia* tri-
 ariam: 1. *negativè*: *Impotentia* est ex preposi-
 tione *απειρηκία*. IN, & voce *potentia*. Potestque
 tribui ei, quod non tantum potentiam non ha-
 bet, sed & non habere potest. Et dicitur tunc
 sumi negativè, ut v.g. quando de lapide dico,
 quod sit ad videndum impotens. 2. Sumitur
privativè, quando nimirum animali aut homi-
 ni cæco tribuimus *Impotentiam* videndi, in-
 quod est absentia habitus, cum tamen sit ejus
 capax. Potrò etiam interdum ita *privativè*
 sumitur *Impotentia*, ut tribuatur alicui in reali-
 quâ, non tamen eò tempore, quò capax illius rei
 est, ut si tribuamus catulis primis ab ortu diebus
Impotentiam videndi. Vbi dicitur quid-
 em de subiecto capaci, sed non eò tempore,
 quò capax est. Si autem unus & alter mensis
 abierit, ex quo nati sunt catuli, & unus ex il-
 lis non videre potest, tunc tribuimus eis *Impo-*
tentiam videndi etiam eò tempore, quò capax
 sunt. Quæ doctrina explicatur prolixius
 à *Logico* in *Post-predicamentis*. Sed addimus 3.
 vocabulum *Impotentia* sumi etiam *positivè*, pro
 ipsa potentia, sed imperfectâ, & aliquid *privati-*
onis adjectivum habentis. Et hęc modò *Aristo-*
teles in *predicamento qualitatũ* dicit, *secundam*
speciem qualitatũ esse δυναμιν ὑπὸν ἡγεῖ ἀδυνα-
μίαν, potentiam, naturalem & impotentiam. Sic
 v.g. *Luceo* tribuimus *Impotentiam* videndi, qui
 quidem potentiam videndi habet, sed quia est
 admodum imperfecta, potiùs eam dicimus
Impotentiam, sumptâ voce *Impotentia* *positi-*
vis.

Sed quantum ad concretum possibile, de
 illo quoniam *suprà* in doctrinâ de potentia *obje-*
ctiva dixi, nunc quidem plura non addo. *Pote-*
rent Domini *Auditores* illa recollere.

Ad ejus oppositum pergimus, quod est *advena-*
ti, live *impossibile*. Ubi notandum, bifariam dici
 impossibile. 1. *absolutè & simpliciter*. 2. *per acci-*
dens vel ex hypothesi. *Impossibile absolutè* dicitur,
 quod implicat contradictionem; vel ut habet
Arist. XII. Metaph. F. omni contrarium est neces-
sarium. *Impossibile autem ex hypothesi seu se-*
cundum quid est, quod quidem in se & simpliciter
non est imposs. b. l. e. est tamen impossibile ex hypothe-
si. Rem exemplis declarabimus: *Deum esse*
injustum, est impossibile simpliciter. *DEUS*
 enim ens infinite perfectum est, quod habet om-
 nes perfectiones, quæ sunt simpliciter perfe-
 ctiones. Inde ergò cum *justitia* sit perfectio,
 simpliciter necesse est, *DEUM* esse *justum*, &
 impossibile, esse *injustum*. Si enim *DEUS* non
 esset *justus*, careret aliqua perfectione simplici-
 ter, & sic non esset infinite perfectus, sed cogi-
 tari posset aliquid perfectius; cum tamen *DE-*
US sit perfectus sit, ut perfectius id nihil sit.
 Sic etiam *hominem desitum animâ rationali*, quod as-
 serunt *Apollinaristas*, est simpliciter impossibile,
 quia implicat contradictionem; cum de essen-
 tiâ hominis sit, habere animam rationalem. Verum
Adamum non peccasse, non est impossibile
 simpliciter, quia nulla est hic contradictio. *Sum-*
matur enim terminus ad invicem v.g. subiectum
Dei est Adam, non peccasse est predicatum. Hi termini
 sanè non involvunt contradictionem, nec ve-
 nus ulteri repugnant. Ante lapsum enim fuit ve-
 ra hæc propositio: *Adam non peccavit*, nec invol-
 vitur eâ aliqua contradictio, proinde non est im-
 possibile simpliciter. Jam verò positò, quod *pecc-*
avit, non illis terminis in se spectatis, sed ex illò
 præsupposito, est impossibile *Adamum non peccasse*.
 Ex quibus satis puto hanc doctrinam de po-
 tentiâ patere. Sequitur.

TABULA IV. DE ACTU.

AD significandum id, quod actum vulgò
 vocant, *Aristoteles* duobus nominibus uti-
 tur. *ἐπιλέξιον* & *ἐνεργειαν*. *Ἐπιλέξιον*
Cicero lib. *I. Tusc. quasi, veritè continuatam*
quandam & perveniens motionem. Sed parùm com-
 mode. Nam secundum *Aristotelem* *V. Met. c. VII*,
 ut videns & sciens dicitur bifariam, *δυνα-*
μι καὶ ἐπιλέξιον, ita & quiescens. Ubi *ἐπι-*
λέξιον est idem, quod continuata motio, *ἐ-*
νεργεία quiescens est idem, quod continua
 motione quiescens. Præterea *Aristoteles* *III. Phys.*
text. VI motum definit per *ἐπιλέξιον*. Quod si
 jam illâ voce significaret motionem, idem defi-
 nitur per idem, neque genus in illâ definitione
 latè us pateret definitò. Quid? quod motio est
ἐπιλέξιον secunda? Si ergò *ἐπιλέξιον* signifi-
 caret motionem, non posset *II de anima c. 2.*

dividi in *ἐπιλέξιον* *primam & secundam*. *Alia*
loci non adducimus.

Vox *ἐνεργεία* verò nonnunquam apud Phi-
 losophos *actionem vel operationem*, & sic aliquem
 actum secundum notat, ut ex *III. de anima*,
 c. *III. text. 136. I. Ethic. Nicomach. c. I. & alijs*
 locis constat. Verum id non est perpetuum, sed
 tam latè sæpe patet, ut *ἐπιλέξιον* & *ἐνεργεία* ta-
 le esse, idem sit, quod *revera tale esse*, & vulgò dicitur
 esse actum. Apud *Philosophum* *IV. Met. text. 16*,
 hæc leguntur verba: *ἢ δὲ ἐνεργεία, πῶ ἄρα, διὰ καὶ*
τῶν αἰετῶν ἐνεργεία καὶ τὸ ἐργαζομένη συνείηεν
αὐτὸς τῆ ἐνεργείας, h. e. *Actus (ἐνεργεία) au-*
tem est opus. Quocirca & alium nomine sibi (ἐνεργεία)
dicitur ab opere, atq; ad formam (ἐνεργεία) exten-
ditur. Sic & ejusdem *I. c. 1.* explicans *Philosophus*
 variis modis dici aliquid *ἐνεργεία*, alia quidem se
 habe.

habere aut, ne se habet motus ad potentiam, alia v. substantia ad materiam. Ubi certe *ἐνεργεια* per operationem exponi nequit, cum substantia vel forma substantialis se non habeat ad materiam ut operatio. Similiter *VII. l. Met. c. II.* dicitur serenitatem esse quietem in multitudine aeris, & materiam esse aerem, *ἐνεργεια* verò *ἡ ἡσυχία* quietem. Ubi si *ἐνεργεια* significat operationem sive actionem, quies esset operatio.

Notamus hic quoque obiter, nomen *ἐργον* etiam aliquando opponi τῇ *ἐνεργεια*, aliam & functionem muneri. Ut quando *intro l. i. Erb. ad Nicom.* dicitur: *διαφορὰ δὲ τῆς Φαισίτας τῶν πλῶν.* Td μὲν γὰρ ἴσιον ἐνεργεια, τὸ δὲ πᾶσι, αἰσῶς ἐργῶ, τῆρα. Differentia vero aliqua finium apparet, quod alii quidem *αἰσῶν*, (actiones) alii vero preter ipsa opera *quædam* sunt. Hoc modo domus & calculus sunt *ἐργα*, edificatio & effectio calcei non sunt *ἐργα*, sed *ἐνεργεια*. Aliquando verò sumitur pro ipsamet *actione* & *functione* muneris, vel *munere* ac officio, sicut notat Antonius Montecatini in *l. i. Pel. c. II. text. 25.* dicens, vocem *ἐργον* in verbis illis: *πᾶσι δὲ τῶν ἐργῶ ἔργα καὶ τῆ δουλείας*, hanc significationem sumi, ut in principio tum *primi*, tum *secundi* libri *de partibus animalium*, & in *textu 31. l. 7. Met.* & aliis in locis Sed hæc de voce.

Uterius & intentius dispendendum, quid sit *actus*, Aristoteles *IX. Met. text. II.* describit aliquo modo quid sit *actus*, & dicit: *Actus est, rem esse non eadem modo, quò erat in potentia.* Sed in hac descriptione potius describit, quid sit *actus esse*, quam quid sit *actus*. Nihilominus observatu dignissima mihi videtur ea, quibus dictò loco Aristoteles exponit, quid sit *actus* vel esse *acti*. *ἔστι δὲ ἐνεργεια*, ait, τὸ ὑπαρῆεν τὸ ἀεὶ ἔχειν, ἢ ἂν ἔσται, ὡς πᾶσι λογισμῶν δοῦναι. Est autem *actus*, rem non ita se habere, quemadmodum potentia dicimus esse. Ubi quidem, uti diximus, explicatur, quid sit esse *acti*. Sed facile possumus exigua verborum mutatione definitionem illam accommodare ipsi *actui*, dicendo: *Actus est id, quo res ita se non habet, quemadmodum potentia esse dicimus.*

Porro Aristoteles dictò loco declarat exemplis, quid sit esse *potentiæ*, v. g. exemplo Mercurii, quem dicit potentia in ligno rudi, seu non habente formam Mercurii, cum ejus capax sit; & in tota (linea) mercurium, quatenus ab ipsa divelsi, & actu per se esse potest, uti exponit Alexander.

Quoniam autem tradita definitio *actus*, si ve potius ejus quod est *acti*, non est perfecta, accedit Philosophus ad subdij exponendum, quid sit *actus*, vel esse *acti*, ita tamen, ut præmitat egregiam illam & notabilem admodum sententiam, quæ est: *ὁ θεὸς παντὸς ἔργου ἕνεκα*,

ἄλλὰ τὸ ἀεὶ ἔχειν ὁμοίον. Non oportet ex his que res definitionem quaerere, sed rationum similitudinem considerare. Invenit igitur exempla, eaque non pauca singularium sive specialium *actuum*, aut eorum, quæ sunt *actus*, eaque comparando cum singularibus seu specialibus (quibus respondent) *potentiis*, aut iis, quæ *potentiis* sunt, docet, sicut se habent *speciales actus* ad *potentiis speciales*, aut esse *acti* *actibus specialibus* ad esse *potentiis speciales*. Ita sese habere *actum*, vel id, quod est *acti* unversè sive in sua latitudine, ad *potentiis*, vel id, quod est *potentiis* in sua latitudine. Sic ergo se habet *actus* vel esse *acti* in sua latitudine, sicut se habet τὸ *ἐκδοτικὸν πρὸς τὸ ἐκδοτικὸν*, adificans ad id, quod caller *artem* adificandi, non tamen *artem* adificat. Et forma separata sive *educta*, jam esse *potentiis materie* (hanc enim intelligit Arist. per formam separatam) ad materiam ipsam, in qua ante *eductionem* erat *potentiis*. Ubi tamen notandum, in plerisque hinc exemplis expressè sermonem esse de concreto, nempe de τῷ *ἐνεργεια* *divis* sive *acti* esse. Postquam autem facile accommodari ad abstractum, nempe ipsam *ἐνεργεια* sive *actum*, ut sit in locum τὸ *ἐκδοτικὸν πρὸς τὸ ἐκδοτικὸν*, adificans τὸ *ἐκδοτικὸν* substitueris. Cæterum super *quò*, quod diximus, traditam *actis* definitionem, non esse perfectam, visum est adijcere verba. *Fonsecæ* ad *text. XI. littera c.* quæ hæc sunt: *Actus in communi, cum sit quoddam valde generale, & omnia genera (prædicamenta) transcendat, atque adeo extrâ genera omnia reperitur, definitionem veram & germanam, quæ ex genere proprio, propriâ, differentia constituitur, habere non potest; nam propter hujusmodi valde communia & transcendentia potissimum dictum est ab ipso, non omnium quærendam esse definitionem, quod de perfectâ intelligendum est.* Hæc *Fonsecæ*.

Nunc venimus ad *distinctiones*, & primò locò se offert illa, quæ *actus* dividitur in *PURUM* & *NON-PURUM*. *Actus purus* est, qui excludit omnem *potentiis passivam*. Cujusmodi *actus* est solus *DEUS*. Ipse enim solus est *ἀπαθής*. Reliqui *Spiritus* qui creati sunt, ut *angeli* & *animæ*, non excludunt omnem *potentiis passivam*, sed habent in se *potentiis*, quam *passivam*. Quod patet inde, quia, & *angeli* & *animæ* rationalis suscipiunt in se suos *actus*: ut quando *angelus* vel *homo* intelligit, vult, &c. recipit in se illos *actus*, quæ sunt cum dependentiâ à substantiâ *angeli*, vel *animæ* rationalis, & sic quædam sit *passio*. *Actus* autem *NON-PURUS* est, qui non est *actus* ab omni *passione*, uti ex hæcenus datæ exemplis res clara est.

Secundò

Secundò dividitur Actus in formalem & entitativum. Actus formalis est nihil aliud, quam forma aliqua informans materiam. Ita anima rationalis est actus formalis, quia est forma hominis, & informans corpus organicum humanum, hominem constituit: & facit ut sit homo. Actus autem Entitativus est id, quod aliàs vocatur existentia. Existentia autem est id per quod quid existit. Ut velut calor est id, per quod quid est calidum, ita existentia est id, per quod aliquid existit. Quid autem sit existentia, accuratè non potest definiti; est enim universalissimum quid. Vulgò dicitur, quod sit id, per quod aliquid est extra sua causas. Ut domus aliqua quando nondum est extructa, non est extra suas causas; Causæ enim ejus sunt ligna, lapides, srem fabri & alia; in quibus consistit domus, quando nondum extructa est. Si autem extructa est; tunc est constituta extra suas causas. Intra causas autem contineri est, quando absunt cause, quarum vi potest fieri in rerum naturâ. Quando autem res ab aliis causis jam est producta, tunc dicitur illa res esse extra suas causas. Sed ut actus entitativus seu existentia hóc modò describitur, non competit DEO; sed tantum rebus creatis, seu etiam factis, quæ aliquando fuerunt in potentia. Solet autem existentia etiam sic describi: *Existentia est id, quod aliquid dicitur esse extra nihil*; quod patet etiam DEO competere.

Porro distinguitur Actus in primum & secundum. Est hæc distinctio frequentissima, quam proponit Arist. 11. de anima dicitur 2. Non autem definit ibi, quid sit actus primus, quid secundus, sed rem declarat exemplo. Dicit enim: *Actus primus est ut sentiant, actus secundus ut contemplantur*. Et sanè Aristoteles rectè non omnia definitivo ridiculum enim querere omnium rerum definitionem, ut olim ne olos in foro absque definitione vendebant. Nos dicimus, doctrinam de actu primo & secundo posse duobus modis explicari: 1. ut triam datur actus tertius, quartus &c. Ut v.g. operationes intellectus possunt dici tres actus. Sed h. i. ita non sumimus actum primum & secundum, 2. ut tantum actus primus & secundus, nec præter hos tertius aut quartus datur, ita ut actus primus sit forma, à quâ procedit operatio, actus secundus operatio ipsa. Et sic h. i. sumimus. Ex quo patet, quod ipsa potentia possit dici actus, nempe potentia activa potest dici actus primus. Sic visus respectu visionis habet se ut actus primus, quatenus facit apram oculum, ut videte possit. Ipsa autem visio à potentia videndi profecta, est actus secundus. Quartò actus dicitur aliis signatus, aliis exercitum. Quæ distinctio locum habet: quando a-

gitur de diversâ consideratione rerum in disciplinis, non autem habetur apud Aristotelem, sed proponitur à Scholasticis, & non exigui est usus: Videtur autem actus signatus nil esse aliud, quam natura rei, aut ratio ejus formalis per se essentia, & quæ ad eam pertinent. Actus autem exercitum videtur nihil aliud denotare, quam essentiam rei non in se, sed ut est rebus applicata. Vel actus exercitum videtur esse ipsa res, ut si applicata est aliis signatus, seu ratio formalis & essentia rei. Sic e.g. Logicus agit de genere & specie in actu signato, quia definit quid sint. Theologus verò in actu exercitum, quia non definit quid sit genus, quid species, sed agit de rebus, quas dicit esse genera & species, & his rationem generis & speciei applicat.

Sunt verò in hac doctrinâ sedulo distinguenda hæc duo: esse aliquid actus & esse actum. Actus scilicet est id, per quod aliquid est actus. Actus autem esse est habere actum. Sic e. g. homo non est actus, est tamen aliquid actus, quia cohitat ex actu & potentia, nempe ex corpore, tanquam materiâ, & animâ rationali tanquam formâ. Quamquam de animâ possit dici utrumque, & quod actus sit, & quod actu sit. Actus enim est, quatenus actuat materiâ; & facit ut ille, qui potentia homo erat, sit homo actu. Actus autem est, cum existit in rerum naturâ, & habet actum entitativum. Non autem dicitur esse actus, ut homo, quòd habeat actum formalem, sed quia est ipse actus.

Tandem videndum est, quomodo verum sit, quod docent Autores, actum & potentiam esse opposita. Actus sanè & potentia possunt simul stare, imò ex actu & potentia fit ens per se, ut ex animâ & corpore fit corpus animatum. Dicimus igitur, quod inter actum & potentiam oppositò sit non aliter, nisi quatenus in potentia est privatio actus; & sic non possunt dici de eodem respectu ejusdem. In hóc enim, quod aliquid dicitur esse potentia; includitur actus privatio. Potest enim quælibet potentia actum habere, quando autem non habet actum, tunc dicitur res esse potentia. Quandoquocumq; ergo res est potentia, impossibile est esse actu, vel impossibile est, cum potentia esse conjunctam actum; ut quando homo in somno non videt, tunc dicitur homo esse potentia videns; & adeo privatio actus videndi. Quando autem adeo actus videndi, tunc potest dici, quod habeat potentiam videndi, sed non potest dici, quòd sit videns potentia. Ita aqua potentia calida nondum habet calorem, & non potest dici actu calida, estque sic privatio caloris, & ita esse potentia calidum & caler, opponatur privativè.

TABULA

F 2

TABULA V.
DE PRINCIPIO ET PRIN-
CIPATO.

Sequitur nunc doctrina de principio & principato. Quando potentia traducitur in actum, tunc fit principium actus, & actus est principiarum. Sicut quando homo incipit videre, tunc fit principium visus, & visio est principium. Rursum igitur post doctrinam de actu & potentia sequitur nunc de principio & principato.

Principium Thomas par. I. quest. XXXIII. definit, & dicit esse id, unde aliqua quocumque modo procedit. Quae definitio Thomae locum habet in omnibus principiis. Quando enim ignis producit calorem in aqua, calor ab igne procedit, & ignis est principium caloris. Materia etiam est principium passivum, ex quo aliquid generatur, & sic procedit tanquam a principio; licet alio modo, ac a causa efficiente, a qua tanquam a potentia activa res aliqua procedit.

Aristoteles 7. Met. c. I. principium sic describit: Principium est id, a quo aliquid est, aut fit, aut cognoscitur. In qua descriptione continetur simul generalis quadam divisio principii.

Dicitur Divisio esse distincta a definitione, & aliud esse dicere quid, aliud quomodo ex res se. E. Divisio a definitione debet exulare.

Verum Resp. in his, quae univoca sunt, quando aliquid describitur vel denuitur, tunc si proprie de definitione velimus loqui, non debet ingredi definitionem divisio, vel particula disjunctiva ulla. Sed quando describitur id, quod est vel analogum, vel equivocum, non adeo vitio vertitur, si in illa descriptione mentionem feceris divisionis. Quamvis & in analogis & equivocis possimus uti tali definitione, in qua non sit divisio, nempe si primum tantum significatum velimus definire. Nam analogum per se possumus stat pro significatione famosiori. Sic quando definitur sanum, quod sit id, quod habet facultatem edendi recte operationes vitales, licet non omnibus sub voce sani contentis competat, tamen bona est hae definitio, quia primum significatum, pro quo absolute stat sanum, definit.

Satis autem pervulgata est distinctio principii bimenbris; nempe in principium essendi & cognoscendi. Atque hae loci ex descriptione Aristotelica additur tertium membrum, principium fieri, seu rei in fieri. Dicitur ergo jam quis: Si datur tertium membrum; aut divisio illa bimenbris vulgata erit insufficientis, aut si est sufficiens, tertium membrum redundabit. Resp. Principium essendi posse quidem bifariam, (1.) Pro eo, a quo esse rei dependet, ut a se postquam jam facta est, & quamvis est, ab eo dependeat. Quod modo materia & forma sunt principia essendi substantiae corporae, ut anima & corpus hominis. Nam homo

qui jam genitus est, quamdiu subsistit, a corpore & anima dependet. (2.) Pro eo, unde quomodo, tunc esse rei dependet. Quae ratione omne principium rei in fieri est principium essendi. Cum enim fieri rei terminetur ad esse ejus, vel quod eodem recidit, cum res accipiat esse suum per fieri suum, id, quod est principium fieri, est etiam principium essendi ejus, sive res ab eo quoque dependeat, quando jam facta est & quamdiu subsistit sive quando jam facta est, non amplius ab eo dependeat. Hae acceptioe enim futur est principium essendi calcei, quia enim futur calceum efficit, sive quia calceus a futuro se ideo calceus esse suum habet a futuro, & sic futur est ejus principium essendi. Priori vero modo calcei principium essendi futur non est, quia postquam jam factus est calceus, a futuro non dependet. Manet enim calceus futuro, a quo confectus est, etiam mortuus, &c. In posteriori ergo acceptioe sub principio essendi principium fieri semper continetur, & sic locum habet distinctio bimenbris. In priori v. significatione ab eo distinguitur, potestque aliquid esse fieri principium, quod non sit principium essendi, quemadmodum patet ex dictis, & propterea in textu Aristotelis mentio fit tertii etiam membri.

Occurrit poro apud Auctores distinctio alia Principii, nempe in principium QUOD & principium QUID. Illius definitio nominalis fortasse tradi potest haec: Principium QUOD est id, cui summo in casu recto, aut locutione aequipollente tribuitur verbum significans id, cuius est principium, & praecipue est aliquid suppositum, ut gubernationis navis gubernator. V. ignis usitatis principium est quod. Dicitur enim, gubernator gubernat navim, ignis urit. Neque obstat, quod recte etiam dicatur, navis gubernatur a gubernatore, & ab igne uritur hoc vel illud, quoniam istae locutiones prioribus aequipollent. Hinc diximus in definitione: Cui tribuitur operatio in casu recto, E. aut locutione aequipollente. Sed principium QUID est id, cui summo in casu asserendum, aut locutione aequipollente, adiectitur verbum deponens id, cuius est principium. Et hoc principium etiam non semper, ut plurimum tamen est natura aliqua aut forma, sive ea sit essentialis, sive accidentalis, item pars integralis, vel instrumentum. Sic unumquodque horum, ars quae dicitur aedificandi, manus, remus, est id, quod gubernatur navis. Unde dicimus, gubernator arte, remans, remans, navim regit, ignis calore urit, &c. Neque hic obstat, quod dicimus, beneficium artis vel manus, administratio remans gubernator gubernat navim, &c. quia haec locutiones prioribus aequivalent.

Ubi tamen sciendum, non semper ita distinguatur

tingui principium *QUOD* & *QUI*. quin ali-
 quid possit esse simul principium *QUOD* & princi-
 pium *QUI*, sicut anima est id quo cognoscimus
 vere intelligimus, II. de anima text. XXIV. Sed
 III. de anima cap. IV. dicit Philosophus, animam
 quoque esse id, quod cognoscit. Sic homo manu
 movet baculum, & baculo lapidem, I. VII. Phys.
 v. dicitur *baculus movet lapidem*. Et quemadmo-
 dum dicitur: *Ego hinc meos oculos vidi*. Ita Luc.
 II. v. 30. dicitur: *Oculi mei viderunt salutare tu-
 um*. (2.) Semper dari aliquod principium *QUOD*.
 quod non sit simul principium *QUI*, ut homo, qui
 baculum manu movet, non est id, quo movet bacu-
 lum. Est & hic notanda (3.) quaedam regula,
 quae talis: Principium *QUO* presupponit principium
QUOD. Quam quidem regulam non memini
 me legisse, sed eam conspecti, & illam omnino ve-
 ram esse, probavi inductione. Nemo enim un-
 quam dabit mihi principium *QUI*, ubi non sit
 principium *QUOD*. Sicut in sermone principium
QUI est manus, ad eam autem etiam principium
QUOD, nempe homo. Item calore tanquam
 principium *QUO* calefacta aqua, sed ad eam simul prin-
 cipium *QUOD*, nempe ignis. Esse consequenter
 in omnibus exemplis, ubi datur principium *QUI*,
 etiam necesse est dari principium *QUOD*. Et tan-
 tum de principiis *QUOD* & *QUI*.

Sequitur nunc divisio istius principii dicitur
 vel *causa*, vel *non causa*. Latus patet princi-
 pium quam *causa*. Est n. omnis *causa* princi-
 pium, ut habet Aristoteles t. I. P. I. Metaph. Sed
 non omne principium etiam est *causa*. Nam in phy-
 sicis privatio est principium, nec tamen *causa*.
 Nec enim est efficiens, nec materia, sed accidens
 materiae; multo minus est forma vel finis. Sic
 etiam primum punctum in linea est principium
 lineae, & auctora est principium dicitur item, unde
 quis primum incipit moveri, principium videtur;
 sed nullam horum est *causa*. Patet ergo princi-
 pium & *causam* differre, ut differunt genus &
 species. Et per consequens recte dividitur
 h. l. principium in principium *causale* & *non cau-
 sale*. Principia in *causata* solent dici ea, quae
 paulo ante adduximus. Principia autem *causata*
 sunt quatuor illa genera *causatum*.

Causa quid sit, est difficile definire, & diversi-
 diverse definiunt. Nos ex Boetio Disp. Met. XI.
 dicimus. *Causam esse principium influens esse in ali-
 quod*. Ubi principium est genus, influens esse in aliis,
 differentia.
 Sed hic dicit aliquis: Si *causa* hoc modo ve-
 re definitur, Pater in avo meo erit *causa* Filii. Sed
 Theologi negant Patrem esse Filii *causam*. Probatur
 autem, quod Pater hoc modo sit Filii *causa*,
 quia si pater Filium genuit ab aeterno, erit princi-
 pium influens esse in filium, & eius *causa*. Ergo sic ma-
 le *causa* a Suarez est definita.

Verum Resp. observanda est vox *ALIIUD*.
 Nam licet Filius in divinis sit *alius* a Patre, non
 tamen est *aliud*. Pater influit quidem esse in al-

terum, sed non in aliud. Aliud autem importat hoc,
 quod id ab eo, cuius respectu dicitur aliud, habeat
 numerum saltem diversam essentiam. Ut e. g. diver-
 sam numerum essentiam habet Aesculapius ab Aenea.
 Sed in divinis Pater & Filius non habent aliam
 atque aliam, sed eandem numerum essentiam, & in
 hoc consistit mysterium, quod eadem nume-
 ro essentia praedicatur de tribus personis. Usus au-
 tem sum voce *saltem*, dum dixi, quod requiritur
 saltem numerum diversam essentiam. Nihil enim impe-
 dit, quo minus id, quod dicitur aliud ab alio, ha-
 beat essentiam etiam specie diversam ab alio, si-
 cut equus & numerus & specie aliud est ab ho-
 mine.

Sed porro circa hanc definitionem soarri
 notandum ex eodem, quod verbum *INFLUIT*
 non solum & specialiter, ut tribui solet *causae* effi-
 cienti, accipiendum sit. Sed generalius, prout
 aequivalere verbo DANDI & COMMUNICANDI.
 Sensus ergo est hic: *causam esse principium dicitur*
vel communicans esse effectui. Et sic haec definitio
 non solum *causae* efficienti, sed & aliis *causis*
 convenit, nempe materiae & formae, ut res est ma-
 nifesta. Quomodo autem finis influit esse, dicitur
 inferius in capite de *causa finalis*. Haec de
 generali *causae* definitione, monuisse nunc suffi-
 ciat.

Dividitur tamen principium in *INTER-
 NUM* & *EXTERNUM*. Quae divisio etiam *causae*
 applicari solet. Principium *INTERNUM* est,
 quod ita est *causa* vel principium, ut ipsum princi-
 pium constructionem ingrediatur. Principium *EX-
 TERNUM* est, quod ita est principium, ut non in-
 grediatur constructionem effectus, sed principium.
 Huiusmodi principia sunt *causae* efficientes & *causae* finali-
 es: Nam quando aurifaber facit poculum, non
 ingreditur constitutionem poculi. Et sic fit, quae
 finis ferrae est, non ingreditur constitutionem terra-
 rum. Terra enim est terra, licet non ferret, vel licet
 non utatur eis ad secundam.

Super est *Correlatum Principii*, quod est prin-
 cipiatum. Ubi sunt nonnulli, & inter illos quos
 Fonseca, qui negant principiatum esse dicendum
 correlatum principii. Sed correlatum principii
 esse his verbis describendum: *Id cuius est princi-
 pium*. Sed nos non videmus *causam*, cui neque
 mus principiatum esse correlatum. Principii. Ar-
 istoteles VII. Categ. docet, quomodo debeant
 esse comparata correlata, si non habeant nomen.
 Nempe derivandum esse à relatu nomine tale,
 nomen, quod complectatur omnia illa, ad quae
 relatum refertur, & ita quidem, ut licet relatum
 refertur ad ipsum, & ita ipsum refertur ad rela-
 tum. Quomodo e. g. ab ala derivatur *alatum*,
 à clavo *clavatum*, à capite *capitatum*. Jam haec sunt
 correlata ita, ut detur *artificiosus* hoc modo: *cla-
 vus est clavatus clavus*, & *clavatum est clavi cla-
 vatum*. Item: *Caput est capitatum caput*, & *capitatum*
 est *capitis capitatum*. Unde argumentatur pro
 nostra sententia hoc modo: *Quodcumque voca-
 bulum*

Utrum ad nomen principium ita se habet sicut capitatum ad nomen caput, & clavatum ad nomen clavum, illud est verum correlatum principii. Sed hoc vocabulum principium ita se habet ad nomen principii, ut se habet nomen capitatum ad nomen caput & clavatum ad nomen clavum. Quod quidem res ipsa loquitur; quomodo enim derivatum est capitatum à caput, ita derivatum est nomen principium à nomine principii &c. E. hoc vocabulum principium est verum correlatum principii. Ut autem nunc supra principium dupliciter.

fuit definitum; aliter nempe à Thoma, & aliter ab Aristotele: Ita nunc quoque principium dupliciter potest defini. Nempe ut Thoma principium erat id, à quo aliquid procedit modo procedit: Ita principium est id, quod aliunde procedit que modo procedit, Quemadmodum verò Aristoteli principium erat id, à quo aliquid aut est aut fit, aut cognoscitur: ita principium erit id, quod ab aliis aut est, aut fit, aut cognoscitur. Et hæc tenus de principio & principiato. Nunc sequitur doctrina speciorum de causarum dupliciter.

**TABULA VI.
DE CAUSA EFFICIENTE.**

Locum inter causas primum alii dant e. usque efficienti; alii materie; alii forme; alii fini. Sed parum refert. Nos primum locum datus cause efficiendi.

Hæc ab Aristotele describitur, quod sit primum principium motus & quietis. Verum sic describitur tantum efficiens ea, qua est physica. Deus enim est causa efficiens mundi, dum produxit eum ex nihilo. Et tamen DEUS non est principium motus, quando aliquid creat, cum motus semper subiectum requirat, quod moveat. Cum autem creato non præsupponat subiectum, ideo que latior est adferenda cause efficiendis descriptio; quam vide in habella. Nos ad divisionem cause efficiendis pergitur, que jam sequuntur.

Prima divisio est in causam efficientem physicam & moralem. Causa physica est, qua revera præstat influxum in effectum. Moralitatem autem est, qua in effectum non insinuat realiter, sua tamen se gerit, ut insinuat effectum culpa aut meritum in ipsa resideat. Vel, causa efficiens moralis est, qua non insinuat in effectum, et tamen imputatur effectui.

Sed hic statim quis objiciat, non convenire cause morali definitionem causa efficiendi, E. huius eam non pertinere. Nam causa efficiens est, que præstat influxum in effectum; sed causa moralis non præstat influxum. Diximus enim eam esse causam, licet non insinuat in effectum, jam verò quicquid non cadit sub genus, non cadit sub specielem.

Sed ad hoc potest responderi, nempe quando, id quod definitur, non est aliquid synonymum, sive non prædicatur synonymicè de suis inferioribus, tunc fieri posse, ut assignetur definitio, que non omnibus inferioribus vel speciebus ejus conveniat; sed tunc vel utendum esse divisione & conjunctione disjunctivâ, vel definitionem tradi ejusmodi, que non nisi primariæ speciei convenit. Et hoc fit, quando id, quod definitur, licet non sit analogon. Sic quoque cause nomen non competit omnibus causis univocè & æqualiter, sed nonnullis prius, nonnullis posterius. Quod etiam hic usum venit, quando causa efficiens dividitur in physicam & moralem. Physica enim magis causa efficiens est, quam mo-

ralis, que secundum analogiam saltem sic dicitur. Non ergo mirum, quando non æque utriusque definitio generis competit; quia non sunt species univocæ.

II. Dividitur causa efficiens in PRINCIPALEM & INSTRUMENTALEM. Causa efficiens principalis est, que insinuat in effectum virtute non ignobiliori, quam ad ipsum producendum requiritur. Interdum solet fieri, ut causa longè majorem perfectionem, & nobiliorem virtutem habeat suo effectu. Interdum autem effectus & virtus cause principalis sunt æque nobiles, & tunc dicitur causa univoca. Quando autem effectus non ita est nobilis, ac ipsa causa principalis; tunc dicitur causa æquivoca, & effectus æquivocus. Causa instrumentalis est, que insinuat in effectum virtute ignobiliori, quam ad eum producendum requiritur. Opus ergo semper est ægæte superiori, à quo instrumentum elevetur, ut possit influere in effectum nobiliorem, quam ut instrumentum ipsum possit producere: v. g. ad pingendas literas non sufficit pennæ, sed requiritur insuper varius motus; & indiget calamus causa principali, à qua diversis modibus agitur. Est igitur calamus scriptoris instrumentum, scriptor autem causa principalis.

Notamus autem imprimis hoc loco id, nempe instrumentum & causam instrumentalem non esse prorsus idem. Quod quidem ego non memini esse ab ullis observatum. Distinguo autem hæc duo; non quod invicem opponantur; habent enim interdum causa instrumentalis & instrumentum idem esse; Sed quia instrumentum latius patet, quam causa instrumentalis, & potest aliquid esse instrumentum, ut tamen nullam habeat vim vel potentiam agendi: quale quidem est incus fabri, que habet se mere passivè, & est instrumentum quidem fabricæ, sed non causa instrumentalis. Quod patet inde, quod plane nihil efficit. Operans autem causa instrumentalis est species cause efficiendis; & dividitur hæc in principalem & instrumentalem: Incus verò sub neutra harum specierum continetur. E. longè patet latius instrumentum; quam causa instrumentalis. Deinde dico, nullam causam instrumentalem.

instrumentum verum esse absque actu secundo. Ut A e. g. ferra in pariete pendens, ut tantum instrumentum, non verò potest dici causa instrumentalis, quia non est constituta in actu secundo.

Recentior autem Aristoteles multa, quæ nomine instrumenti veniunt. Nam i. dicit instrumenta posse vocari *causas secundas respectu primæ*. Sic DEUM esse causam primam, omnes causas reliquas esse secundas, & sic instrumenta primæ multorum est sententia. A quæ abeunt nos, potius dicimus, causas secundas etiam causas principales. Et quod attinet alla- tum exemplum de DEO & causis secundis, concurrunt quidem DEUS ex communi sententia ut causa universalis ad operationes reliquarum causarum particularium; sed hoc ipsò non impedit, quò minus illæ causæ, cum quibus concurret, sint causæ principales. II. dicuntur instrumenta *partes orientum dissimilares*, ut manus, pes, oculus. Ubi quidem nonnulli obijciunt, instrumentum non posse esse partem ejus, cuius est instrumentum, & y, g. manu, cum sit pars corporis humani, non posse esse ejus instrumentum. Sed Philoponus in *presut. ad prior. anal.* dicit, *manum esse instrumentum animæ, partem autem non animæ, sed corporis*. Et Ammonius dicit, *nihil absurdè esse, aliquid esse instrumentum, & quoque partem ejus, cuius est instrumentum*. Nam, inquit, *alicubi fieri potest ut idem pars instrumentum sit, & adducit exemplum de manu*. III. dicuntur instrumenta *qualitates*, quatenus inserviunt substantiis ad manneri functionem. Hoc est, quatenus considerantur qualitates respectu alicujus effectus substantialis, vel quatenus in una substantia generandâ, alia substantia iis qualitatibus utitur. IV. dicuntur instrumenta *arta instrumenta illa artium* quæ Aristoteles *effectiva* vocat. Dicitur autem instrumentorum effectivum, non quòd proprie aliquid efficiat, sed quia *est instrumentum artis, quod est habitus effectivus*. Sic quia incus est instrumentum alicujus artis, rectè refertur ad instrumenta effectiva seu *mechanicæ*, etiamsi nihil efficiat, sed merè passivè se habeat. Dantur & instrumenta, quæ Aristoteles vocat *negativa practica*, & sunt illa, quæ inserviunt discipline illi, quæ dicitur *Oeconomicæ*, quæ definitur, quòd sit *ἡ ἐπιτηδεύουσα, habitus practicus*. Hinc fit, quòd etiam illius instrumenta dicantur *mechanicæ*. V. Dicuntur instrumenta quædam *disciplinae*, quæ tota sunt propter aliam, ut *κατασκευαστικὰ* respectu *ἡρωικῆς* &c. Sic Ammonius proponit quæstionem: *Parve, an instrumentum Philosophi sit Logica?* & affirmat esse instrumentum.

Sed accedimus nunc ad III. divisionem, quæ causa efficiens dividitur in *invocam* & *equivocam*. Causa *invocam* est, quæ producit effectum ejusdem speciei. Contrâ *equivocam* est, quæ producit effectum diversæ à se speciei.

Notandum autem hic, quando mentio fit speciei, quòd sit intelligenda *Species specialissima*. Nam etiam causa æquivoca potest producere effectum ejusdem speciei, sed non specialissimæ, verum tantum subalterna. Sed quando mentio fit *speciei simpliciter*, ut hoc locò fit, semper intelligimus *speciem specialissimam*. Ut quando dico, homo & equus sunt diverse speciei, sensus est non de specie subalterna; sic enim sunt ejusdem speciei: sed specialissimâ seu infimâ. Hæc divisio causæ efficientis, quia maxime est cognita & usitata, nos non debet mortari.

Veniunt ergò ad IV. quæ dividitur causa efficiens in *liberam* & *naturalem*. Quæ quid sint facillè perspicitur, qui doctrinam de *potentiâ liberâ & naturâlè*, de quâ suprâ egimus, intelligit. Causa enim *libera* nihil aliud est, quàm *potentia libera traducta in actum*, vel *res habens potentiam liberam traductam in actum*. Causa autem efficiens *naturalis* vel est *ipsa potentia naturalis traducta in actum*; vel *res habens potentiam naturalem ad actum productam*. Sic ignis, quando comburit lignum, est causa naturalis, quia habet potentiam naturalem (nempe calorem) per quam effectum suum (combustionem) actû producit. Homo autem quando scribit, ambulat, currit, &c. est causa efficiens libera, quia potentia illa, quæ scribere potest, est libera, quia ab ejus voluntate dependet scribere, & non scribere, scribere hoc & scribere illud.

Dividitur ulterius V. causa efficiens in *internam* & *externam*. Quædam enim causa efficiens producit effectum in se, quædam *extra se*. Illa dicitur *internæ*, hæc *externæ*. Sic ignis quando producit calorem in aqua vel aere, est causa externa: non enim producit in se, sed extra se calorem.

Sed hic quis obijciat: *Si omnis causa efficiens est externa, nulla erit interna, & per consequens male dividitur hic in internam & externam, sed prius est verum, cum causæ internæ sint materia & forma, externæ autem efficiens & finis. Et & posterius.*

Resp. Hæc obiectio speciem præ se fert non omnino ineptam. Verum statim potest dici, aliud esse *causam esse externam vel internam*, aliud esse, *causam efficientem esse externam vel internam*. Vel, aliud est, quando hæc differentie internam vel externam esse, tribuuntur *causis in genere*, aliud, quando tribuuntur *alicui speciei causarum*, nempe *causæ efficienti*. Causa in genere dividitur in *internam & externam*, & hæc modò differentia illa se ita habet, ut omnis causa efficiens sit causa externa. Quando autem attribuantur hæc differentie causæ efficienti, tunc etiam quædam causa efficiens est interna. Quod declaravit ulterius ita: Dicitur causa externa vel interna. i. *comparatione effectus*. 2. *comparatione subjecti, in quò ipsa causa vel principium causandi est, vel non est*. Quando divi-

ditur causa in genere, in Internam & externam & efficiens dicitur causa externa, tunc externum & internum sumuntur respectu effectus, & sic dicitur causa interna, ut supra audivimus, quae ingrediuntur constitutionem causati, externa, quae non ingrediuntur constitutionem rei, cuius est causa. Et sic omnia causa efficiens, etiam quae aliis interna dicitur, est externa. Nulla enim ingreditur constitutionem sui causati. Quando autem hoc loco causa efficiens dividitur in internam & externam, tunc externum & internum sumuntur respectu subjecti, ita ut quaedam causa efficiens producere suum effectum in eo ipso subjecto, in quo est, quaedam extra illud subjectum

in alio producere effectum suum, innuatur. Quod iam pacto inter se invicem non pugnant: omnes causas efficientem esse causas externam, & quaedam esse internam efficientem.

Tandem VI. dividitur causa efficiens in PRIMAM & SECUNDAM. Illa est, quae a nullo dependet, ab ipsa autem omnia reliqua dependent. & talis solus DEUS est. Hac, quae aliam supra se causam agnoscit, a qua dependet & dicitur. Quales in suis operationibus sunt omnes reliquae cause efficientes creatae. Sed haec difficultatis nihil habent. Ergo doctrinam de causa efficiente finimus.

TABULA VII. DE MATERIA.

MATERIA ab Aristotele lib. II. phys. cap. III. & lib. V. Met. c. II. definitur quod sit id, ex quo aliquid fit cum in se. Non abstracti definitio habetur i. Pol. c. VIII. ubi Aristoteles dicit: ἄλλῃ λῖγα τὸ ὑποκείμενον ἐξ ἧς τὸ ἀπὸ τοῦ ἐστὶν ἕσσον, materiam dico subjectum, ex quo aliquid opus perficitur. Verum dicimus, has descriptiones convenire materiae, tantum ut est causa compositi in fieri. Cum enim aliquid ex materia iam factum est, non potest id amplius dici ex materia fieri, ut lapides & ligna sunt materia domus, si h. domus iam exiit extracta, dici nequit lapides & ligna esse id, ex quo domus fit. Ergo differenda alia est descriptio, quae competat materiae non solum in fieri, sed etiam in factis esse. Talis autem est, quando dicimus, materiam esse id, ex quo aliquid fit aut factum est, tum sit.

Notavimus autem in textu, causatum materiae esse tum compositum, tum formatum, & utrumque tum quoad fieri, tum quoad factum esse. Primario materia compositi causa est, secundario autem formae. De causato primario, quod est compositum, res non est difficilis. De causato secundario, quod diximus esse formatum, adhibenda est quaedam distinctio. Consideratur formativitas i. secundum esse absolutum, seu ut est res aliqua s. ut est causa formalis. Haec distinctio patet exemplo. V. g. quando homo vivit, anima rationalis est ejus forma; & non tantum est res quaedam, vel non solum tunc obtinet esse suum absolutum, sed est etiam actu causa formalis: inforat enim corpus humanum, & illa informatione hominem tanquam causa formalis constituit. Sed quando jam per mortem a corpore est separata, tunc habet quidem esse suum absolutum, sed non est causa formalis, quia non amplius homini dat esse, sed per se, separata a materia, subsistit. Quando igitur hunc dicimus, causatum materiae secundarium, esse ipsam formam, quantum ad animam rationalem, non intelligendum est de esse ejus ab-

solutum, ut enim est res quaedam, & habet esse absolutum, non dependet a materia, nec est causatum materiae, quia est immortale, & a corpore separata per se subsistit. Interim anima rationalis quodammodo causatum materiae est, ut nempe est forma, vel actu causa formalis. Causa enim formalis est composita per unionem cum materia, illaque unio non potest fieri nisi per dependentiam a materia, tanquam a principio passivo. Et praeterea debet esse unio formae cum materia; jam autem implicat contradictionem, unionem inter duo esse sine alterius unione. Reliquae autem formae omnes sunt causatae materiae, non tantum quatenus actu sunt causa formales, sed etiam ut sunt res quaedam, vel uti considerantur secundum esse suum absolutum. Eorum enim omnium (excepta anima rationali) esse dependet a materia in fieri, esse & operari. Unde quando per mortem brutorum vel plantarum separantur illae formae a sua materia, statim pereunt; nec permanere aut subsistere amplius possunt.

Quid sibi velit illa trita & notissima locutio: formam ducti e potentia materiae, jam non dicam, sed dabitur capite sequenti occasio hanc rem explicandi. De causalitate materiae vero est aliquid dicendum.

Causalitas materiae comparatione tum compositi, tum formae in fieri est passiva. Quoadmodum enim causalitas causae efficientis est actio, ita causalitas materiae, & quidem quatenus est materia sive actu causa, est passiva. Unde I. de gen. & corr. text. 33. ait Philoophus: ἡ ὕλη ἢ ἡ δὴ πᾶσι δέχεται, Materia, quatenus materia est, passiva est.

Causalitatem materiae comparate tum compositi, tum formae in factis esse, Franciscus Suarez statuit esse unionem ejus cum formis. Quod quantum ad compositum satis liquere videtur. Per hoc enim, quod inter materiam & formam unio intercedit, compositum est & subsistit, Quantum

Quantum verò ad formam non immeritò dubi-
tatur. Nam & inter corpus & animam intelli-
gentem, dum ex iis tanquam ex materiâ & for-
mâ homo constat, uno intercedit, æquè atque
aliis inter materiam & formam; neque tamen
materia est causa animæ rationalis. Si autem
causalitas materiæ respectu formæ esset unio, ne-
cessè esset, animæ rationalis quoque causam esse
materiam; cùm quòd exercet respectu alicujus
causalitatem, id ejus causa dicatur.

Nescimus autem jam nos aliter explicare,
causalitatem materiæ respectu formæ in factò
esse, quàm quod, quando forma per passionem
materiæ esse suum acquisivit, sit *dependentia eja-
dem in esse à materiâ secundam potentiam ejus pas-
sivam*. Quæ dependentia formæ in esse suo à ma-
teria inde satis superque elucescit, quòd forma in
esse suo ita addita quasi affixa sit materiæ, ut
id non nisi in eâ tueri queat; secus quàm cum a-
nimâ rationali comparatum est. Hæc enim li-
cet & ipsa in corpore domicilium habeat, non
tamen ita ejus indiget, ut separata non possit sub-
sistere.

Sequuntur nunc *distinctiones seu divisiones*
materiæ. Et quidem primùm dividimus eam in
SENSIBILEM & INTELLIGIBILEM.

Quid sit materia *sensibilis*, Aristoteles non de-
scripsit, nec quid sit materia *intelligibilis* accu-
rate describit. In VII. *Metaph.* text. 35 dicit: *Ma-
teria sensibilis est, ut ar & lignum, & quæcunque
mobilis materia*. Ex quibus verbis colligimus, Ari-
stoteli materiam *sensibilem* esse corpora naturalia.
Es enim & lignum, quæ exempli locò adducit,
sunt corpora naturalia. Et insuper potest id col-
ligi ex iis verbis, quæ addit: *Et quæcunque mobilis
materia*. Jam autem mobilitas est affectio corpo-
rum naturalium. Dicunt nonnulli, materiam
sensibilem esse ipsam primam materiam, ut sensus
accidentalibus est indota, quæ explicatio
non videtur esse aliena ab Aristotele.

Materia intelligibilis autem quid sit, non
convenit inter Autores. Thomas part. 1. *quæst.*
85, putat esse materiam primam, ut subsistat quanti-
tati. Sed hæc sententia advertebatur Aristoteli. Ari-
stoteles enim in cit. text. 35. l. VII. *Met.* ita ha-
bet: *Materia intelligibilis est, quæ in sensibilibus in-
est, non ut sensibilia sunt, corpore ipsa Mathematica*.
Materia igitur intelligibilis consideratur à Ma-
thematicò, v. g. à Geometrà. Hic abstrahit suam
considerationem à materiâ sensibili, sed non
abstrahit suam considerationem à materiâ intel-
ligibili: quod in confesso est apud omnes. Jam si
materia intelligibilis esset ipsa materia prima,
quæ est substantia, sequeretur, Geometram con-
siderare materiam primam, & sit substantiam.
Atqui hoc advertebat Aristoteli, qui XI. *Met.*
text. 44. dicit: *Astrologia substantiam sensibilem,
sed perpetuam (nempe coelestem) contemplantur;
cætera autem scientia mathematicæ in substantia
nulla versantur, ut Arithmetica, Geometria, &c.*

Verfatur autem Geometria in materia intelli-
gibili. E, materia intelligibilis non est aliqua sub-
stantia, & per consequens non est materia prima.

Dicimus autem nos cum Alexandrò *Phro-
ditæ*, materiam intelligibilem esse magnitudinem,
quæ est vel linea, vel superficies, vel trina dimen-
sio seu corpus.

Dicitur verò quantitas *materia*, per analogiam
& comparisonem cum materiâ Physicâ,
quæ sensibilis est. Sicut enim materia prima per se
nullam habet formam, capax tamen est omni-
um formarum physicarum: sic quantitas vel
magnitudo de se nullam habet figuram. Si enim
magnitudo per se consideratur, nullam habet figu-
ram, apta tamen est quibuslibet figuris recipien-
dis. Manet ergò hoc, quòd dicitur materia,
secundum analogiam. *Intelligibilis* autem dicitur,
quia ut quantitas in mathematicis consideratur,
tantùm consideratur in intellectu, nec addi-
tò sub sensum, quia abstracta est à qualitatibus
sensibilibus. Sunt quidem omnes figure in ma-
teria sensibili, & reipsa sunt conjunctæ cum quali-
tativibus sensibilibus, sicut nulla datur superfie-
cies, nullaque trina dimensio, nisi in corpore natu-
rali; quòd sensibilibus qualitatibus est affectio.
Item, nullus datur triangulus nisi in corpore quòdam, v. g. ligno, lapide, &c. Ut tamen
consideratur materiæ & figura à mathematicò,
consideratur sine qualitatibus sensibilibus, nec
consideratur, an id, in quò est triangulus, sit ali-
quid molle & durum, sonorum, &c. Et certè quæ
de quantitate considerat Mathematicus, planè
abstrahuntur à materiâ sensibili, nec requiritur,
ut in considerationem illa simul veniat.

Secundò materia dividitur in materiam *EX
QUA, INQUA, & CIRCA QUAM*. Materia
EXQUA præcipue huic pertinet, & est illa, quæ
desinitur.

Dividit autem hæc rursus solet in materi-
am *permanentem & transiuntem*. Videmus enim,
quando aliquid ex aliquid sit, tanquam ex matre-
riâ, illud ex quò aliquid fit, interdum permane-
re. Ut quando ex argentiò conficitur poculum,
manet illud; nec fit ex argentiò non argenti-
um. Interdum autem illud, ex quò aliquid fit, transi-
mutatur, nec retinet suam essentiam. Quòd mo-
dò fit ex carne vermis, cùm in generatione ver-
mis, caro, ex quâ generatur, non maneat. Sic et-
iam ex vinò fit acetum, ex femine homo, & secun-
dùm communioem sententiam, ex Elementis
corpus mixtum. Ubi jam prius illud fit obtingit,
dicitur materia *permanens*; posterior a *transiens*.

Materia in quâ dicitur id, quòd forma in-
formatur. Potest autem aliquid esse materia *ex
quâ*, respectu totius compositi, in quâ respectu
formæ compositi. Ut e. g. corpus animalis est ma-
teria *ex quâ*, respectu totius compositi, cùm anima
ex corpore & animâ sensitivâ consistit. Est etiam
materia in quâ respectu formæ. Imò putamus
etiam ratione ejusdem materiam esse, & *ex quâ &
in quâ*

in qua. Nimirum respectu cuiusdam formæ. Pri-
mo enim esse materiam in quâ, quia forma illi
inest, conceditur. Si a. forma (materialis) ex il-
la educitur, est etiam forma materia ex quâ.
Quæris, quomodo hoc fieri possit? Re-
spondemus, materiam ex quâ dici bifariam. 1. Ra-
tione compositionis, quæ scilicet ex eâ aliquid componitur.
Eth. m. dicitur materia ex quâ, tantum respectu
cui compositi. 2. Ratione educationis. Quò modo ma-
teria ex quâ etiam ratione formæ dici potest, n. p. ex

quâ forma aliqua non componitur, sed educitur,
Quæ jam porro sequuntur, non indigent
operosâ & prolixâ explicatione, n. p. de materiâ
circa quam. quæ dicitur aliâs obiectum & interdu
etiam subiectum, non quidem ambrosianis, sed sub-
iectum circa quod, sive, ut nonnulli vocant, sub-
iectum occupationis. Quòd verò dicitur, duas esse
partes materiæ circa quam, materiale & formale?
item duplex esse obiectum, adequatum & inad-
equatum, cum alibi sæpe declaratur, per se ma-
nifestum satis sit. jam scientes seponimus.

TABULA VIII. DE ELEMENTA

Elementum continetur sub materiâ. Prop-
riè enim omne elementum est materia non
a. contra. Propositiones namque sunt mate-
ria syllogismi, sed non elementa syllogismi.
Sic etiam partes heterogenæ in homine, ut ca-
put, manus, pedes, venter, sunt materia hominis,
sed non sunt ejus elementa.

Elementum in latissimâ suâ significatione est
omne id, quod primum cuique inest. Et ut aliquid
sit propriè Elementum, requiritur 1. ut ex eo ali-
quid componatur. Hinc causa efficiens & finis
non sunt Elementa, quia non ingrediuntur con-
stitutionem rei, cuius sunt causa. Ute, g. domus
non componitur ex fabrè & habitatione. Deinde
requiritur, ut ex eo aliquid componatur primum, &
sit indivisibile specie in aliam speciem. Sic corpus
animalis componitur quidem ex capite, mani-
bus, pedibus, &c. sed hæc non sunt elementa,
quia ex his non componitur primum, & non sunt
indivisibilia in alias species. Nam ipsum caput
constat ex aliis partibus. v. g. ex oculo, naso, &c.
oculi ipsi verò ex humoribus, tunicis, &c. E. non
componitur homo ex capite, manu, &c. prima-
riò, sed secundariò, quia hæc ipsa ex aliis compo-
nuntur. Nequè hæc sunt indivisibilia in res al-
terius speciei. Caput enim est divisibile in oculo-
lum, cerebrum & alia, quæ omnia sunt species
inter se differentes. Imò nec caro & ossa quidem
sunt elementa, quia caro componitur quodam-
modò ex elementis, ut & ossa, quæ tamen licet
fortasse in carne & ossibus non sint actus, sunt ta-
men ibi potentia.

Aristoteles V. Met. cap. 8. tria exempla ponit
Elementorum. 1. Litterarum. Ex syllabis qui-
dem componuntur voces; sed syllabæ non itam
sunt Elementa, cum componantur ex aliis,
nempe literis: literæ autem sunt Elementa, quia
ex illis voces primum componuntur. 2. Adducit
quatuor illa elementa, quæ in physicis pro Ele-
mentis habentur, nempe terram, aquam, ætherem
& ignem. Et dicuntur elementa non simpliciter,
sed in genere corporum naturalium, quia nimirum
ex his sunt corpora naturalia mixta, illa verò non
ex aliis (scilicet corporibus) sunt composita,
licet interiora sua forma & materia continent.

Disputatur de his hodiè, an sint actus in mixtis cor-
poribus, an verò potentia? Quæ disputatio hujus
loci non est, & qui hæc talia cognoscere cupit, illi
non desunt scripta, ex quibus hæc percipiat. Id
hic sufficit adducere ex Aristotele III. de animâ
text. 31. quod non necesse sit, ut aliquid subsistat ra-
tionem elementis, ut actus sit in eo, cuius est Elemen-
tum, sed sufficiat, si virtute in se vel potentia. Nihil
enim, ait, referre ad rationem elementis, sicut actus
in eo, cuius est elementum, an potentia? 3. Dicit,
primas demonstrationes esse elementa demon-
strationum sequentium. Rem exemplò decla-
rabimus: Si sit nonnunquam, ut sit sæpius, ut
habeamus quandam demonstrationem in quâ
propositio major vel minor mediata est, & sic alia
demonstratione probari potest, tunc illa demon-
stratio non dicitur elementum, sed illa altera
demonstratio, per quam mediata propositio
demonstratur, potest dici elementum. V. g. homini
deberi manus per naturam demonstrat Aristoteles
inde, quod possit exercere multas artes.
Fit inde demonstratio: Quicumque addiscere
& exercere potest multas artes, ei debentur man-
num. Sed homo potest addiscere & exercere multas
artes. E. homini debentur manuum. Major patet,
quia plurimæ artes sunt, quæ non nisi beneficio
manus addisci & exerceri possunt. Minor au-
tem est mediata, & potest demonstrari aliò syllo-
gismo: Quicquid est animal rationis participans, id
potest addiscere varias artes. Homo est animal ratio-
nis participans. E. homo addiscere potest varias
artes. Hæc posterior demonstratio potest dici ele-
mentum prioris. Est enim non in actus in
priori demonstratione, est tamen in actus in virtute,
quia tandem in hæc resolvitur.

Sumitur verò elementum nonnunquam
etiam translativè, sive ut ad alia transferatur.
Quia enim elementum propriè acceptum est id, ex
quo aliquid constat primum, idè ad id quod; trans-
fertur, quod unum est. Nam unum est idicivisum,
licè ad id, quod parvum est, & ad multa utilis, ita
Aristoteles II. Rhet. o. ut. vocat elementa, locos, ex
quibus desumi possunt multa argumenta, seu quo-
rum locorum utilitas multa est. Et tantum de
Elementis.

TABULA

TABULA IX.
DE FORMA.

JAm accedimus ad tertium genus causarum. A
nempe *FORMAM*. *Forma* ut habet Philosophus. *II. Phys. c. III. l. 28. & V. Met. c. ap. II. et lib. 9. d. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.
Forma ut habet Philosophus. *II. Phys. c. III. l. 28. & V. Met. c. ap. II. et lib. 9. d. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.
Quae verba & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.
surpat, quasi dicat, quicquid erat esse rei. Senlius igitur est, formam esse rationem essentia seu quiddam
re.**

Nos describimus sic formam, quod sit principium per universoni sui cum materia dans esse rei. Ubi vox principium stat loco generis. Est enim principium velut genus omnium causarum, cuius omnis causa sit principium. Dicimus v. quod forma dat esse rei. Res enim qualibet componitur ex sua materia, suaque forma. Et materia quidem est ens potentiale, ut v. g. lignum est materia, ex quo plurima corpora arte facta fieri possunt, v. g. menla, scamnum, lectus, &c. Nullum n. horum ipsum lignum actu est, sed tantum potentia. Et lignum, quod adhuc rude est, nullam habet formam artificialem, plurimas tamen potest recipere. Quando e. jam accedit forma vel figura, v. g. lecti, tunc ex illud signu & figura hac fit lectus. Unde jam aliquod modu patet, quid sit, quod diximus, formam esse principium per universoni sui cum materia dans esse rei. Quia scilicet: forma est actus, factus, seu per universoni sui cum materia fiat certum ens actu. Alias utatur dici solet, forma facere eorali potestate, tale actu. v. g. quando aqua frigida est, tunc est potestate calida, non actu. Quando autem iam ignis efficit calorem in aqua, tunc fit aqua actu calida, quum prius fuerit potentia.

Sed hic quis obijciat, dicendo, etiam causas efficientem dare esse rei. Nam ignis e. g. facit etiam aquam calidam. Et causa efficiens cum forma commune est, quod ex re potentia faciat re actu.

Resp. Verum est, causa efficiens etiam aliquo modo dat esse rei, sed non per universoni sui cum subiecto sine materia. Verum forma dat esse rei, & facit rem esse actu per universoni sui cum subiecto vel materia. Unde alias recte distinguitur, dupliciter poss. fieri; ut aliquid ex tali potestate faciat tale actu; i. efficiens. 2. formaliter. Vel, quod idem i. per modum efficientis. 2. per modum forme. Quod facit aliquid, quod potestate erat, ut sit actu per modum cause efficientis, non facit id immediate, & per universoni sui cum subiecto vel materia, sed per aliquam formam, quam producit. Sed forma facit id immediate, non producendo aliquid in subiecto aut materia, sed per universoni sui cum subiecto. Exemplum habemus in aqua & igne. Ignis facit ut aqua frigida actu, & calida potestate, sit actu calida. Hic considerandus est duplex calor, unus in igne; per quem in aqua producitur calor; per alterum in ipsa aqua. Ignis facit calidam aquam; calor in calorem inhaerentem, seu per modum

cause efficientis, quia non universoni sui calor cum aqua, aut calore producti. Altera calor facit, immediate aquam actu calidam, non producendo calorem, sed quia scilicet cum aqua universoni sui.

Notamus porro in doctrina de forma hec tria: *causatum, rationem causantis & causalitatem Causatum forme dicitur formatum*. Sicut enim *causatum materiam*, in quantum est causatum materie, dicitur *materialium*; sic *causatum forme*, in quantum est causatum forme, dicitur *formale*. Nota quod dixi, in quantum est *causatum materiam*, & in quantum est *causatum forme*. Hoc enim *causatum*, quod dicitur *materialium*, est etiam *formatum*, & contra hoc *causatum*, quod est *formatum*, est etiam *materialium*. Sicut e. g. homo est *causatum tum corporis*, tanquam *materia*, tum *animae*, tanquam *forme*, & sic est *materialis tum & formatum*. Sed non unu & eodem modo, verum, ut ex dictis colligitur, *materialium*, in quantum est *causatum materiam*, *formatum* autem in quantum est *causatum forme*.

Ratio causae est ipsa forme substantia, quae apta est rem constituere.

Causalis a forme vero quae sit, patet ex definitione forme. Nempe est *actio forme cum materia*. Et sane tum forme, tum etiam materie causalitas est uniu. Ratio enim, per quam aliquid actu est materia a forme, est uniu inter materiam & formam. Quoniam notandum, universonem inter formam & materiam esse causalitatem materie i. non in fieri, sed factu esse, 2. non ratione forme, sed temporali.

Sed iam quis hic obijciat: *duarum causarum non potest esse una & eadem causalitas*, quia sc. duae cause diverse habent diversas rationes formales, ut alias in aliis rebus usu venit. Nam v. g. albi est alia ratio formalis, & flavi est alia ratio formalis, illius quidem albedo; huius a; flavedo, Sic e. etiam duarum causarum diversarum non potest esse una ratio formalis. Quoniam e. est causalitatis materie, non eadem potest esse *causalitas forme*.

Verum potest responderi ad hoc, non esse absurdum, *duarum diversarum rerum unam esse rationem formalem*, vel unu quid posse esse *rationem formalem* *duarum diversarum rerum*. Ostendo hanc rem ita: Id quod videtur, & quod videtur vel videtur, & visum sunt res diverse. Ut qn. quis intuetur charta, aliud est *visum*; quod videtur, quod videtur. Id quod videtur, est *obiectu visum*, quod videtur est *subiectu visum*; quae utiq. sunt res diverse. At qui visio est ratio formalis tum *videntis*, tum *visum*; quod videtur, ut videtur. Per eandem n. visionem, quae est in oculo, oculus vel homo dicitur videre, & paries vel charta dicitur videri. Ecce una entitas potest esse formale duarum diversarum rerum. Et etiam ita in praesenti unio est *causalitas & materia*

ria & forme. Et quod si aliis nihil absurdi est: nam entitatem esse duarum diversarum reru causam, cur absurdum sit duarum diversarum reru esse unam rationem formalem? Ubi in non omnino denegamus diversam ad diversa similitudinem.

Sed accedimus nunc ad ipsas distinctiones forme. Distinguitur forma in internam & externam. Forma interna est forma proprie sic dicta, & definitur, quod sit principium per unum cum materia dans esse rei. Forma externa dicitur uno nomine exemplar, quod vocat Aristoteles in Phys. cap. III. r. 22. adu V. Metaph. c. 2.

Et autem exemplar forma, quam imitatur effectus ex intentione agentis determinat in se sibi finem. Dividiturque rursus in Internam & Externam. Quam divisionem ipse quoque Seneca Epist. 65. innuit, quando dicit. Nihil refert, utrum fors habeat exemplar sui, quod referas oculos, an autem, quod tibi conceperis & possideris. Definitio propoita competit exemplari & interno & externo, quamvis exemplar internum potiore ratione hac pertineat. Et illa definitio facile ita potest formari, ut in specie interno & externo exemplari contineat, nempe additione aliquarum particularium, si dixeris: Exemplar est forma mente concepta, quam imitatur effectus ex intentione agentis determinat in se sibi finem. Et tunc habes definitionem exemplaris interni. Si vero dixeris: Exemplar est forma extra animum, quam imitatur effectus ex intentione agentis determinat in se sibi finem; erit definitio exemplaris externi.

Dicitur autem exemplar forma, non quod secundum entitatem suam revera sit forma ejus, cujus est exemplar. Vera enim forma rei est unita, & materiam vel ipsam rem, que ex materia & forma constat, informat. Exemplar autem ratione entitatis suae non est in re, cujus est exemplar, sed extra eam, & sic neque informat rem, neque cum materia unitur. Sed dicitur sic ratione, ut dictum, non emittatur, sed representationis.

Dicitur autem in definitione exemplaris, quod sit forma, quam imitatur effectus. Si igitur casu unum fiat simile alteri, tunc illud, cui simile est, non est ejus exemplar. Non enim omnis similitudo est imitatio. Ut si e.g. contingat domum extrui, que sit similis alteri alicui domui, ita ut non spectaverit id, aut qui iussit domum extrui, aut is, qui extruit, sed forte fortuna hoc esset, tunc prior illa domus non potest dici posterioris exemplar. Non enim potest dici, quod artifex illam in extruenda posteriori fuerit imitatus.

Dicitur in definitione porro & hoc: Ex intentione agentis. Ex quod patet, exemplar proprie pertinere tantum ad agentia per intellectus. Res enim agentes naturales non proprie dicuntur habere exemplar, nec internum, nec externum, quia ibi non est intentio, que est actus voluntatis.

Et quae agentia naturalia desunt. Sic ergo dum gallina plura parit ova, quae inter se similia sunt, unum non est alterius exemplar, quia gallina non intendit ovum parere priori simile, sed ad ovum parandum naturae instinctu determinatur.

Queritur vero hic, si quis concepiat secum domum jam extructam, an ille conceptus possit dici exemplar illius.

Resp. quod non, quia exemplar est forma, quam imitatur effectus. Sed illa domus jam est extructa; non imitatur illum conceptum. Ideoque exemplar recte dicitur forma practica, quia dicitur ad opus. Sed conceptus ille est tantum theoreticus, nec refertur ad opus efficiendum.

Notamus vero ultimò circa hanc divisionem forme & hoc, quod illa sit non generis in species, sed distinctio vocabuli aquivoci in sua significata. Nam forma interna est revera forma; externa autem, que dicitur exemplar, non est forma proprie sic dicta. Dicitur autem forma, non quod sit revera forma, sed quod sit quasi forma.

Alio nunc sensu dividitur forma in externam & internam. Vocabula quidem in hac & priori distinctione sunt eadem, sed res est diversissima. Dicitur enim hic forma interna, que invenit ipsam rem, & non autem haeret in superficie. Externa vero est, que in superficie corporis haeret. Ut e.g. figura, que est in superficie constituta, & pertinet ad quartam speciem qualitatis. E.g. figura globosa, quadrata, & alia, item figura hominis, bovis, canis, domus, calcei, &c. sunt omnes forme externae. Sed forma interna est v.g. calor in igne, per quem aqua est calida. Et tales sunt etiam omnium rerum forme substantiales, ut forma lapidis, auri, anima bovis, hominis, &c. Et quis difficultatis hic parum est, ideo non libet diutius immorari.

Utilitissima porro est distinctio forme in informantem & assistentem, que iterum est aquivoci in sua significata. Forma informantis est forma proprie dicta, que cum unione sui cum materia constituit compositum, & dat esse rei. Forma assistens autem non dat esse rei, nec informat rem, sed rei in esse suo constituit supervenire, ut ex motu & operationem largiatur. Quod potest illustrari similitudine nave & in navi. Nauta supervenit navi esse suum habenti, faciens tantum, ut navi moveatur, quod venti permittunt. Sic etiam Peripatetici quidam docent, orbem caelestem moveri ab intelligenti, seu a substantiis separatis, illi orbem autem (posito peripateticorum hanc sententiam esse veram) suum habent esse citre intelligentias, & intelligentiae extra illos addunt, ut illas moveant. Sic etiam porro Averroes negavit, animam rationalem esse formam hominis informantem, sed dixit esse tantum assistentem, & homini per suam formam informantem constituto supervenire, eique largiri intellectum. Cuius

Cujus sententia fuit etiam Themistius & alii. Sed aliorum & quidem plurimorum sententia est, animam rationalem esse hominis formam inforamantem, & dare ei esse. Sed hanc contrariam prolixè hic pertractare consilium non videri. Sufficit hanc nostram distinctionem presentem illustratam dedisse.

Sequitur & illa usitata facti distinctio forma in substantialem & accidentalem. Forma substantialis solet dici, quoniam non est accidens aliquid, nec pertinet ad predicamentum accidentis, sed pertinet ad predicamentum substantie, non quidem dicitur, sed in adrestito ut pars. Forme accidentales sunt, quae pertinet ad predicamentum accidentis, & consistunt in se per accidens. Sic forma substantialis e. g. est anima hominis, quae non est accidentis. Accidentia enim dependent a subjecto, & non possunt esse sine subjecto, in quo sunt; anima autem hominis potest existere separata a subjecto, in quo aliquando fuit. Sed non tantum anima rationalis, verum etiam anima sensitiva secundum hanc sententiam, ut & vegetativa, & aliae formae rerum inanimatarum, ut forma auri, lapidis, &c. sunt substantiae, & non pertinent ad predicamentum accidentis. Sed alia est sententia, quae ipsas formas substantiales, excepta animam rationalem, dicit esse accidentia. Nos secuti sumus in hac doctrina sententiam communem.

Dicitur porro forma quaedam simplex, quaedam composita. Simplex dicitur, quae habet partes omnes ejusdem rationis, vel, quae non constat ex partibus diversarum rationum. Cujusmodi est albedo, nigredo, calor, &c. forma composita dicitur, quae constat ex partibus diversarum rationum, ut figura alicujus corporis heterogenei, v. g. figura externa humana, quae non est simplex. Partes enim hominis habent figuras diversas, & aliam e. g. manus, aliam oculus, aliam jecur &c.

Ubi tamen notandum, quod forma, quae dicitur simplex, non omnibus modis sit simplex: v. g. albedo & nigredo sunt formae simplices, & nihilominus sunt aliquid compositum. Albedo enim & nigredo constat ex partibus quantitativis sive integrantibus, quia sunt divisibiles, vel dividi possunt in partes integrantes. Quicquid autem dividi potest, est compositum. V. g. si jam dividis chartam in partes quatuor, habes statim quatuor albedines. Et praeterea constantiae formae ex gradibus, ut scilicet albedo constat ex 8. gradibus albedinis. De qua compositione ex gradibus dicemus inferius in doctrina de composito. Dicitur igitur simplex forma, non quod sit omnibus modis simplex, sed quia non est composita ex partibus diversarum rationum. Sic quando dividitur, quaelibet pars est albedo, & cuilibet parti, ut & gradui albedinis competit definitio albedinis. Compositam autem forma dicitur, quae constat ex diversarum rationum partibus; quae singula diversam a toto & a se ipsa habent sententiam.

VI. Dividitur forma in TOTALEM & PARTIALEM. Totale est, quae informat omnes partes totius heterogenae; Partialis, quae informat aliquam partem totius heterogenae informatae.

Duplex datur totum quantitativum seu integrale, unum quocunque live simile, alterum quocunque seu dissimilare. Totum simile, quantum ad praesens, est, quod habet omnes partes ejusdem rationis, ut e. g. ferrum. Quaelibet enim pars ferri est ferrum, & quocunque particula sumatur, tandem definitionem habet cum ferrum. Sic etiam aqua & vinum sunt tota similia. Totum vero dissimilare seu heterogenum est, quod habet partes diversarum definitionum vel rationum. Utc. g. corpus hominis, aut bruti est totum dissimilare. Constat enim ex partibus diversarum naturarum & definitionum, & alia in animal est definitio jecoris, alia cordis, alia ventriculi, &c. Imò ipse oculus respectu suarum partium est totum dissimilare, & alia est natura humoris crystallini, alia tunicae, alia etiam partium, ad ejus integritatem pertinentium. Quibus ita praecognitis dico, praesentem distinctionem hanc, quam formis adhibemus, aliam totalem dicentes, & aliam partialem, tantum locum habere in toto integrali dissimilari. Nam in toto simili, uti pars & totum eandem habent formam, locum habere distinctionem non possunt.

Occurrit porro VII. alia distinctio apud Auctores, quae forma alia dicitur partia, alia totius. Potest autem hoc intelligi bifariam, ut verbis sonant, & sic forma partia est, quae partem informat, & forma totius, quae informat totum. Nec est ita praecedente distinctione haec diversitas, 2. Intransitive. Quod patet forma partia idem est, quod forma, quae est pars; & forma totius idem est, quod forma, quae est totum. Ita ergo forma, ut est pars compositi, & a materiae contradistinguitur, est forma partia, ut e. g. anima peculiaris & a corpore distincta animata pars est. Humanitas autem etiam est forma hominis. Sed quia non tantum animam importat (anima enim per se non est humanitas, cum post mortem sit superstes anima, sed non humanitas) verum etiam corpus hominis, est forma totius seu totum. Ad quam formam totius exprimentam saepe fingimus nova vocabula, e. g. lapideitas, equinitas, asininitas, Placenticitas, &c. Et videtur haec doctrina fundata in II. Phys. text. XXXI. ubi dicit Philosophus: *causarum quaedam sunt, ut essentia* Ubi per vocabula haec essentia intelligit formam. Formam autem definit textus praed. 28. & alibi, quod sit *αὐτὸν ἢ ἡ ἐκείν, & hic atque alibi simpliciter vocat essentiam*. Ubi *Solnerus*, Professor olim Altdorphenensis magni nominis, in quodam Commentario transscripto ita commentatur, dicens: *Totum ut totum non esse formam, sed in abstractioe partis totalitatem, ut e. g. humanitatem non totum, sed positivè totalitatem.*

Sequitur IX. alia forma distinctio, quae

valde nobilis, nempe in *MATERIALEM* & *A* denter à materia, adeo, ut non possit esse extra materiam.

Tandem IX. distinguitur forma in *SPECIFICAM* & *GENERICAM*.

Sunt nonnulli, qui putant in aliquo composito tot esse formas, quot sunt predicata essentialia, ut quia *Petrus est homo, est animal, est corpus animatum*, hinc statuerunt unam esse formam in homine, per quam fit *homo*, aliam, per quam fit *animal*, aliam, per quam fit *corpus animatum*.

Sed hæc sententia admodum est absurda. Nam in predicatis essentialibus, quæ desumuntur à formis accidentalibus, non multiplicatur reipsa formæ accidentales ad multiplicationem prædicationum essentialium. Quod patet inde: quia si sumamus aliquod album, v. g. *chartam*, illa est *alba*, est *colorata*, est *afflicta qualitate*, &c. Ubi non sunt tres formæ accidentales distinctæ, vel tria accidentia in abstracto, alia v. g. forma *albedo*, alia *color*, alia *qualitas*; sed una est secundum rem forma, nimirum *albedo*. Nam posita in aliquo corpore, v. g. chartæ, unica albedine, & separatis aliis omnibus, quæ ab albedine, reipsa distinguuntur, charta non tantum erit *alba*, sed & *colorata*, & *qualis*. Eadem ratio est aliarum formarum accidentalium, ut quando dicitur: *Hippocrates est Medicus*, est *arsifex*, est *habitu mentis affectus*, est *qualis*. Per unam sanè hoc præstat, nempe medicinam; per quam Medicus formaliter est Medicus. Si igitur sufficiat unica formæ accidentalis ad hæc omnia prædicata essentialia, profectò sine causa & ratione multiplicentur formæ.

Quantum autem ad hæc nostram distinctionem formæ in *Genericam* & *Specificam* concedo, vel potius moneo hoc, quando sunt diversa prædicata essentialia, ubi unum se habet ad alterum ut genus: ibi esse diversas formas, non re, sed ratione distinctas. Ita meritò dicimus, *In charta esse colorem & albedinem*; non quòd reipsa, sed quòd ratione sine distincta illæ formæ.

Non autem præterea prolixus nego, plures esse posse formas in uno composito. Peculiaris est disputatio, an in homine sint tres anime, an vero solum una. Ego quidem nihil hic statuo, interim posita verà hæc sententia, tres esse animas in homine; dico nihil inde sequi impossibile. Verùm hæc controversiam redimendi temporis ergo pluribus non lubet attingere. Videatur latè de ea Auctores, quia eam sibi fecerunt dirimendam.

TABULÀ X. DE FINE.

FINIS secundum Aristotelem est *τὸ τέλος*, vel *αἴτιον ἐν εὐνομίᾳ*, cuius gratia aliquid est vel fit. De fine autem sic agendum, ut agatur I. de *Homonymia vocis*. II. de *Causis*. III. de *Agitione causandi*. IV. de *ipsa voluntate*. Post V. de *causam distinctione*, nonnulla sunt attendenda.

Quod ergo I. *homonymiam* atinet, notandum, sicut sumi *pro extremo*, quod est extremum

num tantum, & non est id, cuius gratia aliquid est vel fit. Sic Apostolus Rom. 6. dicit, *mori esse finem operum, impudicitia & iniustitia*. Hic finis non sumitur pro causa finali, quia ut moriatur, nemo agit quicquam, nec bene, nec male, nisi quod interdum quis fibi manus infert violentas. Huius enim finis videtur esse mors, ut finis sumitur pro causa finali. Aliàs enim in finem nemo agit quid, ut moriatur. Aristoteles *1. Phys.* irridet Poëtam, qui dixerat de aliquo, qui erat mortuus: *habet mortem finem, cuius gratia generatus erat*. Irridet hæc Philosophus ideo, quod mortis causa nemo nascitur. 2. Accipitur finis, ut est causa. Ultramque acceptionem inculcat Aristoteles *V. Met.* cap. 16. Nos hic accipimus finem, in significans posteriori.

Secundo causata finis quod attinet, notandum non, ut aliarum causarum caulato determinatur à suis causis, v. g. ab efficiente dicitur effectus, à materia, materiatur, à forma, formatum: Sic quoque cum causa finali se rem habere. Nam causata finis non dicitur finis, sed media, vel ea, que sunt propter finem, vel finis gratia. Et sunt vel res quedam, ut instrumenta, vel utensiles, que sunt propter finem, Sic v. g. in Medicina finis est sanitas. Eius causa autem sunt cum res, ut v. g. medicamentum expurgans, cum actiones, ut v. g. expulsio pravorum humorum.

Porro III. occurrit ratio causantis finis, que est bonum, sive revera tale sit, sive apparenter tantum. Quemadmodum enim in causa efficiente ratio causandi est potentia activa, in materia potentia passiva: Ita in causa finali ratio causandi est idque: idque, ut diximus, vel revera tale, vel apparenter tantum. Per hoc enim, quod aliquid habet aliquam rationem boni, spiritum est, ut sit causa finalis. Unde rectè dicimus, esseque vetus sententia, *nemo intendens ut malum operetur*.

Sed hic obicitur, quod non omnis finis sit bonum quid, & per consequens etiam ratio causandi finis non possit esse bonum. Sæpè n. illa, que mala sunt, experientur ut cause finales. E. g. voluptas illicita est aliquid malum, & tamen est motorum finis. Sic etiam multi nocentes atque dies id agunt, ut operibus alicujus distentant: quod profectò est à DEO prohibitum, & propterea in malis repositum.

Ad quam objectionem ut respondeatur, & res ipsa explicite concedimus 1. Nihil absurdum esse aliquod, quod malum est, esse finem. Probatum id hæc enim fuit à voluptate illicita, que summo per experitur, forsitan tali argumento: *Voluptas illicita est finis. Voluptas illicita est malum. Ergo quoddam malum est finis.*

Sed 2. quando nunc quis inde porro sic argumentatur: *Si aliquis finis est malum quid, sequitur, quod non omnis finis sit bonum quid*, Resp. negando consequentiam. Potest enim aliquid simul bonum esse, & malum. Nam dantur plura genera

bonorum, & quoddam est simpliciter bonum, ut honestum, quoddam est bonum utile, quoddam secundum. Sic etiam aliud bonum est morale, ut agere secundum virtutem? aliud naturale, ut vita, facultas videndi, audiendi, & id genus plura. Deinde notanda est distinctio inter bonum verum & apparent. Dicitur igitur jam, nullam esse adlati argumenti consequentiam. Sed potest, aliquid esse malum, & simul etiam bonum. Verum quidem est, quicquid est malum, non est bonum, scilicet, quia ratio est malum. At potest alia ratione esse bonum: E. g. potest aliquid esse malum in genere morum, & ut malum opponitur honesto, ut tamen sit bonum secundum. Potest etiam aliquid esse malum revera, bonum nihilominus apparenter. Ut autem aliquid sit finis & ut verum sit, omnem finem esse bonum, non requiritur, ut sit revera bonum; sed sufficit, si tale appareat. Nec semper requiritur, ut sit bonum honestum seu morale, sed sufficit, si sit secundum. Egregius locus est apud Aristotelem *1. Phys.* cap. 3. & *V. Met.* e. 2. ubi dicitur *ἄρα φησὶν οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἡ ἀπολαύσις, ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἐπιθυμῶν ἐστὶν ἀγαθόν, ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἐπιθυμῶν ἐστὶν ἀγαθόν, ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἐπιθυμῶν ἐστὶν ἀγαθόν, ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἐπιθυμῶν ἐστὶν ἀγαθόν*.

Quædam sunt, que sunt revera bona, sive apparenter bona sunt. Cujus rei rationem assignat Suarezius, quia scilicet exercet suam causalitatem erga appetitum, sive sit sensitivus sit, qualem omnia animalia habent, sive intellectualis qualem solus homo obtinet, & dicitur voluntas: (Est enim causalitas sit, movere appetitum agentis, vel cause efficientis ad agendum.) Appetitus autem exquæ movetur eò, quod apparet bonum, quàm eò quod revera tale est. Et licet quod non bonum est, sæpè tale cognoscatur; contingit tamen nihilominus, ut quod malum in se est, cognoscatur bonum. Docet hoc experientia. Posito enim e. g. videatur quis aliquid corpus flavum, vel liquorem aliquid flavum. Potest hic fieri, ut existimet esse mel. Accedit ergo, & ubi digito aut cunctello ori admoveat, experitur esse fel. Erat ibi apparet dulce, non revera dulce. Movetur autem nihilominus eo quis, quatenus mel vel aliquid dulce cognoscit.

Ex quibus jam ad propositum argumentum dicimus quando sic procedebatur: *Voluptas illicita sunt malum. Voluptas est illicita sunt finis. Ergo quoddam finis est malum quid*. Conceditur totum argumentum. Concedi, quod aliquando fines quidam non sint revera boni, vel honesti. Manet interim nihilominus hoc, quod illi sunt jucundi, & illi, qui eos sectantur, boni apparent, quod scilicet hoc loco nobis sufficit.

Ergo res tota tandem huc redit, quod observanda sit hoc loco distinctio inter finis materiales & formales. Vel clarius: inter rem, que sibi est, & inter rationem, sub qua finis est. Res, que finis est, potest esse mala: sed ratio, sub qua finis est, non est mala, sed semper aliquid boni sive revera, sive apparenter.

Consideranda nunc quattuor causalitates à finis, Vulgatissimum est, & ab omnibus concessum, finis,

nis causalitatem esse movere agens vel causam efficiens ad agendum. Fit autem illa motio, quatenus appetitus aliquid ad bonum cognovit moveretur, ita ut illud bonum appetat. & aliud propter ipsum.

Sciendum autem hic, illum actum appetitum, quod ad aliquid tanquam finem movetur, vel se inclinatur, considerari bifariam: 1. Ut producat ab ipso appetitu, ut in brutis ab appetitu sensitivo, & in ipso appetitu sensitivo: in hominibus autem à voluntate & in voluntate. Hòc modò jam ille actus appetitus consideratur, non est causalitas finis, sed est causalitas in brutis appetitus sensitivi, in hominibus voluntatis, & quidem tanquam cause efficientis, cum efficiatur ab appetitu sensitivo & voluntatis, vel etiam tanquam cause materialis, cum recipiat tam appetitus sensitivus, quam rationalis seu voluntas, illum actum, quem in se producit, & educatur ille actus è potentia passiva voluntatis, ut & appetitus sensitivi. Est enim voluntas & appetitus sensitivus potentia activa & passiva simul. Activa quidem, quatenus producit actum appetendi; passiva autem, quatenus eum in se recipit. 2. Verò consideratur actus appetitus, ut dependet ab objecto e-
 ty, quod est bonum, & quatenus à voluntate elicitur & recipitur dependenter à bono tanquam ob-
 jectò voluntatis. Et hæc jam ratione ille actus appetitus est causalitas finis, & non cause efficientis, Unde ab Aristotele l. 1. de Gen. & Corr. text. 25, dicitur multo metaphoricè. Nam ut Aristoteles ait, dupliciter aliquid solet movere. (1) οὐς ὄντων ἢ ἀρχῆ τῆς κινήσεως, sive tanquam causa efficiens, ut v. g. quando homo movet calamum ad scribendum. (2) οὐς τῶ ἐνεστω, sive tanquam causa finalis. Priori modò, quod movet, movet proprie; quod autem modò posteriori, improprie seu metaphoricè. Nam proprie agit vel movet, quod agit per potentiam activam, vel quod est ipsa potentia activa, vel habet potentiam activam. Ut v. g. ignis movet proprie aquam motu alterationis, quia habet potentiam activam, quæ est calor. Sed finis non movet per potentiam activam, verum saltem quatenus est bonum aliquid. Bonum autem non formaliter consistere in potentia activa, nec eam formaliter importare, aliis notum est. Quia igitur finis movet non tanquam principium activum, sed tanquam bonum, hinc movet & agit tantum metaphoricè, seu metaphoricè.

Sed hic nunc quis objiciat, quomodo finis possit esse causa, vel suam exercere causalitatem, cum, quando dicitur causa, non sit?

Verum Resp. dictum fuit supra, quod finis suam causalitatem exerceat circa appetitum. Appetitus autem cum versetur circa ea etiam, quæ non sunt, ideoque non repugnat esse causam, quamvis non sit. Nam potest aliquid movere appetitum, etiam si non sit. Et, quod notandum, finis est ejusmodi causa, quæ exerceat suam causalitatem in intentione. Quando enim est in

executione, tunc non est causa, sed potius effectus.

Videur porò, adhuc quantum objectionem posse moveri contra id, quod diximus, motionem finis esse metaphoricam. Argumententur enim quis ita: Cujuscunque causa causalitas non est proprie dicta, illa ipsa causa non est proprie dicta causa. Sed causalitas finis non est causalitas proprie dicta, nec finis est proprie dicta causa. Major probatur, quia causalitas est cujusvis cause ratio formalis. Sed cujuscunque ratio formalis est improprie dicta, illud ipsum inde improprie denominatur. Sic v. g. homo dicitur proprie videre, quia visio, per quam dicitur aliquid formaliter videns, ipsi competit. Intellectus vero dicitur videns vel videri improprie, quia ratio formalis visio, quæ peragitur instrumentò oculi, de intellectu dicitur improprie. Ergò sic etiam hic, quicquid denominatur à ratione formali improprie dicta, proprie tale non est. Et quicquid denominatur à causalitate improprie dicta, est causa improprie. Minor autem patet ex nostris assertis.

Verum ad hæc potest responderi, aliud esse dicere, finis motionem seu actionem esse metaphoricam & aliud esse dicere, causalitatem finis esse metaphoricam. Causalitas latius patet quàm actio sive motio, & competit causis omnibus. Concedimus ergò, causalitatem finis esse actionem metaphoricam. Et negamus, quòd etiam sit causalitas metaphoricè. Potest enim aliquid dici metaphoricè, ut hoc nomen metaphoricum attribuat speciei, ut tamen non possit attribui generi. Quod declaro exemplò visus & intellectus. Visus fuitur bifariam, 1. pro alio primò 2. pro alio secundo. Loquamur jam de visu in alio primò. Intellectus & visus sunt potentie naturales, quæ sunt qualitates. Si jam dico: Intellectus & visus improprie & metaphoricè dictus, non statim sequitur, quòd & qualitas sit improprie & metaphoricè dicta. patitur ergò, quia causalitas latius patet, quàm motio, inde omnino non est absurdum, edicere causalitatem finis esse quidem motionem metaphoricam, licet non sit causalitas metaphoricè, nec finis metaphoricè causa.

Sed ex hæcenus dictis non satis potest intelligi, quomodo finis sit causa finalis DEI actionum licet, verum cognitionis & appetitus experimus; Vel quomodo tam circa illius, tum circa horum actiones exerceat finis suam causalitatem? Ut ergò clarior & accuratius proponatur, quomodo causa efficiens ob finem agere dicatur, & ad quem eorum pertineat DEUS, & naturalibusque cognitione agentia, ex Summo Viri, Joachimi Jungii Exercit. V. de causis, notari possunt sequentia.

Ob finem agere dicitur efficiens vel primario, vel secundario. Et porò, quod primario ob finem agit, vel perfectè, vel minus perfectè id ipsum exequitur. Primario ob finem agere dicitur, quod ex cognitione & appetitu agit, sive quod idè agit, quia appetit aliquid non cognitur. Quò pacto

bfo.

ob finem agunt animalia. Perfectè autem sine
 acquisitè ob finem agit, quod liberè agit. Liberè a.
 agit, quod dominium obtinet suarum actionum, ut
 presentibus omnibus ad agendum requisitis, tamen
 vel agere, vel non agere, itemque vel progredi in ac-
 tionem, vel eandem inhibere possit. Quò pacto ex
 animalibus solus homo ob finem agere dicitur.
 Minus perfectè deinde, vel minus acquisitè ob fi-
 nem agere dicitur, quod ex cognitione quidem agit,
 sed non liberè appetit, sicut bruta, quæ quavis
 simulacrum aliquod libertatis primò intuitu no-
 bis offendant, tamen reverà liberè non agunt,
 quia, presentibus phantasmatis sive speciebus
 sensibilibus rerum appetitarum, ex necessitate
 sunt consequentes in ipsis motus, neque suppet-
 it illis voluntas aliqua, quæ appetitum sensiti-
 vum, aut motus ab eò profectus cõrreat. Ita
 e.g. canis, cum frustum panis videt, neque metus
 inhibet, appetit, ut devoret, vel si satur sit, ut re-
 servet. Brutorum more etiam agunt pueri & alii
 homines, quorum appetitus rationi dominatur,
 sive qui in *mesentiorum* non agunt. Secundariò deinde
 ob finem agere dicitur id, quod ad certum finem
 dirigitur ab eo, non primariò ob finem agit. Et hoc
 rursum duplex est: Velenum quam diu durat alio
 secundariò agente, à primariò agente dirigitur se-
 cundariò, sicut e.g. penna scriptoria ob finem
 agit, quamdiu scriptor ob finem agit. Et dens
 aut unguis Leonis, item jaculum hystricis ob fi-
 nem agunt: vulnerat enim ibi, quo dirigitur
 à primariò agente. Vel, aliter secundarium a-
 gens ob finem agere dicitur, quod etiam absente
 primariò agente tamen agit id, quod experit vel invenit
 primariò agente. Et hoc porro duobus fit
 modis, quorum prior est, cum secundarium agens
 ita à primariò eoque cognoscense agente, constru-
 ctum, fabricatum, aptatumque est, ut absente pri-
 mariò, nec amplius tangente aut concurrente, tamen
 secundarium id peragat, quod intendat primarium
 agens. Exempli loco esto automaton, quod et-
 iam absente mechanicò motus suos peragit, &
 vel horam pulsus indicat, vel symphoniam
 modulatur, vel aliud quippiam, quod expetiverat
 artifex, exequitur, &c. Alter modus secunda-
 riò ob finem agens, & quidem ab absente pri-
 mariò agente directè, cernitur in venenò à scor-
 pione aut viperà effusò. Ideò enim spargit virus
 suum bestia, ut vindicare suam injuriam, & lade-
 re offendentem cupiat, verum ipsa veneno non
 incidit hanc vim, neque ita aptavit sive tempe-
 ravit istum, seu liquorem, seu halitum, quem as-
 pergit sive instillat vinctui, ut mutatione tam in-
 signi afficere possit vulneratum corpus. Quæ ille
 locò citat. Et paulò post pergit: *Qualiacunq; au-
 tem, dicens, sine hoc naturalia absque cognitione a-
 gentia, sive insigniter, sive obsecrò operentur, non alio
 sensu finis gratia agere posse intelliguntur, quam
 quod secundariò ob finem agunt, ab alio nimirum
 primariò agente, sive presente, sive absente directè.
 Solem enim è terra & aqua halitus educere, halitus*

An superiore eoque frigida aëris regione in ventos, plu-
 vias & nives abire dicunt, quia ordo hic & vicis-
 situdo ad opifice universi ob certissimos finis instituta
 sit, nimirum ut ventis semina dispergantur, pluvie
 alantur, nebula fovantur & fermententur. Ea-
 dem opifice sapientia plantarum foliis vestire esse voluit,
 ut fructus tegant, cortice amictus, ut inter illos
 corticem humor subrepat, radicibus instruat, ut ali-
 mentum è terra exsugant, atq; ita in cæteris. Hæc
 Joachimus Jungius.

Nunc progredimur ad *divisiones finis*. Et
 quidem i. finis est vel *CHYSIS*, vel *CAUSI*. Rem ex-
 emplis facimus claratam. V. g. Medici finis *causis*
 dicitur *sanitas, finis eius, ager*. Definitiones vide
 in Tabella.

Hanc divisionem quidam in libris suis Me-
 taphysicis sic impugnant: *Quicquid est id, cuius
 gratia aliquid est, aut fit, illud est finis cuius. Sed
 omnis finis est id, cuius gratia aliquid est aut fit. E-
 omnis finis est finis cuius, & per consequens, mala est
 Causa in finem eius & eius.* Uti si omne animal ef-
 fet rationale, malè divideretur in irrationale &
 rationale.

Verum ad hanc objectionem nos responde-
 mus, negando Majorem: *Quicquid est id, cuius
 gratia aliquid est, aut fit, illud est finis cuius.* Nam
 finis cuius non dicitur id, cuius gratia aliquid fit,
 verum aliter nos describimus, nempe *id, cuius effi-
 cendi gratia aliquid est aut fit. Et finis cui est id,
 cui alter finis seu finis cuius efficitur.* Finis cui est et-
 iam id, cuius gratia aliquid fit, sed non statim est
 finis cuius. Rectè dico, ægri gratia aliquid fit,
 nempe confectio & adhibitio medicamentorum;
 sed non efficiendi ægri gratiæ. Non enim cupit me-
 dicus suâ medicatione acquirere ægrum, aut eum
 efficerè. Verbaritque efficiendi vel *acquirendi*, sunt
 notanda.

Sed obijcias, quòd etiam finis cui possit ac-
 quiri, & fit id, cuius acquirendi gratia aliquid
 fit. Nempè ponamus duos inter se digladiari.
 Id audit Chirurgus, proinde accipit, ut si al-
 teruter fuerit vulneratus, suæ curæ committatur.
 Hic profectò vulneratus est finis cui, sanitas sive
 sanatio est finis cuius. Accurrit etiam Chirur-
 gus, ut quasi acquirat vulneratum. E, videtur,
 quòd & finis cui fit id; cuius acquirendi gratia ali-
 quid fit.

Ad hæc resp. Non est absurdum, aliquid
 simul esse finem *cuius* & *eius*, sed diversarum
 actionum aut modorum respectu. Sic, ergò
 quando Chirurgus obligat vulnus, & vulnera-
 to applicat emplastrum, tunc vulneratus harum
 actionum respectu est finis cui, & sanitas est
 finis cuius. Sed respectu aliarum actionum
 (nempe quòd attinet Chirurgum, dum cognov-
 it, esse futurum confidit, & sperari fore, ut
 alter vulneretur, datque operam, imò cum aliò
 rixatur, ne alterius, sed sua fidei tantum com-
 mittatur vulneratus, &c.) respectu aliarum actio-
 num

num, inquam, vulneratus non est finis eius, sed *causa*. Quae sic de hisce.

Deinde finis est vel operatio vel res facta. Hæc distinctio delimitur ex I. Ethic. ad Nicomachum cap. 1. ubi Aristoteles dicit: *διὰ τὸ ἄνθρωπος ἔστι τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου ἔστι τὸ εὖ ζῆναι, καὶ τὸ εὖ ζῆναι ἔστι τὸ εὖ διακίβηται, καὶ τὸ εὖ διακίβηται ἔστι τὸ εὖ διακίβηται, καὶ τὸ εὖ διακίβηται ἔστι τὸ εὖ διακίβηται.* Differentia verò aliqua esse finium apparet, quod alii quidem actus, alii verò prout ipsos opera quædam sunt. Finis ut operatio est v. g. visio respectu oculi; Finis ut opus est v. g. domus respectu incedentium.

Quando autem finis est operatio, tunc hoc fit bifariam. Nam interdum finis ita est operatio, ut per eam fiat aliquod opus. Interdum autem est huiusmodi operatio, ut non insuper fiat opus. Sic incedentium finis est ædificatio, quæ est operatio, sed ita, ut per eam opus fiat, nempe domus. Sed finis oculi est visio, quæ est operatio tantum, per quam non efficitur opus. Est quidem visio necessaria ad multa opera, ut v. g. ad scribendum, ad ambulandum, ad legendum, &c. Sed visio non terminatur immediate ad has operationes. Nam v. g. per visionem non perficiuntur literæ, ita ut visio terminetur ad literas, quemadmodum calor ad aquam, quam alterat.

De discrimine horum finium agit Aristoteles, ut citavi supra I. Ethic. ad Nicom. cap. 1. & docet ibidem, quod quorundamque præter operationem etiam aliquod opus finis est, tunc opus sit præstantius operatione, & magis finis. Ut IX. Metaph. text. 26. dicit Aristoteles, finem vero incedentium esse ædificationem, magis autem finem esse ipsam domum. Nam domus est etiam ædificationis finis. Jam autem finis semper præstantior est eò, cuius est finis.

Tertio finis est vel operationis, vel rei factæ. Ubi notandum, quod hæc divisio cum præcedente non fit eadem. Nam in præcedente divisione operatio & res facta, ponebatur in velle, & prædicantur etiam de fine in velle, h. m. finis quidam est operatio, quidam res facta. In hæc autem distinctione ponuntur in obliquo, & prædicantur de fine in obliquo hæc modo: Finis est vel operationis, vel rei factæ. Ideoque prior divisio sumitur ab aliis rebus, quæ denominantur fines, & est divisio ipsorum finium, seu rerum, quæ sunt fines; sed posterior hæc divisio est rerum, quarum est finis. Sunt autem, qui existimant, hanc divisionem nihilominus quoad rem & sensum cum divisione præcedente coincidere. Finem enim operationis idem esse, quod finis, qui est res facta, & finem rei factæ esse idem, quod operatio. Et quidem negari non potest, quod finis operationis sit res facta, ut finis medicine est sanitas. Clarum quoque est, finem rei factæ esse operationem, ut terra, quæ est res facta, finis est factio, oculi visio. Sed interim non potest negari, quod finis operationis possit esse etiam alia operatio, & finis rei factæ etiam alia res facta. In habitibus scientiarum occurrunt duo operationum genera, quædam quæ antecedunt

habiturum, quædam autem sequuntur. Actionibus enim habitus signuntur, & habitus acquisiti sunt cause effectrices operationum. Ita ars canendi fidibus comparatur frequenti exercitatione, & est operatio antecedens habitum. Quando autem iam est acquisitus habitus, tunc perficere quis fidibus canit, & hæc est operatio sequens. Possimus nunc rectè dicere, quod actionum habitum fidibus canendi antecedentium finis non tantum sit habitus tanquam res facta, sed & operationes, quas acquisitò habuimus. Sic etiam rei factæ finis non tantum est operatio, sed & alia res facta, ut medicamenta sunt res facta, finis medicamentorum est sanitas, quæ & ipsa est res facta.

Quarto, finis est vel *FORMALIS*, vel *OBJECTIVUS*. Utrique hæc distinctio frequenter à Scholasticis, quando de ultimo hominis fine disputant. Nempe dicunt, ultimum hominis finem esse Deum, dicunt etiam, eundem esse visionem Dei beatificam, in qua nostram statuant consistere beatitudinem.

Quæritur ergo, quomodo hi duos fines conciliandi sint? dicimus enim, finem hominis ultimum esse DEUM, item finem hominis ultimum esse visionem DEI. Ubi optime rem expedire possumus adhibita hæc distinctione, dicendo: Deum est hominis finis ultimum objectivum. Sed visio beatifica est hominis finis formalis. Finis enim objectivus est aliquod obiectum, cuius gratia aliquid agimus. Finis autem formalis est alius circa illud obiectum. Sic in datò exemplo rectè dicimus, Deum esse finem objectivum. Est enim obiectum beatificæ visionis, sicut autè dicta beatifica visio est finis formalis, vel ordinatio, quæ versatur circa Deum, tanquam obiectum.

Potest autem hæc distinctio etiam alibi adhiberi. V. g. quando quis ambir puellam, ut eam ducat uxorem, omnem movet lapidem, ut eam tanquam sine potiat. Hic finis est puella. Est verò & finis quidam cobabitatio cum eam illa puella. Sed puella est finis objectivus, conjunctio seu cobabitatio est finis formalis.

Ita etiam cum vulgò docetur, finem Logicæ esse cognitionem veritatis, quæri potest, annon & veritas sit finis Logicæ? Videtur quod non, quia Logica nihil facit ad veritatem, sed veritas est fine Logicæ. Sed potest responderi, quod utraque possit dici finis Logicæ, nempe tum cognitio veritatis, tum veritas. Cognitio veritatis quidem potest dici finis formalis, veritatis autem finis objectivus. Quod autem attinet ad hoc, quod quisquid non facit ad veritatem, alius non sit veritas, concedimus de fine formalis. Potest tamen esse finis objectivus. Nam finis objectivus per operationem cuius finis est, non efficitur.

Quinto, finis est vel *EFFICIENTIS* vel *OBTIENENDUS*. Est & hæc distinctio frequentissima apud Autores.

Finis efficiendus est ei, qui non est actus, ita tamen

ab

ab agente intenditur, ut fiat vel producat. Finis ob-
tinendus est res actu jam existens, quatenus eam
agens intendit acquirere. Sic quando quis cum fa-
bro agit, ut mensam efficiat, mensa est finis effi-
ciendus; nondum enim est. Quando autem
quis jam sollicitus est de contrahenda pecunia,
ut agrum emat, ager est finis obtinendus jam tum
enim est.

Et fortassis haec distinctio non ita multum
differt a fine *obiettivo* & *formali*. Multa enim
exempla possunt adduci, ubi coincidunt. (Quam-
vis id simpliciter non assero, ideoque dico fortas-
sis.) Nam v. g. puella, quae est finis *objectivus* ama-
toris, est etiam obtinendus. *Matrimonium* est finis
formalis & efficiendus. Sed in omnibus res ita se non
habet. Nam v. g. mensa est finis efficiendus; non
tamen *formalis*, quia non est actus circa aliquod
objectum.

Notandum & hoc est, quod, quando nunc
aliquid finis obtinendus semper interveniit finis effi-
ciendus, vel aliquid affectus. Ut finis obtinendus ejus,
qui vult emere agrum, est ager, sed occurrit etiam
finis efficiendus, scilicet agri possessio, & ex agro ejusque
possessio latere fit finis, scilicet possessio agri.

Sexto. Finis est vel *ULTIMUS* vel *INTER-
MEDIUS*. Distinctio haec est vltimissima, & iustus
quae frequentissimis. Finis *ultimus* est, qui non ad
alium finem referitur. Et est vel simpliciter talis vel
in certo genere. Simpliciter talis est, ad quem simpli-
citer omnia referuntur, vel referri saltem debent,
ut Deus. In certo genere finis *ultimus* dicitur, qui,
simpliciter loquendo, habet alium finem, sed in certo
genere consideratus non habet alium finem. Sic in ar-
te medendi ultimus finis est sanitas, non simplici-
ter, quia & ipse habet aliquem finem; sed in cer-
to genere, quia omnium: Et non, quae in medi-
cina suscipiuntur, finis *ultimus* est sanitas. Sic
in arte rhetorica finis est persuadere. Acquisitio
enim haec sine, acquiescit, quantum ad ea, quae
ad artem illam pertinent. Omnia enim agit Or-
ator ad persuadendum. Persuasionis postea potest
alius esse finis, non a. in Rhetorice, sed in disci-
plina alia nempe Politica. Sic quando Agrippa
Mementis ad plebem orationem habebat, & per-
suadebat ad gratiam, finis ejus non erat persua-
sio, sed salus Reipublicae.

Deinde finis *intermedius* est, qui ita est finis,
ut ejus alius quoque sit finis. Et hic finis est simul finis,
& etiam medium ad finem ultimum, sed diversa ra-
tione. V. g. expulsiō humorum pavorum est finis
Medicinae intermedius. Refertur enim ad sanitatem,
& etiam est medium ad sanitatem.

Sed dixerit quis: Quae quidem est medium ad finem,
illud non est finis. Sed expulsiō pavorum humorum est
medium ad finem. E. non est finis.

Resp. Quae quidem est medium, non est finis ultimus,
hoc concedo. Sed de fine intermedio verum non
est. Ille enim alio atque alio respectu & finis & medium
esse potest. Sic ut jam dixi expulsiō pavorum hu-
morum non quidem est finis, quando se habet ut

medium: Interim est finis respectu medicamenti
purgantis.

Dixerit hic quis porro: Communis est regu-
la, quod finis in omni re sit ultimus. Si autem jam
quidam finis est intermedius, non omnis finis est ulti-
mus.

Resp. Finis *ultimus* dicitur vel simpliciter, ut
in hac distinctione usurpatur; Vel *ultimus respectu*
errorum medicorum, quae ad ipsum referuntur, & sic
intermedius finis quoque est ultimus. Sic v. g.
Expulsiō pavorum humorum est finis ultimus non
simpliciter, sed respectu ipsius medicamenti.

Coronidis loco notamus aliquid de dicto
Apostoli Rom. IX. 32. quod hoc est: *Conclusi Deum*
omnes sub incredulitatem, ut omnium miseretur. Ex
eo quidam colligere voluerunt, fore, ut tandem
omnes salventur, hoc praeter propter neccentes
argumentum: *Quorumcumque Deus miseretur, illi*
salvantur. Atque Deus omnium miseretur. E. omnes
salvantur. Respondet quidam magui nomini
C. Vir ad Minorem; verum insufficienter. Proinde
puto ex doctrina praesenti ad hoc argumentum
optime posse responderi. Propono autem regu-
lam & observationem quandam non exigui mo-
menti, quae haec est: In tractatione de causis fina-
li, vel ut modo quaeritur de fine, tunc potest ratio
haberi duplicis considerationis. Consideratio
enim finis: & ut est in intentione, & ut est in execu-
tione. In executione finis non est caelestis, sed ef-
fectus. In intentione finis est caelestis, & in ordi-
ne appetitionis, dum plura appetuntur, & nu-
mum propter alterum. Ut e. g. in curatione ap-
petit ager sanitate, propter sanitatem medici-
nam; propter medicinam medicum &c. Hic
est ordo intentionis, & hic finis est finis reve-
rentis. Sed ordo executionis si instituitur, tunc finis
est effectus. Jam itaque his praemonitis, propo-
no hanc regulam: *Ab intentione finis ad eam execu-
tionem non valet consequentia.* Item hanc: *A nega-
tione consecutionis finis ad negationem intentionis, non*
valet consequentia. Sic ergo quando in praesentis
argumenti minore dicitur: *Deum omnium miser-*
etur; dicimus eam non esse Apostoli. Apostolus ce-
nim non dicit: *Deum omnium miseretur;* sed dicit
sic: *Conclusi Deum omnia sub incredulitatem, ut om-*
nium miseretur. Sermo est Apostoli de inten-
tione, quare *Deum conclusi omnes sub peccatum;*
nempe, *ut omnium miseretur.* Quando autem di-
co: *Deum omnium miseretur,* pertinet hoc ad exe-
cutionem. Non proinde sequitur: *Conclusi*
F. *Deum, ut omnium miseretur. E. Omnium miseretur.*
Quia ab intentione ad executionem non valet con-
sequentia; Nec valet etiam: *Deum non omnium mis-*
eretur. Ergo non conclusi omnes sub peccato, ne om-
nium miseretur. Nam a negatione executionis non va-
let consequentia ad negationem intentionis. Declara-
bimus rem alio exemplo: Sempronius mittit Ti-
tium, filium suum, in Academiam, ut ibi litem
incumbat, & vir evadat eruditus. Quid ille
H 2 filius?

filii? commessatur, Indit, deambulat, &c. Quando jam vellem dicere: *Titus dat operam literis*, falsum dicerem: Quando autem dico: *Pater misit Titum, ut operam des literis*; verum dico. Hæc enim posteriori locutione formem instituo de intentione, sed in priori sermo est de executione. Et non valet consequentia: *Pater misit filium, ut diligenter operam des literis*.

Arit. E. filium diligenter dat operam literis. Nec valet sic: Filius non diligenter dat operam literis. E. pater illum non misit, ut diligenter des operam literis. Hæc, ut monui supra, diligenter sunt observanda.
Quæ jam adhuc restant finis distinctiones, et vel sunt aliàs notissimæ, vel non ita frequenter. Pergemus ergo ad sequentem.

TABELLAM XI. DE QVIBVSDAM DISTINCTIONIBUS,

Omnibus aut saltim pluribus causarum generibus communibus.

Sequuntur nunc quedam distinctiones omnibus vel saltem pluribus causarum generibus communibus. Reprehenderit autem quis ordinem & dixerit, esse hæc distinctiones præmittendas traditioni horum. Verum enim verò cum ordo doctrinæ desumendus sit à meliore nostrâ cognitione, & hæc distinctiones melius intelligantur post diversa causarum genera cognita, volumus hæc distinctiones non præmittere, sed potius postponere.

Prima verò distinctio est, quòd causa vel sit **ACTIVÆ**, vel **POTENTIALIS**, ut *in prælo* à *in vasis*, ex *II. Phys. cap. 3. & V. Met. c. 2.* Nec continet hæc distinctio quandam difficultatem, sed ex terminis sat nota est. Dabimus tamen exemplum. Primum quantum ad *efficientem* & *materialis*; aurifer quando efficit poculum, vel in elaborandò aurò aut argentò, ad formam poculi est occupatus tunc est causa efficiens, & aurum vel argentum est actu materia populi. Sed quando aurifer dormit, aut edit, aut bibit, tunc est causa efficiens potentia. Deinde quæ formam, non videretur cui locum habere hæc distinctio. Nulla enim forma est secundum Aristotelem *XII. Met.* quæ existat, antequam sit actu causa formalis, & ita sit forma potentia. Plato quidem putat, **DEUM** omnes animas rationales creasse, & post detrudere in corpora. Hæc si essent vera, anima esset forma potentia. Sed rem ita se habere, nemo jam est, qui credat aut statuat. Puto tamen nihilominus nos posse dicere, quòd causa formalis etiam detur, quæ sit potentia, & adducere exemplam de nostrâ animâ. Quando enim illa separata est à corpore humano, & jam seorsum existit in cælis; non est causa formalis actus, sed potentia. Denique de sine videtur etiam res esse clara, quòd quidam sit *actus*, quidam *potentia*. V. g. si quis jam per aliquod indicium relicto, de thesauro depositò, & det operam quomodo ejus reddatur particeps, tunc ille thesaurus est actu causa finalis. Quando autem ille thesaurus nondum est notus, tunc ille thesaurus est potentia causa finalis.

Secundò. Causa est vel **VERA CAUSA**, vel **CAUSA SINE QVA NON**. Quid vera causa

sit, patet ex supra dictis. Causa autem sine quâ non quid sit, difficile ita non est intellectu. Duo nempe requiruntur, ut aliquid sit causa sine quâ non: 1. *ne sine eò effectus non possit esse vel fieri.* 2. *ne non sit vera causa ejus.* Alterum horum ubi deest, non est causa sine quâ non. Sic. e. g. fides non potest dici causa sine quâ non salutis, quia est vera causa. Et quando calefit aqua à calore ignis, ignis non est causa sine quâ non est ejus calefactionis, sed causa vera. Duo ergo dicta requisita præbent observanda, de quibus exempla sunt in præfatu. V. g. ut ignis producat calorem, opus est propinquitate. Ignis enim in fornace existens nunquam calefacit aquam in puteo propter nimiam distantiam, sed oportet ut aqua in ollâ apponatur igni. Illa vicinitas quidem non est vera causa calefactionis aque; nam non est causa efficiens; non forma; non materia; non finis; quia nullius harum definitio illi competit, ut patet. Attamen sine illâ vicinitate seu approximatione, aqua ab igne nunquam incalcescit. Patet igitur ideò quòd sine hæc effectus; nempe calor in aquâ J produci ab igne nequeat, illam esse calefactionis istius causam sine quâ non. Sic & ut Chirurghi vulnus curent, pus removent. Illa remotio puris non est vera causa, sine eâ tamen vulnus non curatur. Est ergo causa sine quâ non. Similiter Equòd vulgò exempli loco ponunt, quando valvæ sunt oppositæ, conclave est tenebrosum. Remotio autem his, lucefcit. Illa remotio valvarum est causa sine quâ non, quia sine eâ non potest lucefcere conclave.

Hic est Vir quidam eruditus, qui in suis Metaphysicis abhorret ab hæc locutione: *Causa sine quâ non*. Dicit enim, *sine quâ non esse conditionalem appellationem*; Conditionem autem sine quâ non non esse causam. Si ergo conditio sine quâ non, non est causa. E. non debet denominari causa.

Sed ego profectò miror, eò Virum tantum prolabi. Annon, quando proferimus cadaver hominis, dicimus, *hic jacet homo mortuus*, & rectè quidem? Et tamen homo mortuus non est homo. Et picturam hominis rectè dicimus esse hominem pictum, & tamen pictura non est homo.

no. sciendum igitur, & est doctrina sat communis, quod fieri possit, ut vocabulum aliquod usurpetur de aliquo cum aliquo appositio, de quo tamen, sine illa appositio, non recte dicitur. Non potest pictura dici homo absolute, potest tamen homo dici cum appositio, nempe *hominis*, ut dicamus *homo pictus*. Sic ergo non recte quidem loquimur, quando dicimus: *approximatio ignis est causa calefactionis*, quia loquimur sine appositio. Recte tamen dicimus esse *causam sine qua non calefactionis*. Tò sine qua non enim determinat nomen cause, sed alienando.

Tertio. Causa est vel *PER SE* vel *PER ACCIDENTIS*. Frequentissima fit mentio apud Autores, & in contraversiis multis distinctionis causa in *causam per se* & *per accidens*. Descripti olim in tabella ac inscriptionibus causam per se & causam per accidens. Sed rectius fieri puto, si non detur generalis descriptio cause per se & per accidens, sed prius distingatur utraque, & dicatur utraq; causa esse duplex. Nam quod attinet primò *causam per se*, illa est talis vel *ex parte subjecti*, vel *ex parte effectus*. Deinde quod attinet *causam per accidens*, illa etià est talis vel *ex parte subjecti*, vel *ex parte effectus*. Jam a, vix potest dari unus conceptus, & per consequens nec definitio, in qua complectamur simul causam per se & ex parte subjecti & ex parte effectus. Perinde de quoque res habet *de causa per accidens*. Sgitur hæc perscribenda. Nam causa per se causa per accidens respectu subjecti, & respectu effectus pincitur æquivoce. Equivoce autem absque distinctione non possunt defini.

Igitur *CAUSA PER SE EX PARTE CAUSAE* est, à qua, ut tali, procedit effectus. *CAUSA PER ACCIDENTIS* autem *EX PARTE CAUSAE* est, à qua procedit effectus, sed non ut tali. Declarabo rem exemplò: quando dico: *Medicus medetur*, tunc ad signum *causam per se* ex parte cause. Si autem idem homo, qui Medicus est, sit etiam *ICUS*, item pictor, & sit *Thuringus*, *calvus*, *simus*, vel alia ei competant accidentia tunc recte etiam sic loquor: *Jurisconsultus medetur pictor*, *Thuringus*, *calvus*, &c. medetur. Sed omnes sunt cause per accidens.

Fit autem duobus modis, ut aliqua causa sit per accidens ex parte cause: 1. *Quando effectus oritur subiecto principii per se.* 2. *Quando tribuitur aliquid accidentibus, quæ illi subiecto conveniunt, & quidem in concerto, quorum accidentiam non nominat principium per se.* De quibus vide in *Tabella*.

Deinde *CAUSA PER SE EX PARTE EFFECTUS* est, que unum eundemque per se habet effectum. *CAUSA* autem *PER ACCIDENTIS EX PARTE EFFECTUS* dicitur, cum cujus effectu conjungitur aliquid, in quod vel non insuit, vel quod non intendit, aut neutrum facit, sive nec insuit, nec intendit. Est igitur varia hæc causa. Vel enim dicitur *causa per accidens ex parte effectus* *RATIO*

NE INFLUXUS, que *causa per accidens physica* dicitur; vel *RATIONE INTENTIONIS*, que *causa per accidens moralis* dici potest, vel *RATIONE UTRIVUSQUE*. Res exemplis patebit. Ille qui removel, ortò Sole, valvas fenestrarum, est causa per se remotionis valvarum: causa per accidens autem illuminationis, & quidem *Physice* ratione influxus. Cum remotione enim valvarum ita coheret illuminatio, ut in illam illuminationem non influat, qui removel valvas. Igitur causa per accidens est ex parte effectus, ratione influxus. Moraliter autem & ratione intentionis est causa per se, intendit enim illuminationem, qui valvas removel, & propter illuminationem removel eas. Quando autem quis findendis lignis operam dans, stantem à tergo sublatæ securi vulnerat incisus, ille est causa per accidens illius vulneris ex parte effectus, & quidem ratione intentionis, non autem influxus. Nam reverà insuit in vulnus, non autem intendit illud vulnus. Ideo causa per accidens est ratione intentionis. Eadem est ratio, si quis findendis lignis operam dans, aberrante igtu, seipsum percutit. Aliud exemplum. Mitit pater filium suum Lipsiam, eo tempore, quo cuncta viarum existimantur esse tutissima, sit tamen, ut filium, quem misit pater, in itinere invadant prædones & ipsum spolient. Hic pater est causa per accidens ex parte effectus quia illa spoliatio cum effectu per se, que est missio filii, coheret, & quidem cum ratione influxus, tum ratione intentionis. Nam non insuit pater in direptionem, non etiam intendit direptionem, sed prorsus præter ipsius intentionem & cognitionem accidit. Imò dolet, quando ipsi tale quid narratur.

Divisio hæc in *causam per se* & *per accidens ex parte cause & effectus* licet vetustissima sit, non tamen Vir quidam ante hæc celeberrimus veritus est scribere, hæc distinctionem esse novam, & consuetam annuillis, ut defendere possent illam sententiam, quòd *DEVS* sit causa per accidens peccati. At verò desumi potest illa distinctio ex ipso Aristotele nam causa per accidens ex parte cause expressè habetur *II. Physic. cap. 3. text. 33.* Causa autem per accidens ex parte effectus expressè ponitur *VIII. Physic. text. 32.* Et elucet satis ex his, que *cap. 5. & 6. II. de fortuna & casu* scribit. Et præterea proposita fuit hæc distinctio expressimè à Philoponò, qui floruit ante annos 1000. Imò à Themistio, qui floruit ante annos 1200. in *comment. in cap. 3. lib. II. Phys.* Non igitur est hæc distinctio nova, sed vetustissima.

Jam quartur porro, an causa per accidens sit vera causa? A nobis olim fuit negatum, causam per accidens esse veram causam. Et ille ipse Vir, de quo antea dixi, in suis *Metaphysicis* exercitationibus, *Exerc. IV.* idem statuit Scharffius etiam in *Physica* recognita, & alii. Nihilominus tamen hi omnes, quod hic statuerunt, negarunt alibi. Nos autem idem adhuc statuinus.

Ubi tamen notamus hoc, nempe quando di-
 cimus, *causam per accidens non esse veram causam*,
 loquimur de *causa per accidens ex parte effectus*,
quatenus est causa per accidens. Causa enim per
 accidens ex parte cause est vera causa, ut v. g. quan-
 do dico: *Scius medetur*, tunc revera *Scius mede-
 tur* & est causa vera medela, licet ex parte cau-
 sa dicatur causa per accidens: Ego ergo hoc volo,
 quod *causa per accidens ex parte effectus non sit
 vera causa*. Sed addo hoc: *quatenus est causa per
 accidens*. Causa enim per accidens ex parte
 effectus, in quantum est causa per accidens, non
 est vera causa; ut autem est vera causa, eatenus
 est causa per se. Posui supra exemplum, & dixi,
 quod is, qui stantem a tergo, quem stare ille nescit,
 vulnerat, quando revera vulnerat, hac ratione sit
 causa per se, & non per accidens, ratione nempe
 influxus. Interim ratione intentionis nemo non
 videt, quod sit causa per accidens. Si itaque res
 probe consideratur & distinguitur, nostra senten-
 tia apparet verissima. Imo patet ex supra dictis,
*causam per accidens, que nullam rationem sit vera
 causa, nec ratione influxus, nec ratione intentionis,
 ut paulo ante adductum exemplum, de Patre mit-
 tente filium ipsam, offendit*. Et in tali cau-
 sa non opus est addere, *quatenus est causa per acci-
 dens*, sed simpliciter dicitur, quod talis causa per
 accidens non sit vera causa.

Propterea autem olim Vir ille negavit cau-
 sam per accidens ex parte effectus, quia putavit,
 tunc quoque negari, Deum esse causam peccati
 per accidens. Disputatum olim fuit multum
 inter multos, an Deus sit causa peccati per accidens?
 Et integrum tractatum D. Kesleri Witteberge
 editum, videmus de hac materia, qui affirma-
 tivam statuit. Ego tamen hanc disputationem
 non factio meam, nec quicquam ulterius hac in
 re determino. Sufficit interim terminos expli-
 casse.

Quarto, sequitur nunc alia divisio cause,
 nempe in *TOTALEM* & *PARTIALEM*. Totidem
 aliis vocant *solitariam*; *Partialem*, *sociam*.

Notanda vero hic quedam sunt imprimis de
 causa partiali. Causa partialis sumitur bifa-
 riam: 1. *Latius* pro ea, que cum aliis aut pluribus
 aliis ejusdem generis concurrat ad eundem numero
 effectum. Hac ratione etiam cause essentialiter
 subordinatae possunt dici cause partiales, ut Sol
 & homo, quatenus de sententia Aristotelis II.
Phys. text. 26. generant hominem; oculus item
 & species visibilis in efficienda visione: si verum
 est, speciem esse veram causam efficientem visio-
 nis.

Partialis causa hoc modo accepta opposita
 totalis causa est, que cum nulla alia ejusdem generis
 ad eundem numero effectum concurrat, ut Deus in
 creando mundo, Christus aquam mutando in vi-
 num. 2. Sumitur causa partialis strictius & est,
 que cum aliis vel pluribus aliis ejusdem generis con-
 currit ad eundem numero effectum, ita ut effectus
 pars ejusdem rationis visiois vel cuilibet respondeat.

A Dico (1.) *eiusdem generis*, quia quatenus plures
 diversorum generum cause in eundem numero
 effectum influunt, ut cum a fabro ex argento po-
 culum conficitur, faber & argentum non dicuntur
 cause partiales. Dico (2.) *ad eundem numero effe-
 ctum*. Nam si duae vel plures cause numero di-
 stinctas res producant, ut cum plures Professoris
 dicentis verba calamum excipiunt, partiales cau-
 sae non sunt. Alia enim est scriptura, quam hic,
 alia, quam ille efficit. Dico (3.) *effectus pars*. Quia
 nulli causarum partialium totus effectus, sed cui-
 vis tantum pars debetur. Dico (4.) *omnes partes
 effectus*, que causis partialibus respondent, sunt *e-
 jusdem rationis*. Ita e. g. cum duo vel plures equi
 trahunt currum, utriusque vel cuilibet pars illius
 actus trahendi accepta fertur, neutri autem vel
 nulli totus actus, suntque illa partes ejusdem rati-
 onis. Quod quidem evidentissimum videtur
 in lumine a duabus scabibus producto. Quando
 enim altera extinguitur, pars illius luminis ma-
 net, illa scilicet, que a altera respondet; altera
 pars, que ab extincta, antequam extingueretur,
 efficiebatur, perit. Existimamus etiam, utram-
 que vel quamlibet per se illum ipsum, aut saltem
 alium ejusdem speciei effectum, cuius ratione di-
 cuntur cause partiales, producere posse. Quod
 exinde lucidum fit, quod si duo equi trahant
 currum non ita per se magnum & gravem, nec
 valde onustum, unus eorum ipsi trahendo suffi-
 cientes est. Quod si autem currus & per se gravis
 sit, & onustus admodum, & unus eorum eum
 trahere nequeat, potest tamen in trahere cur-
 rum exiguum & levem, nec tantopere onustum.
 Actus autem trahendi utrumque currum, sunt
 ejusdem rationis vel speciei. Hinc causa partiali
 ita strictius sumpta opposita causa totalis est, que
 non concurrat cum alia ejusdem generis ad eundem nume-
 ro effectum, aut si concurrat, eadem ratio in illo utri-
 que vel singularis non respondeat. Quia jam ratione nul-
 lis eorum, que essentialiter inter se subordinatae
 sunt, partialis dici potest, sed utraque vel quaelibet
 est totalis.

Quinto causa est vel *MEDIATA* vel *IM-
 MEDIATA*. Et

Sexto vel *RE MOT A* vel *PROXIMA*.

Eadem omnino videtur esse divisio cause in
remotam & *proximam*, & in *mediatam* & *immedi-
 atam*, quod profors idem esse videtur causa *remo-
 ta* & *mediata*, item *proxima* & *immediata*. Proxima
 quidem est *immediata* est, inter quam & effectum
 nulla alia ejusdem generis. Remota vero sive *medi-
 ata* est, inter quam & effectum intercedit causa al-
 ia ejusdem generis. Convenit hec divisio non uni
 tantum causarum generi. Habere enim eam locum
 in causa materiali, vel inde patet, quod si florentini
 materia proxima sunt propositiones, remota ter-
 mini.

VI Quatenus autem cause efficiendi accommo-
 datur, sic distinguitur efficiens in *mediatam* &
diastione.

mediatione virtutis & suppositi, & in immediatam immediate virtutis & suppositi.

Illud agit immediate in mediatione virtutis, quod agit per virtutem non aliquid sibi communicatam. Agere autem mediata mediatione virtutis est per virtutem sibi commodatam operari, sicut Conimbrienses l. Pyth. cap. 7. quæst. 14. Arise. 1. col. 388. Quæ descriptiones, nisi prorsus male fallit quæcunque meum iudicium, ineptæ sunt. Esse enim agens mediatum vel immediatum dicitur comparatione effectus, illò simul certum medium includente, hoc excludente. Quod verò illud agens ab alio sit, vel non sit, aut ab alio aliquid secum communicatum habeat, vel non habeat, accidens est, neque ad rationem illarum differentiarum pertinet. Quod confirmatur: Agens mediatum vel immediatum mediatione vel immediate suppositi esse dicitur comparatione effectus, illò intermedium suppositum includente, hoc excludente. Et agens mediatum vel immediatum mediatione vel immediate virtutis quoque dicitur per comparationem ad effectum, illò certum medium includente, hoc excludente. Virtutem autem aliunde sibi impetratam habere aut non habere, ei accidit, neque in exponendis huius differentis attendendus est. Consequentia patet, quia par utrobique est ratio. Antecedens probatur, quia hæc sunt ipsorum Conimbriensium definitiones l. cit. dum ajunt: *Id agit immediate in mediatione suppositi, inter quod & ipsum effectum live rem patientem nullum aliud suppositum h. e. singularia per se subsistens, interjectum est.* *Id agit mediate mediatione suppositi, inter quod & effectum virtutem, qua patitur, aliud cadit suppositum.* Quibus verbis utrumque agens definitur per respectum ad effectum, ita ut suppositum intermedium includatur simul, vel excludatur, nullam autem rationem haberi vel mentionem fieri alterius, unde ipsum agens si vel non sit, aut aliquid receperit, vel non receperit, luce meridiana clarius est. Quod positivum verò si ad istas differentias pertineret, & non per accidens ad eas sese haberet, omitti non debuisset.

Causa igitur mediata mediationis virtutis nobis vocatur, quatenus alteri virtutem, per quam ipsum influit, aut agit, dedit, aut conservat, aut utrumque facit. Fit autem interdum, ut aliquid alteri det virtutem operandi, ut tamen eam non conservet, quomodo Magnes impertit alicui vim trahendi ferum. Fictitiam, ut conservet, & si non dedit aut dederit: sicut Medici sensum oculorum, conservare possunt perituro, nisi id fecerint, quem tamen initio non dederunt. Fit porro, ut aliquid attribuat virtutem operandi & conservet. Quomodo ex Durandi etiam sententia Deus initio creaturas fecit, sique facultatem operandi ei indidit & conservat. Atque hæc causa est, cur dixerim: quatenus alteri virtutem per quam ipsum influit, aut agit, dedit, aut conservat, aut utrumque prestat.

Reduci autem posse videtur ad hoc genus

A causa mediata id, quod, ut aliud operetur, facit. Facere autem aliquid, ut operetur aliud, intelligimus, quando applicat agens ad patientem, aut hoc ad illud, quando quis ceatui, iussu, iussu aut simili ratione alium ad parandum aliquid movet. Cuius sententia cui probatur, is id traditæ descriptioni adungere poterit, & sic dicere: *Causa mediata mediatione virtutis est, quatenus alteri virtutem, per quam ipsum influit, aut agit, dedit, aut conservat, aut utrumque prestat, aut, ut operetur, facit.*

B Notamus verò porro, fieri posse, ut causa aliqua tantum sit mediata mediatione virtutis, ut per se ipse in iis, que modo diximus. Fieri etiam posse, ut sit simul immediata in mediatione virtutis, ut si non solum servus iussu Domini, sed etiam, ipse dominus movendo lapidi admoveat manum, dominus mediata causa est motus lapidis, quatenus mandat ei servus movet; & immediata simul, quatenus ipse quoque movet.

Durandi l. h. sent. dist. 1. quæst. 5. & dist. 37. quæst. 1. sententia est, Deum non aliter esse causam aliorum rerum creaturarum, quàm quod sit virtutem agendi & dedit & conservat, quod est, esse causam mediatam mediatione virtutis. Contrà alii Scholastici, imò Noltrates etiam docent, non istiusmodi solum, sed etiam immediatam aliorum & effectuum omnium rerum creaturarum esse Deum. Immediatam, inquam, in mediatione virtutis. Stantium enim, Deum concurrere ad agendum cum omnibus creaturis, ita ut alio earum sit ipsum Dei, Dper se ipsam influentis, alio; quod quidem negat Durandus. Melius verò explicabitur hoc distinctione sequenti in causam universalem & particularem.

Ex quibus etiam hoc elucescit, causam mediatam mediatione virtutis, quatenus est ratio, non esse veram causam physicam, quia reverà non influit: Probat aut allata exempla.

Sed causa immediata in mediatione suppositi, quam non dum deservimus, est, inter quam & effectum vel patientem nullum suppositum (h. e. singulare per se subsistens) interjectum est. Quomodo aqua e. g. manum, quàm abluit, refrigerat, & ignis ollam, cui circumfunditur, & quam tangit, calefacit. Ei autem opposita causa mediata mediatione suppositi est, inter quam & effectum vel patientem, aliud suppositum interjacet. Quomodo faber fecat ligna mediante ferrâ, ignis in fornace hypocaulium, calefacit.

F Septimò, causa est vel UNIVERSALIS, vel PARTICULARIS.

Differentia hæc in omnibus aut pluribus saltem causarum generibus locum habet. Dicitur enim finis universalis, qualis est, cum studiosus operam dat Jurisprudentiæ, ut aliquando evadat causam patronus. Datur materia universalis, qualis est materia prima, que est materia omnium corporum naturalium, aut saltem subnaturalium. Datur & particularis, qualis est semen humanum, respectu hominis, semen equinum respectu equi. Causæ

Causæ efficiēti autem hæc divisio uti accommodatur, dicitur causa universalis, que insunt actione ex parte ejus in indeterminatæ & indifferēti, ut simul eodem modo in plures diversissimæ naturæ effectū influant aut influere possint. Determinatur verò, ut evadat hujus vel illius speciei effectū, ab alia causa efficiēte. Opposita causa particularis est, à qua effectū habet esse determinatum, sive ut sit talis speciei. Ita Deus de communi Theologorum & plerorumque Philosophorum Christianorum sententia concurret ad generationem & actiones omnium rerum, tanquam causa universalis, ut cum calore ad generationem alterius caloris, cum frigore ad generationem frigeris, cum eò, qui scribit, ad eformationem literarum. Est autem illi actio Dei, quantum est ex parte ejus illimitata & indifferēns. Quamvis enim Dens non solam efficiat communes rationes, sed & proprias & específicas quarumlibet rerum, & ita actio ejus simpliciter determinata sit ad certam speciem, tamen determinatio illa non competit illi actio, quatenus est à Deo, tanquam causâ universalis; sed quatenus est à causâ particulari. Quemadmodum actio Dei concurrentis cum calefaciente est calefactio; concurrentis autem cum corpore frigefaciente est frigefactio, & ita semper est actio & simpliciter determinata ad certam speciem. Si tamen illa actio ejus consideratur, ut est ab eò præcisè tanquam à causa ut

universalis, non intelligimus, cur debeat esse calefactio potius, quam frigefactio. Unde non dicimus, hæc actionem esse calefactionem, quia est à Deo, cum & frigefactio ab eò sit; sed dicimus, eam esse calefactionem, quia est ab igne, frigefactionem verò, quia est à corpore frigefaciente. Quod ergo actio Dei, ut causa universalis est, determinata & limitata est, acceptum ferendum est cause particulari, cum quâ concurret. De quibus vid. Mendoza Diss. Phys. X. scilicet 3. & 4.

B Obiæ, causa est vel *SUBORDINATA*, vel *NON SUBORDINATA*. Causa subordinata iterum est vel essentialiter, vel accidentaliter subordinata. Causæ essentialiter subordinatæ sunt duæ vel plures causæ ejusdem generis, quarum una ex sua natura dependet ab alia in causando. Accidentaliter subordinatæ causæ, sunt duæ vel plures causæ ejusdem generis, quarum una certâ ratione dependet ab alterâ, sed non in causando. Contrâ verò non subordinatæ causæ sunt, quando nulla est alterius ab alterâ dependentia. De quibus omnibus dedimus exempla in Tabellâ.

Notandum verò, posse non subordinatam, esse coordinatam, ut duas causas partiales, quæ pari influxu influant in effectum. Quædam autem causæ non sunt coordinatæ, aut quando diversi excipiunt dicta Professoris, aut quando pistor pingit & faber facit clavum, ubi nulla est coordinatio. Quæ res est nullius difficultatis.

TABULA XII. DE NECESSARIO.

Necessarium est quod non potest non esse, quod aliter se habere non potest, ex V. Met. c. 5. Distinguitur autem variè: I. Necessarium est vel *COMPLEXUM*, vel *INCOMPLEXUM*. Solent enim Autores necessitatem constituere, non tantum in rerum connexione & enunciationibus ac enunciationibus, h. e. objectis enunciationum. Verum quoque necessitatem tribuant incomplexis. Quò pacto dicant, Deum esse necessarium. Verum posset hæc non immeritò dubitari, an necessitas eò tribuat in complexis. Nescio sane, an rectè loquamur, Deum esse necessarium, absolute & sine appositò. Dicis quidem, an non Deus est necessarius, quia non potest non esse? Sed hæc inquit sequitur tantum hoc, quòd Deus esse sit necessarium. Jam autem Deum esse est complexum. Existentia enim connectitur cum Deo. Sed hæc tantum hoc loco dubitandi gratiâ sint monita.

II. Necessarium aliquod dicitur vel *SIMPLICITER*, vel *SECUNDUM QUID*. Aut, dicitur aliquid necessarium vel *NECESSITATE ABSOLUTA*, vel *NECESSITATE NATURÆ*. Necessarium necessitate absoluta dicimus, quòd nullius cause intuitu potest non esse, aut aliter se habere, quia nulla causa est, quæ possit facere, ut se ali-

ter habeat. Necessarium autem necessitate natura est, quando absolute loquendo datur causa, quæ possit facere, ut aliter se habere possit, nulla tamen est causa naturalis, dic. e. g. Solem moveri, est necessarium necessitate nature; quia nulla causa naturalis est, quæ facere potest, ut non moveatur Sol. Interim tamen est causa alia, Supremus scilicet DEUS, qui facere potest, ut non moveatur. Sed hominem esse animal, bis duo esse quatuor, sunt necessariæ absolute, quia per nullam causam fieri potest, ut aliter se habeant.

III. Necessarium quoddam est, quòd nullam suæ necessitatis causam habet; Quoddam quòd aliquam suæ necessitatis causam habet. Quod potest fieri variè est; & quidem (i.) vel ratione materiae, scilicet laterna necessariò transmittit lumen, necessitate materiae, Cujus quidam causam hæc putabant, quòd lumen sit corpus subtilissimum, vitrum autem vel etiam cornu habeat poros quosdam. Unde dicebant fieri; quòd subtilissimum corpus transeat per majores poros vitri vel cornu. Quæ res quidem ita se non habet, scilicet vitrum lumen non transmittit idè, quòd poros habet; sed illud fit propterea, quòd est *diaphanum*; & hæc est ejus natura seu proprietates. Aristoteles autem causam istam adducit

ex sententia veterum, quia exemplorum non
 ratione veritas. (2.) Necessarium aliquid est
 ratione forme. Sic animal est animatum neces-
 sitate forme, quia constat ex anima, quæ est
 forma. Sic homo est rationalis necessitate for-
 mæ, quia constat ex anima rationali, quæ est
 forma. (3.) Est aliquid necessarium ratione cause
 efficientis, quod fuit scilicet necessitatis causam
 agnoscat efficientem. Et hæc necessitas ex causa
 efficiente pulchre ab Aristotele describitur *V.
 Metaph. c. 3.* que ibi videri potest. (4.) Est etiam
 aliquid necessarium ratione cause finalis, seu ex
 hypothesi specialiter sic dicta ab Aristotele.
 Nam aliis etiam necessitatem ratione materie
 vocat necessitatem ex hypothesi, sed hic spe-
 cialiter necessitas ex hypothesi est ea neces-
 sitas, quam imponit causa finalis. Nimirum
 quando aliquem finem propositum habemus,
 & illam voluimus consequi, tunc ut illius par-
 ticipes somus, vel unum vel plura sunt necessa-
 ria, & hæc est necessitas, quam imponit finis
 sic e.g. Studiosus habet finem, ut evadat vir
 doctus. Si jam ille velit noctesq; dies que otiosi
 dormire, ludere, &c. non consequitur finem, sed
 necesse habet, ut incumbat literis. Liberis in-
 cumbere contingens quidem est, sed respectu
 illius finis est necessarium. Et hæc dicitur neces-
 sitas ad esse. Datur etiam necessitas ratione finis
 ad bene esse, vel bene consequi finem, quæ vocatur
 necessitas expediens. Ut quando e.g. aliquis
 fitit, finis ejus est, sedare sitim. Et cerevisia
 quidem absolute non est necessaria, quia sine
 illa etiam sitim sedare possumus. est tamen ne-
 cessaria ad bene esse; jucundius enim cerevi-
 sia sedat sitim, quam aqua.

Hic, antequam ad alla abeamus, unam &
 alteram regulam proponimus observandam,
 quarum prima hæc est: Sine quo aliquid obtinere
 non potest, aliud ad ipsum obtinendum est neces-
 sarium.

TABULA XIII.
 DE CONTINGENTI.

Quod Necessario opponitur, dicitur
 CONTINGENS. Quemadmodum ergo
 necessarium est id, quod non potest aliter
 se habere: ita contingens est id, quod po-
 test aliter se habere.
 Ubi tamen sciendum, contingens sumi
 bifariam. 1. Latius. Et sic omne, quod non est im-
 possibile, dicitur contingens. Atq; ita contin-
 gens quoq; complectitur necessarium. Dicitur
 enim hoc modo contingens id, quod non est
 impossibile, sive sit necessarium, sive non sit ne-
 cessarium. Sic hominem esse animal, est neces-
 sarium, potest tamen in hæc lata significatio-
 nem etiam dici contingens, quia non est impos-
 sibile. 2. Sumitur contingens stricte, & defini-
 tur. 1. prior. cap. 12. vel secundum Pacium c. 13.
 quod sit id quod potest aliter se habere, & non potest
 esse necessarium.

Et vice versa, quicquid non est necessarium
 ad aliquid obtinendum, sine eo id obtinere potest.
 Altera hæc est: A necessitate ad casualitatem non
 valet consequentia, h. e. ex eo, quod statuitur al-
 iquid esse necessarium ad aliquid consequen-
 dum, non potest colligi, illud esse causam o-
 jus. Harum regularum usus est non vulgaris.

Sequitur nunc IV. distinctio in necessita-
 ti CONSEQUENTI-E & CON-SEQUEN-
 TIS. Cujus utriusq; in Tabula nostra dedimus
 descriptionem. Necessitas verò consequentia
 jam etiam recte explicatur, si dicamus: Neces-
 sitas consequentia est, antecedens non posse esse ve-
 rum sine veritate consequentis, sive, nisi & conse-
 quens sit verum. Aut sic: Necessitas consequentia
 aut necessaria consequentia est, contradietoria
 consequentia non posse consistere cum antecedente
 sive, quicquid repugnat consequenti, repugnare
 etiam antecedenti.

Tandem V. necessitas est vel ABSOLU-
 TA, vel EX HYPOTHESI. Est autem neces-
 sitas absoluta, seu necessarium necessitate absolutæ,
 casu oppositum implicat contradictionem. V. g.
 DEUM esse justum, est necessarium absolu-
 tæ, quia ejus contrarium, DEUM esse injus-
 tum, implicat contradictionem. Hominem
 constare animâ rationali est absolute neces-
 sarium. Ejus enim oppositum implicat con-
 tradictionem, nempe hominem non constare
 animâ rationali. Necessarium verò ex hypo-
 thesi non excludit contingentia, quemadmodum
 excludit necessarium absolute, (Nullum enim
 necessarium absolute est contingens) sed po-
 test stare cum contingenti. Describitur enim,
 quod sit aliquid in se quidem contingens, pos-
 sivo tamen aliquid, non potest non esse, sive non
 potest aliter se habere. Sed cum hæc difficul-
 tatis parum habeant, pergitur ad Tabulam
 consequentem.

Idem quod dicitur ad hoc est, quod cum non
 sit necessarium, si ponatur esse, nihil inde sequitur
 impossibile. Et sic in hac strictiori acceptione
 contingens non tantum opponitur impossibile,
 sed & necessario.

Potest autem contingens proprie dictam ite-
 ram distingui. Vel enim dicitur contingens id,
 quod est, & potest non esse; vel quod non est, &
 potest esse. Idem tria statuantur contingens ge-
 nera vel gradus. Dicitur enim aliquid contin-
 gens. 1. equaliter. 2. ut plurimum. 3. raro. Pri-
 mum est, quod pendet ab hominum arbitrio. Se-
 cundum, quod plerumq; contingit, & non quidem
 semper, sed sæpe semper. v. g. hominem nasci
 quinque digitis, non semper quidem fit, (nas-
 centur enim homines duobus, quatuor vel
 sex digitis,) fit tamen plerumq; Sic etiam est

contingens plurimum, cum, qui male vixit, male mori. Tertium autem, *raro contingens*, ut intelligatur, nota mus ex Zabarella, quod duobus modis aliquid fiat raro. 1. *Ratione temporis tantum, & non a ratione causa.* 2. *Ratione temporis & cause simul*, quod scilicet postea causa rarum quoque est. Sicut raro fit, ut fodiens vineam inveniat thesaurum. Et hoc est (secundum ipsum & alios) quod dicitur raro contingens. Exempli quoque loco addunt regulam, que de testis capdens vulnera praterirentem Nam positum etiam illud lapsu regula, raro homo vulneratur. Est ergo & illud quid raro contingens. Quæ ita, ut dixi, Zabarella ac multi alii. Verum nescio, an omnia firmo satis sentiat talis. Nam positum concursu defensus regula, & praterirentis vel hominis, vel bruti, semper fit vulneratio vel læsio. Quænam modum & postea fossione, & constitutio in terrâ, que fodiendo aperitur, thesaurus, semper in conspectum venit (si interdio fossia

tur) thesaurus. Si igitur propterea, quod postea causa eclipsis, eclipsis raro tantum in ratione temporis, nec in contingentibus numeratur, sequitur & læsionem praterirentis à regula fieri raro, nempe quoad tempus, & non contingenter. An igitur aliter, & quidem hoc modo ea de re philosophandum est: ut dicamus, esse eclipsin in iis, que necessario fiunt non quia postea causa, vel positis causis ipsa ponatur, sed quia postea causa, vel positis causis ejus, & ipsa venit secundum ordinem naturæ, & in eo est determinata, ut aliter sese habere non possit. Motus enim solis & lunæ ita definiti sunt, ut non possint non certo tempore regione sibi opponi. Quod cum sit, non potest non terra interjecta lunam privare lumine solari. Unde fit, ut prædictiones Mathematicorum de futuris eclipsibus sint profusæ certæ & infallibiles. Hæc modò vero comparatus non est concursus regule decidentis & animalis praterirentis. Non enim hic certus & determinatus est, ut secundum ordinem in naturâ definitum fiat, nec ab ullo præfieri potest. Et inde habet læsio, quod & ipsa contingens sit, nec prædici possit. Et fortassis hoc vult Zabarella, qui expresse loquitur de causa certa & distincta. Vide ipsum l. II. de prop. s. neceps. cap. 6.

TABULA XIV. DE UNO.

In voce hac latet quedam ambiguitas. Accipitur enim 1. pro *affectione entis*, prout omnino ens est unum, & consistit in negatione divisionis. 2. *Quatenus importat negationem multitudine in rerum naturâ*; estque idem ac *unicum seu unum tantum*. V. g. quando dico, **DEUS** est unus, i. e. unicus. Sic Sol est unus seu unicus, quia non sunt multi Soles in rerum naturâ, sed ille tantum, quem quotidie cernimus. 3. *Pro toto & perfectio in suo genere*. Quia quidem acceptio non est ita usitata, habemus tamen illam apud Aristotelem X. *Metaph. c. 1.*

Ex his tribus acceptionibus unum; prima tantum est hujus loci, nempe quando bonum accipitur, ut est *adfectio entis*.

Variè autem definitur passim in libellis *Metaphysicis* **UNUM** illa est optima definitio, quam habet Aristoteles V. *Met. cap. 6* dicens *Unum est ens indivisum*. Male nonnulli addunt: *divisum ab alio*, hæc modò: *Unum est indivisum in se, & divisum à qualibet alio*. Sunt enim hæc superflua, quia reliqua verba, nempe *unum est*; quoad est *indivisum in se*, sufficienter exponunt, quid sit unum. Quoad concipitur ut unum, & non necesse est, ut concipiatur simul tanquam divisum à qualibet alio. Formalis ergo

ratio unitatis consistit in *negatione divisionis seu indivisionis*.

Quæri hic solet, an *indivisio sit privatio, an pura negatio*? vel *an sit privatio a negatio, an vero ab soluta*? Autores docent, habere se illam per motum privationis. Nos dicimus eorum que indivisa sunt, esse aliquam diversitatem. Quædam enim ita sunt indivisa, ut *ne quidem divisi possint*. Qualis sunt simplicia, quatenus simplicia sunt, ut **DEUS**. Quædam autem sunt ita indivisa, ut *sunt capacia divisionis*, ejuſmodi sunt composita; ut v. g. aliquod continuum. **Linea** enim est unum, & sic indivisum, potest tamè dividi. Sic etiam homo licet divisus non sit, est tamen capax divisionis. Hinc dicimus, quod in rebus simplicibus indivisio non possit esse privatio, vel se habere per motum privationis; quia scilicet cuiusque tribuitur privatio, illud debet esse capax habitus, sive ejus, cujus est privatio. Ut cæcitas est privatio, que nulli potest

tribui, nisi sit capax visus. Lapis enim v. g. non potest dici cæcus, quia non est capax visus. Jam verò res simplices non sunt capaces divisionis, cujus indivisio est negatio. **E** indivisio in rebus simpliciter tribuitur, non est privatio. In rebus autem compositis concedimus; indivisionem esse privationem. Illæ enim sunt capaces divisionis.

Sequuntur

Sequitur jam divisiones *UNUM*. Aristoteles *V. Met. 6.* facit duplex unum, *Unum per accidens*, & *unum per se*. *Unum per accidens* quod sit, Aristoteles non definit, sed exponit rem per exempla, & *unum per accidens* est *1.* quando conjungitur si objectum & accidens. *2.* duo accidentia eidem subiecto inherencia. Quae adeo magis momenti non sunt.

Unum per se est duplex, vel *proprie unum*, vel *improprie*. *Proprie unum per se* sunt, quorum substantia una est. Et hoc unum non est ejusdem generis. Sed est *1.* unum *continuitate*, seu *nummi continuum*. Ubi notandum, quod alia dieantur *magis continua*, alia *minus*. *Magis continua* sunt, quae sunt *continua naturae*. *Minus continua* sunt, quae sunt *continua artis*. Naturae continuum est v. g. baculus, lapis, aurum, argentum, brachium. Artis continua sunt v. g. menia ex pluribus tabulis coeacta.

Referunt Aristoteles inter ea, quae sunt *artificia continua*, etiam *fasciem* vel *fasciularum*, qui est *continuum vinculi* vel ligamenti. Sed hic, ut & lapide in adducendis exemplis, Aristoteles non ita accuratè agit, liquidem exemplorum non requiritur veritas. Nam non videtur, quod fasciulus sit continuum. Virgae enim in fasce non sunt continua, sed tantum contigua. Quamvis aliquod modò fasciulus possit dici continuum, n. ratione vinculi. Ad essentiali fascis n. pertinet, quod vinculo partes sint conjunctae. Habet igitur se vinculum illud ut forma. Quod quia est aliquid continuum, ratione fascis potest referri ad continuum.

II. Unum per se proprie dicitur unum subiectò, vel materia indifferenti formae sensibili, sive quae non constat diversis formis sensibilibus, h. e. quando inter formas non est sensibile discrimen. Materia autem est vel *prima proxima*, vel *ultima remota*. Hinc unum aliquid dicitur *(1.) subiectò s. materia primò vel proximò*, uti plures fluvii unum sunt, quia materia fluviorum proxima est aqua, & illae aquae sunt indifferentes formae sensibili. Non enim aqua hujus fluvii, & aqua alterius fluvii habent diversas formas sensibiles. *(2.) Aliquod dicitur unum subiectò materia remotò, aut subiectò ultimò*, quò modò vinum & oleum sunt unum, quia scilicet materia vini & olei remota sensibilibus sunt aqua & aër. At lapis & oleum ne materia quidem remotò sensibili unum sunt, quia materia remotò & subiectum primum lapidis est terra, sed olei est aqua & aër.

III. Unum per se dicitur analogiè, quando scilicet sicut se habet unum ad alterum, ita se habet aliud ad aliud. Unde quatuor termini ad omnem analogiam requiruntur.

Facius analogiam à simili non separat. Sed contra hunc disputat Vossius in *Institut. Orator.* dicens, quod non omnis similitudo sit eadem cum analogià. Offendit autem duplicem esse similitudinem, unam *simplicem* & *proprie sic dictam*, ad quam sufficit duo, & quae est inter duo.

Quis est e. g. inter hominem vivum & pictum. Sic & duo ova dicuntur familia. Altera est similitudo *geminata*. Quò modò analogia, quia quatuor requirit terminos, dici potest *similitudo*, sed *geminata*. Est enim *similitudo duplex*. Nos autem quando distinguiamus analogiam à similitudine, intelligimus similitudinem *simplicem* & *proprie sic dictam*.

IV. Unum per se proprie dicitur etiam unum genere. Ut autem genus est vel *generalissimum*, vel *subalternum*, & hoc iterum vel *proximum*, vel *remotum*: Ita quoque ea, quae genere unum sunt, habent diversitatem. Quaedam enim sunt *unum tantum genere generalissimo*, ut quae collocantur in eodem predicamento. Ut e. g. angelus, homo ac equus, sunt unum genere generalissimo, quia in eodem collocantur predicamento. Hinc non sunt unum homo & scientia, quia homo pertinet ad predicamentum substantiae, scientia autem ad predicamentum Qualitatis. Quaedam autem sunt *unum non genere generalissimo tantum, sed & subalterno*, ut homo & planta. Et hoc iterum fit bifariam: Quaedam enim unum sunt *genere subalterno remotò*, ut homo & planta, quorum est unum genus, sed remotum, nempe corpus animatum. Quaedam autem sunt unum *genere proximo*, quia habent unum genus proximum, v. g. album & nigrum, quorum genus proximum est calor. Et quae sic unum sunt, nempe genere proximo, illa sunt maxime unum genere.

V. Porro quaedam sunt unum specie. Et sic unum dicuntur, quorum definitio non est *divisibilis in aliam definitionem*. Ubi nota, quod quando hic mentio fit speciei, & dicitur, quòd quaedam unum sint specie, intelligenda sit *species specialissima*. Nam quae sunt unum specie subalterna, pertinent ad ea, quae sunt unum genere subalterno.

VI. Tandem unum per se, & quidem proprie, dicuntur etiam quae sunt *unum numero*. Et unum hoc modò dicuntur illa, quae ita sunt unum, ut *cornu ratio quidditativa sit indivisibilis, & nec tempore, nec loco, nec ratione separari possit*.

Aristoteles vocat ea, quae numero unum sunt, etiam *unum omnino*. Sed haec non semper idem sunt, esse *unum numero, & esse unum omnino*. Notandum igitur, quòd, quae Aristoteles omnino unum esse dicit, sint quidem etiam numero unum, sed non omnia, quae sunt unum numero, hic comprehenduntur. Quia Aristoteles *1. Topic. cap. 7.* tribus modis dicit esse aliqua unum numero. *1. Maxime proprie*, aut *primum unum*, ut indumentum & vestimentum. Et haec sunt illa, de quibus Aristoteles dicit, quòd sint *omnino unum*. *2. Dicit unum numero, cum unum est subiectum, alterum ejus proprium*: ut e. g. homo & scientia capax sunt unum numero. *3. Cum duo accidentia eadem sunt*, ut Socrates & Muscus: Item quando Socrates sedet, ibidem est, quando dico: *voca illum Muscum, illum sedentem, illum*

Socratem, quia ille Musicus, ille sedens, ille Socrates sunt unum numerò, est enim idem homo. Hac non comprehenduntur sub uno omninò, quod hic Aristoteles explicat, quia quæ sunt unum numerò, ratione proprii aut accidentium, sunt quidem indivisibilia locò aut tempore, sed non ratione.

Atque hæcenus vidimus, quæ sint unum per se, & quidem propriè, nempe quorum substantia eadem est. Sequuntur nunc ea, quæ unum dicuntur *impropriè*. Nempe unum impropriè sunt 1. *quæ unum faciunt*, ut si plures eandem domum extruunt, sunt unum, quia unum ædificant. 2. *quæ unum patiuntur*. Sic febricitantes eandem febris sunt unum. Sic Christiani, qui propter Nominis Christi professionem à Tyrannis affliguntur, sunt unum, quia unum patiuntur. 3. *qui habent unum*. Ut si plures habeant eandem domum vel agrum, veluti heredes, quorum bona adhuc indivisa. Sic in polygamia plures femine sunt unum, quia habent unum virum. 4. *quæ ad unum comparantur*. Utc. g. habuit Aristoteles duos discipulos, Eudemum & Theophrastum, si jam quis dicat, eos esse unum, quia uterque similis Aristoteli, intelligendum est de uno impropriè.

Sequitur nunc paucis de oppositò unius, quod

est *multum* vel *multa*. Multa autem sunt, quæ *divisa* sunt *divisa*. Sic duo homines sunt multi, & quidem numerò, quia numerò sunt divisi, non a specie, quia habent eandem speciem essentiam. Ut hoc est, quod Aristoteles *Met. c. 6. inquit*: *Universa ea, quæ divisionem non habent, quatenus non habent, eatenus unum dicuntur*. Potest ergò aliquid diversà ratione esse unum & multum.

Dicitur autem *multum* tot modis, quot dicitur unum. Et quidem unum aliquod habuit supra *continuitate*. Econtrariò igitur *multa* *continuitate* sunt, quæ non sunt *continua*, sed *discreta*, ut duæ chartæ sunt *multæ* *continuitate*, quia non sunt *continua*, sed *discreta*. Deinde quia supra unum aliquod erat *subiecto indifferente formæ sensibili*: Ita & *multa* dicuntur *subiecto*, quæ nimirum *discreta materia sensibili*, proxima vel remota, quia vini remota materia est aer & aqua, lapidis verò materia est terra. Quædam sunt *multa*, quæque numerò, ut Petrus & Paulus. Quædam numerò & specie sunt *multa*, ut equus & homo. Quædam non numerò solum & specie, sed & genere *multa* sunt, ut homo & scientia. Quædam etiam sunt *multa analogiè*, inter quæ non est *proportio*. Et tantum de hæc Tabulâ.

TABULA XV. DE ENTE PER SE ET PER ACCIDENS.

EXposuimus præcedente Tabulâ, quid sit unum in sua latitudine, & quot dentur ejus genera. Ratione unitatis nunc ens est vel **PER SE** vel **PER ACCIDENS**. Sicut enim unum est vel per se unum, vel per accidens: Ita & ens.

Evolvenda autem *quævis*, ergò addidimus in Tabulâ, quot modis aliquid per se & per accidens dicatur, quæ aliis hujus loci non sunt. Et quia de reliquis alibi prolixè egimus, imprimis contra Zabarellam, qui omnes hos modos putat esse modos prædicandi, idè brevitatè studentes eos nunc mittimus, & solum de illò agimus, qui (ut loquuntur vulgò) facit ad nostram Helenam. Est autem quartus & ultimus, quando aliquid dicitur *per se* ratione unitatis. Hunc enim in præsentì attendimus, quando ens per se & per accidens volumus considerari.

Hanc doctrinam autem in præsentì nostrâ Tabellâ distinctè proposuimus, & ut de eâ philosophatur non solum Aristoteles, sed & Suarez, licet quoad rem nullâ inter has sententias sit contrarietas aut oppositio. Aristotelis doctrina ex verbis satis clara est. Suarezii doctrina jam explicatè videtur nobis necessaria. Secundùm hanc enim ens per se est, quod comprehendit præcè ea, quæ ad essentiam, integritatem vel complementum talis entis in suo genere, per se & intrinsicè requiruntur. Contrà ens per accidens eidem est,

quod importat aliquid, quod nec ad essentiam, nec ad integritatem, nec ad complementum talis entis in suo genere per se & intrinsicè requiritur. Dicit Suarez 1. *Ens per se est*, quod habet ea, quæ ad essentiam, integritatem vel complementum talis entis in suo genere per se & intrinsicè requiruntur. Ens verò per accidens est, quod importat aliquid, quod nec ad essentiam, nec ad integritatem, nec ad complementum talis entis in suo genere per se & intrinsicè requiritur. Rem exemplis declaro: *Homo est ens per se*, licet consistat ex materia & forma, quia tùm corpus, tanquàm materia, tùm anima, tanquàm forma, pertinet ad ejus essentiam. Constat etiam homo capite, thorace, ventre, &c. nec tamen eatenus dici potest ens per accidens, quia hæc pertinent ad hominis integritatem, & sine principalioribus partibus planè non est homo, ut sine capite, corde, &c. Sine partibus verò minus principalibus, g. sine manu, brachiò, oculo aut pede, manet quidem homo, sed non integer homo. Item homo quatenus est persona, constat ex natura & hypostasi, ex quibus fit unum suppositum, & pertinet illa duo ad complementum substantiæ hominis. Dicitur autem 2. quod habet ea, quæ in suo genere requiruntur ad essentiam, integritatem vel complementum talis entis. Accidens enim etiam complet substantiam, & dat ei perfectionem, e.g. doctrina hominis

sed

fed in genere diversò. Est enim ipsa qualitas ali-
qua, non autem pertinet ad genus substantiæ.
Unde homo doctus non fit ens per se, sed ens per
accidens. Dicitur etiam q. *intrinsicè*. Causa n.
efficientis ac finalis etiam faciunt ad essentiam
rei, & dant esse ac integritatem rei, ut e.g. artifex
dat domui complementum & integritatem; sed
ex domo & artifice non fit ens per se, quia artifex
est extradomum, ad ens autem per se constituen-
dum, (siquidem illud à causis constituitur) re-
quiritur, ut causa sit intrinsicè. Dicitur q. *pra-*
esse, quia quod habet quidem complementum,
non tamen habet præcisè ea, sed alia præter ea,
quæ faciunt ad complementum, illud est ens per
accidens. Ut e.g. homo doctus habet partes ef-
ficientiales & integrales, habet etiam complemen-
tum, sed non habet hæc præcisè, sed & alia quoq.
Includit enim aliquid, quod non pertinet ad e-
jus essentiam & complementum in suo genere &
intrinsicè, quia eruditio est extra hominem & in
aliò genere. Ex quibus ita satis patere puto,
quæ sit *entia per se*, & *entia per accidens secundum
sententiam S. v. c. 22.*

Sequitur jam ut specialius enumeremus
entia tum per se, tum per accidens. *Entia per se*
sunt tum *substantia* tum *accidentia*. *Substantia*
autem sunt vel *incompleta* vel *completa*; hæc
rursus vel *simplices* vel *compositæ*. Quantum ad
substantias completas, puto omnes fateri, quòd
sint entia per se. Sunt nihilominus etiam sub-
stantiæ incompletæ entia per se. Sunt autem sub-
stantiæ incompletæ, quæ suâ naturâ ordinantur
ad compositionem entis unius naturæ. Qualis
est anima hominis, quæ suâ naturâ ordinata
est ad componendum hominem, & hæc ordina-
tionem si auferas, non datur anima. Sic & caput,
manus & partes corporis aliz, sunt suâ naturâ or-
dinata ad componendum aliquid tertium.
Deinde *accidentia*, quæ etiam diximus esse entia
per se, sunt vel *simplicia*, & sunt accidentia sub-
stantiarum simplicium, nullam habentia exten-
sionem, quia eorum subiecta nullam habent ex-
tensionem, ut e.g. sanctitas angelorum, & scientia
animæ rationalis; quamvis de hæc possit dis-
putari. Vel *composita*, & quidem vel per exten-
sionem, vel per intensiorem.

Explicabimus hæc statim, quid sit *intensio* &
remissio, quid item *extensio* & *diminutio*, quid *gra-*
du *forma*, quid *latitudo forma*, & *quotuplex*?
Quæ soluetur cum ad ea, quæ jam diximus, tum,
quæ *Tabulæ sequenti Q. vel XVI.* sequuntur,
intelligenda inseruiunt. Igitur *intensio* est mo-
tus, quòd forma *crevit* & *fit major* secundum eandem
partem subiecti. Et opposita est *remissio*, quæ est
motus, quòd forma *decrevit* seu *minor fit* secundum
eandem subiecti partem. Ab intensiōe & remis-
sione distinguuntur *extensio* & *diminutio*. Illa est,
quòd forma *crevit* & *fit major*, quòd per plures partes
subiecti dilatetur. Diminutio ei opposita, est
motus, quòd forma *decrevit* & *minor fit*, quòd pau-

ciore partes subiecti occupare incipiat. Declara-
mus rem hoc exemplò. Accensò igne in fornace,
quatenus primò incalefcunt partes aeris fornacæ
proximæ, & postmodum successivè calor quasi
progreditur ad partes remotiores, dicitur *exten-*
sio caloræ. Quatenus verò calor in iisdem aeris
partibus, v.g. proximis fornacæ, augetur fortiorq;
redditur, cum antè in iisdem esse debilior, ap-
pellatur *intensio*. Similiter extinctò igne quate-
nus aer calorem amittit, remotiores quidem
partes prius, propinguiiores autem tardius, est
diminutio caloræ. Quatenus verò in iisdem partibus,
v.g. proximis, calor fit sensim debilior, est
remissio ejusdem. In intensiōe continetur *gra-*
du *forma*. Ille est *minimum illud forma* quoad *in-*
tensiōnem, quòd potest *acta per se* manere in aliquò
subiectò. Denique *latitudo forma* est *quantitas*
extensiōis forme simul cum quantitate intensiōis. Ut
si calor in subiectò aliquò sit intensus & exten-
sus, tota illa ipsius extensio unà cum intensiōe,
latitudo caloræ dicitur. Cum autem *latitudo*
forma sit duplex, *uniformis* & *diformis*, hæcque
diformis iterum subdividatur, hinc ut doctrina
hæc melius percipiatur, fingamus quatuor cali-
da i. calidam A. calidam B. calidam C. calidam D,
& in unòquòque designemus quatuor partes,

A	6	6	6	6
B	1	2	3	4
C	1	2	4	8
D	1	2	6	8

Jam itaque *latitudo forma uniformis* est, *cum*
forma per certam quantitatem ita est extensa, ut in
singulis ejus partibus *equaliter sit intensa*, quod
percipitur in calidò A. *Latitudo forme difformis*
E est, *cum forma per certam quantitatem ita est ex-*
tensa, ut in singulis ejus partibus non sit *equaliter in-*
tensa. Et hæc ipsa forme latitudo iterum vel est
uniformiter difformis, vel *diformiter difformis*.
Uniformiter difformis est, *cum forma non quidem*
est equaliter intensa in singulis partibus quantitatè,
excessus tamen, quibus forma in unâ parte excedit
formam in alterâ (aliâ) sunt æquales, quod percipi-
tur in calidò B. *Diformiter difformis* est, quan-
do sicut in singulis partibus *forma non equaliter in-*
tensa, ita neque *excessus, quibus forma in unâ parte*
excedit formam in alterâ sunt æquales. Estque ite-
rum duplex: *uniformiter difformiter difformis*,
vel *diformiter difformiter difformis*. *Uniformiter*
diformiter difformis est, quando licet nec *equaliter*
in singulis partibus forma sit intensa, nec *excessus*,
quibus *forma in unâ excedit eam in alterâ sint æqua-*
les, proportionem tamen *excessuum sunt eadem*, quod
videre est in calidò C. *Diformiter difformiter*
diformis est, quando sicut nec *equaliter in singulis*
parti-

partibus est intensa forma, nec dicitur excessus sunt
 æquales, ita nec proportionales earum sunt eadem,
 quemadmodum offendit calidum D. Videatur
 de his pluribus Franciscus Toletus in IV. *Phys.*
 cap. 9. *quest.* 12.

Veomus nunc ad qualemcunque speci-
 ficationem entium per accidens. Quædam n. ita sunt
 entia per accidens, ut non habeant realem unionem,
 sed fortassis se tangant, & sunt contigua. Aut si non
 sunt contigua, tō magis sunt divisa. Et quæ ita
 sunt entia per accidens, vel carent ordine, ut acer-
 vus lapidum; vel habent aliquem ordinem, ut exer-
 cicitus. Quædam autem sunt reverà unita,
 & quidem i. unitate naturali, qualis unio est inter
 substantiam & ejus accidentia. Ut si verum est,
 intellectum & voluntatem esse accidentia, uti
 Thomistæ volunt, & non substantiam ipsam ani-
 mæ, ut Orcham docet. Ubi si sumo animam &

intellectum ejus, vel etiam scientiam in intelle-
 ctu, & dico, anima intellectui & scientiæ prædita est
 ens per accidens, & ibi est vera unio, & quidem
 naturalis. Sic quando idem homo est albus &
 Musicus, album & Musicum sunt entia per acci-
 dens, sed habent veram unionem in subjeto. Et
 quæ talem unionem habent, pertinent ad Ens
 per accidens Aristotelis, quando dicit, ens per acci-
 dens esse subiectum & ejus accidentis, item duo ejus-
 dem subiecti accidentia.

Deinde sunt etiam entia per accidens per u-
 nionem artificialem, ut e. g. domus, quæ conflatur ex
 lapide & ligno, quæ sunt per se entia completa,
 nec suâ naturâ cō ordinantur, ut domus ex iis
 fiat, sed sunt ipsa entia, quæ suam habent natu-
 ram absque domo. Igitur domus ex iis extructa
 est ens per accidens.

TABULA XVI.
 DE SIMPLICIET COM-
 POSITO.

SEquitur alia divisio, quæ competit enti rati-
 one unitatis, nempe quod ens aliud sit sim-
 plex, aliud compositum. Est enim ens vel indivi-
 sibile, h. e. actu non divisum, potentiâ tamen se ha-
 bens ad divisionem; & tunc nihil aliud est, quam
 compositum. Est & eas indivisibile, h. e. quod
 nec actu est divisum, nec etiam dividi potest, quod
 est nihil aliud, quam simplex.

Quantum ad ens indivisum actu, & tamen
 divisibile, notamus duo, coneretur & abstractum.
 Concretum est compositum. Intelligimus autem
 compositum ex aliquo vel aliquibus, ut etiam in ipsâ
 Tabellâ monimus. Notandum etiam hæc,
 quod compositum spectetur in duplici oppositio-
 ne, 1. ut opponitur simplici, de quæ hic agimus, 2.
 ut opponitur partibus, & appellatur Totum,
 de quod Tabellâ sequente. Ut compositum simpli-
 ci opponitur, est oppositio privativa seu negati-
 va. Importat enim negationem simplicis.

Quantum ad abstractum, quod est compositio,
 notamus, compositionem hæc locò sumi pro
 termino, qui est unionis, & dicitur unio, quæ ma-
 net actione cessante. Distinguiamus autem com-
 positionem in realem & rationis. Compositio
 realis est, cujus extrema sunt realia, reipsâ distincta.
 Compositio rationis est, cujus extrema sunt ratione
 tantum distincta. Unde, ut inter aliqua intercedat
 compositio realis, duo requiruntur: 1. Ut ex-
 tremas, quæ componuntur, sint realia. 2. Ut reipsâ
 distinguantur & non ratione. Sic compositio realis
 est, quatenus homo componitur ex corpore
 & animâ. Corpus enim est aliquid reale, & anima
 est aliquid reale. Corpus item distinguitur realiter
 ab animâ, & anima distinguitur à corpore rea-
 liter. E. est compositio realis. Sic etiam com-
 positio realis est, quando extruitur domus. O.

Omnes enim partes sunt aliquid reale, & realiter
 distinguuntur. De compositione autem ratio-
 nis res aliter se habet, ubi non requiritur, ut ex-
 tremas sint entia rationis, sed possunt esse entia rea-
 lia. Requiritur autem hoc tantum, ut extrema
 non distinguantur realiter, sed solâ ratione. Sic species
 componitur ex genere & differentia, & mul-
 torum est sententia, non distingui realiter,
 sed solâ ratione. Est ergo hæc compositio ex ge-
 nere & differentia ex horum sententiâ compositio
 rationis.

At revertimur ad compositionem realem,
 quæ est 1. quando aliquid ex materiâ & formâ tan-
 quam potentiâ & actu componitur. Et hæc est vel
 ex materiâ & formâ substantiali, sicut e. g. homo
 est compositus; vel formâ accidentali, quomodo
 corpus album est compositum ex corpore & al-
 bedine. Et quando aliqua hæc modò componun-
 tur, non fit eis illis unum per se, sed per accidens.
 2. Alia compositio realis est ex partibus integran-
 tibus, ut palmi ex duobus semipalmis, de quæ ager-
 tur Tab. seg. 3. Ex gradibus per intentionem, quam
 ut intelligas, vide notata ad Tabulam præcedentem.
 4. Ex essentia & subsistentia, vel existentia & subsi-
 stentia. Hæc compositio non fit realis, non posse-
 mus jam dicere, si nobis esset ignotum mysteri-
 um incarnationis, vel si Filius non assumisset
 carnem humanam. Ex hoc enim dicimus, differ-
 entiam esse inter existentiam & subsistentiam.
 Nam quia humana natura in Christo est absque
 propriâ subsistentiâ, (si enim haberet propriam
 subsistentiam, duæ Personæ essent in Christo,
 quod absurdum; nihilo minus tamen ibi est prop-
 riâ humana natura) ideo dicimus jam, subsi-
 stentiam ab existentia differre reipsâ. Quæ sic de
 compositio & compositione.

Sequit-

2d. Hic. Metaph.

Sequitur nunc, ut patet etiam de simplicibus A loquamur. Est autem simplex id, quod nec aliud est, avorsum; nec dividi potest.

Ubi autem pergamus, aliquid notamus. Nimirum ante hac in communicata Tabella subjecimus duas divisiones, quibus explicavimus quomodo aliquid dicatur esse simplex, quae jam videtur mihi in unam posse contrahi, sub diviso scilicet membro posteriori. Habet ergo (ut in hac editione nova emendatam vides) se res hoc modo. Dicitur aliquid simplex 1. absolute. quod prorsus non est compositum, ut DEUS, & essentia sive natura angelus & animae rationalis. 2. Secundum quid, seu certam rationem. Et hoc modo iterum bifariam aliquid dicitur simplex (1.) respectu certi generis verum, quod scilicet non est compositum ex aliquibus sui generis. (2.) Respectu certi generis compositionis. Utraque manifestum fiat, aliud esse, aliquid compositum vel non compositum.

atque sic simplex esse quoad certum genus compositionis, & aliud, quoad certum genus verum, sive quoad res certi generis, sumemus. Propositionem categoricam & conditionalem. Nullum est genus compositionis, quo una earum composita est, ut eodem non sit composita & altera. Quemadmodum videmus, utramque consistere ex materia & forma, item ex partibus integrantes, quae in illa (Enunciatione categorica) sunt subiectum & praedicatum, in hac autem (conditionali) tum illa ipse, (intellige subiectum & praedicatum, quae categoricae partes integrantes sunt), cum alias propositiones ex subiecto & praedicato constantes. Conditionalis igitur composita est ex rebus certi, nempe sui generis, ex aliis scilicet propositionibus. Categorica autem ex aliis propositionibus non constat. Et tantum etiam de simplicibus.

TABULA XVII. DE TOTO.

DE composito, ut opponitur simplicibus, praecedente Tabella egimus jam de eo ut opponitur partibus, audiemus. Quo modo totum dicitur TOTUM.

Totum autem non uno modo accipitur. Prima acceptio ejus est, ut opponitur partibus. Aristoteles V. Metaph. cap. 26. de toto hoc habet Totum est, cuius nulla pars eorum absit, ex quibus natura totum dicitur, & quod ita continet eas, quae continentur, ut illa sint unum. Quae verba omnia simul sumta pro definitione Totum ponit Jacobus Martini in suis Metaphisicis. Sed melius Fonseca & Alexander docent. his verbis non definiunt totum, sed potius significari illis duplicem significationem vocis Totius. Agit enim Aristoteles I. V. cap. 25. & seqq. non tantum de toto & partibus, sed etiam de mutilo. Ut ita ipse totum summat non tantum ut opponitur partibus, sed etiam ut opponitur mutilo.

Est ergo Totum ut opponitur partibus, ex verbis citatis Aristotelis id, quod continet eas, quae continentur, ut illa sint unum. Vbi duo requiruntur ad hoc totum, i. Pluralitas, ut nempe aliquid totum sit, requiruntur plura. 2. Unitas, ut illa plura sint unum. Nunquam enim plura sunt totum, nisi fiant unum. Fit autem ex pluribus unum, intervenit alicujus unionis, vel alicujus, per quod sunt unum.

Quod totum iterum varium est: i. INTEGRALE, & est id, cujus quantitas constituitur ex partibus ut partium. Totum igitur integrale est aliquid quantum. Unde etiam dicitur quantum integrum, & constituitur ejus quantitas quantitate partium. V.g. Scipio est totum integrale, & constat ex partibus, quarum quantitate constituitur quantitas ipsius totius. Vnde si partem detrahimus, fit minor; si apponimus, major; quia

Quantitas ejus tantum constituitur partium quantitate.

Constituitur autem vulgo totum integrale duplex: SIMILARE & DISSIMILARE. Et totum simile dicitur, quando & ipsum & partes omnes ejusdem sunt essentiae, seu rationis & nominis. Sicut quando cantharus aqua repletus est, tunc totum id, quod est in cantharo, est aqua, & quaelibet pars ejus est aqua, & dicitur aqua.

Verum doctrina haec non caret difficultate. Nam v.g. statua marmorea est totum simile, cum & ipsa sit marmor, & quaelibet ejus pars sit marmor, nec tamen ut totum hoc statua est, ita & quaelibet ejus pars statua est, nec omnes partes sunt ejusdem rationis & naturae. Quaedam enim pars statuae est pes, quaedam manus, quaedam venter, &c. Jam vero pes non est manus aut venter, nec venter est pes aut manus, &c.

Sed ad hoc dubium responderetur, statuum marmoream esse totum homogeneum rationi marmoris. Cum ejus materia sit marmor, cujus quaelibet pars marmor est. Esse autem totum dissimilare ratione forma seu figurae. Quod inde patet, quod transpositio partium faciat differentiam in forma, sicut in textu docuimus. Statua ergo est statua per certam formam, quae hoc importat, ut sit imago ejus, cujus est status: sive ut ipsi representent. Non mirum igitur est, nec nomen, nec rationem totius convenire partibus, nec partes, ut sunt partes ejus, ut totius dissimilariis (v.g. caput, brachium, pedem, ventrem, &c.) eandem in re rationem & materiam obtinere.

Totum deinde dissimilare, Graecis ἀνομοίουσις dicitur, est, cuius partes diversa sunt naturae. Sic e.g. corpus hominis vel bruti est totum dissimilare, qui non habet partes ejusdem rationis. Alterius enim rationis seu naturae est caro, alterius

rius cutis, alterius ossis, &c. Hujusmodi totum. **A totum.** Sed de hoc ut prolixius simus, non videtur opere pretium.
 Sequitur jam totum, ut opponitur mutilo. **MUTILUM** consideratur dupliciter: (1.) *Ratione subiecti*, (2.) *Ratione partis ablatæ*. *Ratione subiecti* si consideratur mutilum requiritur *ut illud sit quantum*. Unde genus ablatæ specie non est mutilum. Genus enim hujusmodi est totum, quod non constituitur vel componitur ex sua speciebus, tanquam partibus constitutibus.
 2. Requiritur, *ut id, quod remanet, ablatæ parte sit adhuc majus*. Sic quando forax dirigitur, si id quod manet, nempe subterniculus unâ cum nonnullis fidelis, minus est illò, quod est ablatum, forax nõ potest dici mutilus. *Ut maneat secundum subiectam*. Sic numerus non mutilatur ablatâ unitate, quia quâvis unitate ablatâ non maneat eadẽ numeri species. *Ut habeat partes dissimilares, & quarum positio faciat differentiam*. Ut si habeamus e. g. massam auri, & aliquid resecetur, etiam si quod remanet, majus sit resecò, tamen non dicitur mutilum, quia est totum simile & habet partes similes. *3. Ut sit continuus*. Et hæc etiã de causâ, si à quaternario auferens unitatem, non dicitur quaternarius mutilus, quia numeri non sunt continui.

II. Totum ut opponitur partibus, datur quoq; **ESSENTIALE**. Quod iterum est duplex *Physicum & Metaphysicum*. Totum essentialè *physicum* dicitur, quod constat ex materia & forma. Et dicitur *physicum* fortassis, quia de materia & forma agit *physicus*. Totum essentialè *metaphysicum* dicitur, quod constat ex genere & differentia specificâ. Dicitur *metaphysicum*, quia agere de genere & differentia est *Metaphysicum*. Sicut Philosophus *IV. Met. c. 2.* expressè habet, quod primo Philo.sopho agendum sit de genere & specie. Unde non est, quod Logici disputent, ubi agendum sit de genere & specie. Nempe ablutè agere de genere & specie est *Metaphysicum*.

Ratione partis deinde quæ auferitur, sunt etiam quedam observanda requisita, & quidem 1. *ut pars, quæ auferitur, non sit principalis*, quod deduci potest ex tertiâ conditione respectu ipsius mutili. 2. *Ut sit externa, non interna*. Sic excisò liene homo non dicitur mutilus, quia lien est pars interna; dicitur autem mutilus amputatâ manu, quippe parte externa. 3. *Ut tota ablatâ non possit renasci*. Unde calvi non sunt mutili. Hæc omnia in Tabula deduxi, & per se clara sunt.

III. Totum aliud est **UNIVERSALE**. Sed de totò hoc agetur ex professo in Tabula XIX. vel T. & in Logicis quoq; explicatur.

IV. Totum aliud est **POTESTATIVUM**. Et dicitur sic, quod habet *plures potentias*, qualis est e. g. anima rationalis respectu intellectus & voluntatis. Nam ut Aristoteles has potentias anime vocat *partes*; ita eodẽ modo nos animam, quæ habet in se has potentias, vocamus

TABULA XVIII. DE PARTE.

In hac doctrina, ut diu immoremur, non potest esse adeò opus. Ex præcedente n. Tabula singulari nota sunt. Totum namq; & pars sunt relata, & totum non est, quin habeat partes, & nulla pars est, quin ei respondeat totum.

Uterq; totum aliud esse *integrabile*, aliud *essentialè*, aliud *universale*, & aliud *potestativum*, diximus: ita nunc quoq; i. pars alia est **INTEGRABILIS**. Et ut totum integrale descripsimus, quod sit id, quod constituitur quantitate partium; Sic pars integralis potest describi, quod sit id, cuius quantitate quantitas totius constituitur. V. g. sumamus partes mensæ, qualibet pars ejus integralis constituit mensæ quantitatem aliquam quantitatem totius mensæ. Sic & partium quantitate constituitur quantitas animalis.

Deinde pars integralis alia quoq; est **SIMILARIS**, alia **DISSIMILARIS**. Utriusque decriptiones dedimus olim in Tabula has: *Pars integralis similis est, cuius omnes partes sunt*

Ejundẽ rationis sive naturæ. Ut in animalis ossa, caro, cartilago. Dissimilaris est, quæ in partes dissimiles & speciei diversa dividit potest. Ut oculus & manus. Sed fateor jam, illas descriptiones rem non explicare, sed convenire eis, ut unaquæque est totum. Fortassis itaque pars similis ut pars sic debet definiti: Pars similis est, quæ est ejundẽ naturæ sive rationis cum aliis partibus ejundẽ totius. Ex pars dissimilaris, ut pars, fortassis definitur sic: Pars dissimilaris est, quæ non est ejundẽ rationis cum aliis partibus ejundẽ totius. Exempla vide in Tabula.

Sciendum autem, unum idemq; posse esse totum & partem, cum diversò respectu. tum eodẽ respectu. Ex quidem quod diversò respectu possit unum idemq; esse totum & pars, patet. Sed respectu hujus est totum, pars autem respectu illius. Sic oculus e. g. respectu corporis est pars, respectu tunicarum, musculorum & aliarum partium totum. Potest autem unum idemq; ut di-

xi; etiam esse totum & pars respectu ejusdem. A
 Quod forsitan alicui videatur contradictorium,
 ideo, quod impossibile sit, aliquem esse ejus-
 dem respectu & Patrem & Filium; hic autem
 eadem videatur esse ratio. Docet tamen res ipsa,
 unum idemque ejusdem respectu & totum &
 partem esse. Nempe agimus hic de *partibus*
subiectivis. Species enim respectu generis est
 pars. Sed in precedente Tabula diximus quod
 genus etiam sit pars speciei essentialis. Est ergo
 genus pars speciei, & tamen species etiam est pars
 generis. Sic quoque species est totum respectu
 generis, quatenus genus est ejus pars metaphysica,
 & est totum respectu generis, dum ei subicitur. Sic
 genus est totum respectu speciei, nempe totum u-
 niversale, est & pars respectu speciei, quia est pars,
 quae componitur species.

Sed quaeris, quomodo hoc possit fieri, ut unum
 idemque, respectu ejusdem sit pars & totum?
 Resp. Fieri non potest, ut idem sit totum & pars
 respectu ejusdem in eodem genere totum & pars
 sit. Sed in diversis totum & partem generibus vel
 acceptionibus optime potest fieri. Hoc est impos-
 sibile, genus esse partem speciei essentialis, &
 simul esse totum essentialis respectu speciei. Sic
 ergo genus est totum respectu speciei, & species
 est ejus pars, quando est totum universale, &
 species est ejus pars subiectiva. Species autem
 est totum essentialis, & genus pars essentialis. Sic
 alia opposita dicuntur de eodem in diversa ac-
 ceptione. Et potest e.g. idem simul dici videns
 & caecus, videns scilicet physicè, caecus autem
 spiritualiter.

Porro pars integralis etiam alia metitur

TABULA XIX.

DE UNIVERSALI ET SINGULARI.

UNIVERSALE est nomen *ὀνολογικόν*. Et
 dicitur de pluribus non in eadem signifi-
 catione, sed diversè. Nam 1. nomen uni-
 versale tribuitur *complexis*, h.e. propo-
 sitionibus. De quo quidem universali complexò
 hic planè non agimus. 2. Tribuitur *incomplexis*,
 & sic dicitur aliquid universale esse (1.) in cau-
 sando, & est nihil aliud, quàm causa universalis,
 de qua supra dictum. (2.) In predicando. De hoc
 potissimum hic agitur, & opponitur singulari.

Definitur autem ex VII. Met. text. 45. id,
 quod multis inesse sua natura aptum est. Vel quod
 de pluribus predicari aptum est, ut definitur I. Phi-
 los. cap. 7. Quae duae definitiones sibi invicè caute
 sunt. Agitur autem satis de illarum explicatio-
 ne in Logicis, ut & de universalibus in specie.

Jam igitur his praepositis illam diu agita-
 tam quaestionem tantum explicabimus nempe
 quando quaeritur: An universalis sit in rebus
 quae vel citrà omnem mentis operationem? Quae
 autem quaestio plurimum philosophos exer-
 quit, proque una ex difficilissimis quaestionibus
 semper habita fuit.

Totum, alia non metitur. Totum metiri dicitur
 pars illa, quae repetita aequat totum. Adequare
 totum dicitur, quando ipsò totò nec majus est
 nec minus, & à toto nec exceditur, nec totum
 excedit. Sic unitas repetita omni numero ad-
 aequatur, Millies enim repetita millenarium,
 centies centenarium numerum metitur. Mil-
 lenarius enim & unitas millies repetita, sunt u-
 nus numerus. Necessè autem est, ut repetatur
 pars, quia nulla pars per se sumta, & non repe-
 tità potest totum metiri. Nam pars dicitur me-
 tiri totum, quando tanta est, quantum est totum.
 Sed pars semel sumta, & non repetita non
 potest metiri totum. Pars non metitur totum illa,
 quae quotiescumq. sumatur & repetatur, nunquàm
 sit aequalis toti, sed vel minor manet, vel major
 totò evadit. Sic ternarius est pars octonarii, nò
 autem metitur octonarium, quia si ternarius bis
 sumas, non attingit magnitudinem octonarii
 sed adhuc minor est, si autem ter sumatur, tunc
 excedit octonarium unitate.

II. Deinde pars quaedam est *ESSENTIALIS*,
 quae essentiam unius constituit. Quae iterum
 vel *physica*, ut materia & forma; vel *metaphysica*
 est, ut genus & differentia, de quibus actum
 in Tabula precedente.

III. Pars quaedam est *SHBJECTIVA*. De
 qua jam tum aliquid diximus.

IV. Quaedam pars est *POTENTIA* seu *FA-
 CILTAS* respectu ejus, quod plures habet po-
 tentias, & cujus est potentia, quemadmodum
 Aristoteles potentias animae vocat ejus partes,
 ut etiam ex Tab. preced. jam patet. Et sic &
 tradita doctrina de Toto & Parte.

Est autem communissima & pervagatissima
 sententia, universalis non esse in rebus nisi per o-
 perationem sive conceptum intellectus. Quemad-
 modum nos eà, quae potuimus, perperitate
 in Institutionibus nostris *Metaphysicis*, Cap. 34.
 breviter exposuimus. Contrariam tamen sen-
 tentiam, nempe universalis esse in rebus ante vel
 citrà omnem mentis operationem, de professò
 defendit & explicat eruditissimus Johannes
 Monlorius peculiari tractatu de universalibus.
 Nos etiam pro eà hic argumentum quoddam
 proponere, & ad argumentum in Institutioni-
 bus nostris pro contrarià opinione propositum
 respondere constituimus.

Ut autem id eò melius praestemus, nonnulla
 praemitimus. Quorum I. est: ut aliquid sit
 revera & formaliter universale, duo requirun-
 tur, nempe & ut sit in multis, & ut sit in illis na-
 tum. Quod ipse etiam Thomas de Aquinò,
 princeps defensorum contrariè sententiae, de
 ente & essentia cap. 4. testatur, quando ait:
 De ratione universalis est unitas & communitas.

K

Sumi.

Sumitur autem hoc ex Aristotele *I. post. text. 81.* A
 ubi dicit: *Universale esse unum de multis, & unum
 in pluribus;* cui consentaneū est, quod *I. de part.
 animal. c. 4.* ait: *Universale commune est, id enim
 appello universale, quod in multis inest.* Et *III.
 Met. text. 14.* Singulare exponimus, quod numerō
 est unū, universale verō, quod in his. Et *VII. Met.
 text. 45.* *Universale est, quod in pluribus natū ā
 apertum est esse.* Quamquā autem in hisce posse-
 rioribus tribus locis non faciat mentionem uni-
 tatis, quōd scilicet universale unum sit, certum
 tamen est, verba illorum locorum esse ita acci-
 pienda. Omnes enim fatentur, universale, ut
 in presā acceptione, cuius meminimus in pra-
 fenti Tabula T. sumitur, esse synonymum, atque
 ita commune multis, ut & nomen idē in iis ob-
 tineat, & rationem essentiae secundū illud no-
 men unam. Ubi & hoc notandum, de ratione
 universalis non esse, ut *actu in multis existat.* Est
 enim Soli universale, nec tamen natura Solis in
 multis inest, cū tantū unum sit in dividuum
 in rerum natura, quōd Solem propriē appella-
 mus. Sufficit ergō ad universale, ut *natura ā
 apta sit multis inesse.* Quemadmodum ex gratia
 natura Solis nō repugnat multiplicati, sed
 utique plures Soles esse possunt, idē natura So-
 lis multis inesse apta est. Atque hinc est, quod,
 ut paulō antiē vidimus, *VII. Met. text. 45.* Aristo-
 teles definiendo universale, non ait: *Universale
 est id, quod in pluribus est.* Sed dicit id, quod in
 pluribus esse natura apertum est. Quamvis autem,
 sicut ex dictis patet, de ratione universalis non
 sit, actu multis inesse, in plerisque; tamen ita com-
 paratum est, ut actu & revera multis inest, sicut
 homo seu humana natura actu & revera inest in
 Petro, in Paulō & in aliis hominibus. Evidens
 enim est ex iis, quae attulimus, causam, cur uni-
 versale alicquod non sit actu in multis, esse eam,
 quod ejus unum tantū individuum est in re-
 rum natura. Causam contrā, cur actu in mul-
 tis sit, esse, quōd alicujus speciei specialissimā
 plura individua existant.

II. Repetendum ex *Tab. O. vel XIV.* unū for-
 maliter importare *negationē divisionis,* & addu-
 cenda verba Aristotelis ex *V. Met. text. 12.* quae
 sunt: *Universe, quacūq; divisionem non habent,
 quae ratione non habent, eae unum sunt.*

III. Afferendum quoque id, quod Aristote-
 les scribit ejusdem *V. Met. cop. 15.* dicens: *aequale,
 simile, atq; idem, ex uno dicuntur omnia. Nam-
 que eadem sunt, quorum una est substantia. Simi-
 lia, quorum una est qualitas. Aequalia quorum
 quantitas una. Quamquam autem similitudo
 hōc locō ab Aristotele ad qualitatem restringa-
 tur, quod etiam fit *VII. Categ. atq; similia* dicuntur,
 quorum una est qualitas; de Categoriā tamē
 substantia etiam usurpatur. Quod vel ex *II. de
 anima text. 34.* evidens est. Ibi enim Philoso-*

phus ait, *unum quodque (viventium) aliud sibi
 simile procreare, animal quidem animal, plantam
 vero plantam.* Quod profectō intelligendum
 est de similitudine essentiali. Ave eā, quae in sub-
 stantia est. Quod pertinet etiam, quod text. 22.
II. X. Met. dicitur: *In quibusdam perspicuum est,
 tale esse id, quod generat, quale est, quod genera-
 tur, non tamen idem, nec unum numerō, sed speciei
 unū, ut in rebus naturalibus, (homo enim generat
 hominem) nisi quia prater naturam fiat, ut cūm
 equus generat mulum.* Similia igitur quoque
 dicuntur ea, quorum una est substantia. Eōdem
 modō quoq; philosophandum est de eōdem &
 equali. Quamvis enim eadem illa dicat Aristo-
 teles, quorum substantia est una, & equalis, quo-
 rum quantitas una, vox eadem tamen etiam ad
 qualitates, & vox equalis ad substantiam & sub-
 stantiaē perfectionem, & intentionem vel remissi-
 onem qualitatis extenditur, sicut docet Monlo-
 rius *Tr. cit. c. 4.* & ex parte etiam Nos in *annota-
 tionibus nostris ad praedicamentum quantitatis.*

IV. Notamus, duobus modis fieri, ut unum
 in multis sit, 1. *Ita non multiplicetur in his, atq;
 multum sit.* Et quod sic est in multis, non est
 universale, sed singulare: sicut licet de natura
 divina, quae licet in multis, nempe tribus per-
 sonis sit, quia tamen in iis non est multiplicata,
 (non enim in iis sunt multae naturae divinae, sed
 una numerō) idē non est universalis, sed singu-
 laris. 2. *Ita sit ipsum multa.* Atque ad hunc mo-
 dum rei universalis esse est in multis, idque ei
 competit a parte rei, seu citra mentis operatio-
 nem. Nemine enim cogitante humana natu-
 ra est in multis individuis, & nemine cogitante
 est in iis multiplicata, cūm nemine cogitante
 Petrus, Paelus & Johannes fiat multi, nempe
 tres homines.

Alterum verō, scilicet *unum tamen non conveni-
 re objecto, quod universale dicitur, a parte rei, &
 citra mentis operationem, in Inst. nostris hōc ar-
 gumentō probatum vidimus: Quicquid citra
 mentis operationem in multis est divisum, id citra
 mentis operationem in iis non est unum. Sed, ut
 audivimus, universale citra mentis operationem
 est divisum in multis. E. universale citra mentis
 operationem non est unum in multis. Ulterius:
 Quicquid non est unum citra mentis operationem
 in multis, non est universale citra mentis opera-
 tionem. Sicut enim, ut alicquid sit universale, re-
 quiritur, ut sit unum in multis: Ita, ut sit uni-
 versale citra mentis operationem, necesse est,
 ut sit unum in multis citra mentis operationem.
 Atqui universale non est unum in multis citra
 mentis operationem. E. universale non est univer-
 sale citra mentis operationem.*

Hic praemissis argumentum, quod pro
 confirmandā sententiā oppositā propositurum
 non esse diximus, ita habet: *Quicquid est unum*

in multis citra mentis operationem, est universale citra mentis operationem. Quaedam qualitas est una in multis citra mentis operationem. E. Quaedam qualitas est universalis in multis citra mentis operationem. Major patet, quia hæc est natura & descriptio universalis, quod fit unum in multis. Quicquid ergo est unum in multis, est universale & per consequens; Quicquid est unum in multis citra mentis operationem, est universale citra mentis operationem. E. Sc. Minor probatur ita: Omnis qualitas, in qua multa sunt similia citra mentis operationem, est una in multis citra mentis operationem. Sed quedam qualitas est qualitas, in qua multa sunt similia citra mentis operationem. E. quedam qualitas est una in multis citra mentis operationem. Majoris in hoc syllogismo veritatem demonstramus inde, quod similia secundum Aristotelem, uti superius ad divinum, sunt, quorum seu in quibus est una qualitas, quod cum dissidentes quoque admittant, negare non poterunt, ut, in quod multa sunt similia, esse qualitatem unam in multis vel omnem qualitatem, in qua multa sunt similia, esse unam in multis; & per consequens, omnem qualitatem, in qua multa sunt similia citra mentis operationem, esse unam in multis citra mentis operationem. Ad probandam Minorem verò afferimus exemplum albedinis, in quo omnia alba sunt similia. Quod autem in ea similia sunt citra mentis operationem, res ipsa loquitur. Quis enim dicere audeat, alba nempe cogitante non esse similia in albedine? Quod ulterius hæc etiam probatur, quia omnem similitudinem in relationibus realsibus, iisque, quæ citra mentis operationem constant, similia quoque in realsibus, & sine mentis operâ constantibus realsibus numerant.

Idè argumentum possumus deinde etiâ applicare substantiæ, nimirum ita: Quicquid est unum in multis citra mentis operationem, id est universale citra mentis operationem. Quaedam substantia est una in multis citra mentis operationem. E. quedam substantia est universalis citra mentis operationem. Major patet, quia hæc est natura & descriptio universalis, quod fit unum in multis. Quicquid ergo est unum in multis, est universale, & per consequens, quicquid est unum in multis citra mentis operationem, est universale citra mentis operationem. Minor probatur ita: Omnis substantia, in qua multa sunt similia citra mentis operationem, est una in multis citra mentis operationem. Sed quedam substantia est substantia, in qua multa sunt similia citra mentis operationem. E. quedam substantia est una in multis citra mentis operationem. Majorem hujus Syllogismi demonstramus ex eo, quod superius tertio loco præmissimus, quod nempe similia secundum Aristotelem non tantum sint, quorum, vel in quibus una est qualitas, sed illa etiam, quorum vel in quibus una est substantia. Quod scilicet

dissidentes quoque admittant, negare non possunt, id in quod multa sunt similia esse qualitatem vel substantiam unam in multis, vel omnem qualitatem aut substantiam, in quâ multa sunt similia, esse unam in multis, & per consequens, omnem qualitatem vel substantiam, in quâ multa sunt similia citra mentis operationem, esse unam in multis citra mentis operationem. Ad probandam Minorem afferimus exemplum hominis vel humanæ naturæ, in quâ Petrus, Paulus, & omnia individua humana sunt similia. Quod autem in his similia sint citra mentis operationem, res ipsa loquitur. Quis enim dicere audeat, Petrum & Paulum, & alia individua humana nemine cogitante non esse similia in humanâ natura, seu in hęc, [quod] quilibet særum est hominū? Quod hinc etiam probatur, quia omnes similitudinem in relationibus realsibus, iisque, quæ citra mentis operationem constant, similia quoque in realsibus & sine mentis operâ constantibus realsibus numerant. Quid? Quod adversæ sententiæ propugnatores universalitatem, quam beneficè intellectus res obtinere statunt, fundamentum in rebus ante & citra mentis operationem obtinere idque fundamentum similitudinis rerum esse, docent. V. g. quod de Petro & Paulo & reliquis individuis humanis formetur conceptus, et per quem homo fit universale, & quidem species speciosissima, propterea fieri, quod Petrus & Paulus, & omnia individua humana extrâ & præter omnem actum intellectus sint similia in humanâ natura.

Supereft nunc, ut argumentum pro alterâ sententiâ propositum consideremus. In posteriori ergo Syllogismo negamus propositionem Minorem. Quantum ad priorem Syllogismum, quod probatur propositio illa minor, dicimus non esse inconveniens, aliquid simul esse diversum in multis, & non esse diversum in illis, sed aliâ atque aliâ ratione. Nam quâ ratione in his diversum non est, est unum in illis. Unde P. Act. c. 6. dicitur: Quæcunq; divisionem non habent, quâ ratione non habent, unum sunt, quod etiam superius adduximus. Majorem igitur propositionem prioris Syllogismi non admittimus simpliciter, sed hæc solum sentio: Quicquid citra mentis operationem diversum est in multis, in his non est unum citra mentis operationem, quatenus citra mentis operationem in his diversum est. Hinc autem conclusio efficitur: Universalis citra mentis operationem non est unum in multis, quatenus citra mentis operationem in his diversum est. Quæ quidem conclusio nobis non adverteatur. Neque sequitur: Universalis non est unum in multis citra mentis operationem quatenus in his est diversum citra mentis operationem. E. non est unum in multis citra mentis operationem. Quomodo modum non sequitur: Homo non est prædictæ ratione, quatenus est animal. E. non est prædictæ ratione. Jam porro minoris propositionem quod atinet, vera illa est hoc modò: Omne

universale citra mentis operationem numerò est *divisum* in multis, (vel *atq.*, cum multa eius singularia existunt, vel *potentià*, cum datur unum ejus singulari.) sicut homo vel humana natura citra mentis operationem numerò *divisa* & multiplicata est in Petró, Paulò & in reliquis hominibus. Non autem est *divisa essentialiter*, cum Petrus & Paulus & reliqui homines numerò tantum differant, & non essentialiter, siquæ una & eadem essentia, (intelligerò animal rationis particeps) quæ Petrus est homo, quæ Paulus est homo, & quæ reliqui omnes sunt homines. Ex quò quidem nihil aliud sequitur, quam *universale*, v. g. hominem aut humanam naturà, citra mentis operationem non esse *anum* numerò in multis.

Atqui, inquis, animal tanquam universale quoddam citra mentis operationem non numerò tantum *divisum* & multiplicatum est in multis hominibus & brutis, sed quoque essentialiter. Est enim *divisum* per differentias essentielles, differantque homo & brutum essentialiter.

Resp. Ambiguitatem involvi, cum asseritur, animal in homine & bruto *divisum esse essentialiter*. Est enim jam ille sensus, qui modò indicatus est: animal est in homine & bruto *divisum per differentias essentielles*, seu *ita*, ut homo & brutum differant quoad essentia. Jam verò hic: animal vel natura animalis *divisa* est in homine & bruto, *ita*, ut non una eademque sit essentia, quæ homo dicatur animal & quæ bruto dicatur animal, quemadmodum in æquivocis contingit. Non enim una essentia

aut natura est, quæ fera est lupus, & quæ piscis est lupus. Sed quod significatur nomine lupi, quoad essentiam diversum est in fera & pisce. In posteriori ergò sensu assertum illud falsum est, in priori autem verum quidem, sed nobis non aduersum. Cum hoc enim, quod animal in homine & bruto citra mentis operationem *divisum* est per differentias essentielles, seu *ita*, ut homo & brutum differant quoad essentiam, hoc simul consistit, quòd natura animalis citra mentis operationem in illis una sit, h. e. una sit essentia, per quam homo sit animal, & per quam quodlibet brutum sit animal. Quod enim exprimitur hæc vocibus: *Substantia corporea, animata, sentiens, est id, per quod citra mentis operationem & homo est essentialiter animal, & brutum est essentialiter animal.*

Hactenus satis tum de hæc questione, tum in genere de universali dictum sit. Paucis nunc videbimus *SINGULARE*. Illud est, quod de pluribus predicari nequit. Est igitur inter universale & singulare apertissima contradictio. Et hinc patet, non dari inter universale & singulare medium, l. *sup.* ep. c. 7.

Sumitur autem singulare vel *absolutè*, vel *respectivè*. Si *absolutè* sumitur, tunc est id, quod de pluribus predicari nequit. Et sic nullo universale est singulare. Quando autem *respectivè* sumitur, tunc etiam aliquid, licet in se sit universale, si tamen comparetur cum universali, singulare dici potest. Quæ omnia per se clara sunt.

TABULA XX.

DE EODEM ET DIVERSO.

Ratione unitatis competit enti etiam I D
DEM & DIVERSUM. Quodlibet enim
ens est idem sibi ipsi, cum altero autem autem
est idem, aut diversum. Dividunt idem &
diversum omne ens. De utroque ergò paucis in
presenti agemus.

I D E M bifariam 1. *Relativè*. 2. *Negativè*. *Relativè* quidem, quia omne idem est cum aliquo idem.

Sed dicat quis, idem est etiam idem sibi ipsi, vel cum seipso, seu inter idè tale non est relatio, quia relatio est inter duo. E. non omne idem sumi potest *relativè*.

Resp. Concedo, inter idem & idem non potest esse relatio *realis*, est tamen nihilominus relatio *rationalis*, quatenus *id*, quod idem est, sumitur *ab uno*. Quando idem sumitur *relativè*, distinguuntur ab uno, quatenus hoc unum est absolutum. Est enim aliquid in se indivisum. Res enim cum nullà alia etiam non seipsà comparata, est unà.

Deinde *negativè* sumtum idem dicitur id, quod non est ab aliquo diversum. Sic Petrus & Paulus sunt idem specie, quia non sunt diversi specie. Importat autem idem hoc negationem divisionis non in se, sed requirit negationem divisionis ab alio aut etiam à seipso.

Dicitur autem aliquid idem 1. *per accidens*. 2. *per se*. Idem *per accidens* dicitur tum inter terminos simplicibus, tum compositis. Parùm autem hæc differunt ab iis, quæ supra de ente per se & per accidens diximus.

Id notari potest, quòd terminos simpliciter hic vocem, quando vel sumo duo accidentia, vel subiectum & accidens. Ut quando dico: *Musculus & albus sunt idem*, vel hoc *Musculus*, & hoc *albus* sunt idem. Quando nimirum eidem homini accidit, ut sit *Musculus* & *albus*. Sunt autem idem *per accidens*, quia sunt duo accidentia, quæ eidem subiecto insunt, & quidem sunt simplicia, quia tantum accidens nominò non subiectum. Quando autè dico *homo & albus*, vel *albus & homo*, tunc est idem *per accidens*, etiam in simplicibus. Primum enim solum subiectum nominò, deinde solum accidens. In re ipsà parum refert, utrum proponam vel postponam subiectum, an accidens.

Terminos compositos hic voco, & quando sumo exprimo subiectum cum accidente. Et sumuntur hæc in compositis, nempe quando simul duo conjunguntur accidentia, vel subiectum & accidens, simul autem postmodum exprimo subiectum tantum, aut tantum accidens. Et tunc

com.

compositum vel subieitur. ut quando dico, homo
Musicus est homo. Vel predicatur. ut quando dico,
Musicus est homo Musico. Hæc autem omnia
non habent adeo magnum usum, idè ex Aristotele
rehabent sufficit.

Nunc dicemus de eodem per se. Illud dicitur,
quod est idem numero. Quod iterum tribus
modis sic dicitur, ut patet ex Tabula. Desumpta
autem est hæc distinctio ex 1. Topic. c. 7. ubi Aristoteles
ea, quæ sunt unum numerò, sic distinguit. Averrohes
ea numerò idem esse dicit, quæ numerari non possunt,
X. Met. text. 10. & numerò diversa, quæ faciunt
numerum. 2. Dicitur idem per se, quod est idem
specie. Idem 3. Gener. & 4. Analogia. De quibus
omnibus videatur Tabula superior XIV. de uno, &
Sequens XV. de Ente per se & per accidens.

Et sic jam consideravimus 1. quomodo idem
sumatur 2. Quotuplex sit. Jam sequitur ut consideremus
3. quid importet? Nempe idem importat unam
atem plurium. Nam V. Met. c. 15. dicit Aristoteles,
quod omne idem sit unum, importat igitur idem
unam aatem plurium, vel quando revera sunt
plura, vel quando non sunt plura, uno tamen ut
pluribus utimur. Quæ ex dicta doctrina de uno satis
clara sunt.

Sequuntur jam COGNATA IDENTITATIS Aristoteles
V. Met. c. XV. veris hæc distinguit eadem, similia &
æqualia. Eadem, dicit, sunt quorum est eadem
substantia. Similia, dicit, sunt quorum una est
qualitas. Ubi notandum, ut aliqua simpliciter
dicantur similia, debere inesse ipsis eandem
speciem, & quidem specie specialissimam
qualitatem, non sunt similia, sed dissimilia. V. g.
cygnus & corvus habent eandem genere
qualitatem, ille nempe albedinem, hic nigredinem,
cuius utriusque genere color est. Sed corvus &
cygnus à nemine dicuntur similes, idè quod
non habeant eandem specie qualitatem. Porro
æqualia (dicit Aristoteles) sunt quorum est eadem
quantitas. Utr. g. due linee, quarum utraque
longa est unam, dicuntur æquales. Hæc duo
posteriora, nempe simile & æquale, dicimus esse
cognata ejusdem. Ut enim se habeat idem ad
substantiam, sic simile se habeat ad
qualitatem, æquale ad quantitatem.

De similibus adhuc aliquid monendum. Nempe
Aristoteles V. Metaph. tradit aliquos modos, quibus
aliqua similia dicuntur. Absolutè quidem loquendo,
similia dicuntur, quorum est eadem
qualitas, sed in specie hoc fit variis modis.
Nam dicuntur similia 1. quæ idem passæ sunt, ut
v. g. duo fabricantes dicuntur similes, quia
unum patiuntur morbum. 2. Quæ plura habent

eandem, quàm diversa, & id iterum vel 1. sicut licet
ter, vel 2. quantum ad ea, quæ magis in se
currunt. Exemplum vide in Tabula. Et hic est
specialis modus similitudinis, quando quedam
dicuntur similia, quia ferè omnes qualitates
habent easdem, & plura habent eadem, quàm diversa.
(3.) Dicuntur similia & ea, quorum una est
qualitas. Et hoc iterum fit 1. vel in eodem gradu, vel 2.
non in eodem gradu. Ita e. g. charta hæc & charta
illa, quia eandem habent albedinem, sunt duo
similia. Sed quia in illa charta albedo est
exterior, fit ut non eodem gradu sint similia. Ita
ignis & aqua calidissima etiam sunt sibi
similes, quia habet eandem qualitatem, nempe
calorem. Sed quia ignis habet calorem
excellentiorem, quàm aqua, idè non in eodem
gradu sunt similes. Duo autem ignes habent
eandem qualitatem, scilicet calorem, etiam in
eodem gradu, & sic etiam similes sunt quæ
qualitatem in eodem gradu. Hæc tenentur de
eodem.

Sequitur nunc ejus oppositum DIVERSUM.
Sumitur autem hæc vox 1. late, ut complectitur
quoque differentia. 2. Strictè, pro sic, quæ à se
distinguntur, neque in univoco aliquo conveniunt.
Et quæ sic diversa sunt, ut non conveniant sub
uno aliquo univoco, sunt quidem distincta, sed
non quæ sub uno quodam univoco, sub quo
conveniunt distinguuntur, illa sunt proprie
diversa. Sic summa genera sunt distincta, sed non
sub uno quodam univoco, sub quo conveniunt.
Nam ens non est univocum, sed est ejsus. Contrariè
homo & equus proprie non sunt diversa, sed
differentia, quia conveniunt sub uno quodam
univoco, nempe animali, & sub hoc distinguuntur
suis differentiis. Solent tamen hæc vocabula
etiam latè accipi, ut differentia dicantur
diversa, & diversa differentia.

Ut autem nunc supra eadem dicebantur
variis modis, numerò nempe, specie, genere &
analogia. Ita oppositum quoque tot dicitur
modis nempe dicuntur diversa 1. numero, ea
quæ numerari possunt. Et differunt vel tantum
numero, ita ut non simul habeant diversas
essentias, & de his loquitur definitio
speciei specialissime. Vel numero & specie
simul differunt, ut hic homo, & hic equus.
2. Sunt diversa genere, & quidem vel
subalterna, vel generalissimo. Et quæ genere
generalissimo diversa sunt vel differunt, illa
maximè differunt genere, & quando aliqua
genere differunt, tunc hoc modò plerumque
intelligendum est. 3. Etiam specie diversa
sunt, nempe quæ habent dissimiles
essentias, ut equus & homo. 4. Denique
analogia, inter quæ ne analogia quidem
intereant, ut homo & animal.

TABULA XXI.
DE GENERI BUSET MODIS
DISTINCTIONUM.

Magni momenti est hæc doctrina, & in A. e. g. intellectus & actus intelligendi distinguntur realiter, ubi intellectus est causa, & actus intelligendi est effectus.

Statuuntur autem duo summa distinctionum genera, nempe distinctio REALIS, & distinctio RATIONIS. Scholastici quidem statuunt genus tertium, nempe distinctionem MODALEM. Sed quicquid de hoc sit, nos affirmamus, quod sub his duobus generibus distinctionum; realis & rationis, possint omnia, quæ distincta sunt, comprehendendi. Etenim distinctionem realem dicimus eam, quæ aliqua distinguntur, vel non sunt idcirco in mentis operationem. Quomodo etiam distinctio modalis est distinctio realis. Nam distinctio modalis, ut inferius audiemus, est inter hominem qui sedet, & ejus sessionem. Hæc autem sunt distincta citra mentis operationem. Aliud enim est homo, & aliud sessio, quia potest esse homo absque sessione. Sed quæcumque possunt ab se invicem separari, illa distinguntur reipsa, & non per operationem intellectus.

Distinctio realis secundum Scholasticos est, quæ est inter res, quæ reipsa sunt diversa. Cujusmodi duo constituuntur genera, & dicitur quod distinctio realis alia sit positiva, nempe inter duo entia, alia negativa, inter ens & non ens.

Disputant autem Scholastici de signis distinctionis realis. Mandoza, quem jam nos sequimur, statuit tria, & dicit, distinctionis realis signum esse (1) quando dua res sunt in diversis suppositis, & quando non ununtur. Diciturque tunc signum esse evidens. Nos ita proponimus, dicentes: Signum distinctionis realis esse, quando aliqua sunt diversa supposita, vel subiecta, aut sunt in diversis suppositis. E.g. Petrus & Paulus differunt realiter, quia non sunt unita, sed diversa supposita. (2.) Alterum signum est separabilitas, hoc est, quando aliqua sunt quidem conjuncta, possunt tamen separari, dicuntur etiam differre realiter. Fit autem, ut unum ab altero separaretur. (1.) Ut utrumque existat, & maneat in rerum natura, quando separantur, ut corpus & anima humana. (2.) Ut alterum non possit manere in rerum natura, quando sic separatio, quod modum se habet calor in aqua calida, aut etiam in frigidis in aqua frigida. Quando enim separatur calor ab aqua, (dum hæc frigescit) manet quidem aqua, sed non calor. (3.) Tertium signum est, quando aliqua se habent ut causa & causatum. Ea enim realiter distingui certum est. Ut

e. g. intellectus & actus intelligendi distinguntur realiter, ubi intellectus est causa, & actus intelligendi est effectus.

Distinctio rationis secundum Scholasticos est, quando res per se unum sunt, per conceptus autem in ordine ad diversa connotantur distincta concipiuntur. Faciunt autem Scholastici differentiam rationis duplicem: rationis ratiocinantis & rationis ratiocinatæ. Distinctio rationis ratiocinatæ fit per conceptus dissimiles intellectibus, quando scilicet unum & idem diversimodè concipitur. Distinctio rationis ratiocinantis fit solum geminatione aut repetitione ejusdem conceptus. Quomodo distinguntur illo, quæ aliàs dicuntur iocundus & iocundus, ut e.g. ens & gladius. Et sic Scholastici distinctionem rationis distingunt seu proponunt.

Aristoteli verò ratione distinguitur hæc specie formæ, aut ratione formalis. Atque sic late usum patet hæc Aristotelica, vel ad mentem Aristotelis sumpta rationis distinctio. Distinguntur enim sic omnia, quæ habent definitiones aut rationes formales diversas, quæ sunt, tùm illa, quæ Scholasticis ratione dicuntur distingui, v.g. ens & unum (de quibus Aristoteles *V. Met. c. 2.* dicens: *ἐστὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἓν τῶν αὐτῶν καὶ μὴ φύσει ἀλλ' ἔξ ἡ ἐν λόγῳ ἐκλήθη.* Ens vero & unum idem sunt & una natura, sed non ut quæ unâ ratione seu definitione declarantur. (tùm præter ea multa alia, quæ illi reipsa differre statuunt, sive idem, sint subiecto, aut conjuncta & non separata, unumque de altero prædicetur,) quomodo *I. Phys. text. 60.* Philo sophus dicit: *ἀπὸ τῶν καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἓν ἐστὶ ἀλλ' εἰς τὴν ἕξ ἓν, hoc est, hominem & Musicam ignarum, si scilicet idem & homo sit, & ἀμύσος, vel immusicus, numerus esse unum, specie autem non esse unum. Nam addit, τὸ ἐστὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ, ἢ καὶ τῶν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ καὶ καὶ τὸ ἀμύσος ἐστὶ.* Hoc est, pro eodem accipio, specie & ratione, definitionem differre. Non enim idem est hominis & Musicæ ignaræ esse vel essentia. Confer præcedentem text. 23 & seq. 66. Item *V. Topic. c. 4. §. 9.* & alia loca plura, ubi similia habet. Sive subiecto & numero differant, separataque & discretæ sint, ut homo & equus, qui differunt specie, ergo & ratione: quia, ut audivimus, τὸ ἐστὶ ἐν καὶ τὸ ἐν λόγῳ differre unum idemque sunt.

Dixit autem multa alia, quæ illi reipsa differre statuunt. Non enim omnia, quæ reipsa aut realiter differunt, & à Scholasticis differre statuuntur, secundum Aristotelem ratione distinguntur. Duo enim vel plures homines e.g. & dum albedines, quarum una in hoc, alia in aliò cygnò, aut etiã in peplò, realiter quidem non tamen ratio.

ratione distincta sunt, quia specie, definitione, & A
 ratione formali non differunt. Et quibus luce
 meridiani clarior est, distinctionem rationis A-
 ristoteliciam latius patere, quam eam, quæ à Scho-
 lasticis traditur & usurpatur. Nihil enim eorum-
 quæ Peripatetici, imò & ipsi Scholastici re di-
 stinguunt asserunt, ratione distinguunt concedunt,
 cum tamen multa eorum, quæ re distinguuntur,
 ratione quoque ex mente Aristotelis differant.
 Quam quidem diversitatem inde manare ex illi-
 mo, quòd Scholasticis ratione distinguunt fit tan-
 tum ratione distinguunt, & opponatur re distinguunt
 realiter. At distinctio rationis apud Philosophum
 non opponitur distinctione reali, sed abstracta
 quid est ab eâ, quæ est tantum rationis, & ab eâ,
 quæ est realis.

Perpicitur ex dictis secundò, nos in textu no-
 stro nimis coarctasse distinctionem rationis, ut ab
 Aristotele sumitur, neque verum esse, quòd qui-
 dam dicunt, eam opponi distinctioni reali in
 prior significatione. Videatur Aristoteles V. C
Met. sex. 10 & segg. & X. Metaph. 6. ult.

Modi distinctionum quia nihil habent difficultatis, & ex ipsis verbis illatum innotescunt, à nobis scilicet prætereuntur. Pergimus ergò ad magis explicatam necessariam, nempe notantes, quòd quædam distinctio sit.

ESSENTIALIS, quædam FORMALIS, quædam MODALIS.

Primum essentialis distinctio in rigore sumta, est tantum realis, & inter illas, quæ dissimiles habent essentialis. Potest tamen hæc distinctio etiam ad eam extendi, quæ solâ ratione distinguuntur. Ut si verum est, facultates animæ ab animâ non nisi ratione distinguunt, tunc intellectus & voluntas nihilominus dici possunt differre essentialiter, tum ab animâ, tum à seipsis, quia habent diversas definitiones. Hòc modò distinctio essentialis vel parùm, vel nihil differat à distinctione rationis, esse nescio, an simpliciter asserendum sit, hæc prorsus esse eadem. Sumenda autem est distinctio rationis non ex mente Scholasticorum, sed Aristotelis. Quòd dico propter mysterium Trinitatis, ubi tres personæ differunt inter se realiter, & etiam ratione ex mente Aristotelis, (possimus enim ejus doctrinam de distinctione rationis hoc accommodare) sed non dicendum est, quòd differant quoque essentialiter.

Deinde distinctio formalis statuitur vulgò inter ea, quorum ratio formalis diversa est, sive aliâ re ipsâ distincta sint, sive ratione.

A Scotistis statuitur genus medium inter realem & rationis distinctionem, vocaturque formalis ex natura rei. Dico, à Scotistis. Nam Petrus Hurtadus de Mendoza multis id agit, ut ipsum Scotum ab invidia hujus opinionis liberet, putans Scotum hanc distinctionem non statuisse. Fatemur autem, quòd res ipsa loquitur, discipulos ejus hoc genus distinctionis cepisse propugnare. Gregorius verò Ariminensis l. 1. distincti, &

multis demonstrare conatur, & Scotum hoc statuisse. Opera pretium non est, ut tempus his impendamus, & solliciti simus, an Scotus hoc statuerit, nec ne? Sufficit nobis sententiam in se proponere & refutare. Scotistæ igitur duplicem faciunt distinctionem, ex natura rei, & distinctionem rationis. Distinctionem ex natura rei vocant eam, quam nos dicimus realem, nempe quædam aliqua non sunt prorsus idem, sed distincta etiam nemine cogitante, eam tamen non vocant illi realem. Sed hanc suam distinctionem ex natura rei iterum distinguunt in realem & formalem. Realem vocant, quæ est inter rem & rem, Formalem ex natura rei dicunt, quando aliqua ita inter se sunt affecta, ut unum conveniat alteri in primò modò dicendi per se. Sic genus & differentia distinguuntur formaliter ex natura rei, quia scilicet nec differentia de genere predicatur in primò modò dicendi per se, nec genus de differentia. Genus enim non includit essentialiter differentiam, nec differentia est de essentia generis. Hanc distinctionem porrò adhibent Scotistæ etiam in divinis, & dicunt, attributa divina ab essentia divinâ & à se invicem non ratione distinguunt, sed ex natura rei, non tamen realiter, sed formaliter ex natura rei. Hæc est sententia Scotistarum.

Verum nos illam refutamus sic: Quod si hæc distinctio datur in DEO, sequitur, DEUM esse aliquid compositum, vel non simplicissimum. In quòcunque enim sunt duo vel plura, non ratione tantum, sed re ipsâ distincta, & citrà mentis operationem tum inter se, tum ab ipsò, in quò sunt, differunt, profectò illud non potest esse simplicissimum, sed necesse est ibi reperiri compositionem. Arqui ex ipsorum sententia in DEO sunt duo vel plura re ipsâ distincta, tum inter se, tum ab ipsâ DEI essentia. Hoc probatur inde, quia dicunt illi Scotistæ, v. g. omnipotentiam & justitiam inter se distinguunt re ipsâ quoque essentia divinâ. Unde hoc modò re ipsâ sunt in DEO multa & diversa. Ergò datur in DEO compositio realis, quòd absurdum.

Regerunt quidem illi hic non paucæ, sed ad omnia illa nos respondimus factis in *Institutionibus nostris Metaphysicis*, quò Dno. Auditores temitimus. Neque opera pretium est ea hic repetere.

Sequitur nunc tertio loco **DISTINCTIO MODALIS.** Aristoteles hanc distinctionem inter realem & modalem prorsus ignorat, Scholastici veteres etiam non inculcarunt, sed recentiores quidam eâ & proponunt & defendunt, faciunt a. & ipsi distinctionem duplicem. Nempe dicunt, quædam distinguunt re ipsâ vel ex natura rei, quædam ratione. Distinctio nem secundam rem vel ex natura rei faciunt duplicem, realem & modalem.

Hic autem ante omnia exponendum, quid intelligatur per **MODALIA.** Modus hic appellatur, conjunctus esse in hoc consistit, ut aliquid affectat rem ali-

quano

quam singularem, eique quasi adfixum sit, ita, ut A nec per potentiam DEI absolutam possit esse sine eo, nec concipi possit sine eo.

Exponendum quoque, quid intelligamus per R.E.M. Res specialiter hic dicitur id quod est eorummodi entitas, qua usque in rerum naturam, non requiritur, ut ad rem singularem afficiat, sed potest per potentiam DEI absolutam saltem existere. V.g. modus Petri est eius sessio; Petrus autem est res ipsa. Petrus est in rerum natura, ut actualiter non afficiat, nec effectus sit. Sed sessio Petri, & aliud ejus esse, est modus Petri. Hæc enim est sessionis natura, ut actu afficiat rem singularem; cum nullum universale sedere deprehendatur. Homotantumquam universale quidem sedet, sed ex accidente, quia Petrus, qui sedet, est homo.

His ita expressis, patet, quid sit modalis distinctio. Nempe est inter rem & modum eius, vel inter duos modos eiusdem rei. Ut v.g. Petrus & sessio Petri distinguuntur modaliter, quia sunt duomodi ejusdem rei. Dico autem E.J.U.S.D.E.M.R.E.I. Nam modi diversarum rerum distinguuntur realiter. Nam ut Petrus & Paulus distinguuntur realiter, ita & sessio Petri & sessio Pauli distinguuntur realiter.

Hæc paucis eorum est sententia, qui distinctio-

tionem modalem proponunt & defendunt præter distinctionem realem & rationis. Distinctionem quidem non non negamus, negamus autem eam esse peculiare generis distinctionis. Quod ut ostendatur, notamus ipsam distinctionem realem bifariam accipi. 1. Generaliter ex mente Scholasticorum pro omni distinctione, quæ distinguntur aliqua citra mentis operationem. Quod modò distinctio modalis est etiam realis. Et hæc modò nos supra accepimus distinctionem realem. 2. Specialiter pro distinctione, quæ est inter rem & rem, ut res specialiter accipitur. Et sic distinctio modalis non est realis, quia non est inter rem & rem, sed rem & modum rei. Nos autem argumentamur sic: Si propterea, quòd illas quæ distinguuntur recipi & citra mentis operationem, ita se habent, ut unum illorum sit res, alterum non dicitur, datur tertium genus distinctionis, quod distinctio ne realis & rationis distinctionis, quod dicitur modalis, sequitur etiam propterea, quòd illorum, quæ res ipsa distinguuntur, unum est substantium, alterum accidens, propterea etiam datur aliud addit genus distinctionis, quod potest dici distinctio accidentalis inter substantiam & accidens. At qui prius est. E. & posterius. Consequentia probatur ratione pariter. Quæ nunc sufficiant.

TABULA XXII. DE V E R O.

Magni momenti est hæc doctrina de V.E.D. RO & FALSO. In omnibus enim disciplinis disquiritur, an proposita aliqua questio vel propositio sit vera, an falsa. Cum igitur in omnibus, quæ in disciplinis tractantur, spectetur veritas, etiam in practicis, ubi quidem non est finis ultimus, tamen ob ulteriorem ibi spectatur, profectò turpissimum erit, omnem atatem in scientiis & disciplinis terere, sive sint Philosophica, sive Theologica, sive Juridica, sive Medica, & disquirere, quæ vera, quæ falsa, & tamen ignorare quid sit verum, quid falsum: quod plurimis usu venit.

Statim autem queritur, in quibusnam consistat veritas, quæ in verbus, an in conceptibus? Et cum operationes animæ sint, quantum ad præsens quidem, vel primæ vel secundæ, in quibusnam consistat?

Nos dicimus, veritatem consistere in secundæ mentis operatione propriè & per se, & in respondendæ illi operationi enunciativæ oratione.

Sed controversia est de primæ mentis operatione. Multi sunt, qui in hæc quoque veritatem & falsitatem ponunt. Et Svarcz sanè de profectò disputat, esse quoque veritatem in primæ mentis operatione, peculiari tamen modò esse in secundæ. Sed cum difficile hoc sit explicare, variè explicant. Potissima est Svarczii & Cajetani in primæ parte Thomæ explicatio, quos refutavi in quadam quaestione in meis quaestionibus Logicis.

Sed verissima sententia est, in primæ mentis operatione non esse veritatem propriè, quod nos probavimus tùm ratione, tum locis Aristotelicis. Quod attinet posterius, nempe Autoritatem Aristotelis; locus Lib. 8. Ethic. c. 1. §. 5. est clarissimus: *ὅτι δ' ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ἴσθαι, ὅτι δὲ ἴσθαι ἀνάγκη τῶν ὑπάρχοντων ἴσθαι, ἴσθαι δὲ τῆς ψυχῆς, ἢ τῆς οὐσίας καὶ διαίτησιν ὅτι τὸ ψεύδῃ, ἢ τῆς τῶ ἀληθείας. Quæ ita vertuntur à Jul. Pacio: Quæ admodum autem in anima est interdum intelligentia, veri vel falsi experta, interdum verò cui jam necesse est alteram horum inesse: Ita etiam in voces. Nam in compositione & divisione est veritas & falsitas. Sunt & alia loca non minus invidentia, ut VI. Metaph. text. 2. ubi hæc legitur: *ὅτι δὲ ἀληθὲς ὅν, καὶ μὴ ὄν ὡς ψεύδῃ, ὅτι δὲ ἴσθαι καὶ διαίτησιν. Hoc est: Ens autem ut verum, & non ens ut falsum, in compositione & divisione cernuntur. Porro IX. Met. cap. 12. §. 21. dicit: *ὅτι ἀληθὲς ἴσθαι τὸ διακρίνειν οὐκ ἐστὶ διαίτησιν, καὶ τὸ συγκεῖσθαι οὐκ ἐστὶ διαίτησιν, ἢ τὸ ἰσχυρῶς ἔχειν, ἢ τὸ πᾶσα ματα πᾶσι ἔχειν. ἢ εἶπε ἔχειν ὅτι τὸ ἀληθὲς λεγόμενον, ἢ ψεύδῃ. Itaque verum dicit, quia id, quod divisum est, divisum esse existimat, & quod compositum est, compositum esse existimat, quod contrariò modò se habet atque res, quando est, aut non est; quod verum dicitur***

tur aut falsum. Et III. de anima cap. 6. r. 21. ita: *δὲ ἄ ἐστὶν εἰς τὸ ψευδὲς ἔχει τὸ ἀληθὲς ὡς ἡμεῖς τὰς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἐν ἑνὶ ἄνθρωπῳ. At in quibus jam falsitas et veritas inest, in hisce compositis jam quaedam esse conceptum intellectus, quasi appropinquat unum. Et que loca postemus producere plura, iisq; probare, pro hac sententia esse Auctoritatem Philosophi.*

Missa auctoritate, probamus, quod diximus, ratione tali: *Si in simplici mentis apprehensione esset verum aut falsum, esset etiam in complexis dictionibus. Sed in complexis dictionibus non est verum nec falsum. E. Verum et falsum quoque, non est in simplici mentis apprehensione. Minor probatur, quia quando jam quis ingrederetur & diceret: album, lapis, neq; verum diceret, neq; falsum. Major patet etiam, quia in complexis & in orationibus enunciatis est verum & falsum, quia est in compositione & divisione intellectus, & quia est in operatione intellectus secundum verum & falsum, ideo etiam est in orationibus respondentibus illi operationi intellectus. Ergo quoniam cum in secunda mentis operatione est verum & falsum, etiam reperitur postea in enunciacionibus, quae respondent secundum mentis operationi hinc sunt ob eandem rationem necesse est, ut si in prima mentis operatione esset verum & falsum, illud quoque esset in singulari dictionibus eidem respondentibus.*

Sed hic posset quis urgere, utiq; etiam in prima mentis operatione consistere verum vel falsum, sic obiciens: *Quicumq; conceptus est conformis rei, ille est verus. Sed simplex conceptus est conformis rei. E. est verus.* Major probatur, quia veritas est conformitas intellectus, seu ejus conceptuum cum re, Nam veritas non est immediata in intellectu, (quod etiam hic monemus) sed mediatis conceptibus. Quando intellectus aliquid concipit, illi conceptus sunt conformes rei, tunc dicitur illa conformitas esse ipsius intellectus. Minor a. probatur quia simplices conceptus representant rem. Quod a. aliquam rem representant, aut illam rem representant, ut est, aut uti non est, si representant ut est. E. est ei conformis si autem non. E. non est illa res obiectum illius conceptus. Sicut e.g. quando habemus imaginem Imperatoris expressam in aliqua charta, tunc illa imago aut representat Imperatorem ut est, & tunc vera est ejus imago, aut non representat sicuti est, & hac ratione, quatenus non representat uti est, non est ejus imago.

Verum ad hoc responderetur, quod veritas non consistit in quavis conformitate conceptus intellectus cum re. Sed illa conformitas, in qua consistit veritas, ab Aristotele peculiariter describitur, uti & ipsa veritas. Nempe describit ille *veritatem per componere, quae composita, & dividere, quae divisiva sunt.* Falsitatem a. modo oppositum. Requirit igitur Philosophus ad veritatem quandam compositionem plurius conceptuum. Et est locus illustrissimus *P. Met. c. 7. text. 27. Dicere id, quod est, non esse, aut, quod non est, esse, falsum est. Quid igitur est falsum? Falsum est dicere, & c. Quid est verum? Verum*

est dicere id, quod est, esse, aut quod non est, non esse. Hic describit conformitatem, qualis sit intelligenda, in quo consistat conformitas conceptuum nempe inter se dicere & rem. Disconvenientiae eadem est ratio. Et puto haec sufficienter ex antea dictis patere.

Sed inest aliquis, utique Aristotelem *IX. Met. c. 12.* etiam primae mentis operationi tribuere veritatem & falsitatem, ut & *13. de anima, text. 26.* ubi scilicet etiam visioni tribuit veritatem. Jam vero visio est simplex apprehensio coloris per actum videndi.

Resp. quod Aristoteles tribuit simplici mentis operationi & visioni verum, non proprie, sed improprie. Illa autem improprietas consistit in hoc, quod *veritas est conformitas conceptus cum re.* Jam autem quia conceptus simplices etiam sunt conformes suo objecto, ideo habet quandam rationem veri, & habet se veritas ab simplicibus conceptus per quandam analogiam. Quia nempe omne representans est conforme ei, quod representat. Sicut imago, quae Caesarem representat, est ei conformis. Quia igitur conceptus simplex representat suum obiectum, sequitur, quod e. quoque sit conformis, & sic verum esse dicitur, non vero proprie, (quia uti jam tunc diximus, conformitas intellectus cum re, in qua dicitur, consistere veritatem, non est qualibet, sed ejusmodi, quia aliqua componuntur & dividuntur. Sed in simplici mentis operatione nihil vel compositum vel dividitur.) sed improprie. Erit propter veritatem in simplicibus conceptibus ponitur non falsum, sed ignorare, vel non tangere, non concipere aliquid, quod docet *Arist. IX. Met. text. 21.* Nam autem rei concipio, ut est, aut ut non est. Si ut est, tunc verum concipio. Si autem concipio, ut non est, tunc non est illa res obiectum conceptus. Jam autem nihil verum vel falsum dicitur, nisi in ordine ad suum obiectum. Manet ergo adhuc firmo talo nostra sententia, quod veritas & falsitas proprie & per se sint in secunda mentis operatione.

A veritate autem & falsitate proprie sic dicta denominantur tum ipsa compositio & divisio intellectus, tum res ipsae. Compositio & divisio intellectus denominantur inde absolute & intrinsece. Res autem denominantur inde tantum cum appropinquat.

Est autem (quod addendum) absolute denominari, quando nomen, a quo denominatio fit, tribuitur rei absq; appropinquato, ut explicite Aristoteles sub finem *1. 2. Topic.* Sic sine appropinquato verum & falsum praedicantur de secunda mentis operatione, & de enunciativis orationibus. Unde recte dico: *homo est bipes, est verum.* Sed rebus tribuitur tum verum & tum falsum esse, non nisi cum appropinquato. Non recte dico: *Aureus hic est verum vel falsus.* Sed cum appropinquato: *Est verum aureus, vel falsus aureus.* Sic conceptus simplex hominis non est verus, sed tamen verus conceptus hominis.

L

Deinde

in hoc autem est verum, si dicitur, quod est, esse, aut quod non est, non esse.

Deinde dixi veritatem & falsitatem tribui secundae mentis operationi & orationi enunciative *intrinsecè*, sed rebus tribui *extrinsecè*. Nam res dicuntur verae, quatenus aptae sunt terminare veram sui cognitionem; falsae contrariò modò. Quando ergò dico: *Ignis est calidus*, oratio est vera per denominationem *intrinsecè*, quia veritas revera ei inest. Sed quando dicitur, *aurum verum, verù aurù*, vel *adulterinù falsum aurum*, est denominatio extrinsecè a compositione & divisione intellectus, quia *verù aurum* aptum est terminare verà sui cognitionem in intellectu; *falsum aurum* a. aptù est terminare falsam sui cognitionem in intellectu.

Nota a. aptù esse terminare falsam sui cognitionem nihil aliud esse, quàm ita *videri*, quòd nò est. Ut Aristot. l. *Elench.* c. 1. ait, *res alias esse veras, alias cum non sint, videri*. Quemadmodum in multis rebus id fit ob quòdam similitudinem. Estq; pulchra illa doctrina Aristotelis, qua describit alias esse veras res, alias nò esse veras, ita tamen *videri*. Unde dixi in Tabulà, ut res denominentur à falsitate, requiri 1. ut referantur ad id, quòd non sunt. Nam quando res referuntur ad id, quòd est, est vera res. Ut *virgo virgata* est *falsa virgo*, quatenus refertur ad id, quòd non est. Quatenus autem ad id, quòd est, nempe ad iudificatam, tunc rectè dicitur *vera virgo virgata*. 2. Requiritur, ut habeant quandam similitudinem. Quòd enim nullam similitudinem habet cum re, qua denominatur, non potest dici falsum. Ut nullum argentum potest dici falsum aurum, quia non in aliquo est simile auro.

Antequàm porò ad alia abeam, notandum est hoc quoq; Diximus in Tabellà, quòd *veritas in secunda mentis operatione consistens*, dicatur *veritas complexa*. Distingunt Auctores magni nominis

inter veritatem incomplexam & complexam. Sed nos veritatem *incomplexam* negamus. Nisi quis per eam intelligere velit *veritatem improprie dictam*. Illi autem putant, etià in primà mentis operatione esse verum, ut Soranus latè defendit. Sed nos hoc simpliciter negamus. Ideòq; nolui dividere veritatem in *complexam* & *incomplexam*, aut inter veritatem *complexam* & *incomplexam* distinguere. Nego enim, veritatè rectè dici *complexam*. In Tabellà v. quando posui, locutus sum ex aliorum sententia.

Tandem coronidis locò moneo, malè à quibusdam dividi & distingui inter *veritatem Theologicam* & *Philosophicam*. & dici, quòd *aliquid sit in Theologia verum*, quòd *falsum sit in Philosophia*. V. g. In Theologia esse veram hanc propositionem: *quædam virgo parit*. In Philosophia autem esse falsissimam, & ejus contradictoriam veram: *Nulla virgo parit*. Falsissimè, inquam, sic quòd docent. Una semper & eadem est veritas, nec unquam, quòd est in Theologia verum, in Philosophia sit falsum, vel contra. Nam sumamus præsentem propositionem: *Nulla virgo parit*, dicit Philosophus; *quædam virgo parit*, dicit Theologus & uterq; dicit, suam propositionem esse veram, sed nullà sanè cum contradictione. Nam Philosophus loquitur de *viribus* & de ordine nature, quòd etià Theologus verum statuit, quòd *naturè aliter nulla virgo pariat*. Concedit quoq; Philosophus Theologo suam propositionem, quia Theologus loquitur de *factis supernaturalibus*, quòd etiam Philosophus concedit *supernaturaliter*, & *in potentia Dei absolute posse fieri*, ut *virgo pariat*. Quòd a. Ethnici id planè negant, ille error non est Philosophus, sed Philosophi. Philosophia est scientia veri, & nulla est scientia falsi. Que nunc sufficiant.

TABULA XXIII. DE BONO.

Post doctrinam de *Vero*, accedimus nunc ad doctrinam de *BONO*, quòd etiam cum vero statuitur affectio entis simplex. Vulgò n. tres statuuntur entis adfectiones simplices, *unum, verum, bonum*. Quòd quidem non est apud Aristotèlè, nec ullà ratione sufficienter habentis probatum. Quicquid sit, est in agendum de vero & bono in Metaphysicis, cum latius pateant, quam ut scientia aliqua particulari ejus tractatio includatur. Propter universalitatem ergò suam pertinent ad Metaphysicam.

Definitur autem *BONUM* ab Aristotèle l. *Ethic.* quòd sit id, quòd omnia appetunt. Et verum quoq; est, *quicquid est bonum, est appetibile, & contrariè*. Sed hæc est tantùm aliqua *BONI* proprietates, non ejus essentia sive ratio formalis. Bonum est *essentia*, cur aliqua appetuntur, idè non potest consistere in appetitu. Nam nullius rei ratio formalis est posterior re, cujus est ratio formalis. Sed appetit est posterior bono, quia omnis causa est prior suo effectui. bonum n. est causa & appetit. Ergò.

Ita. nos, in quo ratio boni formalis consistat, eò melius explicemus, distinguimus inter *BONUM ALTERI* & *BONUM IN SE*.

Bonum alteri est, quòd est *alicui convenientis*. Et hoc iam prius est appetibilitate. Si enim queritur, cur sit appetibile, respondetur, quia est convenientis. Convenientia igitur est causa appetibilitatis. Sic e. g. sanitas est bona homini, & ab ipso appetibilis, quia est ei convenientis.

Est a. aliquid *alteri convenientis* multis modis, non tantùm ut forma, sicuti scientia est convenientis homini ut forma accidentalis; anima rationalis autem ut forma substantialis; sed etiam *ut materia*, ut iterum corpus homini. Item est aliquid alteri convenientis *inquantum per modum efficiæ entis*, uti Deus est bonum quòd hominibus, quia multa facit, quæ bona sunt.

Deinde *bonum in se* consideratur 1. *Formaliter* 2. *Materialiter*. Bonum *formaliter* vel in abstracto est nihil aliud, quàm *ipsa bonitas* sive perfectio, quæ *alicui dicitur inesse*. Multæ sanè de ratione formalis boni sunt contr. veritæ apud Metaphysicos, & difficillimum est, dicere, in quò sit ratio boni forma

formalis constituta. Alii hoc sentiunt, alii aliud. A
Nos tempus controversis terere nec volumus,
nec possumus. Sufficiat nobis rem perspicue pro-
ponere, & eam sententiam, quam pro vera habere-
mus, declarare. In perfectione autem consistere
bonum formaliter dicimus, & probamus ex oppo-
sito, & ex concessis. Hoc apud plerosque est concessum,
malum formaliter esse carentiam perfectionis
inesse debet. Unde evidentissimè sequitur: si malum
formaliter consistit in carentia perfectionis debet,
bonum contra consistit in perfectione, quæ inesse debet.

Notanda a. sunt ista verba: *INESSE DEBIT*.
T. A. E. seu *QUÆ DEBET INESSE*. Nam nisi
hæc attendantur verba, perfectio omnis creatura
erit mala, & nulla bona, quia qualibet creatura
caret perfectione divinâ. Sed propterea tamè nul-
la creatura est imperfecta vel mala, quia perfectio
divina non est debita inesse creaturæ, nec potest
inesse, si enim in creaturâ esset perfectio divina,
non esset creatura, sed Deus, & sic destrueretur e-
jus propria essentia. Sic etiam equus non habet in
se perfectionem hominis, nec tamen propterea
est in se malus quid, sed est & manet bonum, quia
non debet illa perfectio equo inesse, sed si inesse
non amplius esset equus, sed homo. Nullum au-
tem, quod destruit alterum, quatenus destruit, po-
test ipsi esse bonum. Dico: *Quatenus destruit*. Nâ
mors sanctorum pro nomine Christi est bonum,
sed non quatenus destruit, verum ut est via ad vi-
tam meliorem, & ut habet hoc accidens secû, quod
fiat propter honorem Christi. De quibus alibi.

Deinde bonum materialiter suum in concreto est
id, quod perfectionem debentiam habet: Et potest dici
bonum 1. *ESSENTIALITER*, 2. *ACCIDENTALITER*. Hæc desumimus ex Gabriele Vazque-
zio, qui docet, bonum ut est transcendens, con-
sistere in perfectione, & statuit fieri tripliciter, 1.
ESSENTIALITER, 2. *SUBSTANTIALITER*, &
3. *ACCIDENTALITER*.

Ubi primò bonum *ESSENTIALITER*, se-
cundùm eum, est id, cui nihil desit eorum, quæ ad
ejus essentiam pertinent. Cumque nullus ens sit, quod
desitiationi suæ essentia, liquet, quod omne ens es-
sentialiter sit bonum. Si enim desitueretur suæ essen-
tiæ, tunc res illa non esset illa res. Fuerunt olim
hæretici; Apollinariæ didi, qui denegarunt Chri-
sto animam rationalem. Sed hoc fuita est, tunc
Christus non est homo, quia desit aliquid, quod
primarium est ad essentiam hominis. Cumque nul-
la creatura desitatur aliquo, quod ad essentiam
ejus pertinet, sequitur, quod bono hoc modo
sumptum non opponatur malum, quia nihil desit
tuitur aliquo, quod ad essentiam ejus pertinet.

Deinde dicitur Vazquezio aliquid bonum
SUBSTANTIALITER, cui nihil desit, quod ad e-
jus substantiam pertinet. Et huic opponitur *MA-
LUM SUBSTANTIALITER*, cui desit aliquo pars
integralis. Ve si amputata sit homini manus aut
pes, caret nunc in quâdam perfectione substantia-
li, parte nempe integrali, quæ substantia est, & non
accidens. Partes integrales autem sunt duplices, &

quædam *necessarie ad id, ut aliquid sit*, (uti v. g. ca-
put & cor ad esse hominis, de quibus in præsen-
tibus non loquimur, Si enim talis pars desit, tol-
litur ipsa substantia & essentia, nec manet res.)
Quædam autem partes sunt *secundariæ sine quibus
eorum esse potest secundum essentiam*, ut v. g. pes
qui si abscinditur, manet homo adhuc homo. De
quibus nunc nobis est sermo.

Est & porò aliquid bonum *ACCIDENTALITER*, five *ratione accidentium*, quomodo ho-
mo virtute præditus est bonus, quia virtus est ac-
cidens ei conveniens. Contra virtus homo non
est bonus accidentaliter, quia caret perfectione
accidentali, quæ ei debebat inesse. Et sic etiam
non omne ens est bonum.

Isti sunt tres modi Vazquezii. Nos autem
duos tantum in nostra præsentia Tabella posui-
mus modos, & eum, qui Vazquezio secundus est,
omissimus. Sed nulla cum pugna. Bonum n. *acci-
dentale* Vazquezius sumit *strictè idè*, quòd n. D. *Dis-
tinguit enim ille essentiam rei cum illis, quæ ad es-
sentiam pertinent, ab accidentibus, faciendū ali-
quod tertium, quod non est ad essentiam requisitum,
nec est accidens. Et hæc ratio intelligenda est
distinctio Vazquezii. Nos autem accidens lumi-
nis pro omni eo, quod non est essentia, aut de es-
sentia rei. Quò modo etiam partes substantiarum
minùs principales sunt accidentia, quia res sine
illis esse potest.*

Pergimus nunc, & notamus porò, in concre-
to bonum aliquid dici *SIMPLICITER*, cui nulla
perfectio, cuius capax est, desit. Ut Deus est bonus,
quia omnes perfectiones, quæ obtineri potest,
habet. Ut a. creatura eò modo bona dicatur, ne-
cessè est, ut præter suam essentiam omnia etiam
accidentia contineat, quæ ei inesse debent, aut
quorum capax est. Si igitur jam esset homo, qui
haberet omnium rerum scientiam, omnes virtu-
tes morales, quæ in hominem cadunt, & omnes
alias perfectiones, ille esset simpliciter perfectus
& bonus. Sed talis nò reperitur. II. Dicitur aliquid
bonum *SECUNDUM QUID*, vel *CUM APPOSI-
TO*. Potest enim una perfectio aliqui convenire,
& ipsæ inde bonus dici, licet aliis minus careat.

Porò bonum aliquid dicitur, 1. *PROPTER
ALIUD*, 2. *PER SE*.

Vulgaris & admodum pervagata est divisio bo-
ni in tria hæc genera, quod bonum vel sit *bonum
vel utile*, vel *invidiam*. Quæ divisio tribuitur Ari-
stoteli II. *Ethic. c. 3. & lib. IX. c. 2*. Verum si loca
hæc rectè introspiciuntur, deprehenditur. Aristote-
lem ibi non dividere bonum. Sed II. *Ethic. c. 3.*
dividit id, quod sub electionem cadit, & dicit esse
triplex. Eligimus n. vel honestum, vel utile, vel ju-
cundum. Etiam deinde III. *Ethic.* proponit qui-
dem tria membra hæc, Sed divisioni ibi non est rō
eius. Verum rō *Quart. c. 3.*, seu id, quod est *amabile*.
Etiam a. Aristoteles non ita loquitur, nihil om-
nibus tamen, quia vulgaris ita obtinuit, loquimur sic
secundum sententiam communem, & dicitur bo-
num esse triplex, *utile, jucundum, & honestum*.

L

Ergo

Ergo primum *UTILE* est *bonum*, non ratio-
ne sui, sed *ratione alterius*, ad quod consequen-
dum conducit. Vt potio amara non est conveni-
ens five bona, ne ergo quidem, ratione sui, sed
quia est propter sanitatem consequendam, quæ
ipsi conveniens dicitur. Statuimus ergo, *bonum*
utile consistere in denominatione extrinseca.

Sed dicat quis, omnino etiam *bonum utile ha-*
bere aliquid in se, propter quod sit bonum, nempe
vim & efficaciam quandam operandi, propter
quam utile est. V.g. in potione amarâ est aliqua
vis, quæ facit aliquid ad consequendam sanita-
tem. Sed illa vis est in ipsâ potione amarâ, vel in
ipso medicamento.

Resp. Aliud est, comparare *bonum utile cum*
sine, aliud *cum subiecto, cui dicitur utile*. Si medi-
camentum comparatur cum bonâ valetudine, sic
habet aliquid in se, per quod conducit ad valetu-
dinem consequendam. Sed queritur hic, cum
dicatur, quod potio amara sit utilis homini, quâ
ratione id fiat? Nos dicimus, quod in illâ non sit
aliquid, per quod formaliter sit homini conveni-
ens. Sed illa ut litas tota dependet à valetudine,
ad quam conducit, & ab hæc extrinsecè denomi-
natur utilis.

Deinde *JUCUNDUM* est *bonum in ordine ad*
delectationem, quam secum affert. *HONESTUM*
verò est *bonum præcisè à utilitate & jucunditate*. Bona
honestâ solent quoque esse jucunda, ut qui ex
habitu virtutis pugnat pro patria, perpetuò hoc ipsi
est jucundum: sed tamen si etiam esset nos jucun-
dum, adhuc tamen esset homini conveniens, se-
cundùm rectam rationem pugnare pro patriâ.

Hæc est illa trita divisio boni. Quæ mem-
bra cum sæpè coincidunt, nos divisionem ad
diagnosticas redigimus, & ita procedimus, dicentes:
Bonum est tale vel *ratione sui*, vel *ratione alterius*.
Hoc posterius est boni, quod dicitur *Utile*. Illud
prius est tale vel *ratione sua delectationis*, & est *bonum*
jucundum, vel *præcisè à delectatione*, & est *bonum*
honestum. Et hoc est iterum tale, vel *ut est*
conveniens rationali naturæ seu homini, ut est homo
& ratione utitur, & sic est *bonum propriè & reverè*
honestum. Vel *ut est conveniens naturæ, prout natu-*
ra sumitur pro ea, quæ est determinata ad unum,
& hoc dicitur *bonum naturale*. Hòc modò e.g. fer-
rum est conveniens & boni magneti, idèò, quod
conferveur magnes in ferri tamentis.

Illud præterè hic est animadvertendum,
quòd hæc divisio non fit in diversâ res, sed di-
versas rationes formales. Hoc est, licet in idem
coincidant membra horum bonorum, secundùm
suas tamen speciales rationes sunt distincta. Alia
enim est ratio formalis *honestæ*, quæ consistit in
hòc, ut sit rei conveniens per se. Alia *jucundæ*, quæ
consistit in delectatione. Alia denique *utilis*, quæ
consistit in relatione ad aliud.

Tertiò *bonum* est vel *MORALE*, vel *NATURA-*
LÈ. Hæc distinctio prolixâ explanatione opus non

A habet, sed ex dictis clara est. Bonum enim *mora-*
le dicitur à *moribus*, & est idem ac *honestum*. Mo-
res enim conveniunt homini, & est agens libe-
rum, & quæ non liberè fiunt, non pertinent ad
mores. V.g. quod homo non bene coquit cibum,
nò pertinet ad mores, nec idèò vel bene vel male
morus dicitur: Et quia jam nullum ex natura-
libus est, quod liberè operatur, nisi homo, idèò
bonum morale est ipsùm bonum honestum. *Bonum*
deinde *naturale* dicitur à *natura*, prout est
B *determinata ad unum*. Et sic dicitur bonum *natura-*
le, quod convenit rei ut est ad unum determi-
nata. Ut e.g. frigus est bonum naturale aquæ,
calor autem non est bonum ejus naturale, sed
malum. Destruit enim eam, & resolvit in va-
poribus.

Tandem IV. distinguitur quoq; *bonum in VE-*
RIUM & APPARENTE. Quæ distinctio est usita-
tissima, & mille in locis ab Aristotele usurpata.

Solet autem duobus modis exponi, unò mo-
C *do, ut late firmatur, & complectatur bonum ho-*
nestum, utile & jucundum. Et sic verum bonum
est, quod tale est, quale existimat. Eaque ratio-
nem omne bonum jucundum potest esse reverè *bonum*.
Ut e.g. voluptas ex meretricie amore,
concepta est revera bonum jucundum, quia ha-
betur reverè jucundum. Hæcque ratione rectè
docet Suarez, hanc divisionem competere qui-
dem concreto, sed non abstracto. Nam omnis
bonitas est reverè bonitas. Sed alterò modò po-
tèst paulò aliter exponi hæc divisio, ut, quod est
bonum, jucundum & utile, non sit iam verum *bonum*
sit, sed tantùm illud, quod est *honestum*. Quæ
enim inhonestâ sunt, etiam si jucunda sint, (ut
voluptates meretriciæ) tamen non sunt vera *bona*.
sed tantùm apparentia. Hòcque modò multa
bona utilia & jucunda non sunt verba bona. Et
eo sensu sunt Aristoteles bonum verum, uti pa-
ter ex solò III. *Ethic. c. 4*. Dicitur enim ipsi
bonum illud, quod placet honesto, & ab improbo
E *haberi pro bono apparenti*. Et bonum appa-
rens, quod Vir honestus judicat tale. Quò jam
modò divisio hæc ipsi quoque abstracto est ac-
commodata. Bonitas enim alia vera est, & alia
apparens; jucunditasque ac utilitas sæpè non est
bonitas vera, sed tantùm apparens.

Nunc his explicatis, deducit nos ordò ad
ipsam *oppositum boni*, quod est *MALUM*. Cau-
tem nunc *bonum* est vel *alteri* vel *in se bonum*: ita
quoq; *malum* est vel *alteri*, vel *in se malum*. Et ut
F *bonum alteri* dicitur id, quod est alicui conveniens:
Sic quoq; *malum alteri* est, quod est alicui discon-
veniens. V.g. ut calor moderatus est animali con-
veniens, sic calor immoderatus est ei disconveniens.
Nam per illum calorem malè se habet. Sic
etiam continuitas membrorum est animal con-
veniens, dissolutio autem disconveniens. Consi-
deratur deinde *malum in se*, quod *formale*, quod
est nihil aliud, quàm *privatio perfectionis inesse*
debitæ. Vbi iterum hæc notanda: *Inesse debita*.
Nam

Nam quod nulli homini competit perfectio angelica, non per hoc est malus, quia illa non debet homini inesse. Qui autem caret virtute, ille recte dicitur malus, quia caret perfectione debita sibi inesse. *II. quoad materialem, estque subiectum, sive scilicet quod caret perfectione debita.*

Notandum etiam hic illud est, nempe, sicut perfectio est vel essentialis, vel accidentalis. Ita duplex debet esse carentia, una perfectionis essentialis, altera accidentalis. Dico autem, quod ratione perfectionis essentialis nulla datur carentia. Nulla enim res est essentialiter mala, quia omnis res suam habet perfectionem essentialem. Accidentalis autem perfectionis datur carentia, & sic multares male sunt.

Superest, ut de illa divisione adhuc aliquid dicamus, quod malum distinguitur in *MALUM CHLIPAE* & *MALUM POENAE*. Illud est carentia perfectionis debita & secundum liberam actionem. Hoc autem (*malum poenae*) est carentia boni debita contracta ob culpam. Sic utrumque describit Thomas par. 1. quest. 48. Art. V. & VI.

Malum culpe quod atinet, dixi, quod sit carentia perfectionis debita & secundum liberam actionem. Quod sic dupliciter. Quando ipsa actio vel operatio libera & debita deest, hoc est, quoad ipsa operatio, quae a nobis fieri debet, omittitur, & tunc dicitur *PECCATUM OMISSIONIS*. Vt, quando quis videt elurientem, cuius egestas tanta est, ut sibi non possit comparare, unde vivat, & quis habet, de quo ipsi possit subvenire, illud autem non facit, tunc dicitur committere peccatum omissionis. *II. quando adesse quidem ipsa actio, & operatur homo aliquid sibi conveniens, sed in illa actione est aliqua carentia perfectionis debita & inesse ut videmus v.g. in furto.* Furtum enim est actio, sed in illa actione deest quaedam perfectio. Debebat enim quis ea auferre, quae sua sunt, & non aliena. Unde hoc dicitur *PECCATUM COMMISSIO NIS*.

Sed potest hic quaedam moveri difficultas, E quod datur etiam malum culpa, quod non sit secundum liberam actionem. Motus n. primo primi, ut vocantur, sunt peccata, & sic malum culpe. Vt quando alicui exsurgunt in corde prava concupiscentia, quas tamen nec vult, nec elegit, quos motus Pontifici non habent pro peccatis, sed nostri Theologi omnino esse peccata dicunt.

Proinde sciendum est, quod carentia perfectionis debita & secundum liberam actionem habeat se vel formaliter, vel virtualiter. V.g. quando quis appetitu suo fertur erga uxorem alterius, fortassis propter formam inhingem, tunc interdum fit, ut illud liberè faciat, vel saltem non cohibeat.

illam concupiscentiam, cum possit, & tunc illa concupiscentia est actio libera formaliter, quia homo potest illam promovere & non promoveri. In motu autem primo-primò, quando se concupiscentia ingerit, statim autem cohibetur, tunc illa concupiscentia non est quidem formaliter libera, (quia non fertur super eam electio) est tamen virtualiter libera, quia licet non liberè datur, potest tamen liberè edi.

Deinde malum poenae dixi esse quamlibet actionem caritatis boni debita contractam ob culpam. V.g. quando quis punitur membro aliquo corporis, & amputatur ei manus ob malum culpae, tunc est carentia boni debita contracta ob culpam, & est malum poenae. Etiam quando quis multatur pecunià, caretque post ablationem eà pecunià, quam aliàs possidebat, tunc est illa carentia boni alicuius debita, contracta ob culpam.

Sed hic quis dicat, dari adhuc tertium, nempe malum quoddam, quod nec culpe est, nec poenae, ut afflictiones piorum, & castigaciones liberorum. Illae enim priores etiam dicuntur à Pontificiis poenae, quia homini immituntur à DEO propter peccata. Nostros autem negant esse poenam peccatorum. Videtur ergo haec divisio obstruere nostratibus.

Resp. Est haec divisio mali tantum *vennarij* vel quod homini coepere, ut homo est, quod notandum. Ad illarum dubiū autem respondeo, quod poenae accipitur bifariam. 1. proprie. 2. latius vel improprie. Afflictiones piorum non sunt poenae proprie dictae, sed tantum improprie. Differunt autem poenae proprie dictae ab iis, quae dicuntur improprie, ut sunt afflictiones piorum, & castigaciones liberorum in aliquibus, & conveniunt etiam in aliquibus; Conveniunt quidem in hoc, quod utraque poena tam proprie, quam improprie dicta dolorem pariat & trahunt. Distinguntur autem primum sine, deinde causâ efficiente. Sine quidem, quia poenae proprie dictae finis est vindicta & compensatio iniuriae; sed poenae improprie dictae finis est culpa emendatio. Cautius enim quis mercari discit, & abstinet à peccato, propter quod fuit castigatus. Deinde causâ efficiente differunt; quia poena proprie dictae inferitur ex iustitia, quae sibi proventus satisfieri; sed castigatio vel afflictio convenit & immititur ex animò paternò, vel curâ ac providentiâ paternâ. Concedimus igitur, quando malum poenae sumitur proprie, tunc dari tertium, nempe castigacionem. Si autem accipitur late, ut castigacionem quoque complectatur, sic non datur tertium.

TABULA XXIV.
DE PERFECTO.

REctè agitur post doctrinam de BONO doctrina de PERFECTO. Nam perfectum, vel est ipsum bonum, vel valdè ei affine.

Sumitur autem perfectum vel in concreto vel in abstracto, illò modo dicitur perfectum, per se & primariò. Et hoc, ut docet Aristoteles V. Met.

cap. 16. text. 31. (quod etiam referri potest text. 12. A
 l. X. Met.) tribus modis sumitur, nempe ut consi-
 slit. 1. In quantitate. 2. virtute. 3. consuetudine finis.
 Quid unum quodq; sit, satis explicatum dedimus
 in ipso textu. Deinde dicitur aliquid perfectum se-
 condario, & per habundantiam aut attributionem quan-
 dam ad primum. Et sic iterum tribus modis dicitur
 aliquid perfectum, 1. quia facit perfectum, uti e.g.
 informatio discipulorum potest dici perfecta, quia
 discipulos facit perfectos. 2. quod habet id, quod
 est perfectum. Quomodo lumen non est perfectum in
 lucido, quia non habet perfectum lumen. 3. quod aliis
 res perfecta aptatur, aut ex ea denominatur. Ut cõ-
 temtus injuriarum dicitur perfectus, quia Viro ma-
 gnamini convenit, qui est perfectus in virtute.

Dicitur porro aliquid perfectum L. ESSENTIA-
 LITER. 2. ACCIDENTALITER. Illud est, cui
 nihil deest, quod ad eum requiritur essentialiter. Quomodo
 omne ens est perfectum. Accidentaliter au-
 tem perfectum dicitur, quod habet omnes perfectiones
 accidentales. Et sic plurima entia non sunt perfecta.
 Nullus quidem homo est, cui desit aliquid, quoad
 ejus essentialia, cum nullus sit, qui non sit substantia
 corporea, animata, sentiens, & prædita ratione
 Sed fortassis nullus homo est, qui omnes habeat
 perfectiones accidentales. Est enim aliquis forsitan
 prædixio virtute moralis, caret interim intellectu-
 ali. Et vix ullus est, qui omnes habeat scientias. Ac
 etiam si forsitan habeat non tamen est in omnibus
 æque perfectus. Inde fit ut summi sapienter Viri, & qui
 supremam eruditionis fastigium censentur con-
 secuti, erreat in multis. Clarus porro, quid essen-
 tialiter, & quid accidentaliter perfectum sit exem-
 plò ab Enthymemate desumptò potest ostendi,
 quod in Tabellâ vide. Sequitur nunc aliquid de
 abstracto, quod est PERFECTIO.

Scholastici constitunt duplicem perfectionem
 1. SIMPLICEM. 2. SECHNDUM QUID, seu
 nec Cajetano dicitur, perfectionem IN HOC AUT
 ILLO. Illa (perfectio simplex) est, que in suo prop-
 rio & formali conceptu importat perfectionem cum
 nullâ imperfectione. Hanc descriptionem habet
 Cajetanus in opusculo, de ente & essentia.

Vbi notandum, quod multa sint, quæ impor-
 tant quandam perfectionem. Imò non est positum,
 quod non aliqua perfectione constet. Verum
 datur perfectio cum imperfectione conjuncta. V.g.
 natura humana est perfecta, quia constat animâ &
 corpore. Sed importatur quoque est aliqua imper-
 fectio, nempe compositio, quæ importat dependen-
 tiam ab aliquo, & sic est imperfecta. Sed sim-
 plex perfectio est, quæ planè nullam importat im-
 perfectionem. Et talis est v.g. scientia.

Sed dicat quis: Acquis scientia est ejusmodi per-
 fectio, quæ cum imperfectione est mixta. Est enim
 accidens, quod pendet a subiecto.

Verum ad hanc objectionem sumenda est res-
 ponsio ex verbis nostris, quado diximus perfectio-
 nem simpliciter esse, quæ in suo proprio & formali
 conceptu perfectionem importat cum nullâ imper-

fectione. Importat quidem scientia aliquam
 imperfectionem, sed non in proprio conceptu
 verum in conceptu generalissimo. Accidens non
 esse, non est propria natura scientiæ, quia omnia
 accidentia in hoc conveniunt; quod nisi depen-
 denter à subiecto. Et proinde est hæc ejus (sci-
 entiæ) natura generica, & quasi transcendens.
 In proprio autem conceptu scientia nullam im-
 portat perfectionem. Ex adverso autem sunt
 res, quæ in proprio conceptu involvunt imper-
 fectionem; Ut e.g. homo, qui etiam in proprio
 conceptu imperfectionem importat. Nam ho-
 mo est compositus ex corpore & animâ, non ut
 animal est, sed etiam ut homo est, & per naturam
 suam est obnoxius corruptibilitati & aliis cala-
 mitatibus. Dico per naturam. Nam quoad sta-
 tum primum, sicut ille supernaturalis, & non
 pertinet ut ad naturam & essentiam hominis. Ad
 hæc n. homo est essentialiter homo post lapsum.
 Quod ergo ibi non fuerit obnoxius calamita-
 tibus, non factum est naturaliter, sed supernatu-
 raliter.

Anselmi definitionem perfectionis simplicis et-
 iam adduximus, quæ hæc est: Perfectio simpliciter
 est, que in quolibet ente (considerato ut ens est)
 melior est ipsa, quam in ipsa, sive, quomolibet
 ipsi repugnans. Explicatur hæc definitio à Scoto
 c. 1. dist. 11. quest. 1. controversiarum Parte I. con-
 trov. 27. Cajetano in Comment. in lib. de ente &
 essentia Thomæ cap. 2. quest. 3. Johanne de Rha-
 da, & omnino est exponenda.

Dicitur a. primò: Melior est ipsa, quam non
 ipsa. Quæ non sunt accipienda contradictorie
 hoc sensu, quod perfectio simpliciter sit in quo-
 libet melior ipsa, quam non ipsa. i. e. sua contra-
 dictoria est nuda negatio. Ut e.g. pulch est per-
 fectior non pulch formaliter. Sed hæc particu-
 larè NON IPSA capienda est positivè, pro eo, quod
 est impossibile. Sensus ergo definitionis est: Per-
 fectio simpliciter est, que in quolibet melior est ipsa
 quam non ipsa. i. e. quam quolibet, quod est repug-
 nat, & cum eo simul esse non potest.

Deinde addita hic est vox QVOLI BET,
 quæ etiam exponenda. Dicit enim quis: Sa-
 pientia est perfectio simpliciter. Sed in bove non est
 melior sapientia, quam insipientia. Si enim bos
 esset sapiens, haberet intellectum, (est enim sa-
 pientia tantum in rebus intellectualibus) & per-
 consequens nec animal irrationale, nec bos. E-
 hæc definitio non rectè se habet, quia sapientia,
 quæ est perfectio simplex, non est in quolibet me-
 lior, quam non ipsa.

Resp. igitur, illa vox IN QVO LIBET
 potest sumi bisariam. 1. In quolibet ente, ut est
 ens. 2. in quolibet secundum specificum conceptum.
 Quilibet enim res potest considerari vel in sua
 specie, vel in ratione entis. Ut v.g. Petrus est hic
 homo, & est hoc ens. Hoc locò aurem vox
 QVOD LIBET sumenda est ita, ut cuiuslibet tri-
 buatur non in specie, sed in ratione entis. Sic bos
 consi-

consideratur, vel ut est hic bos, & secundum naturam bovis, vel ut est aliquid ens, & ut est aliquid entis individuum. Huic bovi, ut bos est, repugnat essentialiter vel sapientem, & sic non est ei melius esse sapientem, quam non sapientem, quia si sapiens esset, non esset bos. Quando autem bos consideratur ut ens, vel ut est individui entis, sic ei melius est esse sapientem, quam non sapientem. Si enim esset ens sapiens, tunc esset substantia intellectualis, quod est longe præstantius, quam esse bovine nature. Neque enim bovi, ut ens est, repugnat esse sapientem.

Jam ergo ut ad definitionem redeamus, illa sic est intelligenda: *Perfectio simplex est, quæ est melior in quolibet ente, (ut est ens,) ipsa, quam non ipsa, h. e. quam quilibet perfectio, quæ cum eâ esse nequit.*

Deinde perfectio secundum quid live in hoc aut illò est, quæ in suo proprio & formali conceptu importat perfectionem imperfectione mixtam. Quæ definitio etiam est Cajetani, & ex jam dictis satis manifesta est.

Jam sequitur, ut paucis dicamus, quotupliciter alteri insit perfectio. Nempe perfectio alicui inest vel FORMALITER, vel VIRTUALITER. Hæc distinctio maxime est notanda. Formaliter perfectio alicui inest, quando alicui, ens inest, copiet definitio illius perfectionis, quæ inest. Sic calor est formaliter in igne & calidâ aquâ, quia definitio caloris, quæ est, quod congreget homogenea, & disgreget heterogenea, illi competit. Eminentior autem perfectio inesse dicitur, quando alicui non formaliter quidem inest, inest ei tamen aliquid nobilius ipsa, eû virtute producendi eam. Et hoc modò calor est in Sole. Non enim in Sole est qualitas elementaris, sed à Sole producitur calor per lumen, nempe si radii duplicantur, producitur calor, qui in Sole non est, sed est à Sole. Et inde dicimus,

A calorem esse in Sole eminenter, quia in eò est aliquid præstantius, nempe lux, quod habet vim producendi calorem.

Notanter autem dicitur, *CHIMVI PRODUCENDI*. Possent enim quis putare, cum natura angelica sit præstantior naturâ humanâ, naturam humanam esse in angelis eminenter, quia angeli non constant quidem corpore organico, habent tamen naturam perfectiorem. Verum hoc asseri non potest, quia requiritur, ut non modò aliquid insit præstantius, sed ut vis ad se quoque rei; illud, quod minus præstantis est, producendi. Jam autem angeli non habent vim producendi hominem, in Deo autem insunt omnes res & perfectiones, quæ sunt in creaturis, vel formaliter, vel eminenter. Formaliter quidem perfectiones simpliciter ut in intellectus, volutes, scientia, quia nihil horum in suo proprio conceptu importat imperfectionem quandam. Aliæ autem sunt in Deo eminenter, quia cum aliquam perfectionem importent, non possunt in eò esse formaliter, sunt tamè in eò eminenter. Est enim in Deo natura longè perfectior, imò infinitis perfectior, quam natura rerum, creaturarum, & simul habet Deus, vim producendi omnes perfectiones à se distinctas. Dixi autem perfectiones, ut Deo denegem peccatû, quod nec formaliter, nec eminenter cadit in Deum, quia est imperfectio, aut perfectionis privati.

Atque sic hæcenus GENERALEM METAPHYSICES PARTEM explicavimus. Et esset nunc quidem procedendum ad SPECIALEM. Quia autem illa in Logice hæcenus satis fuit declarata & explicata, hinc jam manum de Tabula moventes, cum quò orti sumus, cum eòdem quò, que has nostras lectiones Metaphysicas finimus, laudes gratiasq; DEO TRIN.

UNI piè decantantes.

INDEX

TABULARUM ET
DISCURSUUM.

T abula I. A. de Constitutione Meta- physicæ, pag. 3.	Tab. XIII. N. de Contingenti. p. 18. Discursus, - - pag. 73.
In Discursus Proœmium, pag. 31.	Tab. XIV. O. de Unò per se & per accidens, pag. 19.
Discursus super Tabulam I, pag. 32.	Discursus, - - pag. 74.
Tab. II. B. de Ente, pag. 4.	Tab. XV. P. de Ente per se & per accidens, pag. 20.
Discursus super eam, pag. 36.	Discursus, - - pag. 76.
Tab. III. C. de Potentia, pag. 6.	Tab. XVI. Q. de Simplici & Com- positò, pag. 21.
Discursus, - - pag. 41.	Discursus, - - pag. 78.
Tab. IV. D. de Actu, pag. 8.	Tab. XVII. R. de Totò, pag. 22.
Discursus, - - pag. 49.	Discursus, - - pag. 79.
Tab. V. E. de Principiò & Principiatò, pag. 9.	Tab. XVIII. S. de Parte, pag. 23.
Discursus, - - pag. 52.	Discursus, - - pag. 80.
Tab. VI. F. de Causâ efficiente, pag. 10.	Tab. XIX. T. de Universalì & Sin- gulari, pag. 24.
Discursus, - - pag. 54.	Discursus, - - pag. 81.
Tab. VII. G. de Materiâ, pag. 11.	Tab. XX. V. de Eòdem & Diversò, pag. 52.
Discursus, - - pag. 56.	Discursus, - - pag. 84.
Tab. II X. H. de Elementò, pag. 12.	Tab. XXI. W. de Generibus & Modis Distinctionis, pag. 26.
Discursus, - - pag. 58.	Discursus, - - pag. 86.
Tab. IX. I. de Formâ, pag. 13.	Tab. XXII. X. de Verò, pag. 27.
Discursus, - - pag. 59.	Discursus, - - pag. 88.
Tab. X. K. de Fine, pag. 14.	Tab. XXIII. Y. de Bonò, pag. 29.
Discursus, - - pag. 62.	Discursus, - - pag. 90.
Tab. XI. L. de Distinctionibus quibus- dam, omnibus aut pluribus saltim eausarum generibus communi- bus, pag. 15.	Tab. XXIV. Z. de Perfectò, pag. 30.
Discursus, - - pag. 68.	Discursus, - - pag. 93.
Tab. XII. M. de Necessariò, pag. 17.	
Discursus, - - pag. 72.	

INDEX POSTERIOR.

RERUM IN DISCURSIBUS TRADITARUM.

In quò positus numerus paginam, litera minor a. faciem paginæ primam. b. secundam, major autem partem cuiusque significat

A

A Binventione suis ad eju executionem non valet consequentia. pag. 67. b. D.
Absoluta necessitate necessarium quid? 72. a. F. 73. C. excludit contingentiam. ibid. D.
Absoluta potentia quid? Thome? 45. a. E. quid? Scoti? ibid. F. sumitur dupliciter. ibid. B. absolute sumitur idem est quod omnipotentia. ibid. C.
Absoluta & ordinata potentia in Deo differunt solum ratione. ibid. b. A. B.
Absolute denominare quid? 79. a. B.
Absolute simplex quid? 79. a. B.
Absolute sumtum singulare quid? 84. b. C.
Abstractio à materia varia generi. a. 35. B. C. D. E. F.
Abstractio à materia sensibilis reatu duplex. 36. a. C.
Abstractio secundum differentiam 36. a. D.
Accidens cum subiecto non facit ens per se. 76. b. F. est ens per se. 77. a. C. est vel simplex, vel compositum. ibid. B. compositum iterum tale vel per unionem, vel per extensionem. ibid. E.
Accidens dicitur omne id quod non est essentia, aut de essentia rei. 91. b. C.
Accidentaliter forma quid? 61. a. B. constituit ens per accidens. ibid. unica sufficit ad plura predicata essentialia. 62. b. B. C.
Accidentaliter bonum quid? 91. b. A. perfectum quid? 94. a. B.
Accidentaliter perfectum & bonum omne ens non est. 91. b. B. 93. a. B. 94. a. C.
Accidentaliter subordinate cause quid? 72. b. B.
Acquisita potentia quid? 47. b. F.
Actio Metaphorica quid? 64. a. D. competit finis. ibid. E.
Actio Metaphorica licet sit causale ac finis, sed tamen finis causalitatis non dicenda est causalitatis Metaphorica. 64. b. C. D.
Actiones, que sunt ob finem, sunt causata finis. 63. a. C.
Activa potentia quid? Aristoteli? 2. a. A. quid? Mendoc? ibid. b. D. quid? Auctori? ibid. activa simpliciter que? 48. b. C. activa bene & perfecta que? ibid. activa pure que? 46. a. F. activa & passiva simul que? ibid. activa universalis quid? 47. a. C. parti. ultare quid? ibid.
Actus esse & actum esse, differunt 51. b. B.
Actus esse in multis, non est de essentia univ. ver. salis. 82. a. B.
Actus causa quid? 68. a. C.
Actus elementum sit in eo, cuius est elementum, non requiritur, sed sufficit, si in sit potentia, 33. b. B.

Actus tale extrinsece potestate facere, dici potest dupliciter. 59. a. E.
Actus Aristoteli extrinsece & intrinsece dicitur 46. a. E. quid sit? 50. a. E. non potest accurate describi, ibid. b. B. eju natura ex actibus specialibus est cognoscenda. ibid. E. cum potentia non contingit sit, est impossibile. 51. b. E. potentia quomodo opponatur. ibid. D. est vel parva, vel non parva. 50. b. F. formalis vel entitativa 51. a. A. primus vel secundus. ibid. D. signatus vel exercitatus. ibid. F.
Actus divisio in signatum & exercitatum apud Aristotelem non habetur. 51. b. A.
Actus primus & secundus dicitur dupliciter. 51. a. A.
Actus appetitus, quò ad aliquid in meta movetur, consideratur dupliciter. 64. a. A. quomodo causaliter ac efficienter, & quomodo cause finalis. ibid. B. C. D.
Adequate totum quid dicitur? 81. b. A.
Adequatum obiectum quod? 34. a. D. terminat limites discipline 35. a. E.
Adequatum obiectum Metaphysica non est ens quod. Ens, sui quidem per vulgarissimam sententiam statuitur 34. b. D. E. F. & pag. seqq. est verò ens, quatenus re & ratione à materia sensibilis est abstractum. 35. b. A.
Adamum non peccasse, non est simpliciter impossibile. 49. b. C.
Ad causalitatem à necessitate non valet consequentia. 72. b. A.
Ad executionem finis ab eju intentione non valet consequentia. 67. b. D.
Ager est. Medici finis cui. 65. b. B.
Aer, ignis, aqua & terra non sunt elementa simpliciter. 13. a. E. sunt in mixte actus, an potentia? ibid. b. B.
Egale est cognatum Eristodem. 85. a. E.
Egualia que proprie? 82. a. E. dicuntur etiam quorum eadem est substantia, & substantialis perfectio, vel intensio, & remissio qualitatium. 82. b. B.
Egualiter contingens quid? 73. b. F.
Equivoca ac analogi si definitur, potest merito fieri divisione. 52. a. C.
Equivoca causa quid? 55. a. F. potest producere effectum ejuadem quidem speciei, sed non specialissime. ibid. b. A.
Equivoca causa & effectus equivocum, quando dicuntur? 54. b. D.
Effectio quid? 49. a. B. est vel simplex vel dissimilis, ibid. D. E.

INDEX POSTERIOR.

Affectione entis simplices prius considerandas aliqui putant. 41. a. C.
Afflictiones piorum sunt poena improprie dictae. 93. b. D. quomodo cum castigacionibus liberorum conveniant, & quomodo ab eis differant ibid.
Agenti virtus nonnunquam ab aliquo datur, a quo tamen non conservatur. 71. a. E. nonnunquam conservatur, licet non fuerit data, ibid. nonnunquam & datur & conservatur ibid.
Agens mediatum & immediatum à quo dicitur? 71. a. A. utrumque est duplex. ibid. mediatum aliquando est tantum mediatum mediatiōe virtutis, aliquando autem simul immediatum mediatiōe virtutis. ibid. b. B. mediatum mediatiōe virtutis non est verè causa physice. ibid. D.
Agens naturale non potest suspendere actionem, quamvis ad hunc ad agendum requisitum. 44. b. A. agit ad extremum suarum virtutum. ibid. B. proprie non dicitur habere exemplar. b. a. F.
Agentes animi, unum sunt improprie. 76. a. B.
Agens motio à sine quomodo fiat? 64. a. A.
Agere liberè quid? 63. a. A.
Agere ob finem aliquid dicitur vel primario, vel secundario. 64. b. F. primario iterum vel perfecte, vel minus perfecte ibid.
Alba charta per unam formam est alba, colorata, & affectiva qualitate. 62. b. B.
Alienans appositum. 68. a. B.
Aliquid & nihil opponuntur. 38. a. E. duplicem habet originationem secundum Scholasticos. ibid. B. C. sumitur nonnunquam latissime. ibid. B. aliquando idem notat quod ens, aliquando idem, quod aliquod ens. ibid. a. F. nunquam significat aliud quid. ibid. b. C.
Aliud quid imporet? 42. b. D. E. 33. b. A.
Alteri bonum quid? 90. B. E.
Alteri malum quid? 92. b. F.
Alterius ratione bonum est bonum utile. 92. a. D.
Amabile dividit Aristoteles in honestum, utile & iucundum. 91. b. F.
Amara potio est bona ratione sanitatis. 92. a. A.
Ambulare importat passionem aliquam, adeoque non continetur sub objecto omnipotentia. 47. b. A.
Ambulare est non possit Deus, potest tamen facere ambulare. 47. b. A.
Analogia & agnosciva si deserviunt, potest mentis fieri deserviōnis. 52. b. C.
Analogia à similibus distinguitur. 74. a. F. b. A. est similitudo geminata vel duplex. ib. requiritur quatuor terminos. ibid. a. F.
Analogia idem quae? 35. a. B. multa quae? 76. b. C. diversa quae? 85. b. F. unum quae? 75. a. F.
Analogum per se positum stat pro significati famosiore. 32. a. D. (73. b. A.)
A necessitate ad causalitatem non valet consequentia.
A negatione consecutionis finis, ad negationem intentionis non valet consequentia. 67. b. D.
Angelus à materia re & ratione est abstractus. 35. b. F. est absolutus simplex. 79. a. B.
Animus & anima est, & anima. 31. b. C. est totus potestativum. 80. a. D.

Animas rationales est absolutus simplex. 79. a. B. gradus ad esse absolutum non est casualium materiae. 16. b. B. est autem casualium esse, ut est forma. ib. C. quando separata est à corpore, non est casualis materialis. ibid. a. F. non dependet à materia in fieri. 62. a. E. nec in esse. ibid. dicitur Philosopho id quod cognoscimus, & id quod cognoscit. 53. a. A.
Animam rationalem formam hominis adfidentem esse Averroës statuit. 60. b. F.
Animam rationalem Christo denegabant Apollinarij. 91. a. E.
Animam rationalem licet produxerit Deus in corpore Adami, non tamen produxit dependenter à corpore. 62. a. E.
Animas rationales omnes simul & simul creasse initio Deum, postmodum 3, in corpora antiquam carceres detrudere, dicitur Platonicus. 62. a. E. 68. A. E.
Animal in homine & bruto diversum esse essentialiter, dicitur ambigue. 34. a. C.
Animalia agunt ob finem primario. 63. a. A.
Antheloni definitio perfectionis simpliciter. 94. b. C.
Antiquitas totum quid? 61. b. B. 60. b. F.
Appellarij res refutantur. 49. b. C. 91. a. E.
Apparens bonum sumitur dupliciter. 92. b. C.
Appetibilis non est boni ratio formalis sed tantum proprietatis. 90. a. F. eius causa est convenientia. ibid. b. E.
Appetitus agens movetur bono apparenti, quam verò. 63. b. D. versatur etiam circa id, quod non est. 64. a. F.
Appetitus in quibus rationi dominatur, agit more bruti. 63. a. B. non agunt ob finem exquirentem. ib.
Appetitus sensitivus est potentia activa & passiva simul. 64. a. B. in homine potest dici liber per participationem. 44. b. F.
Applicare agens ad patientem, vel patientem & agens refertur ad causam mediatam mediatiōe virtutis. 71. b. A.
Appositum alienans. 69. a. A.
Approximatio aquae ad ignem est causa sine qua non calfactionis aquae. 68. b. D.
Aptatum rei perfecte dicitur perfecta secundario. 94. a. B.
Aptitudo inessendi multis, ad universale sufficit. 81. a. C.
Aptum esse terminare falsam sui cognitionem quid? 90. a. B.
Aqua, ignis, aer & terra non sunt elementa simpliciter. 58. a. E. sunt in mixtis aliis, a potentia & ibid. b. B.
Aqua bonum naturale non est calor. 92. b. B.
Argentum non potest dici falsum aurum. 90. a. C.
Aristoteles non cognovit creationem. 42. b. C. 43. a. B. non deservit omnia. 31. a. D. meminit causae per accidens. 69. b. E. quae vocet differre vel distinguere rationes? 86. b. C. non tradidit distinctionem modalem. 87. b. E. non posuit in primis mentis operatione veritatem. 88. b. D. non dixit verum & bonum esse attributa entis. 90. a. E. non dixit bonum in honestum, utile & iucundum. 91. b. E.

Aff.

INDEX POSTERIOR.

Armandus de Bellouſſu reſutatur. 48. a. C.
Arſ medendi in Medico, etiam dum ſeipſam curat,
eſt potentia altera, ſecundum quod hanc defini-
Arſtoteles. 42. a. E.
Arſ continuum eſt magis continuum. 75. a. B.
Artes effectrices non pertinent ad ſecundam ſpeciem
qualitatis, ſed ad primam. 41. b. C.
Artium instrumenta effectrica quid ac que? 55. a. D. E.
Aſſiſtens forma quid? 60. b. E. non eſt forma proprie
 dicta, ibid.
Attribus & attributum dicuntur tripliciter. 39. b. F.
 & 40. a. B.
Attributum proprie dictum quid? 40. a. b.
Attributum entis rectius dicitur, quam affectio, paſſio
vel proprium. 39. b. F. ſimplex quid? 40. a. D. de-
 juncum quid? ibid. E.
Attributa entis ſimplicia aliqui ante diſjuncta conſi-
deranda putant. 41. a. F. C.
Attributa divina ab eſſentia divina & a ſe invicem non
ratione, ſed formaliter ex natura rei diſtingui do-
cent. Scotiſta. 87. b. C.
Averrois, Themistiſti, & alii ſtatuerunt, animam
rationalem eſſe formam hominis aſſiſtentem. 60. b.
 F. 61. a. A.
Augmentativa potentia in homine non poteſt dici li-
bera per participationem. 45. a. C.
Aura a eſt principium, ſed non cauſa dei. 53. a. D.
Automaton agi ob ſinem ſecundario. 65. a. E.

B.

Beatificatio Dei viſio eſt actus vitalis intellectus. 43.
 a. D. eſt ſinus hominis ultimiſſima forma. 66. b. C.
Becania reſutatur. 46. b. E.
Bibere importat paſſionem aliquam, adeoq, non con-
tinetur ſub objecto omnipotentia. 46. c. A.
Bibere eſt non poſſit Deus poteſt tamen facere bibere.
 ibid.
Bontas quomodo in veram ac apparentem diſtingui
poſſit, & quo modo non poſſit? 62. b. C. E.
Bonum eſt Entis attributum, non poteſt firmiter pro-
bari. 40. a. E. 90. a. E. nec dixit Ariſtoteles. ibid.
conſideratur tamē in Metaphyſicis nihilominus ob
uniuſalitatem ſnam. ibid. formaliter non im-
 portat potentiam alteram. 64. a. E. non recte de-
 ſcribitur id quod omnia appetunt. 90. a. F. eſt cau-
 ſa & appeti. ibid. eſt vel bonum alteri, vel bonum
 in ſe. ibid. b. D. in ſe & formaliter ſpectatum, con-
 ſiſtit in perfectione in ſe debita. 91. a. A. materia-
 liter ſpectatum quid ac quotplex? ibid. D. & b.
 E. F. bonum honeſtum, uſile ac ſecundum. ibid. b.
 E. F. 63. b. A. bonum vel ratione ſui, vel ratione
 alterius. 92. a. D. morale vel naturale. ibid. F. 63.
 b. A. apparenſ vel verum. ibid. b. A. 92. b. B.
Bonum non eſt, quod alterum deſtruit. 91. a. C.
Bonum ſimul & malum aliquid eſſe poteſt. 63. a. F.
Boni diuſio in honeſtum, uſile ac iucundum non eſt in
diuſiſa rei. 92. a. F.
Bruta agunt ob ſinem primario minus exquiſite, 65. a.
 A. non agunt libere. ibid. B.
Bruta quod ſenſu competat libertas? 43. b. C. quo ſenſu
degenerat? ibid. D. 44. b. C. quo pacto melius

ſit habere ſcientiam, & quo pacto non? 95. a. A.
Brutum more agunt pueri, & ii, quorum appetitus
rationi dominatur. 56. a. B.
Bruta & homo non ſunt proprie diuerſa ſed differen-
tia. 85. b. D.

C.

Cadaver licet non ſit homo, recte tamen dicitur
homo mortuus, 68. b. F.
Cajetanus reſutatur. 37. a. B. 88. a. F.
Calamus agit ob ſinem ſecundario. 65. a. C.
Calor eſt potentia, ut ſimilitur hec tranſcendentia
rer. 41. b. E. eſt in certis qualitatis ſpecie. ibid. C.
 non eſt bonum naturale aque. 92. b. B. formaliter
 eſt in igne, eminenter in Sole. 95. a. C. D.
Calvi non ſunt murili. 80. b. D.
Capreolus reſutatur. 43. a. F.
Caput non eſt elementum corporis. 58. a. D.
Caput rerum preſtantiffimarum & honore digniſſi-
marum dum ſapientia habere dicitur quid per ca-
put intelligatur? 33. b. C.
Caro non poteſt dici elementum corporis. 58. a. D.
Caſtigations liberorum quomodo cum afflictionibus
proprum conueniant, & quomodo ab iſ differant?
 93. b. D. E.
Categoriſca propoſitio ſimplex eſt reſpectu certi generis
rerum. 79. b. B.
ad Cauſalitatem a neceſſitate non valet conſequentia,
 73. b. A.
Cauſalitas ſinis conſiſtit in motione agentis ad agen-
dum. 64. a. A. dicitur motio Metaphorica. ibid. C.
 licet ſi motio vel actio Metaphorica, non tamen eſt
 cauſalis. ut Metaphorica ibid.
Cauſalitas forma eſt unio forme cum materia. 59. b. A.
Cauſalitas materia tum reſpectu compoſiti tum reſpectu
in forme in fieri eſt poſſio. 56. b. E. reſpectu eorum
 in ſuſto eſſe Suarezio eſt unio ejus cum forma. ibid.
 F. reſpectu forme in ſuſto eſſe eſt dependentia hujus
 in eſſe a materia ſecundum ipſius potentiam paſſi-
 uam. 57. a. B.
Cauſa & cauſatum ſunt ſignum diſtinctionis realis.
 86. A. F.
Cauſa & principium differant ut genus & ſpecies. 93.
 a. D.
Cauſa non eſt genus uniuocum. 54. a. F.
Cauſa ratione contingens raro quid? 74. a. B.
Cauſa definitio, 53. a. E. diſtinctio in cauſam actus, &
cauſam potentia. 63. a. C. in cauſam veram & cau-
 ſam ſine qua non. ibid. F. in cauſam per ſe & cau-
 ſam per accidens. 69. a. B. diuſio in totalem vel ſo-
 litariam, & partialem vel ſociam. 70. a. E. media-
 tam & immediatam. ibid. b. E. remotam & proxi-
 mam. ibid. uniuſalem & partialem. 21. b. F.
 ſubordinatam & non ſubordinatam. 72. b. B. coor-
 dinatam & non coordinatam. ibid. C.
Cauſa efficientis definitio Ariſtoelis. 54. a. C. reſicitur,
 ibid. diuſio in phyſicam & moralem. ibid. D. prin-
 cipalem & instrumentalem. ibid. b. C. uniuocam
 & equiuocam. 55. a. F. liberam & naturalem. ibid.
 b. B. internam & externam. ibid. D. primam &
 ſecundam. 56. b. A.

INDEX POSTERIOR.

- Causa efficiens non ingreditur constitutionem sui causati** 50. a. A.
- Causam internam vel externam esse, & causam efficiemtem externam vel internam esse, differunt.** 55. b. A.
- Causam externam esse causam externam, & internam efficiemtem non pugnant.** 56. b. A.
- Causa distansio in causam per se & per accidens non est nova.** 69. b. E.
- Causa per accidens meminist Aristoteles, Philoponus, & Themistius.** ibid.
- Causa per se & per accidens in genere nō possunt describi.** 65. a. B. respectu subjecti & respectu effectum dicuntur equivoce. ibid. D. per se est talis vel ex parte cause. vel ex parte effectus, ibid. C. per accidens est talis vel ex parte cause vel ex parte effectus, ibid. per accidens ex parte causa est vera causa. 70. a. A. per accidens ex parte effectum, quatenus est causa per accidens, non est vera causa. ibid. E. est talis vel ratione influxus, vel ratione intentionis. 69. a. F. per accidens physica & moralis quæ? ibid. b. A.
- Causa essentialiter subordinatæ certō modo possunt dici causa partialis.** 70. a. B. strictius tamen sumendo causam partialem nullam est partialis, sed quælibet totalis. ibid. b. D. E.
- Causa externa ac interna dici possunt dupliciter.** 55. b. F. Causa mediata ac remota proxima item ac immediata videntur idem. 70. b. F. quid sint? ibid. F. à quo dicantur? 71. a. A.
- Causa partialis & totalis sumuntur dupliciter.** 70. a. E. strictius sumptæ, quæ? ibid. F. & b. D.
- Causarum partialium utraq; per se illum effectum, cuius ratione alterum simul concurrunt causa partialis dicitur, potest producere.** 70. b. C.
- Causarum duarum potest esse una causalitas.** 59. b. E.
- Causas secundas respectu primæ aliqui dicunt instrumenta** 55. a. A.
- Causa sine qua non in quibus consistat?** 68. b. B. C. an sic vocanda conditio, vō autē causa sine qua non. ib. F.
- Causata materia sunt forma & compositum & utrumq; tam in fieri, quam in factō esse.** 56. a. D.
- Causatum materia dicitur materialium.** 59. b. A. forma formatum. ibid. finis non dicitur finitum. 63. a. C. est id, quod est proper finem. ibid. sunt a, tum res, tum actiones. ibid.
- Certā ratione simplex quod est, est tale vel respectu certi generis rerum, vel respectu certi generis compositionis.** 79. a. B.
- Cheritas non est naturalis habitus.** 47. b. F.
- Cheritalba per unicam formam est alba, colorata, & afflicta qualitate.** 62. b. B.
- Christus non estet homo si careret animā rationali.** 91. b. B.
- Circulus definitur non factā mentione materia sensibilis.** 35. b. B.
- Cocitus duo significat, alterum in recto, alterum in obliquo.** 40. b. D. est aliquid privatum. ibid. A.
- Cæca & videns unus idemq; dicit potest.** 81. a. D.
- Cogere aliquem ad aliquid faciendum refertur ad causam mediatam mediatiōne virtutis.** 71. b. A.
- Cognitio nostra oritur à se ipsis.** 32. a. F.
- Cognitio veritatis est finis Logica formalis.** 66. b. F.
- Cognitionis prima & universalissima principia quæ?** 32. b. A.
- Commissionis peccatum quid?** 19. a. D.
- Communis pars Metaphysicæ de quibus agat?** 36. b. D.
- Communus & unitas sunt de ratione universalis.** 81. b. F.
- Comparata ad unum sunt unum improprie.** 76. a. C.
- Complete substantie tam simplices quam compositæ sunt unum per se.** 77. a. C.
- Complexa veritas non recte dicitur.** 50. b. A.
- Complexum necessarium quid?** 62. a. D.
- Compositio notat terminum unitonis, & dicitur alia uno.** 78. a. E. est vel realis vel rationis. ibid. realis species vel modi. ibid. b. D. E. ex genere & differentia quæ? ibid. C. ex materia ac forma quæ? ibid. C. ex partibus integrantibus. ibid. E. ex partibus per intensiōem. ibid. ex essentia & substantia. ibid. ex existentia & substantia. ibid.
- Compositio ex materia & forma, partibus integrantibus, naturā item ac hypostasi in homine non impedit, quo minus homo sit ens per se.** 76. b. E. F.
- Compositionem realem in Deo statuant Scotiste, dum attributa divina à se invicem & ab essentia divina formaliter ex natura rei distingui dicunt.** 87. b. C. D.
- Composita forma quid?** 61. a. D. F.
- Compositi termini qui?** 84. b. F.
- Compositum dum dicitur, intelligitur compositum ex aliquibus.** 78. a. D. licet sit indivisum actus, est tamen divisiōis capax. ibid. C. & 74. b. E. opponitur & simplicis & partibus. 78. a. D. an tot habeat formas, quot sunt predicata essentialia? 62. b. A. habere plures formas realiter distinctas non repugnat. ibid. E.
- Compositum accidens est tale vel per intensiōem, vel per extensionem.** 77. a. E.
- Concessus simplices habent veritatem analogicæ.** 89. b. B.
- Conditionalis propositio est eodem cum categoricā compositionis genere composita.** 79. b. A. est composita ex rebu certi generis. ibid. B.
- Conimbricenses refutantur.** 71. a. A. B. C. D.
- Consecutione finis perfectum quid?** 94. a. A.
- Consequentiā & consequentis necessitas quid?** 77. b. B.
- Contentus injuriarum quomodo dicitur perfectus?** 94. a. B.
- Contingens quid?** 73. a. E. sumitur bifariam. ibid. latius sumum complectitur etiam necessarium & opponitur tantum impossibili. ibid. strictius sumum opponitur & impossibili & necessario. ibid. b. E. definitur ex Aristotele. ibid. distinguitur in sed, quod est, & potest non esse, & id, quod non est, potest, tamen esse. ibid. in contingens equaliter, multiplicitatem & raro. ibid. E.
- Contingentiam non excludit necessitas ex hypothesi.** 77. b. D. excludit autem id, quod est necessarium absolute. ibid.
- Contingente omnia quæ?** 76. b. B. unum quid? 73. a. B.

Cont.

INDEX POSTERIOR

Continuum arte ac natura. 75. a. B.
 Conveniens alio: aliquid est vel ut forma. 60. b. E.
 vel ut materia. ibid. vel ut per modum efficiens.
 ib. F.
 Convenientia est causa appetibilitatis. 90. b. E.
 Coordinatae cause quae? 72. b. C.
 Corpora naturalia reipsa nec à materia universalis,
 nec à particulari sunt abstracta. 35. b. D.
 Correlata si non habent nomen, quomodo debeat
 esse comparata? 53. b. E.
 Correlatum principii est principiatum. 53. b. E.
 Corruptum quatenus corruptum bonum non est
 91. a. C.
 Creationem non cognovit Aristoteles. 42. b. C. 43
 a. B.
 Creator a non est mala, quod caret perfectione di-
 vina. 91. a. B. ut su bona simpliciter, quae requi-
 rantur? ibid. b. D.
 Culpa malum quid? 93. a. B. est duplex. ibid. c. D
 D.
Dare esse formaliter & efficienter quid? 59. a. B.
 Definitio non est ensi synonymum. 36. b. F.
 Definitio omnium non est querenda 37. a. F. 40. a.
 F. 50. a. F. 51. a. D.
 Definitio univocum non continere debet divisione
 nec paritatem disjunctionem. 52. a. C.
 Delectationis ratione bonum est bonum iucundum
 92. a. D.
 Demonstrationes prime dicuntur Elementa demon-
 strationum sequentium. 58. b. C.
 Denominare absolute & cum appposito quid? 89. b.
 E. F.
 Denominativum quando aliqua de aliquo predicatur,
 tunc obstratum non semper reipsa aliud
 est ab eo, de quo predicatur. 39. b. C.
 Denominativum de Deo an predicatur Ens, justum
 sapiens, omnipotens, &c. 39. b. D.
 Denominativum non de omni, de quo predicatur,
 etiam denominativum predicatur, sed saepe quoque
 essentialiter. 39. b. A.
 Denominativum a re perfecta dicitur perfectum se-
 cundario. 94. a. B.
 Dens levis agit ob finem secundario. 65. a. C. 74
 Dependens forme à materia in esse secundum e-
 jus potentiam passivam, est causalitas materia
 respectu forme in facto esse. 17. a. B.
 Dependens forme materialis à materia in ope-
 rari, non pertinet ad rationem formalem edu-
 cionis eius potentiam materia. 62. a. D.
 Desistens quatenus destruens bonum non est. 91. a. C.
 Dei potentia creatrix est activa. 42. b. B. etiam non
 competit definitio potentia activa Aristote-
 lica. ibid. C.
 Deo non inest potentia obedientialis. 48. a. F. com-
 petit potentia effectiva vel activa. 42. b. D. illa
 vero non spectat ad ullam qualitatis speciem.
 ibid. est pure activa. 46. a. F. inest omnes
 perfectiones, quae in creaturis sunt, vel formaliter,
 vel eminenter. 95. b. B. C. peccatum nec for-
 maliter nec eminenter inest. ibid.

de Deo an aliquid in concreto predicari possit. 39. a.
 D. E. non agitur in Metaphysica, ut in Sacra-
 sancta Theologia. 33. b. A. quomodo vero agi-
 tur ibid?
 Deum simpliciter esse negant Scoti ex dñi attributa
 divina ab invicem, & absentia divina formaliter
 ex natura rei distinguunt. 87. b. C. D.
 Deum continetur sub Ente, & sua ens est 39. a. B. à
 materia abstractu est re & ratione. 95. b. F. ab-
 stractu est per essentiam. 36. a. C. recte dicitur ju-
 stus, omnipotens, sapiens, bonus, &c. 39. a. E.
 solus est actus purus. 50. b. E. causa prima 56.
 b. A. bonum simpliciter, 91. b. D. finis hominis
 ultimus obiectivus. 66. b. C. transcendit res
 naturales perfectione & causalitate. 33. a. C. se-
 cundum Durandum actionum nostrarum solum
 causa mediata est mediantione virtutis. 71. b. C.
 secundum Scholasticos vero alios, & nostrates,
 etiam Theologos est etiam causa immediata
 immediate virtutis. ibid. non est subjectum
 Metaphysica adequatum, sed tantum in adequa-
 tum. 33. b. B. non habet principia essendi 39. a.
 B. quomodo inter possibilium numerandum, &
 quomodo non? 46. a. D. quando aliqua creat,
 non est principium motus. 54. a. C. non potest
 facere, ut aliquid simul sit & non sit 32. b. B. ut
 duo non sint quatuor. 46. a. B. ut factum non sit
 factum. ibid. non potest facere Deum. ibid. D.
 non potest edere, bibere, ambulare. ibid. F. & b.
 A. nec informare materiam. ibid. B. nec men-
 tari. ibid. F. si possit mentiri, aut inesse agere,
 nõ esset summe perfectus. 46. b. F. 47. a. A. 49.
 b. B. an hoc vel illud possit facere, non semper no-
 bis constat. 47. a. A. quod aliqua non potest, nihil
 detrahit ejus omnipotentia. 32. b. B. ut non
 possit ambulare, edere ac bibere, potest tamen
 facere edere, bibere ac ambulare. 46. b. A. pot-
 est omnia possibilis, quae non important defe-
 ctum & imperfectionem. ibid. F.
 Differentia & diversa quomodo differant? 85. b. C.
 Differentia generum predicatur de specie essentialiter.
 ibid. 39. b. B.
 Difformis forme latitudo quid? 77. b. E. est vel uni-
 formiter difformis, vel difformiter difformis.
 ibid. difformiter difformis est iterum vel uni-
 formiter difformiter difformis, vel difformiter
 difformiter difformis. ibid. F. & 78. a. A.
 Dignior & praestantior disciplina ratione obiecti
 quae? 31. a. C.
 Dignitas ac praesentia disciplinarum vel ex obiecto,
 vel ex modo tractandi sumitur. 31. a. B.
 Diminutio forme quid? 77. a. F.
 Disciplina alio praeter Metaphysicam an sint par-
 tes Metaphysicae? 35. a. B.
 Disciplina dignior alius ratione obiecti quae? 31. a. C.
 Disciplina dignior altera est, quae habet ac co-
 gnoscit ejus finem ultimum. 31. b. A.
 Disciplina dignitas ac praesentia vel ex modo tra-
 ctandi, vel ex obiecto sumitur. 31. a. B.
 Disciplina Mathematica excellit alias quae mo-
 dum

INDEX POSTERIOR.

dum tractandi. 31. a. B. sunt autem inferiores Metaphysicæ quæ obiectum. ibid. D.
 Disiunctum Entis attributum quid? 40. a. D.
 Dissimulare totum quid? 61. B. 79. b. F.
 Dissimilares pars quid? 80. b. E.
 Dissimilares partes viventium dicuntur instrumenta. 35. a. B. non sunt corporis elementa, sed materia. 38. a. B. C. D.
 Distinctionum duo summa sunt genera. 86. a. B.
 Distinctio essentialis quid? 87. a. D. formalis quid? ibid. E.
 Distinctio ex natura rei Scotistarum quid? ibid. b. A. formalis ex natura rei Scotistarum quid? ibid. B.
 Distinctio modalis quid? 88. a. B. quomodo realis, & quomodo non? ibid. b. A. B. ab Aristotele tradita non est, nec à veteribus Scholasticis. 87. b. E.
 Distinctio rationis quid? Aristoteli? 86. b. C. quid Scholasticis? ibid. B. Aristotelica latius patet quam quæ à Scholasticis traditur. 87. a. A. non opponitur distinctio reali. ibid. B.
 Distinctio realis quæ? 86. a. C. quæ Scholasticis? ibid. D. quæ Scotis? 87. b. B. ejus signa 86. a. E.
 Distinctio secundum rem quæ Scholasticis. 87. b. F.
 Diversarum rerum potest una esse ratio formalis. 59.
 Diversum & idem dividunt omne ens 84. a. D. (b. E.
 Diversum sumitur dupliciter 85. b. C. strictum sumtum à differentis distinguitur. ibid.
 Diversum analogia. 85. b. R. genere. ibid. E. numerus ibid. species. ibid. F.
 Divina attributa à divinis essentia, & à se invicem non ratione, sed formaliter ex natura rei distinguuntur. Scotis 4. 87. b. C.
 Divina natura licet sit in tribus personis, non tamen est univocale aliquid. 82. b. C.
 Divinitatis persona differunt inter se realiter, & ex mente Aristotelis etiam ratione. 87. a. E.
 Divisibile à non est aliquid re ipsa distinctum à quantitate, nec prior divisibili re ipsa. 39. b. D.
 Divisum aliquid in multis, & in eis non divisum esse, alià atque alià ratione non pugnant. 83. b. D.
 Doctrina ordo sumitur à meliori nostra cognitione. 68. a. C.
 Duarum diversarum rerum potest una essentia formalis. 59. b. E.

E

Eadem quæ proprie dicantur? 81. a. F. dicantur etiam de qualitatibus. 82. b. E.
 Ecclesiæ est totum dissimulare. 80. a. A.
 Eclipses raro contingenter sunt ratione temporis solim. 74. b. A.
 Edere importat passionem quandam, adeoque non contingitur sub objecto omnipotentia. 46. b. A.
 Edere etsi non possit Deus, potest tamen facere edere. ibid.
 Edulio forme materialis est potentia materia quid? 61. a. D.
 Effectus instrumenta quid ac quæ? 55. a. D. E.
 Effectus agnoscuntur à causa agnoscuntur quando dicantur? 54. b. D.
 Effectus univocus ac causa univocæ quando dicantur? ibid.

Efficientis finis quid? 66. b. F. sepe coincidunt cum formalis 67. a. B.
 Efficiens & finis sunt principia externa. 53. b. D. cur non sint elementa? 38. a. C. non possunt constituere ens per se. 77. a. A.
 Efficiens est causam externam, & causam efficientem igneam, non pugnant. 56. b. A.
 Efficiens quomodo dat esse rei, & quomodo videtur a. D. Efficiens mediata & immediata. 70. b. F. mediata a tali vel mediate virtutis, vel mediate virtutis vel immediate virtutis. 71. a. A. Mediata mediate virtutis aliquando est tantum mediata a mediate virtutis, aliquando autem simul immediate a mediate virtutis. ibid. b. B.
 Efficiens ratione necessarium quid? 73. a. A. Efficiens dare esse quid? 59. a. E.
 Elementa physica, aer, ignis, aqua atque terra, non sunt elementa simpliciter 58. a. E. sicut in mixtis aliis, non potentia? ibid. b. B. (E. & b. C. C.
 Elementorum tria exempla ab Aristotele posita 58. a. Elementum in latissima significatione quid? 58. a. B. quæ importet? ibid. C. D. à materia quomodo differat? ibid. B. non necesse est, ut actus sit in eoque est elementum, sed sufficit, si sit virtute aut potentia. ibid. sumitur nonnunquam translative ibid. E.
 Eligibile triplex Aristoteli, honestum, utile & jucundum. 91. b. F. (sit? 95. a. D.
 Eminenter perfectionem aliquam alicui mens quid exprimit aliquando actionem vel operationem significat, aliquando idem quod virtutis. 49. b. F. E. quæ causa quid? 68. a. C.
 Ens non est genus univocum, sed dicitur 85. b. D. de substantia & accidente non predicatur denominative. 39. b. E. in sua latitudine sumitur quomodo à materia sensibili sit abstractum? 60. a. D. quatenus ens, subjectum Metaphysicæ adequatum esse, per vulgarissima sententia statuit. 34. a. A. quæ non esse demonstratur. ibid. D. E. F. & pag. seq. nec id statuit Aristoteles. 36. b. B. quatenus autem à materia sensibili re & ratione sit abstractum, est obiectum adequatum Metaphysicæ. 35. a. F. idque secundum Aristotelem. 36. b. C. non habet principia essentia. 38. b. F. sed tantum principia cognoscendi. ibid. b. E. illa quæ sunt? ibid. ratione unitatis distinguuntur in eis per se ac per accidentia. 76. a. D. in simplex ac compositum. 78. a. C. idem ac diversum. 84. a. D.
 Ens omne est bonum essentialiter. 91. a. E. 93. a. B. sumitur pro veritate per propositionem, idem est quod verum, non autem id, de quo propositio vera formari potest 37. a. B. C. D.
 Ens nominaliter sumitur quid? 37. b. B. completitur entia actu & entia potentia ibid. C. participialiter sumitur quid? ibid. B. per se quid? ibid. a. E. per se & per accidentia quid? Suarez 76. a. F. b. D. rationis quid? 37. b. D. reale quid? ibid. potentia abstractè & concretè non est ens ibid. Constituitur sub ente sumto nominaliter. ibid. C.

Esse

INDEX POSTERIOR.

Ensis est cladius distinguntur ratione ratiocinat. 86. b. B.
 Ensis, sicut male à Cicerone vertitur continuata mortis. 19. a. E. (94. a. D.)
 Enthymema est Syllogismus essentialiter imperfectus.
 Entia cum appoſito vel secundum quid. 37. b. C.
 Entis vox non sumitur pro communi conceptu entis, & aliquibus inferioribus tantum. 35. a. D.
 Entis descriptio quorundam refutatur. 39. a. A.
 Entis distinctio in ens per se, & ens ut significat veritatem propositionis. 37. a. A. in ens participiale & nominale. ibid. b. B. in ens reale & rationis, ibid. D.
 Entis oppositum est non ens. 38. a. C. Synonymum non est essentia. 36. b. E. non definitio. ibid. F. non forma. ibid. non quidditas, ibid. non terminus. ibid.
 Entis principia dari Aristoteles cum dicit, quomodo intelligendum? 39. a. C.
 Entis propria, passiones, affectiones, vel attributa auferuntur? 40. a. C. sunt duplicia. ib. D. E.
 Entium per se enumeratio. 77. a. C. D. sequitur per accidentis enumerationem. 87. a. E.
 Entis actum aliquid? 51. a. A. est idem quod essentia. ibid.
 Entis aliquando opponitur actioni & functioni munitis, aliquando sumitur pro ipsa actione vel functione munitis. 50. a. R. C.
 Esse actus & actum, differunt. 51. b. B. (a. A.)
 Esse extra a mentis operationem dicitur dupliciter. 38. E. in multis actus, non est de essentia universalis. 82. a. B. (b. E.)
 Esse potentia quae importet? 48. b. E. 50. a. E. & 51. E. potentia, & esse potentiam, aut etiam habere potentiam, differunt. 48. b. E.
 Essentia quid? 40. a. B. est aliquid de se esse. 36. b. E. non est entis synonymum. ibid. idem aliquando notat Philosopho, quod forma. 61. b. F.
 Essentiale totum quid? 80. a. B. est vel Metaphysicum, vel Physicum. ibid.
 Essentialiter distinctio quid ac inter qua sit? 87. a. C. D.
 Essentialiter bonum quid? 91. a. E. non habet oppositum aliquod malum. ibid. F. 93. a. B. sed ita omne ens est bonum. ibid.
 Essentialiter perfectum quid? 94. a. C.
 Essentialiter subordinata causa quae? 72. b. B. quod sensu possunt dici causae faciae vel partiales? 70. a. E. strictim sumendo causam partialem, earum nulla est partialis, sed quaevis totalis. ibid. b. D. E.
 Exemplar dicitur Aristoteli forma, & refertur ad causam formalem. 60. a. B. est forma improprie dicta, vel quasi forma. ibid. b. C. forma dicitur ratione representationis, non ratione entitatis. ibid. E. est forma practica. ibid. B. ratione entitatis suae non est in re, cuius exemplar. ib. D. proprie tantum ad agentia per intellectum pertinet. ibid. a. F. quid sit? ibid. B. est vel internum, vel externum. ibid. quae utriusque definitio. ibid. C.
 Exercitium est totum dissimulare. 80. a. A.
 Exercitium actus quid? 51. b. A.

Ex hypothesis successit quae? 73. a. B. b. C. D. non excludit contingentiam. ibid.
 Existens est idem quod actus entitativus. 51. a. A. quid sit? ibid. accuratè definitur. ibid. B. in genere non rectè describitur id per quod aliquid est extra suas causas. ibid. C. rectius autem describitur id, quod aliquid dicitur esse extra nihil. ibid.
 Existens & subsistentia differunt realiter. 78. b. E. faciunt compositionem realem. ibid.
 Existere actus in multis non est de essentia unius facientis. Expedientia necessitas quae? 71. a. C. (51. 82. a. R.)
 Exquisitè ob finem agere quid sit? 65. a. A. ita ob finem agit in naturalibus solus homo. ibid. non autem pueri. ibid. B. nec ei, quorum rationis appetitus dominatur. ibid.
 Extensio forma quid? 77. a. F.
 Externa causa efficiens quid? 55. b. D.
 Externa forma dicitur exemplar. 60. a. B.
 Externa forma aliò sensu sumpta quid? 60. b. C.
 Externum & internum in divisione causae sumptis sunt dupliciter. 55. b. F.
 Externum exemplar quid? 60. a. C.
 Externum principium quid? 53. b. D.
 Extra causus esse quid? 51. a. B.
 Extrema non debent esse entia rationis in compositione rationis. 78. b. C. debent autem distincta esse solè ratione. ibid.

F

 Facere ex tali potestate reale actus dicitur dupliciter. 59. a. E.
 Facere ut aliquid operetur quid? 71. b. A.
 Faciens perfectum est perfectum secundarium. 94. a. B.
 Facientes unum sunt unum improprie. 76. a. B.
 Facultas vel potentia qualis pars? 81. b. C.
 Falsa res quomodo dicantur? 90. a. A. ut si dicantur, quae res quae? ibid. C.
 Falsitas describitur à Philosopho per componere quae diversa, & dividere quae composita sunt. 89. a. F. proprie & per se est in secunda mentis operatione. ib. b. D. absolute & intrinsecè denominat compositionem & divisionem intellectum. ibid. E. cum oppositè res. ibid.
 Falsis non opponitur veritati in conceptibus simplicibus. 89. b. D.
 Falsum in Philosophia quod est, in Theologia verè esse negatur. 90. b. B.
 Fasciculus vel fascio vinculo continens, an rectè continens dicitur? 75. a. C.
 Fides non est habitus naturalis. 47. b. E. non est causa sine qua non salutaris. 68. a. C.
 Figura est forma externa. 60. b. D.
 Filii in deo non est aliud à Patre. 42. b. E. 53. a. F.
 Finito accipitur dupliciter. 61. b. F. 63. a. A. B. consideratur dupliciter. 67. b. C. praesentior est eò, cuius est finis. 66. a. D. quomodo in omni re fit ultimum? 66. b. A. est causalitatem dum non est. 64. a. F. exercet causalitatem suam in intentione. ibid. non est causa improprie dicta, licet habeat causalitatem, actionem vel motionem improprie dictam, ibid. b. C. D. in intentione est causa. 67. ib. C.

INDEX POSTERIOR.

- id. C. in executione non causa est, sed effectus ibid.*
non movet per potentiam activam. 64. a. E.
Finis & efficiens sunt principia externa. 53. b. D. non
possunt dici elementa. 58. a. C. non possunt constituere
res per se. 77. a. A.
Finis aliquid ut sit, sufficit, si sit bonum apparet. 63.
b. B. bonum succedunt. ibid.
Finis formale & materiale. 63. b. F.
Finis causalitas consistit in motione agēis ad agen-
dem. 64. a. A. dicitur motio Metaphorica. 16. C.
F. licet sit motio vel actio Metaphorica, non ta-
men est causalitas Metaphorica. ibid. B. C.
Finis causata non dicitur finita. 63. a. C. sunt ea,
que sunt propter finem. ib. sunt, tūm res, tūm
actiones. ibid.
Finis ratio causandi est bonum. 63. a. D.
Finis definitio. 62. a. F. distinctio in fine cuius & cui
65. b. E. in fine actus, & finem potentia. 68. a. F. in
universalem & particularem. 71. b. F. in finem qui
est operatio, & qui est res facta. 66. a. A. in fine o-
perations & res facte. ibid. D. in formalem & ob-
jectivum. ibid. B. in efficiendum & obtinendum.
ibid. F. in ultimum & intermedium. 67. a. C. F.
Finis consecutione perfectum quid? 93. a. A.
Finis cuius & cui quid proprie? 65. b. C. possunt in u-
num coinciderē. ibid. E. F. (a. B.)
Finis efficiendum semper intervenit in obtinendo. 67.
Finis obiectivus & obtinendum sepe coincidunt. ut &
formalis ac efficiendum 67. a. B. obiectivus Logice
est veritas, formalis veritatis cognitio 66. b. F.
Finis operationis an idem quod finis, qui est res facta
& finis res facta idem quod finis, qui est operatio?
66. a. E. Operationis potest esse etiam alia opera-
rio, & res facta etiam alia res facta. ibid.
Finis quando est operatio, fit bifariam. 66. a. B.
Finis ratione necessarium quid? 73. a. B. ab Aristo-
telo specialiter dicitur, necessarium ex hypothesi.
ibid. duplex. ibid. C.
Fonsca refutatur. 53. b. E.
Forma consideratur bifariam. 56. a. E. non est entis
synonyma. 36. b. F. Philosopho aliquando idem est
quod essentia. 61. b. F. dat esse rei. 59. a. B. dat esse
formaliter ac immediatē, non ut efficiens. ibid. E.
est actus, faciens ut per unionem sui cum materia
 fiat certum ens actus. ibid. C. quatenus forma non
 agit. 46. b. C.
Forma differre est ratione differre Aristoteli. 86. b. C.
Forma causalitas est unio ejus cum materia. 59. b. C.
causatum dicitur formatum. ibid. A. ratio cau-
 sandi est ipsa forma substantia. ibid. C.
Forma distinctio Aristotelica. 59. a. A. Autoris ib.
Forma distinctio in internam ac externam. 66. A. a.
 alio sensu in internam ac externam. ibid. b. C. in
 informantem ac adfidentem. ibid. E. in substan-
 tiales ac accidentales. 61. a. A. in simplicem ac
 compositam. ibid. D. in totalem & partialem. ib.
 b. A. in formam partia ac formam totius. ibid. D.
 in materialis ac immaterialis. 62. a. A. in spe-
 cificam & genericam. ibid. b. A.
Forma dependentia à materia in esse secundum ejus
 potentiam passivam est causalitas materie re-
 spectu forme in factō esse. 57. a. B.
Forme diminutio quid? 77. a. F. extensio quid? ib.
gradus quid? ibid. b. B. intensio quid? ibid. a. F.
latitudo quid? & quocumque? ibid. b. B. C. seque-
 remissio quid? ibid. a. F.
Forma accidentalis constituit entem per accidentis. 61.
a. B. unica in compositō dat plurā predicata es-
 sentialia. 62. b. B. C.
Forma adfidentis non est forma proprie dicta. 60. b. E.
Forma externa dicitur exemplar. 60. a. B. refertur
 ad formam. ibid. est forma improprie dicta, vel
 quasi forma. ibid. B. C. dicitur forma ratione
 representationis. ibid. E. (6. B.)
Forma interna est forma proprie dicta. 60. a. A.
Forma informans est forma proprie dicta. 60. b. E.
Forma materialis est causatum materia tūm quod
 esse absolutum, quān quod respectum. 56. b. D.
habet materiam ex qua. 58. a. A. dependit à ma-
 teria inesse. 62. a. A. in fieri. ibid. B. & in operari
 ibid. inducitur ex potentia materie. ibid. C.
Forma partialis & totalis dantur solum in totō
 quantum atrov dissimulari. 61. B. B. C.
Forma parvis dicitur dupliciter. 61. b. D.
Forma potentia an detur? 98. a. E.
Forma separata quid Aristoteli? 50. b. B.
Forma simplex non omnibus modis est simplex. 61.
a. E. constat ex partibus quantum atrov, & est dis-
 visibilis. ibid. quoad etiam ex gradibus. ib.
 simplex autem dicitur, quia non est composita ex
 partibus diversarum rationum. ibid. F.
Forma substantialis indirecte & ut parvi pertinet
 ad predicamentum substantie. 61. a. B. omnem
 prater animam rationally aliqui dicunt esse ac-
 cedens. ibid. C.
Forma totius dicitur dupliciter. 61. b. D. intrans-
 fective sumpta est ipsum totum. ibid. B.
Forma tot numero an sint in composito, quot sunt
 predicata essentialia? 61. b. A. B. plures realiter
 distincta ut sint in aliquo composito, nō est impos-
 sibile & ratione necessarii quid? 73. a. A. (6. b. E.)
Formale & materiale finis? 63. b. F.
Formale subjectum in disciplina quid? 34. a. F.
Formalis actus quid? 51. a. A.
Formalis distinctio quid? 87. a. E.
Formalis ex natura rei distinctio Scotistarū quid?
 87. b. B. statuitur genus mediū inter distinctio-
 nem realem & rationis. ibid. a. F. ponitur etiam
 in divinis. ibid. b. C. impugnatur. ibid. D. E. re-
 fragatur summe simpliciter. Dicitur.
Formalis finis quid? 66. b. C. sepe coincidit cum effi-
 ciendo. 67. a. B. (malis. 90. a. F.)
Formalis ratio nō est posterior rei, cuius est ratio. Per-
 formalis ratio boni nō consistit in appetibilitate. 93.
a. F. boni in se spectati consistit in perfectione. 91. a.
Formaliter dare esse quid? 59. a. E. (A. 93. a. C.)
Formaliter perfectionem aliquam alio in esse quid?
 Formaliter spectatum bonum quid? 91. b. F. male
 quid? 92. b. F.
Formatus potentia in homine non potest dici libera
 per participationem. 44. a. C. Erigit

INDEX POSTERIOR.

Rigius est potentia, ut potentia finis ut a transcendentaliter. 41. b. E. est in essentia qualitate speciei. ib. C.

Generativa potentia in homine non potest dici libera per participationem. 45. b. C.

Generi idem que 185. a. B. diversa que & quatuor species? ibid. b. E. multa que? 70. b. C. (re. 78. b. E.)

Generi generalissimo diversa maxime differunt generi. Generi unum que? 75. b. A. generalissimo tantum. ib. B. non generalissimo tantum, sed & subalterno. ib. C. h. g. vel proximo vel remoto. ibid.

Genus metaphysice est scientia theoretica. 33. b. F.

Genus transcendit speciem predicatione seu quoad latitudinem predicandi. 33. a. D. respectu speciei & pars & totum est. 81. a. A. B. ablati speciei non fit mutuum. 80. b. A. est vel generalissimum, vel subalternum. 75. b. B. subalternum iterum vel proximum vel remotum. ibid. (80. b. B.)

Gladius & ensis distinguuntur ratione ratiocinante. Gradus forme que? 77. b. B. (78. b. E.)

Gradus per intentionem facimus compositionem realem. H.

Habens perfectum dicitur perfectum secundario. 94. a. B.

Habentes unum sine unum improprie. 76. a. B.

Habere potentiam, & esse potentia, differunt. 48. b. F.

Habitus non sunt potentie naturales. 47. b. F.

Heterogeneum totum quid? 61. b. B. (pliciter. 49. b. C.)

Hominem animam rationalem desiderat, est impossibile sim-

Homini sitres inesse dicuntur anima realiter distincta, nisi sequatur impossibile. 62. b. E.

Homini finis ultimus obiectivus est Deus, formalis visio Dei beatifica. 66. b. C. (ria 85. b. D.)

Homo & brutum proprie non sunt diversa, sed differunt.

Homo adhuc hodie est essentialiter homo. 94. b. B. per naturam suam est corruptibile. ibid. inter res corporeas solus habet potentiam liberam & liberum arbitrium. 44. b. C. idque secundum quam anima

potentiam? ibid. E. F. & p. seq. solus in naturalibus agit ob finem primario perfectum vel exquisitum.

65. a. A. non sit muribus ex se de parte aliqua inter-

na. 80. b. D. nec res sit in unguibus vel capillis. ibid.

non malus est, quod carnis perfectione Angelica.

93. a. A.

Homo dicitur cur non possit esse ens per se? 77. a. B.

Honestum bonum quod? 92. b. C. est bonum ratione sui. ib. D. idem quod bonum morale. ib. A. est etiam bonum iucundum. ibid. C. iterum est duplex. ib. E.

Humana natura est imperfecta & perfecta. 54. a. E.

b. B. an in angelis sit eminenter? 95. b. A. extra mentis operationem in multis individuis est multiplicata. 82. b. D. est in eis diversa numero solum, non essentialiter. 84. a. A. (ria. 78. b. F.)

Humana natura in Christo est atque propria substantia.

Hypothesi necessarium quid? 73. a. B. b. C. D. non excludit contingentiam. ibid.

I.

Jacobus Martinus refutatur. 79. a. D.

Jaculum omniis agit ob finem secundario. 65. a. C.

Jaculus refutatur. 43. a. F.

Idem sumitur bifariam, 84. a. E. relative sumitur ab

uno distinguitur. ib. F. negativum sumit quid? ib. importat negationem divisionis ab alio, aut etiam a seipso. ibid. importat unitatem plurimum 85. a. C.

Idem & diversum dividunt omnes Ens. 84. a. D.

Idem aliquid dicitur vel per accidens, vel per se. 84. b. D. per se idem vel est numero, vel specie, vel genere, vel analogia. 85. a. A. B.

Idem facientes dicuntur unum improprie. 76. a. B.

Idem passivi dicuntur unum improprie. ibid. & 85. a. F.

Identitati cognata sunt similitudo & equalitas. 85. a. C.

Ignis, aer, aqua, atq. terra non sunt elementa simpliciter, 58. a. F. sunt in mixtis actu. an potentia? ib. b. E.

Ignorantia aut mala cause indicium est, striliorum, vel latorem vocis significacionem crepare, nec eam quid ea veniat, posse ostendere. 41. a. A.

Ignorare vel non tangere aut non concipere aliquid opponitur veritati in conceptibus simpliciter. 80. b. D.

Illuminationis conclusio causa sine qua non est remotio voluntatum. 68. b. E.

Immaterialis forme que sit natura? 62. a. E.

Immediata & proxima causa videntur idem. 70. b. E. quid sine? ibid. F.

Immediata vel proxima causa efficiens est duplex. 71. a. A. immediata immediatione virtutis quid Com-

imbricentibus? ibid. immediata: immediata: supposita quid? ibid. B & b. E. immediata immediatione virtutis non inquam est simul immediata: mediatione virtutis. ibid. B. (a. B.)

Imperare alicui, & imperare pro aliquo differunt. 32.

Impossibile aliquid dicitur bifariam. 94. b. A.

Impossibile est rem quando est potentia esse actu. 51. b. E.

Impossibile est unioem inter duo esse sine alterius unione. 56. b. C.

Impossibile est idem simul esse & non esse, & primum &

universaliissimum cognitionis principium, quod etiam sic contradiatur: duo contradictoria non possunt esse simul vera. 32. b. B. 39. a. C.

Impotentia unde dicitur? 49. a. A. sumitur tripliciter.

Improprie unum quid? 76. a. B. (cer. ibid.)

Inanimatum quo sensu competat libertas? 43. b. C.

In certo genere finis ultimus quid? 67. a. D.

Incompleta substantia quid? 77. a. D. quantum? ibid. & seqq. sunt entia per se. ibid. C.

Incomplexa veritas non est veritas. 90. b. A.

Incomplexio an resse tribuatur necessitas? 72. a. E.

Indiviso constituit rationem formalem unius. 74. b.

D. id compositis notat privationem. ibid. F. in simplicibus negationem. ibid. E.

Indivisorum differentia. 74. b. D.

Inesse multis actu non est de essentia univertalis 81. a. B.

Insolus quid significet in definitione cause? 53. b. B.

Informans forma est forma proprie dicta. 60. b. E. quid sit? ibid.

Informare materiam importat imperfectionem quandam. 46. b. B. importat unionem forme cum materia. ibid. non est potentie pure active. ibid. C. non radit in Deum. ibid. B. non pertinet ad omnipotentiam. ibid.

94. a. B.

Injuriarum contentum quomodo dicitur perfectum? Instrumenta que omnia dicitur 155. a. A. B. C. D. E. F.

Instrumenta artium essentialia quid ac que? a. D. E.

N

Infra

INDEX POSTERIOR.

Instrumenta a disciplina. ibid. F.
Instrumentalis causa efficiens quid? 54. b. D. non est
 propria idem cum instrumento. ibid. B. non est abiq.
 actu secundo. 55. a. A.
Instrumentum latius patet quam causa instrumenta-
 lis. 54. b. F.
Instrumentum aliquod esse potest, ut tamen nullam ha-
 beat vim vel potentiam agendi. ibid. an possit esse
 eius pars cuius est instrumentum? 55. a. B. C.
Integrale totum quid? 79. a. E. cur dicatur quantita-
 rium? ibid. F. est duplex. ibid. b. C. & 61. b. A. si-
 milare quid? 79. b. dissimulare quid? ibid. F.
Integralis pars quid? 80. a. F. est vel similari vel dis-
 similari. ib. & b. E. vel quo metitur totum, vel
 quo non metitur totum. 81. b. A. vel principalis, vel
 secundaria. 91. b. A.
Intellectus non est formaliter liber. 44. b. E. licet sit vi-
 jus impropius dicitur, non tamen est potentia impro-
 prii dicitur. 64. b. D. est potentia obedientialis respo-
 ditur visiois Dei dicitur. 48. a. D.
Intellectus & voluntas sicut accidentia, anime cum
 eis sumta est ens per accidens. 77. a. B. b. A.
Intelligibilis materia quid? Toome? 35. a. B. 57. a. E.
 quid? Aristoteli? 35. b. B. 57. b. A. consideratur à Ma-
 terno? forme quid? 77. a. F. (thematico ib. a. E.
Intermedium finis quid? 67. a. E. est simul finis & me-
 dium. ibid. certo respectu est quoque finis ultimus.
 ibid. b. A.
Interna causa efficiens quid? 55. b. D. an deest? ib. E.
Interna forma dicitur dupliciter. 60. a. A. b. C. est
 forma propria sic dicitur. ibid.
Internus & externus in divisione cause sumuntur
 dupliciter. 55. b. F.
Internum exemplar quid? 60. a. C.
Internum principium quid? 53. b. D.
Intra causas esse quid? 51. a. B. (b. B.)
Introductio distinguitur ratione associante. 86.
Introde refertur ad causam mediantem meditatione vir-
 tutis. 71. b. A.
Intermedium bonum quid? 62. a. C. est bonum ratione
 sui. ibid. D.

L

Lapis & vitruis non sunt unum materia sensibili re-
 mota. 75. a. E. (E. F.)
Latitudo forma quid? 77. b. B. est vel uniformis, vel
 difformis, & quid utraque? ibid. O. D. E. difformis
 est vel uniformiter difformis, vel difformiter dif-
 formis. ibid. difformiter difformis iterum est vel
 uniformiter difformis, vel difformiter
 difformiter difformis. ibid. F. & 78. a. A.
Libera causa quid? 55. b. B.
Libera potentia quot modis dicatur? 43. b. B. C. D.
 quid sit propria? 44. a. A. quo modo naturalis pos-
 se dici. 48. a. A. dividitur in ordinatam ac absolu-
 tam. 45. a. D. eius subiectum quodnam? 44. b. C.
Libera potentia alia formaliter ac per essentiam, alia
 per participationem. 44. b. F.
Libera agra quid sit? 65. a. A. competit in naturalibus
 soli homini. ibid.

Libertas sumitur tripliciter. 43. b. B. quo sensu com-
 petat brutis & inanimatis, quove sit degegerit? ib. C.
Libertas ut opponitur necessitati dupliciter. 43. b. D. (D.
 libertas excoressit seu contradictoria quid? 43. b. E.
 cur ita vocetur? ibid. contrarietas seu quoad spec-
 iem alius quid, & cur ita vocetur? ibid. E. F.
Libertum arbitrium inter res corporales habet solus ho-
 mo. 44. b. C. & quidem ejus voluntas. ibid. F.
Libera dicitur elementa. 58. a. E.
Loci ex quibus multa argumenta possunt desumi, di-
 cuntur Elementa. 58. b. E.
Locomotiva potentia in homine non potest dici libera
 per participationem. 45. a. B.
Logica finis obiectiva est veritas, formalis, orientatis
 cognitio. 66. b. F. (72. b. E. F.)
Lumen necessitate materiae transmittitur à latere a.
 M.

Maccovius refutatur. 39. a. A. (ra. 75. a. B.)
Magis continuum est, quod est continuum natu-
 rae est causa mediata attractionis ferri falli ab
 eis. 71. a. E.
Magis nudo est materia intelligibilis Aristoteli. 57. b. A.
Male cause, aut ignorantie indicium est, strictiorem
 vel latiore vocis significationem crepare, nec ta-
 men quid conveniat, posse ostendere. 41. a. A.
Malum bono opponitur. 92. b. E. est vel in se, vel alteri.
 ibid. in se formaliter spectatum consistit in priva-
 tione perfectionis in se debita. ibid. F. materialiter
 consideratum est id, quod caret perfectione in se
 se debita. 93. a. A. malum essentialiter non datur.
 ibid. B. & 91. a. E. malum substantialiter quid?
 91. a. F. accidens alicuius quid? 93. a. B. culpe quid?
 ibid. pena quid? ibid. verum inter culpe ac po-
 nentiam an datur? ibid. b. C. D. (93. a. A.)
Malum non est homo, quod caret perfectione angelicâ
Malum, qua malum, finem esse, non est absurdum. 62
 a. F.
Malum simul & bonum aliquod esse potest. 62. a. F.
Manus cur homini debeatur? 58. b. C. D. sunt in-
 strumenta anime, & partes corporis. 55. a. C.
Materia est ens potentiale. 59. a. b. quatenus materia
 passiva est. 56. b. F. ab elemento quomodo differat?
 59. a. B. ejus nomen cur quantitas tribuatur? 57. b. A.
Materia casualis autem respectu compositi, tum respectu
 eius forme in se est passiva. 56. b. E. respectu eorum
 in se esse Suarezio est unie ejus cum forma. ibid.
 F. respectu forme in se esse est dependencia hujus
 in se à materia, secundum ipsius potentiam passi-
 vam. 57. a. B.
Materia casualis tum forma, eodem compositum, & ac-
 erum, eam in se, quam in se esse. 56. a. D. pri-
 marium est compositum. secundarium forma. ib. E.
Materia definitio Aristotelica. 56. A. B. Aetoris. ib. D.
Materia diviso in sensibilem & insensibilem. 57. a. C.
 in materiam ex qua, in qua, & circa quam. ibid.
 b. D. in materiam universalem & particularem.
 71. b. F.
Materia ex qua sola sibi vendit definitionem mate-
 ria. 57. b. D. dicitur bifariam. 58. a. A. dividitur in
 permanentem ac transientem. 57. b. D.

Missa

INDEX POSTERIOR.

Materia ex qua et in qua potest esse unum & idem, cum respectu ejusdem, sicut respectu diversorum causarum. 57. a. F. & 58. a. A.

Materia circa quam dicitur alius obiectum. 58. b. A. sicut respectu occupantis vel circa quod, ibid.

Materia intelligibilis consideratur ad Mathematicam. 57. b. A. accurate ad Aristotelem descripta non est. ibid.

a. C. quid sit secundum Aristotelem? ib. b. A. & 53. b. B. quid secundum Thomam? 55. a. B. 57. a. E.

Materie prima parvitas non spectat ad ullam qualitatis speciem. 41. b. D. est vel universalis vel particularis. 47. a. D.

Materiam primam, secundum quod subjacet quantitati materiam intelligibilem esse Thomas docuit. 35. b. E. 57. a. F.

Materiam sensibilem Aristoteles non definit. 57. a. C. quid sit secundum Aristotelem? ibid. D. & 35. b. A.

a. Materia sensibilis abstracta respicitur qua? 35. b. B. non abstracta que? ibid. C. abstracta ratione que? ib.

a. Materia sensibilis abstracta non respicitur, sed tamen abstracta ratione a materia sensibilis singulari & universali que? 35. b. D.

a. Materia sensibilis singulari vel individua abstracta non respicitur, sed tantum ratione que? ibid.

Materia unum duplex. 75. a. D. est. ibid.

Materia multi que? 76. b. B. sunt dupliciter. ibid.

Mat. r. ratione necessarium quid? 72. b. E. dicitur Aristoteles etiam necessarium necessitate ex hypothesis.

Materiale & formale finis. 63. b. F. (73. a. B.)

Materiale subjektivum in disciplinis quid? 34. a. E.

Materiale esse, & spiritum esse, implicat. 36. a. A.

Materiales forma omnes sunt causata materia, tam quoad esse respectivum, quam quoad absolutum. 56. b. D. dependet a materia inesse. 62. a. A. inferior. ibid. B. & in operari. ibid. educuntur ex potentia materia. ibid.

Materialiter seu in concreto bonum quid? 91. a. D. est rationale vel essentialiter, vel accidentiter. ibid. V. 2. quæstio vel essentialiter, vel substantialiter, vel accidentiter. ib. vel simpliciter, vel secundum quid, aut cum appoſito. ibid. b. D. vel propter aliud, vel per se. ibid. E.

Materiam informare importat unionem forme cum materia. 46. b. B. non pertinet ad obiectum omnipotentie, que est pure activa. ibid.

Mathematica discipline excellentias ratione modi tractandi. 21. a. B. sunt inferiores ad metaphysicam ratione obiecti. ib. C. versantur in accidentibus, nec attingunt rationem substantiam. ibid. D. considerant ea, que ab omni materia sensibili sunt abstracta, tam singulari, quam universali ratione. 35. b. E. 57. b. C. D.

Matrimonio est finis efficiendus. 89. a. B.

Mediata causa, & causa remota videntur idem. 70. b. E. quid sit utraque? ibid. F.

Mediata efficiens quid? ibid. est duplex. ibid. mediata mediacione suppositi que dicitur? 21. a. B. mediata mediacione virtutis quid? ibid. F. quid sit Conimbricensibus? ibid. E. quatenus talis non est vera causa physica, ibid. b. D. nonnunquam est simul immediata immediacione virtutis. ibid. B.

Medicamentum sunt res facta quorum finis est sanitas etiam res facta. 66. b. B.

Medicina quare prestantior Pharmaceutia? 31. b. A.

Medici finis cuius est sanitas, finis cui ager. 65. b. B.

Medicus causa mediata visionis est in eo, in quo visum vel conservat vel causat. 71. a. E.

Medium potest esse finis, & qualis? 67. a. F.

Mendocia refutatur. 42. b. D.

Mentis defectum & imperfectionem importat, adeoque sub omnipotentiam non cadit. 46. b. F.

ut idem interdum quod possit, interdum quod trans, vel sub, super. 32. a. E. (64. a. D.)

Metaphorice modo. & metaphorice movere quid?

Metaphorice motio licet sit causalitas finis, ideo tamen finis causalitas non dicenda causalitas Metaphorice. 64. b. C. D.

Metaphysica unde dicitur? 32. a. E. dici potest quasi post physica seu post naturalia. ib. & hoc quare? 32. a. A. vel quæstiones aut supranaturalia. ibid. B. E. & hoc quare? ibid. ab Erasmo dicta est scientia transmundana. 33. a. B. inventa est post Physicam, & quare? 32. a. E. F. 33. a. A. ab Aristotele & alio vocatur scientia Theologica. ibid. b. A. & 31. a. E. scientia divinitus. ibid. F. scientia maxime principis, cui ceteras tanquam ancillas non deest contradicere. ibid. domina omnium. ibid. b. A. aliam, scientiarum principissa & regina. 32. a. D. prima Philosophia. 33. a. F. Sapiencia. ib. b. Non est congeneris omnium scientiarum. 35. a. B. habet caput verum prestantissimum & honore dignissimum. 33. b. C. ratione modi tractandi non admodum excellit inter disciplinas alias, sed cedit tantum scientiis Mathematicis. 31. a. B. C. ratione obiecti vero excelsit scientiis Mathematicis. ibid. D. est disciplinarum omnium prestantissima. ibid. E. & b. D. prestantissima simpliciter. ibid. D. F. scientia universalissima. 33. b. E. cognoscit finem omnium disciplinarum imò omnium rerum. 3. b. C. que considerat, considerat solum scientie causam. 34. a. A. considerat ea, que transcendunt res physicas. & in suis superiora tam perfectione, nobilitate ac causalitate, quam predicacione. 33. a. B. C. D. E. b. E. considerat ens in sua latitudine. & quatenus ens est. 32. b. A. prima & universalissima cognitionis principia. ibid. & 33. a. F. universalissima entis attributa. 32. b. C. substantias separatas, Deum & Intelligentias, que in sensibus non incurrunt. 33. a. A. primum omnium causarum. DEUM. ibid. F. universalissimo conceptus, & res universalissimas alias; que per omnes disciplinas se diffundunt. ibid. & 34. b. E. res prestantissimas & honore dignissimas. 33. b. C. non agit de DEO, ut supra sancta Theologia. ibid. A. quomodo agit de eo? ibid. & 31. a. E. cur agit de ente in genere, eiusque attributis, non autem de substantiis corporeis, igitur, & c. 35. b. a.

Metaphysica necessitas ex eju. utilitate constituitur. 32. a. D. utilitas fundatur in eju. generalitate vel universalitate. ibid. b. A. in universis disciplinis velscientariis est summa. ibid. D.

Metaphysica nomen quod Aristotelem non legitur. 33. a. E. est

a.E. est tamen ejus discipulorum ac vetustissimorum
Interpretum. ibid.
Metaphysica genera est scientia. 33. b. F. & quidem
scientia contemplativa. ibid.
Metaphysica obiectum adequatum ens quod ens esse,
per cuius similitudinem statuit. 34. b. A. non au-
tem esse. ibid. ibid. D. E. F. & pag. seq. an sci-
entia sententia Aristotelis? 36. b. B. est ens et ratio-
ne amara et sensibilibus abstractum, demonstratur. 37.
b. A. sub illud qua roccentur? 37. a. A.
Metaphysica partes illae, communis & specialis. 36. b.
Metiri totum pars qua dicitur? 81. b. 8. (b. D.)
Manu continuum est, quod arte est continuum. 75. a. B.
Mansu perfectu vel acquisitū ob finem agere quid sit?
65. b. A. ita agitur bruta. ibid.
Mansu principis pars qua? 91. b. A. potest dici reci-
dens. ibid. C.
Miranidiana resuscitur. 35. a. A. B.
Modalis distinctio quid ac inter qua sit? 88. a. B. quo-
modo realis & quomodo non? ibid. b. A. B. nec ab
Aristotele, nec a veterissimis Scholasticis est tradi-
ta. 87. b. E.
Modi ejusdem rei distinguuntur modaliter, sed vidi
diversarum rerum realiter. 88. a. C.
Modus quid? 87. b. F. 88. a. A.
Modus considerandi in disciplinis quid? 34. A. F.
Morale bonum quod? 92. b. A. idem est quod bonu-
sum. ibid.
Moralis causa quid? 54. a. D. secundum analogiam.
saltem causam efficientem dicitur. ibid. b. C. an ei com-
parat definitio cause efficientis? ibid. a. F.
Moralia bene vel male dici nequit, qui bene vel male
coquit cibum. 92. b. A.
Mors quomodo finis operum impudicitie & injuria
dicatur? Aristotele? 63. a. A. quomodo finis via? ib.
Mors Sanctorum pro nomine Christi quomodo bonum
quid? 91. a. C.
Mortales via aeterna donare Deum posse, falso nega-
vit Plinius. 45. b. E.
Mortis agentis a fine quomodo sine? 64. a. A.
Mortis Metaphorica quid? 64. a. C. licet sit causalitas
finis, idem tamen finis causalitatem non dicitur causalita-
tem. Metaphorica ibid. b. C. D.
Motus definitur Aristotele per se. 49. a. F. 49.
Motus prima quomodo liberi? 93. b. A.
Movere proprie & improprie seu Metaphorice quid?
64. a. D.
Movere alium quomodo docere, ad aliquid patrandum,
refertur ad causam mediatam meditatione virtutis.
71. b. A.
Multa quid? 76. b. A. sunt vel continentia. ibid. B.
vel subjecta aut materia indifferenti forma sensibi-
li. ibid. vel numero. ibid. C. vel specie. ibid. vel
genere. ibid. vel analogia. ibid.
Multa & unum aliquid diversis ratione esse potest.
ibid. A.
Mutuum opponitur totis 89. b. A. ad illud qua requi-
rantur eam ratione subjuncti, quam ratione ablata
partis? ibid. A. B. C. D.

N.

Natura necesse est ensi Synonymum. 36. a. F.
Natura continuum est motus continuum. 75. a. B.
Natura a necessitate necessarium quid? 72. b. D.
Natura divina licet sit in tribus personis, non tamen
est aliquid universale. 82. b. C.
Natura humana est perfecta & imperfecta. 94. a. E.
b. E. in angelis non est eminenter. 95. b. A. in multis
individuis circa essentiam operationem est multipli-
cata. 82. b. D. est in eis diversa non essentialiter sed
numero. 84. a. A. in Christo est aliqua propria, sub-
stantia notoria qua? 32. b. E. (stantia. 78. b. F.)
Naturale agens non potest suscipere actionem, quoniam
ad se non requiritur ad agendum. 44. b. A. agit ad
extremum suarum virtutum. ibid. B. proprie non di-
citur habere exemplar. 60. a. F.
Naturale bonum quod? 92. a. E. b. B.
Naturalia omnia agunt ob finem, sed diversimodum. 65. a.
Naturalis causa quid? 55. b. C. (F. & b. A.)
Naturalis potentia dicitur simpliciter. 47. b. F. ut op-
ponitur obedientialiter, quid sit? ibid. E. ut opponitur
libere quid? 44. a. A. an possit agere contraria? i-
bid. D. E. F. agit per ultimum suum posse. ibid. b. B.
Natura est novis forma adiens. 60. b. E.
Necessaria pars quantitativa qua? 91. b. A. ablata
non reddit totum nullum. 80. b. C. 51. b. A.
Necessarium quid? 72. a. D. distinguitur in complexum
& incomplexum. ibid. in tale simpliciter, & tale se-
cundum quid. ibid. F. in id, quod nullam, & quod
aliquam sine necessitate habet causam. ibid. b. E.
in tale necessitate absolutam, & necessitate ex hypo-
thesi. 73. b. C. in tale necessitate consequentis, &
necessitate consequentia. ibid. A. B.
Necessarium ratione materie quid? 72. b. E. ratione
forme. 73. a. E. ratione efficientis. ibid. ratione cau-
se finalis seu ex hypothesi. ibid. B. (73. b. D.)
Necessarium ex hypothesi non excludit consequentia.
Necessarium ad obtinendum aliquid id est, sine quo
ipsam obtineri nequit. 73. a. D.
Necessarium ad aliquid obtinendum, quod non est, id
sine eo obtineri potest. ibid. & b. A.
Necessitas an relictis tribus partibus incomplexis? 72. a. E.
Necessitas absoluta & nature. 72. a. F. ex hypothesi. 73.
a. B. ad esse & ad bene esse. ibid. C. ex dependentia. ibid.
consequentis & consequentia. 73. b. B. absoluta &
ex hypothesi. ibid. C.
Necessitate ad causalitatem non valet consequentia,
Negativa distinctio realis qua? 86. a. D. (73. b. A.)
Negativa sumitur idem quid? 84. a. F. importat nega-
tionem divisionis ab alio, aut etiam a seipso. ibid.
Negativum quid sit? 37. a. F. 40. b. B.
Nihil an idem quod non ens? 38. a. C. D. sumitur inter-
dum latissime. ib. b. B. opponitur suo aliquid. ib. a. E.
Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.
Nobis seu quod nos notoria qua? 32. b. E. (32. b. E.)
Nominaliter acceptum ens quid? 37. b. B. completum
tunc entia alia & entia potentia. ibid. C.
Non coordinata causa qua? 72. b. C.
Non ens est ensi oppositum. 38. a. C. an idem quod
Nihil? ibid. C. D. sumitur dupliciter. ibid. b. D.
Non

INDEX POSTERIOR.

Non parus alius quid? 50. b. 1.
Non subordinata causa quae? 72. b. b. sunt nonnunquam coordinatae, nonnunquam non coordinatae. ib. d. c.
Notiones numerabilis subiecta in omni distributione debent esse notatae, si de eis non consistat, explicari. 40. b. F.
Notitia naturalis, & notitia nobis se quoad nos. 32. b. E.
Numeri idem quae? 13. a. b. diversa quae? ibid. & b. F. multa quae? 76. b. C. unus quae? 75. b. E. sunt in simpliciter differentia ibid. F. enim uno omnino an eadem? i. 30. b. B.
Numerus ablati mutare non potest dicitur libera per partem rationem. 45. a. C.

O.

Obedientialis potentia quid? 47. a. E. non est in Deo. 48. a. F. non omnis est passiva. ibid. B. C. D. ad hunc exemplum. ibid. D. E.
Obedientialis potentia & illa potentia, qua obedientialis raducitur an aliam differunt. 48. b. A.
Obiectiva potentia quid? 41. a. E. 43. a. B. ab Aristotele tradita non est. ibid. non potest cognosci ex novo hoc quod Deus potest aliquid producere ex nihilo. ibid. Janus dupliciter. ibid. distinguuntur a passiva. ibid. D. non potest impugnari a Thomasi. ibid. b. c.
Obiective in intellectu esse quid? 131. b. E. dicitur dupliciter. ibid.
Obiectivus finis quid? 66. b. C. sepe coincidit enim obiectivus. ibid. b. B.
Obiectum proprium solum quid? 134. a. C. dicitur aliud materia circa quam, 58. b. A. eum subiectum occupationis vel circa quod. ibid. specialiter dicitur quod? 14. a. D. est ad adequatum vel inadeguatum. 58. b. A. adequatum quod proprie? 14. a. D. E. inadeguatum terminat limitis disciplina. 55. a. E. habet duas partes. 14. b. E. 58. b. A.
Obiectum Metaphysica ad adequatum. Viue Metaphysice obiectum.
Obiectivus finis quid? 67. a. A. sepe coincidit cum obiectivo. ibid. B.
Occasionalis subiectum quid? 53. b. A.
Oculus & pars & totum est, respectu diverso. 80. b. F.
Oleum & vitrum sunt unum materia sensibilia remota. 75. a. E.
Omissionis peccatum quid? 93. a. C.
Omne, a quo omnipotens deservatur, quo sensa sumatur? 45. b. D.
Omnino unum, & numero unum an sint idem? 73. b. E. F.
Omnipotentia unde dicitur? 45. b. D. est potentia pure absoluta. 46. a. E. continet sub se potentiam ordinatam, & est idem quod potentia absoluta absolute sumi. ibid. C. o-
mnia obiectum non est impassibile. 46. a. B.
Omnipotentia divina nihil deservit per hoc quod Deus aliqua non potest. 32. b. B.
Omnipotentis totum quid? 61. b. A. 79. b. C.
Operatio virtus nonnunquam alius datur ab aliquo, ut ut ab eo non conservetur. 71. a. E. nonnunquam conservatur a seipso, n. in se datur. ibid. nonnunquam datur & conservatur ab eodem. ibid. F.
Operatio intellectus an sit ens reale & circa intellectum? 38. a. B.
Operacionis finis potest esse etiam alia operatio. 66. a. F.
Opposita possunt dici de eodem ex diversa acceptione. 81. a. E.
Oppositum ens est non ens. 38. a. C.
Optus est praesens in operatione & magis finis tunc, quando praec operationem etiam aliquid opus finis est. 66. a. C.
Ordinata potentia quid secundum Thomam? 45. a. E. quid secundum Scotum? ibid. F. comprehenditur sub potentia absoluta absolute sumi. ibid. b. C.
Ordinata & absoluta potentia in Deo non nisi ratione differunt. ibid. a. B.

Ordo dicitur deservatur a meliori nostra cognitione. 68. a. C.
Ossa non sunt elementa corporis. 43. a. D.

P.

Partes essentialis quid? 31. b. C. integrals vel quantitativa? 8. a. F. est vel simulari vel dissimulari. ibidem. vel quatuor metitur, vel quatuor non metitur. ibid. b. A. secundaria vel necessaria. 91. b. A. potentialis quae? 81. b. D. subiectiva quae? ibid. vixit principales vel secundaria potest dici accidentis. 91. b. C.
Partes & totum unum idemque esse potest cum respectu diversis, tunc eodem. 80. b. F. 81. a. B. C.
Partes quae, utraque videtur dicitur, & quae non? 81. b. A. B. Partes interius esse huiusmodi non reddat manifestum. 80. b. D.
Partes dissimilares & entium dicuntur instrumenta. 55. a. B. sunt materia corporis, non elementa. 58. a. B. C. D.
Partes Metaphysicae, communes & speciales. 76. b. D.
Partialis forma quid? 70. b. A.
Partialis & totalis forma distinguuntur saltem in toto quantum ad hanc dissimilares, ibid. C.
Partialis causa sicutur dupliciter, 70. a. E. strictus sumus quid? ibid. b. A. quilibet per se illum effectum cuius ratione alius, simul concurrentes causa partialis dicitur a potest producere. ibid. b. C.
Partialis vel participatit acceptum ens quid? & 37. b. B. con inveni sub ente nominaliter seu simpliciter. ibid. C. est ens absolute & simpliciter. ibid. D.
Particularis efficiens quid? 72. a. A. determinat & limitat unumversalem. ibid. b. A.
Particularis finis, 71. b. F. materia. ibid.
Partis forma dicitur dupliciter. 61. b. D.
Partium & ad hanc arte dicitur elementum translativum. 58. a. E.
Partis idem unum dicitur improprie. 76. a. B. dicitur simpliciter. 81. a. F.
Passiva potentia quid Aristoteli? 45. a. B. quid Mendacio? ibid. b. D. dicitur etiam aliquando obiectiva. 43. a. B. item subiectiva & receptiva. ibid. C. male a quodam in obiectivam & subiectivam abstrahitur. 48. b. A. passiva parte qua? 65. a. F. passiva & activa simul quid? ibid. passiva simpliciter quae? 48. b. C. passiva bene acceptae quae? ibid. passiva unumversalis quid? 47. a. D. particularis quid? ibid.
Patet in aliquo non est causa sui. C. a. F.
Patientes unum sunt unum improprie. 95. a. B. Et a. F.
Peccatum an passivum possit dici, sicut dicitur passivum non est quilibet, sed in quodam latet in se. 40. b. F. & 41. a. A. B. nec formaliter, nec eminenter est in Deo. 95. b. C.
Penna scriptura agit ob finem secundarium. 65. a. C.
Per accidens idem dicitur iam auterminus simpliciter, tunc compositus. 84. b. D.
Per accidens & per se aliquid quo modis dicitur? 76. a. D.
Per se idem vel est idem numero vel specie, vel genere, vel analogo. 83. a. B. D.
Per se perfectum dicitur aliquid vel in quantitate, vel virtute, vel consuetudine finis. 69. a. A.
Perfectio ob finem agere quid? 65. a. A. competit in naturali soli homini. ibid. non autem pariter. ibid. B. nec in, quorum appetitus rationi dominatur. ibid.
Perfectio constituit rationem formalem boni. 91. a. A.
Perfectio simplex & secundum quid vel in hoc aut illa quid? 94. a. D.
Perfectio cum imperfectione conjuncta quae? ibid. E. F.
Perfectissimum aliquam alius formaliter aut eminenter in eo quid? 95. a. C.
Perfectissimum quae sunt in creaturis, an met in Deo aut formaliter sunt, aut eminenter. 95. b. B. C.
Perfectissimum dicitur vel primario & per se, vel secundario. 91. b. E. 62. a. A. primario vel in quantitate, vel virtute, vel consuetudine finis. ibid.

Per.

INDEX POSTERIOR.

Proxima potentia quid? 7. a. E. ejus varia exempla ib. & Proximis genere unum qui 171. b. C. (b. A. B. C.)
Proxi non agunt et facti in aequitate & perfectio, 65. a. B. a. gunt in contrarietate. ib. b. C.
Potius alius quid? 50. b. E.

Quantitas quatenus inveniuntur substantiis, sunt instru-
mentales. 51. a. D.

Quantitas proprie est similitudo. 81. a. F. 82. a. E.
Quantitas ex materia dicitur? 57. b. A. cu intelligibili-
bus? ibid. B.

Quantitas continua estque partes sunt materia intelli-
gibilis secundum Aristotelem. 35. b. B. b. A.

In quantitate perfectum quid? 94. a. D.

Quantitas proprie est aequalitas. 81. a. F.

Quantitas proprie quid? 80. a. F. est vel similitudo vel dis-
similitudo ibid. B. & b. E. Vel qua metior totum? Vel qua
totum non metior. 81. b. A. Vel principalis? Vel minus
principalis. 81. b. A.

Quantitas totum totum quid? 79. c. E. cur ita dicitur? ib. F. est duplex. ibid. b. C. & e. a. D.

Quidam non est ens Synonymum. 36. b. F.

Quid non seu nobis notiora qua? 12. b. E.

Quidlibet est aut non est, est primum cognitionis principi-
um. 12. b. B. Effertur etiam sic, inter alia contradietoria
non datur motum. ib. B.

Ratio contingens quid? 74. a. A. est duplex ibid.

Ratio causa efficiens est potentia activa. 63. a. D. sicut
est bonum ibid. forma est ipsa forma substantia. 59. b.

Comateria est potentia passiva. 63. a. D. (90. a. F.)

Ratio formalis non est potestatem, eujus est ratio formalis.

Ratio formalis boni non consistit in appetibilitate. 30. a. F. in
se spectata consistit in perfectione. 91. a. A. (b. E.)

Ratio ad naturam accidentium verum potest esse unum quid? 59.

Ratio formalis educationis forma materialis est potentia ma-
teria consistit in quibusdam. 17. sicut in materia, nec
tam per se dependens in operari. 62. a. D.

Rationis complexio quid? 78. a. E. qua exigit? ibid. b. C.

Rationis distinctio. vide distinctio rationis. (b. E.)

Ratio sub qua aliquid est finis semper est bonum quid? 63.

Ratio complexio quid? 78. a. E. qua exigit? ibid. F. sicut qua-
tuor species vel modi ibid. b. D. E.

Realem compositionem in Deo statuit Scotus, dum attri-
bitur ei una ab invicem & a divina essentia formaliter
ex natura vel distinctione asserunt. 87. b. C. D.

Reali distinctio quid? 80. a. C. Quasi distinctio ibid. D. est dup-
lex ibid. ejus signa ibid. E. F. sumitur dupliciter. 88. b. A. D. generaliter sumta materialiter 78. b. C. complexio ibid. 86. a. C. & 88. b. A. specialiter sumta a modale differre. ib.

Relatio formatum idem ab non distinguuntur. 84. a. F. (b. E.)

Remissio formati quid? 77. a. F. (quid finit? ib. F.)

Remota causa, & causa mediata, videtur idem 70. b. E.

Remota materia erit unum qui? 78. a. E. (b. A. B. C.)

Remota potentia quid? 47. a. E. ejus varia exempla. ib. &
Remota genere subalterno unum qui? 75. b. C.

Requisita ad agendum quid? 44. a. A.

Rerum diversarum modi distinguuntur realiter. 88. a. C.

Rerum diversarum potest esse una ratio formalis. 59. b. B.

Rerum quid? 88. a. C. cum nulla alia, prout non cum seipsum com-
parata. est una 84. a. F. nulla male essentialiter. 91. a. B.

Res a B. quae est finis, potest esse malus 63. b. F. quae est ob-
jectum, est casualium finis. ib. a. C. quando est potentia, imo
possibile est, ut sit alius. 74. b. E.

Res considerata in dilectis quid? 74. a. E. (63. b. F.)

Res qua est finis, & ratio sub qua est finis, distinguenda.

Respectus sumum singulari etiam univertale esse potest
Respublica est totum dissimulare. 80. a. A. (84. b. C.)

Revera bonum bonum quid? 92. a. E.

Scientia est verum univertale. 35. b. F. est perfectum sim-
plex. 94. a. F. b. A. est vel theoretica, vel practica. 55. b. F.

Scientia est verum univertale theoretica, practica est 55. b. F. ib.

Scientia theoretica quid? 84. a. A. est generis abstracti. 31. b. F.

Scientia factiva de potentia abstracta ac scientia practica
scientia theoretica de potentia abstracta ac scientia practica
formalis est natura rei. 87. a. F.

Scientia duplex facit distinctionem, alteram ex natura
rei alteram rationis. 87. b. A. prout ex natura rei sto-
cum de videtur in realem & formalem quomodoque ad-
hibent etiam in dicitur. ibid. A. B. C. referuntur. ibid.

Scientia tamen summa simpliciter dicitur. ibid.

Secunda causa efficiens quid ac quod? 36. b. A.

Secundaria pars quid? 191. b. A. potest dici accidentis. ib. C.

Secundaria est finem agere quid dicitur? 85. a. C. est in du-
plex distinctio. ib. d.

Secundaria potest dici quid? quod modis dicitur? 94. a. A.

Secundaria est prima alius explicatur dupliciter. 91. a. E.

Secundaria materia vide Materia simpliciter.

Separabilia utique dicuntur a dupliciter. 86. a. F.

Separabilitas est eodem signum distinctionis realis. 86. a. D.

Separata forma quid Aristotelem? 10. b. B. (E.)

Significatio quid vocat? 37. b. F.

Signa distinctionis quae? 86. a. E. F.

Signatus actus quid? 11. a. A. (dicitur. 80. b. C.)

Similare totum quid? 61. b. A. ut in similitudine se parat et eo
similares parat quid? 80. b. C.

Simile est ejusdem cognatum. 85. a. C.

Similitudo quae proprie? 82. a. E. 85. a. D. cognatum. ib. F. di-
citur etiam de substantiis. ibid. (b. A.)

Similitudo est analogia differre. 74. a. F. est duplex. ib. &
implex & indivisum est, & indivisibile. 74. b. D. 78. a. C.

77. a. F. est tale vel absolute secundum quod est certa ra-
simplex accidentis quid? 77. a. D. (tunc. ibid. B.)

Simplex forma quid? 161. a. C. D. vide Forma simplex.

Simplex perfectus quid? 94. a. D.

Simplices conceptus habent veritatem analogice. 89. b. B.

Simplices terminus quid? 84. b. E. (videtur autem. 11. a. C.)

Simplex veritas attributa quae? 120. a. D. non aliquid prout con-
Simplex bonum quid? 91. b. D.

Simplex necessarium quid? 72. a. F.

Simplex actus perfectus quid? Amalthea? 94. b. C.

Simplex similia quae? 88. a. D.

Simplex terminum finis quid? 67. a. C.

Sine qua non determinat nomen causa alienanda. 69. a. B.

Singularis quid sit? 84. b. B. opponitur univertali contra-
dictorie. ibid. C. sumitur dupliciter. ibid. certo respectu
etiam univertale esse potest. ibid.

Sua causa sumitur dupliciter. 70. a. E. distinctio sumta
quid? ibid. F.

Sua habet calorem eminenter. 91. a. D. ut in motu. ut sum-
pliciter, sed necessitate natura est necessarium. 72. b. D.

Sultraria causa sumitur dupliciter 70. a. E. distinctio sumta
determinat refutatur. 43. a. F. (quid? ib. b. D.)

Specialis pars metaphysica de quibus agit? 16. b. D.

Species transiens invidiosa quid? latitudinem predica-
ti. 35. a. D. respectu generis & parat? 10. eum quid? 81. a. A.

B. ablati ratione non reddat nihil. 80. b. A.

Specie differre est ratione differre Aristotelem. 86. b. C.

Specie diversa quae? 85. b. E. idem quae? ibid. a. B. malitia
quae? 70. b. C. unum quae? 75. b. D.

Specie subalterna quae unum sunt, pertinent ad unum ge-
nere subalterna 75. b. D.

Spiratum esse & materialiter esse, est contrarium. 36. a. A.

Spiratum creat non sunt alius pars. 50. b. E.

Statua marmorea quomodo totum similitudo, & quomodo dis-
similare? 79. b. E.

Status hominis primus sui supernaturalis. 94. b. B.

Statuere sui veritatem in prima mensi operat tunc, peculia-
ri modo rationem in sanctum essentia. 88. b. F. refutatur. ib.

Sua dicitur referre ad causam mediatam medietate & in-
tuitu. 71. b. A.

Subalterno genere unum quae? 75. b. C. sunt duplicia. ibid.

Subiecti non parat quae? 81. b. C.

Subiecti multa quae? 76. b. B. sunt duplicia. ibid.

INDEX POSTERIOR.

Subiecti unum quod 75. a. D. est duplex ibid.
Subiectum dispositionum, videtur & materia circa quam
idem 34. C. 38. b. A. vid. obliquum. (A.)
Subiectum intentionis & occupationis aut circa quod 58. b.
Subiectum Metaphisica adaequati. vid. Metaphisica obiecti.
Subordinata causa tunc est vel essentialiter, vel accidenti-
liter. 72. b. B.
Substantia & essentia differunt realiter. 72. b. B. factum
compositionem realem. ibid.
Substantia incompleta & completa, in qua eam simplici,
quam composita sunt contra se. 77. a. C.
Substantia separata et ascendunt, rei naturales nobilitate
ad perfectiorem. 33. C.
Substantialis forma quod 161. a. A. pertinet ad predicamen-
tum substantiae intellectus & in pari. ib. B. (idem ib.)
Substantialiter bonum quod est quod. 31. a. Formaliter quod
Summa genera distincta sunt, non differentia. 85. b. C.
Syllaba non sunt elementa. 58. a. E.

T

Temporis ratione tantum raro contingens quid 74. a. A.
numeratur inter necessaria. ibid. B.
Temporis & causae ratione simul raro contingens quid 74. b.
Tenebrae sunt aliquid privativum. 40. b. A. Insignificans,
alterum in rebus, & alterum in obliquis. ibid. D.
Termini simplices qui 84. b. E. compositi qui 74. b. F.
Terminus non est ens simpliciter. 36. b. E.
Terminis vide Elementa Physica.
Terminis memini causa per accidenti. 69. b. E.
Themistius, Averroës, & alii faciunt, antiquam rationem
esse formam boni adfensionem. 60. b. F. 61. a. A.
Theophrastus inventio quomodo raro contingens 74. a. B.
Thomae de Aquino refutatur. 35. b. B. 37. a. B. 88. a.
Ejus sententia de potentia ordinata est abfinita. 45. 1.
Thomae de S. Cajetani refutatur. 371. a. B. 88. a. F. (E.)
Thomae refutatur. 64. b. C. (quod sit. b. b. D.)
Totalis causa simpliciter dupliciter. 70. a. E. strictum factum.
Totalis forma quid 61. b. D.
Totum forma. Vide Formam essentia.
Totum simpliciter dupliciter. 79. a. C. ut oppositur parvulus
Totum ibi. Et integrale vel quantitativum quid 74. b. E. essen-
tiale quid 180. a. b. inderivabile quid 74. b. C. potestativum
Totum adaequari quid 81. b. A. (quod 74. b. B.)
Totum meriti pars quae dicitur 81. b. A. non meriti pars
dicitur 74. b. B.
Totum quantitativum est duplex. 61. b. A. 79. b. C.
Totum & pars unum idemque esse potest, cum respectu di-
versis, in eodem. 80. b. E. & 81. a. A. b. C.
Totum simile non fit multum spars demitur. 80. b. C.
Transiens materia quid 57. b. E.
Transiende aliquid predicatione vel quoad latitudinem
predicandi quid 133. a. C. (13. a. B.)
Transiendere rei naturales aliquid dicitur dupliciter.

V

Vaquez, tres modi boni ponit. 91. a. D. conciliatur cum
Autore, ibid. b. C. (Cundariis. 61. a. E.)
Venenum a corpore vel vitia emissum ob finem agere
Per a rei quomodo dicitur 90. a. A.
Veritas in complexam est incomplexam a quibusdam divi-
ditur. 30. a. F. incomplexa non est veritas. ibid. b. A.
Veritas est finis Logica obiectiva, ejus autem cognitio finis
formalis. 66. b. E.
Veritas in prima mensuris operatione non est. 88. b. D. probatur
auctoritate Philosophi. ibid. D. E. F. & 89. a. A. ratione.
ib. B. potest autem dici ibi esse impropi. ib. b. B. non est
immediata in intellectu sed mediatur conceptibus. ib.
a. D. distinguitur Philosophi pro compovere qua composita.
& dividitur qua diversa sunt. ib. F. proprie & per se est in
secunda mensuris operatione, & illi respondente oratione
enunciativa. ib. b. D. & 88. a. E. abfinitud & ininfinitud deno-
minat compositionem & divisionem intellectus. 89. b. E.
non apparet denominari rei. ib. non videtur dicitur complexa
90. a. A. est una & eadem forma & abfinit. ib. B. male in
Theophrastus & Philosophicam ab aliquibus dicitur. ib.
in complexa non est veritas nisi impropi dicitur. ib. A.
Verum entis attributum esse, non potest firmari probatur.

a. E. non fuit sententia Aristotelis. 80. a. F. ob numerari-
tatem tamen suam consideratur a Metaphisicis. ib. non
ad propositionem affirmativam tantum est restringen-
dum, sed est etiam in propositionibus negativis. 7. D.
Verum in Theologia quod est, & Philosophis falsum esse ne-
quit, & contra. 90. b. E.
Verum bonum simpliciter dupliciter. 92. b. C. strictum factum
est tantum honestum. ibid. D.
Videns & ceteris unum idemque dicitur per se. 81. a. D. (C. D.)
Vigilantem parere verum & Theologos & Philosophos. 90. b.
Vigilantem perfectissimum aliquid aliquid esse quid. 35. a. C.
Virtus agens. Vide agens virtus.
Virtute perfectum quid 192. a. A.
Virtus est ratio formalis & videns. & 81. 79. b. F. est finis
oculi, & operatio talis per quam non fitur aliquid opus
86. a. B. dicitur vera impropi. 89. b. B.
Virtus Dei beatifica est alius virtutis. 48. a. D. est
finitus hominis ultimus formalis. 66. b. C.
Virtus simpliciter dupliciter. 64. b. D.
Virgata virgo est casta virgo, sed vera virgo virgata. 90. a. C.
Virgata homo est naturalis accidentis. 31. B. 89. a. A.
Virtus finis quid 87. a. B. est duplex. ibid. C.
Virtus aliquando dicitur quod dicitur. 74. a. D.
Virtus forma facta. Vide Latitudinem forme. (b. C.)
Virtus forma cum materia est casualis forma in facto esse. 59
Virtus inter duo esse esse altera virtus non est impossibile.
56 b. C.
Virtus naturalis vel naturalis. 78. a. B. b. B.
Virtus & communitas sunt de ratione unius virtutis. 81. b. F.
Virtus repeti a omni numero adaequari. 81. a. A.
Virtus singularis complexa & simplex. 81. a. C. (b.)
Virtus in casu quod 81. a. E. in predicando quid 7
Virtus aliquid est, & quae comparatur 81. b. F. actus in
multis ut situm est in eo. 81. a. B. C. (est. 81. b. C.)
Virtus est singularis aliquid dicitur respectu esse po-
tentialis sunt in rebus circa mensuris operationem. 81. b.
b. D. probatur proxime. pag. 83.
Virtus est efficiens quod 179. a. A. finis quid. 71. b. F. mate-
rialis causa quid 55. a. 54. (ria quae 7 b.)
Virtus causa & effectus unius virtutis quod dicitur. 54. b. D.
Virtutum defectus non continere debet divisionem aut
particulam disjunctam. 52. a. C.
Virtus est aliquid absolutum. 64. a. F. simpliciter dupliciter.
74. a. D. ut affectus entis quid 1. b. E. & 32. a. E. dispo-
nitur in unum per se & unum per accidenti. 75. a. A.
Virtus elementum translativum. 38. b. E.
Virtus analogica quae 175. a. F. (minus. ib. B.)
Virtus continuum quid 74. a. A. est vel magis continuum, vel
Virtus genere quae. 75. b. B. virtus virtutis. ib.
Virtus in multis aliquid esse potest duobus modis. 81. b. C. D.
Virtus numero quae. 75. b. D. dicitur unum omnino b.
tres etiam sunt modi. ibid.
Virtus per accidenti Aristoteles non definit. 75. a. A. ejus
duo sunt modi. ibid.
Virtus per se est unum vel propriis, vel impropiis. 75. a. A. e-
jus quae per se propriis unum est, virtus genera. ibid. & e-
jus quod unum per se impropiis est, modus. 76. a. A. B. C.
Virtus primam quid. 75. b. F.
Virtus specie quae. 75. b. E.
Virtus subiecto quae. 75. a. D. sunt duplicia. ibid. (A.)
Virtus & multa aliquid dicitur virtus ratione esse potest. 76. b.
Virtus aliquid potest esse virtus formalis dicitur unum virtutis ve-
ritatis 59. b. E. potest esse causa dicitur virtutis virtutis. 60. a. A.
Virtus est potentia virtutis & virtutis. 64. a. B. a. B. est firmi-
tatis libera & adaequati libertatis subiecti. 44. b. F. est
liber per essentia. ib. quae sensu naturalis potest dicitur. 49. a. A.
Virtus & intellectus, & sunt accidenti, anima cum vir-
tute aliquid & partem dicitur elementum translativum. (b. B. E.)
Virtus est bonum virtutis alterius. 32. a. A. compositi in de-
nominatione extrinseca. ib. comparatur vel cum fine, vel
Virtutem contingens quid 73. b. F. (cum subiecto. ib.)
73. (R. o. D.)
Zabarella explicatur. 74. b. A. B. C. refutatur. 41. a. F. 76.

ALVENSLEBEN
T
11

DANIELIS STALII
COMPENDIUM METAPHYSICÆ

In XXIV. Tabellas
reductum,

Nuncquē post Auctoris obitum emendat. usq; auctius editum.

Adjectis Notarum locō Discursibus, quos ante
quadriennium super istud privatim habuit,
Indicequē duplici.

EDITIO SECUNDA.

T. 11. (S)

Cum Privilegiō Sacræ Cæsareæ Majestatis.

JENÆ,
Typis & Sumptibus GEORGI SENGENVVALDI,
M. DC. LXII. 2

